

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 15

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Житомирський окружний адміністративний суд
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 15

Житомир – 2020

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 28 лютого 2020 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ляшенко Р.Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету
Кавун А.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова
Стельникович С.В., доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 15: Збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 5 грудня 2019 року). – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2020. – 262 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 5 грудня 2019 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: «Права людини в процесі українського державотворення», «Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту», «Причини корупції в Україні, шляхи її подолання», «Політична корупція в сучасній Україні», «Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини», «Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції».

Розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, всіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2020

© Житомирський державний університет ім. Івана Франка

ЗМІСТ

Андрейченко І.С. ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	7
Бібік А.М., Шапаренко К.М. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	11
Білоус М.А. ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ	14
Бондарчук Н.В., Ульянова Л.П. МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ	17
Борканина І.М. ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ	19
Бучинська А.Й. МІЖНАРОДНЕ І ВІТЧИЗНЯНЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІОТЕРОРИЗМУ	22
Бордюг І.О. АКТУАЛЬНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.....	25
Василенко Л.П. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ ТА/АБО НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	28
Васильсва Т.О. ДОГОВІР ДАРУВАННЯ : ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ.....	31
Весельська Н. ПОЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК АЛЕКСАНДР ЯБЛОНОВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКІ СТАРОСТВА У XVI – XVII СТ.	33
Вигівська О.В. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ КУПЧИХ НА ВОЛИНІ У КІНЦІ XVIII – ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.	36
Вовк О.М. ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ В ПРАЦЯХ Т. ГОББСА І ДЖ. ЛОККА.....	38
Войтович Н.Ф. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	42
Ганько Ю.О. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У ФРАНЦІЇ	45
Горай О.С. Яцківська А.В. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ	48
Градовська Ю. УКРАЇНСЬКІ ПОЛЕМІСТИ В ОБОРОНІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.	51
Грибан А.Р. ПРОЦЕДУРА ІМПІЧМЕНТУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	54
Гуда Т.І. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	57
Гуща В., Шинкарук Р.Р. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	60
Дальянська В.Ю. ХАРИЗМАТИЧНА ВЛАДА ТА ЇЇ РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ ..	63
Дем'янюк В.М. НЕТИПОВІ РЕСПУБЛІКИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ	66
Добровінська А.О. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 р.: ДО ІСТОРІЯ ПИТАННЯ	70
Дурава А.Л. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	73

Завадська М.В. КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПЕРША ЄВРОПЕЙСЬКА КОНСТИТУЦІЯ НОВОГО ЧАСУ	76
Захаров А.С. ВАШИНГТОНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИЙ ДОГОВІР ВІД 1922 РОКУ ТА ЙОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС	79
Захарчук Р.А. ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЯК ТИМЧАСОВИЙ ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	81
Зоріна А.С. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ В МЕЖАХ ДОКАЗУВАННЯ.....	84
Dr Nickolay Zosimovych. ORGANIZATIONAL AND LEGAL FUNDAMENTALS OF NASA..	88
Зубко Г.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ	93
Калінчук В.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІОТЕРОРИЗМУ.....	95
Карпельова Д.Г. КРИЗА ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ.....	97
Карпуша В.О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	100
Климчук Л.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА: ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ.....	103
Кобернюк В.М., Рудницька О.П. ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ МІЖ УКРАЇНОЮ, З ОДНІЄЇ СТОРОНИ, ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ, ЄВРОПЕЙСЬКИМ СПІВТОВАРИСТВОМ З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ І ЇХНІМИ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ, З ІНШОЇ СТОРОНИ	108
Коваленко С.В. ПРАВА ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	111
Козачок В.С. ПРЕЗИДЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА ЯК СУЧАСНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ	115
Кокідько В.С. ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗЛОЧИНАМИ В УКРАЇНІ	118
Кондратюк С.В. ПРАВО НА ОСВІТУ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.	121
Коник В.А. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СЕРТВІТУТІВ	124
Конончук Ю.О. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ	126
Комаренко М.М. ШЛЯХЕТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ «САРМАТИЗМУ» В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	130
Костецька А.П. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЫГНЕНЬ.....	133
Косюк В.Ю. ФЕДЕРАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	134
Кравчук І.І. ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	137
Кучменко М.А., Герун М.А., Ярошук М.А. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	141

Кушнірук Ю.О. ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ.....	144
Лашевич К.О. СКЛАД ТА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН.....	147
Лябах І.С. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖОРСТКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	150
Магась-Демидас Ю.І. СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ВИПАДОК ХВОРОБИ ЗА ЗАКОНОМ 1912 РОКУ В ЦАРСЬКІЙ РОСІЇ	153
Melnichenko A. SOCIAL POLICY IN UKRAINE: GENDER	156
Менчинська Ю.Ю. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ІНСТИТУТУ СМЕРТНОЇ КАРИ	159
Мисько В.В. ЗАКОНОДАВСТВО НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА В ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ.....	162
Мороз К.П. НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАНOSTІ	165
М'якушко О.М. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	167
Нишпал І.В. МІЖНАРОДНІ ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ	171
Невмержицька А.А. ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРАЦЮ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	173
Немировська М.В. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ	176
Опанасюк В.А., Пестова А.Р. РИНКОВІ ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	180
Охріменко Д.А. НЕТИПОВІ МОНАРХІЇ ЯК ОДНА З ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ	183
Панкратова В.О. ЗМІСТ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	186
Панченко В.С. ДІЛОВОДСТВО У МИРОВИХ СУДАХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У 1871- 1919 рр. ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУДОЧИНСТВА.....	188
Папп В.Д. ОСОБЛИВОСТІ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ.....	192
Пашинська А.П. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ	196
Пахольук І.Я. ВИДИ ДОГОВОРІВ	199
Рудницька О.П. ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА РЕПАТРІАЦІЮ	201
Сірик Н.Є. АБСОЛЮТНІ МОНАРХІЇ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	204
Сіромський Р.Б. УХВАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 р.: ПОЗИЦІЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ	209
Слободянюк С. ВПЛИВ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ 1569 р. НА СТАНОВИЩЕ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ	212
Слободянюк С.С. МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО ЯК ІСТОРИЧНО - ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ СУЧАСНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІСТ ВОЛИНІ- ЖИТОМИРЩИНИ)	215
Стужук А.В., Барановська Т.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	219

Тарасова Н.В., Глаз Є.Б., Гриськова О.С. ПРАВА ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	221
Туровська С.О. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ	225
Фещенко Т.В., Остимчук В.В. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ	227
Фролов М. КОРУПЦІЯ ТА ЇЇ ВИТОКИ	230
Хамраєва К.М. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	233
Цишнатій М.М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	236
Черниш Р.Ф. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНОМУ ВТРУЧАННЮ В РОБОТУ ОФІЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-СТОРІНОК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	239
Шевчук Б.Л. ПРОБЛЕМА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЧИНОВНИКІВ ВОЛИНСЬКОЇ КАЗЕННОЇ ПАЛАТИ У 1860-Х РР.	241
Шеленговська Я. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ	244
Шиманський М.В. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	246
Шостак Д.О. ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОЇ І ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ В СВІТІ	250
Yaremchuk V.Y. INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF LAW OF UKRAINE.	253
Лісогурська І. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ.....	255
Школьник Я. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН.....	259
Бруцька Т. А. СТАН ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ.....	261

Андрейченко Ірина Станіславівна,
учитель-методист, спеціаліст вищої категорії,
учитель історії та правознавства,
Коростишівська загальноосвітня школа
I-III ступенів №3 Житомирської області

ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Актуальність проблеми полягає у недостатній дослідженості охорони та захисту прав людини під час надання медичних послуг, що з одного боку вимагає збільшення засобів охорони прав громадян, а з іншого, обумовлює необхідність вирішення ряду питань, пов'язаних із загальносоціальною і кримінально-правовою характеристикою даного об'єкта.

Слід зазначити, що цільового правового дослідження проблем захисту прав громадян у сфері конфіденційності при наданні медичних послуг в Україні не проводилося. Зазначену та суміжні проблеми розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні учені: В. Я. Тацій, М. І. Бажанов, М.І. Коржанський, О. М. Алієва, Г. В. Чеботарьова, К. О. Папеева та багато інших дослідників.

Тому **метою та завданнями статті** є комплексне дослідження об'єкта незаконного розголошення лікарської таємниці та вироблення на цій основі пропозицій щодо удосконалення норм охорони та захисту прав громадян України у галузі медицини.

Лікарська таємниця прийшла до нас із глибин віків. Розпізнавання хвороби багато в чому залежало від тих відомостей, які лікар отримував від хворого. Найчастіше серед того, що пацієнт довіряв лікарю, бувало й таке, про що він не повідомив би нікому іншому. Історики вважають, що поняття «лікарська таємниця» зародилося ще в Стародавній Індії. Для доказу цього зазвичай наводять афоризм про особливі довірчі стосунки лікаря й пацієнта: «Можна боятися брата, матері, друга, але лікаря – ніколи!».

Як зазначає Ф. Вальтер, лікарська таємниця має глибоке коріння, ведучи свій початок від часів стародавнього жрецтва (Єгипет, Індія), коли лікування являло собою релігійний акт і жерці, які займалися лікуванням, огортали мистецтво лікування таємницею [5, с. 24]. На нашу думку, таке твердження можна розглядати з кількох боків. З одного боку, це означає, що жерці не видавали нікому свої методи лікування, залишаючись при цьому окремою особливою кастою людей. А з іншого – приховування способів і засобів лікування згодом плавно перейшло в приховування від сторонніх діагнозу пацієнта, його стану тощо. Це, як нам видається, і стало першою цеглиною в побудові інституту лікарської таємниці.

Наступним витком у спіралі розвитку лікарської таємниці стала клятва Гіппократа. На думку Л. Дембо, під час панування гіппократівської медичної школи, яка звільнилась від жрецьких впливів і виявила високе розуміння обов'язків лікаря та його становища в суспільстві, лікарська таємниця мала інші витoki: вона пояснювалась скоріш за все загальною вимогою гуманного

поводження з хворим, вимогою «не шкодити хворому», тобто не завдавати йому шкоди, розуміючи під цим не тільки фізичну шкоду, а й моральну та матеріальну [6, с. 43]. Про саму клятву нам стало відомо з праці Гіппократа під назвою «Клятва», у якій ідеться про таке: «Про що б під час лікування і також без лікування я не побачив або не почув щодо життя людей із того, що не потрібно розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі за таємницю».

Наразі актуальним лишається обов'язок медичного персоналу збереження таємниці щодо нерозголошення інформації про стан здоров'я пацієнта. Вирушаючи на прийом до лікаря, ми розраховуємо на те, що інформація про захворювання не вийде за межі медустанови. Але реальність виглядає трохи інакше. Так, при проведенні анонімного опитування співробітників однієї з районних лікарень з'ясувалося, що понад 50% лікарів і понад 70% решти персоналу охоче обговорюють своїх пацієнтів з колегами, сім'єю і знайомими. Практично всі співробітники зізналися в тому, що ведуть бесіди про діагноз і призначене лікування з близькими хворого, навіть не поцікавившись ступенем спорідненості.

Зокрема, на сьогоднішній день лікарською таємницею є обов'язок лікаря не оголошувати відомості про хворого без його згоди, якщо мова йде про захворювання, пов'язане з інтимним життям хворого (жіночі хвороби, психічні порушення, деякі вади розвитку тощо). Однак специфіка лікарської таємниці полягає в тому, що її збереження гарантується законодавчо, так само, як і законодавчо забезпечується шляхом встановлення певних заборон та юридичної відповідальності за її розголошення. Чинне законодавство передбачає кілька видів відповідальності за розголошення лікарської таємниці, серед яких: цивільно – правова, адміністративна та кримінальна.[7, с.13-15]

Останнім часом в Україні це питання набуває стратегічно важливого значення, оскільки показники рівня здоров'я населення суттєво знижуються. Подолати негативні тенденції, що складаються у сфері охорони здоров'я, можна лише комплексом соціально-економічних та організаційно-правових заходів, у тому числі забезпеченням високих стандартів роботи медичних працівників, чіткою регламентацією їх професійної діяльності, вдосконаленням механізмів їх відповідальності за невинуватене створення загрози для життя чи здоров'я людини, недбале чи несумлінне ставлення до виконання професійних обов'язків, злочинне використання можливостей медицини. Проте на сьогодні основною проблемою регулювання відносин у сфері дотримання лікарської таємниці у сфері надання медичних послуг є недосконалість та неповнота законодавчої бази щодо даного питання.[8, с.10-14]

Низька професійна культура лікарів — це одна з передумов недодержання лікарської таємниці. Відомо, що українські лікарі не надто переймаються умовами зберігання медичних карток пацієнтів, при бажанні будь-хто може ознайомитися з медичними справами, що складаються на стіл медсестри. З метою навчання студентам медичних закладів дозволяють (і навіть заохочують!) вивчати медичні картки пацієнтів, що перебувають на лікуванні. Кожна шкільна медсестра вважає за необхідне повідомити клас про хворобу,

якою занедужав їх товариш, не замислюючись над подальшою долею цієї дитини в колективі. Ось тут і виявляється головна проблема збереження лікарської таємниці: з одного боку це не закріплена законом можливість лікаря попередити осіб, що можуть захворіти в результаті спілкування з хворим про ризик і з іншого боку обов'язок піклуватися про інтереси свого пацієнта. Проте потрібно замислитись: а чи була у медсестри необхідність повідомляти учням про те, хто саме з їх товаришів захворів, якщо можна обмежитись оглядом кола ризику? – ні не було. Отже, для попередження близького оточення хворого мають бути об'єктивні причини: небажання самого хворого убезпечити родичів та знайомих; неможливість пацієнта зробити це у зв'язку з ненаданням йому повної медичної інформації. Врегульовуючи питання лікарської таємниці законодавець не залишає лікарю можливості чинити згідно з нормами людської моралі, що як відомо є одними із опосередкованих джерел права. Лікар не може діяти у рамках людяності, що не заважає йому порушувати норми зберігання медичних книжок та надавати інформацію про стан пацієнта усім, хто назветься родичем. Законом не закріплено обов'язок лікаря перевіряти достовірність рідства.[9, с.47-48] Відмічають, що українські лікарі працюють в екстремальних умовах, однак подекуди ці умови погіршуються законодавчо. Прояви моралі, принаймні щодо лікарської таємниці, нашим медикам заборонені. А між тим тихе обурення пацієнтів на неетичну поведінку медичного персоналу зростає. І кожен, хто намагається віднайти вірні слова аби переконати оточуючих, що поставлений лікарем діагноз не заважатиме їм спілкуватися, розуміючи, хто відкрив його таємницю, звертається до правосуддя, яке дає досить нечітку відповідь на запитання: а чи є в Україні лікарська таємниця?

Потрібно звернути увагу на найпоширеніші випадки порушення лікарської таємниці: 1. Надання інформації, що містить лікарську таємницю, на запити. На адресу медичних закладів можуть надходити різноманітні запити про надання інформації як від правоохоронних органів, так і від фізичних та юридичних осіб (адвокатські запити, запити про надання публічної інформації). Працівники медичних закладів, які не мають юридичної освіти, часто не в змозі оцінити правомірність такого запиту. А тому поширеними є випадки порушення лікарської таємниці, коли працівники медичних закладів надають на запити інформацію, на отримання якої запитувачі не мають права. 2. Надання інформації рідним пацієнта по телефону. Наприклад, особа, представляється родичем пацієнта, називає його прізвище, ім'я, по батькові намагається отримати інформацію щодо того, чи зверталася конкретна особа за медичною допомогою, її діагноз та інше. Розголошення такої інформації представниками лікувального закладу є незаконним і тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством. Як свідчить практика, більша частина медичних працівників не перевіряють документи, які підтверджують ступінь спорідненості особи з пацієнтом, інформацію про стан здоров'я якого вони повідомляють. Така необережність може призвести до дуже серйозних негативних наслідків як для самого медичного працівника, так і для медичного закладу, в якому він працює.

Висновки. Дослідження проблеми захисту права на лікарську таємницю, дозволило дійти таких висновків: 1. Збереження лікарської таємниці є складовою механізму захисту прав людини. Таким чином, законодавчого удосконалення вимагає саме порядок доступу до інформації, яка становить лікарську таємницю. Перш за все потрібно на нормативному рівні розробити чітко визначену інструкцію щодо збереження лікарської таємниці, переліку та форм документів про передання таких відомостей, дозволів суб'єктів первинної лікарської інформації, зобов'язань медичних працівників про нерозголошення медичної таємниці. 2. Наступним кроком у вирішенні проблеми захисту права на лікарську таємницю повинно бути підвищення рівня правової культури та правової грамотності лікарів різних спеціальностей. Реалізація запропонованих кроків щодо захисту права на лікарську таємницю, перетворить декларативні норми на реальні факти притягнення до юридичної відповідальності медичних працівників за порушення правового режиму лікарської таємниці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/цивільнийкодекс>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] : Закон України від 19.11.2018 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Чикин С. Я. Современные проблемы биомедицинской этики / С. Я. Чикин ; Всерос. учеб.-науч.-метод. Центр по непрерыв. мед. и фармац. образованию. – М. : [б. и.], 2015. – 122 с. http://www.onegingroup.ru/vrachebnaya_tayna-poryadok_predos.
5. Долгинцев В. И. Социология медицины / В. И. Долгинцев, О. П. Махник. 2015.
6. Чабан О. А. Право особи на таємницю про стан здоров'я як природне та позитивне право. Право.ua. 2016. № 2. С. 175–178.
7. Чабан О. А. Пасивні суб'єкти права фізичної особи на таємницю про стан здоров'я. Часопис Київського університету права. 2017. № 2. С. 220–222.
8. Чабан О. А. Дія в часі права фізичної особи на таємницю про стан здоров'я. Наше право (Our Law). 2017. № 3 С. 132–138.
9. Чабан О. А. Особливості реалізації права на таємницю про стан здоров'я обмежено дієздатної або недієздатної особи. Шостий національний конгрес з біоетики: матеріали VI Нац. конгресу з біоетики (м. Київ, 27–30 верес. 2016 р.). Київ: Нац. наук. центр з медико-біотехнічних проблем НАН України, 2016. С. 42.
10. Стеценко С.Г. Право и медицина: проблемы соотношения. М.: Международный университет (в Москве), 2016. — С. 154-167.

Бібік Анна Михайлівна, викладач
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету
Шапаренко Катерина Миколаївна, студентка IV курсу
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Інститут аліментних зобов'язань є одним з найважливіших інститутів сімейного права. У сучасних умовах аліментні правовідносини носять досить конфліктний характер і тому заслуговують пильної уваги з боку держави.

Згідно зі ст. 51 Конституції України "сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою". На конституційному рівні знайшов також закріплення обов'язок батьків щодо утримання неповнолітніх дітей та обов'язок подружжя підтримувати один одного, що підкреслює важливість цих відносин.

В Конституції України закріплено, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття, аналогічна норма закріплена в Сімейному кодексі України. Слід зрозуміти, що законодавець даним положенням лише закріплює моральний обов'язок батьків щодо догляду за дітьми, який в першу чергу має впливати не із закону, а із самої свідомості останніх, можна навіть говорити, що обов'язок доглядати за дитиною має інстинктивну природу. Зазвичай догляд за дитиною покладається на обох батьків в рамках існування їхньої сім'ї. В такому випадку вони добровільно доглядають за своїми дітьми керуючись принципами моралі, що закладені в їхній індивідуальній свідомості. Однак досить часто шлюби розриваються і один з батьків відмовляється добровільно утримувати дитину, забезпечувати її матеріально. Тому держава, за заявою того з ким проживає дитина, зобов'язує іншого сплачувати кошти на її утримання [14, с.89].

Останнім часом проблема невиконання одним із батьків або обома батьками обов'язку по утриманню своїх дітей стоїть дуже гостро. Таким чином, на сучасному етапі є актуальним теоретичне осмислення і практичне вирішення проблем, пов'язаних з виконанням аліментних зобов'язань, вдосконаленням правового регулювання відносин, що виникають при сплаті батьками аліментів на утримання неповнолітніх дітей. У статті зроблено спробу дослідити договірний порядок сплати аліментів, розглянути переваги та недоліки такого способу надання утримання.

Питання аліментних відносин розглянуто в роботах М. Антокольської, Л.Афанасьєвої, О. Дзери, І. Жилінкової, О. Косової, В. Кройтор, З. Ромовської, Л. Сапейко, С. Фурси, С. Чашкової, Є. Чефранової, Ю.Червоного та інших. Питання добровільного виконання батьками обов'язку по утриманню дитини з

оформленням відповідного договору досліджене в роботах Г. Ахмач, Н. Дячкової, М. Ждан, І. Кузнєцова, О. Усачової.

Законодавством України передбачена можливість врегулювання аліментних зобов'язань між батьками без втручання суду шляхом укладання договору про сплату аліментів на дитину. Згідно зі ст. 189 СК України батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені законодавством. Укладення цього правочину є правом, а не обов'язком батьків. Договір про сплату аліментів на дитину може бути укладений між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо вони зареєстровані як батьки дитини; між батьками, які перебувають в шлюбі, після розірвання шлюбу.

Розглянемо переваги даного договору в порівнянні із стягненням аліментів в судовому порядку.

У договорі про сплату аліментів сторони самостійно визначають умови, розмір та строки виплати аліментів. Договір про сплату аліментів на дитину може встановлювати виплати аліментів у частці від заробітку платника, виплату аліментів у твердій грошовій сумі, шляхом надання майна або іншим шляхом, встановленим сторонами у договорі. Можливе поєднання різних способів сплати аліментів – одночасно у частці від заробітку або іншого доходу платника і в твердій грошовій сумі. Види доходів платника, що підлягають урахуванню при виплаті аліментів, визначаються самими сторонами. Слід також враховувати положення ст. 182 СК України, яка передбачає, що розмір аліментів у договорі має встановлюватися не менше ніж 30 відсотків від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. В договорі про сплату аліментів сторони мають можливість передбачити розмір аліментів вище за суму, яку б встановив суд у своєму рішенні, якщо аліменти стягувалися у судовому порядку.

Ще однією з переваг договору є те, що утримання за даним договором можуть бути більше ніж передбачено чинним законодавством. Договір про сплату аліментів на дитину укладається у письмовій формі і має бути нотаріально посвідчений. Нотаріальне посвідчення даного договору необхідне, оскільки цей договір є довготривалим і стосується надзвичайно важливих інтересів сторін, насамперед, малолітніх та неповнолітніх дітей. Таке посвідчення може здійснюватись як державним, так і приватним нотаріусом у встановленому законом порядку [7, ст.13].

Тому ще однією перевагою аліментного договору є те що за умови належного нотаріального посвідчення договору, у випадку невиконання батьком (матір'ю) свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса [1, ст.189]. Натомість недотримання нотаріальної форми тягне за собою визнання такого договору недійсним.

Договір з вчиненим виконавчим написом може бути переданий до державної виконавчої служби. У такому разі аліменти будуть стягуватися з платника примусово у порядку, встановленому Законом «Про виконавче

провадження», у розмірі, передбаченому договором, без звернення до суду. Стягнення аліментів відбувається в тому ж порядку, в якому примусово стягуються аліменти за виконавчим листом, що видається на підставі судового рішення.

Одним із недоліків договору про сплату аліментів є те, що СК України не передбачає санкцій за невиконання аліментів за договором, якщо про це немає прямої вказівки у договорі. У той самий час такі санкції передбачені, якщо аліменти стягуються за рішенням суду – одержувач аліментів має право на стягнення неустойки.

Поділяємо думку Г.Ахмач, що СК України слід доповнити нормою про застосування відповідальності у вигляді стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів і в тому випадку, якщо аліменти стягуються за договором (навіть якщо в договорі відсутня пряма вказівка на сплату неустойки) [7, с. 203]. Сторони при укладенні договору вільні у виборі інших санкцій за невиконання зобов'язань, зокрема встановлених ст. 536 Цивільного кодексу України [8], яка передбачає, що за користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами.

Як зазначають М. Ждан, І. Кузнецов можливість застосування даних положень є позитивним моментом, оскільки дані санкції не є неустойкою, яку відповідно до ч. 2 ст. 196 СК України може зменшити суд з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів [9, с. 43]. Стимує договірне регулювання питання сплати аліментів на утримання дитини і той факт, що в разі невиконання умов договору і звернення отримувача аліментів до суду з позовом про стягнення аліментів у судовому порядку на загальних підставах, передбачених законодавством, його позов не підлягатиме задоволенню, оскільки укладенням аліментного договору сторони вже пов'язані зобов'язанням з надання аліментів, і для таких осіб встановлений спеціальний порядок виконання договору і стягнення аліментів.

Висновки. Отже, договір між батьками про сплату аліментів дає можливість сторонам зобов'язання самостійно погоджувати найбільш прийнятні для них умови надання утримання на дитину. Але, як показує практика, даний договір не отримав широкого практичного застосування в Україні, оскільки юридична захищеність отримувача аліментів в судовому порядку вважається більш ефективною, ніж стягнення за аліментним договором.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // www.rada.kiev.ua.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002р. // www.rada.kiev.ua.
3. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину // Юридичний Вісник України від 22 березня 2010р. № 4.-С.15-18.
4. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин : особливості конструкції / А. О. Дутко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – Вип. 3. – С. 135–142.

5. Жилінкова І. Сфера застосування та класифікація договорів у сучасному сімейному праві / І. Жилінкова // Право України. – 2012. – № 9. – С. 206–214.
6. Ромовська З. В. Проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань // Вісник Верховного Суду України - 2016 - № 5 (21) – 277 с.
7. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: погляд у майбутнє // Право України. — 2014. — № 2. - 299 с.

Білоус Марина Анатоліївна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

Участь громадянського суспільства у процесах судочинства передбачена створенням відповідного інституту – «суду присяжних».

Суд присяжних - форма здійснення державної влади, зокрема судової, безпосередньо громадянами шляхом їх участі у відправленні правосуддя. Як самостійний соціально-політичний інститут складається з окремої колегії присяжних засідателів та професійного судді чи суддів. Колегія присяжних засідателів виокремлена та наділена повноваженнями приймати вирішальні рішення без участі професійного судді (суддів), що убезпечує народ від свавілля держави.

Виникнення суду присяжних вважається тенденція обмеження абсолютної влади шляхом участі членів громади в здійсненні правосуддя. Зокрема, у германських племен був давній звичай залучати поважних людей для розслідувань правопорушень та суду над обвинуваченим. Також форми участі народу у відправленні правосуддя вдосконалювалися протягом тривалого часу, перш за все, у Франції та Англії. Саме завдяки цим країнам згодом у світі сформувались дві основні моделі суду присяжних: класична (англійська) та змішана (французька або континентальна) [1, с.968].

Становлення та розвиток суду присяжних розтягнувся на століття і мав декілька етапів. Історія його сягає в IV-V століття до н.е., коли в Стародавній Греції з'явилися і були законодавчо закріплені гелії - народні збори, які виконували громадські та судові функції.

На думку багатьох дослідників, прообраз сучасного суду присяжних виник у Франції і, очевидно, був закріплений внаслідок судової реформи 829 р. н. е., за часів короля Луї Піуса.

Згодом, після норманського завоювання 1066 р. суд присяжних було завезено в Англію, де він зберігся і до сьогодні як важлива складова англійського судочинства. Водночас інші дослідники пов'язують суд присяжних з англосаксонським періодом розвитку Англії. Вони вважають, що прообразом суду присяжних була очищувальна присяга, хоча, безперечно, функції змінилися.

Безперечно, на становлення суду присяжних справило прийняття у 1215 р. Великої Хартії Вольностей (Magna Carta). Вона обмежила королівську

владу, розширивши повноваження парламенту, а також дала поштовх «суду рівних за участю присяжних». В такий спосіб у здійсненні правосуддя почали брати участь безпосередньо мешканці Англії, як у кримінальних, так і у справах щодо цивільних прав та обов'язків. Згодом було створено журі обвинувачення, з якого виділося журі вердикту (мале журі). До XV століття мале журі виступало як свідки, обізнані з місцевістю та звичаями (спочатку у справах про межі земельних наділів, згодом і у кримінальних справах). І лише після XV століття на нього було покладено функцію вирішення справи щодо вини підсудного. У 1400 р. в англійському праві було сформульовано вимогу, яка дожила і до сьогодні: присяжні залишаються бездіяльними під час розгляду справи й неупереджено виносять рішення на підставі фактів. У 1670 р. зафіксовано незалежність суду присяжних як від монарха, так і від королівських суддів.

Цей етап функціонування суду присяжних характеризується повною свободою колегії в прийнятті вердикту.

Перша форма континентальної моделі суду присяжних була запроваджена наприкінці XVIII ст. у Франції як один із наслідків Великої французької революції. Створена першою в континентальній Європі, вона стала основним «класичним» варіантом континентальної моделі суду присяжних. Це обумовлено, перш за все, тим, що французький зразок згодом був запроваджений на територіях інших європейських держав, завойованих Наполеоном I. Завдяки експансії Наполеона, ця модель згодом вкоренилася на завойованих ним територіях і в період з 1842 по 1877 роки з'явилася в Бельгії, Іспанії, Німеччині, Італії та Швейцарії. З відновленням свого суверенітету ці держави після певного періоду відмови все ж таки закріпили у своєму кримінально-процесуальному законодавстві саме французьку модель суду присяжних [2, с.300].

На українських землях в своєму класичному розумінні суд присяжних вперше з'явився у 1848 р. в результаті «Весни народів» в Австрійській імперії. Конституцією 1849 р. проголошувалось, що суд присяжних розглядає справи про всі політичні злочини, а також тяжкі злочини, перелік яких мав бути встановлений законом.

Трохи згодом суд присяжних з'явився й в Російській імперії. Цей інститут був затверджений імператором Олександром II 20 листопада 1864 р. На відміну від Австрії, яка закріпила континентальну модель суду присяжних, пореформена Росія запозичила окремі елементи цього інституту з обох моделей [3, с.4].

Як можна побачити, в один і той самий період на землях нашої держави існували дві різні моделі суду присяжних. Щоправда, після встановлення на українських землях радянської влади інститут суду присяжних було скасовано. Вважаючи суд присяжних «буржуазним судом», СРСР не включив їх у судову систему, обмеживши участь громадських кіл у судочинстві засідателями.

13 листопада 1989 р. у СРСР були прийняті «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про судоустрій», що відродили інститут суду присяжних: питання винності підсудного у справах про злочини, за вчинення

яких передбачена страта або позбавлення волі на строк понад 10 років, могли розглядатися судом присяжних. У той же час, в Україні положення про суд присяжних так і не були впроваджені у практику.

Конституція України та Закон України «Про судоустрій та статус суддів» безпосередньо закріплюють існування в Україні суду присяжних. Зокрема, ст. 124 Конституції України передбачає, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [4, ст. 124], а ст. 127 Конституції встановлює, що в Україні правосуддя здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [4, ст. 127]. Також, ст. 129 Конституції України вказує, що ними провадиться судочинство [4, ст. 129]. Згідно ЗУ «Про судоустрій України», глава 3 присвячена присяжному. [5, ст. 63-68]

Існування інституту присяжних прямо пов'язане з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу, який має передбачити процесуальні моменти, пов'язані з відправленням правосуддя за участю суду присяжних. На сьогодні точка зору щодо існування суду присяжних не має переконливої більшості прихильників [6, ст. 383-391].

В даний час суд присяжних найбільш поширений в США, де щорічно проходять більше 120 000 процесів за участю присяжних. У США суд присяжних був «ввезений» англійськими колоністами, став основною частиною американської юриспруденції і має набагато більше значення, ніж в Англії. На сьогодні суд присяжних ефективно функціонує в Болгарії, Польщі, Естонії, Хорватії, Литві, Чехії [7, с. 752].

Висновки. Таким чином, розглянувши етапи розвитку суду присяжних, можна сказати, що цей інститут в різних його формах існував і існує в даний час в багатьох країнах. Історія становлення та розвитку суду присяжних засідателів вивчається не одне століття, з цього випливає, що вона пройшла чимало етапів, зазнаючи кризи і відновлення, пройшовши великий шлях розвитку. Сучасний світовий досвід функціонування судів присяжних характеризується багатоманітністю моделей виробництва, маючих свої власні характерні національні риси.

Список використаних джерел та літератури:

1. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / Отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Я. Сухарев. – М: Издательство НОРМА, 2003. –968 с.
2. Решетников Ф.М. Правовые системы стран мира : [справочник] / Ф.М. Решетников. – М. : БЭК, 1993. – 300 с.
3. Ларин А. М. Из истории суда присяжных в России. М.: Российская правовая академия МЮ РФ, 1995. с. 4.
4. Конституція України: від 2 червня 2016 року № 1401-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1401-19>.
5. Закон України “Про судоустрій і статус суддів” : від 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/4651-17>.

Бондарчук Наталія Валеріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
Ульянова Любов Павлівна,
магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Земельна реформа в Україні значно вплинула на характер і зміст земельних правовідносин. Проте прийняття останніх законодавчих актів у сфері їх регулювання не вирішує всіх проблем у взаєминах між суб'єктами. Натомість у більшості розвинених країн конфліктуючі сторони дедалі частіше звертаються до процедур медіації як до альтернативи судового вирішення спору.

Під медіацією розуміють посередництво у досягненні порозуміння між сторонами конфлікту. Медіацією називають процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), який веде переговорний процес, вислуховує аргументацію обох (або кількох) сторін щодо суті спору, дає кваліфіковані поради і активно допомагає сторонам самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників [1, с. 91].

Процес медіації представляє собою сукупність фактичних і юридичних дій, які здійснюються учасниками медіації впродовж визначеного часового проміжку. Можливо виділити п'ять основних етапів медіації. Перший етап – укладання угоди. Сторони і медіатори укладають угоду про медіацію. Другий крок – це з'ясування позицій сторін. На третьому етапі відбувається виявлення інтересу, який стоїть за позицією кожної із сторін. Четвертий етап – знаходження рішення, яке повинно влаштувати дві сторони. На заключній, п'ятій стадії, відбувається укладання угоди за результатами медіації. На медіатора покладається завдання по оформленню консенсусу в письмовий формі. Якщо в ролі медіатора виступає нотаріус, то він правомочний засвідчити цю угоду. На цьому етапі важливою є також роль адвокатів сторін, які допомагають в юридичному оформленні угод, перевіряють юридичні можливості їх виконання [2, с. 91].

Зарубіжний досвід в даній сфері підтверджує той факт, що процедура медіації ефективна для врегулювання широкого кола правових спорів, та зокрема і особливо земельних. У той же час її не можна назвати універсальною. Як наслідок, на практиці виникає проблема визначення «належності» земельного спору для врегулювання за допомогою медіатора. Виникає необхідність формування іншого механізму, що дозволяє виділити категорію

земельних спорів, врегулювання яких можливо за допомогою процедури медіації.

Опираючись на аналіз практики Федеральних судів США у застосуванні альтернативних способів вирішення спорів, проведений групою американських дослідників [3, с. 155], можемо зробити висновок, що при направленні справи на медіацію суди беруть до уваги сукупність наступних факторів.

1. Категорія суперечки. Наприклад, медіація як альтернативний спосіб не підлягає застосуванню у випадках, якщо для розгляду спору потрібно тлумачення закону або створення нового прецеденту; порушуються питання конституційного ладу або громадського порядку.

2. Склад сторін. Наприклад, справи за участю осіб, які потребують безкоштовної юридичної допомоги, рідко направляються на медіацію в силу того, що у даній категорії осіб, як правило, виникають труднощі у веденні переговорів і вона у більшій мірі потребує саме правової консультації. У даному випадку складність проведення медіації полягає в існуванні значної нерівності між її учасниками, яку складно компенсувати за допомогою доступних тактик і технік проведення процедури.

3. Відносини між сторонами. Медіація застосовується у випадках, коли сторони перебувають у тривалих особистих і (або) партнерських відносинах і бажають їх зберегти. Яскравим прикладом виступають межові спори, спори спадкоємців земельних ділянок, співвласників та співкористувачів щодо визнання своїх прав, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою, витребування земельної ділянки з чужого незаконного володіння та ін.

4. Економічні переваги медіації. При вирішенні питання щодо доцільності направлення сторін на медіацію оцінюється співвідношення ціни позову та витрат на судове вирішення спору. У разі явної диспропорції для більш економічного і швидкого врегулювання справи направляються на проходження альтернативної процедури. Як правило, земельні спори, через специфіку свого предмету, відзначаються великою вартістю та складністю досягнення кінцевої мети, потребують дорогооплачуваних вузькоспеціалізованих правників.

5. Імовірність досягнення кращого результату. В силу багатоаспектності змісту деяких суперечок виникають ситуації, у яких доступні способи захисту права не у повній мірі відповідають інтересам і потребам сторін (наприклад, межові спори). У таких випадках процедура медіації є більш ефективним способом відновлення порушених прав, тому що спроможна реально задовольнити справжні інтереси обох сусідів, для яких важливо, крім вирішення земельного спору, у подальшому знаходитись в гарних відносинах.

6. Необхідність збереження конфіденційності.

7. Попередні спроби врегулювати спір мирним шляхом.

Щодо конфліктів з державними органами, то тут прослідковується наступна тенденція. Зарубіжні колеги активно практикують вирішення за допомогою медіації земельних спорів, пов'язаних з оскарженням рішень і дій (або) бездіяльності органів державної влади, посадових осіб і державних

службовців. Процедура медіації спрямована на те, щоб сторони самостійно врегулювали свій конфлікт, у зв'язку з цим всі суб'єкти спірного правовідношення повинні приймати участь у медіації. На нашу думку, якщо конфлікт виник з конкретною посадовою особою чи державним службовцем, то використання медіації є доцільним. Відповідно, якщо у спірній ситуації суб'єктний склад не може бути з точністю визначено, то вона не може бути предметом процедури примирення [4, с. 133].

Додатковим критерієм оцінки об'єктивної можливості врегулювати земельний спір в процедурі медіації є допустимість укладення мирової угоди даної категорії справ у разі їх розгляду в суді. Процедура медіації спрямована на врегулювання суперечок шляхом задоволення інтересів сторін, а не їх вимог. У деяких випадках заявлена позиція (або в процесуальному сенсі – предмет позову) лише побічно пов'язана з істинним інтересом. Так, подача позовної заяви про встановлення примусового сервітуту може переслідувати різні цілі: як дійсне бажання мати можливість користуватися ділянкою, так й ірраціональні, що виходять за зміст правових відносин і фігурують у площині міжособистісних конфліктів. В цьому випадку судове рішення внесе правову визначеність у відносини, але не врегулює сам конфлікт, який має більш глибокі підстави. У таких ситуаціях проведення медіації ефективніше, хоча правовий результат при укладенні мирової угоди буде однаковий (укладення договору, але у добровільному порядку, або відмова позивача від заявленої вимоги) [4, с. 130].

Таким чином, можна зробити висновок, що будь-який земельний спір, у якому можливе укладення мирової угоди, може бути предметом процедури медіації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: Дис. канд. юр. наук по спец.: 12.00.15. Екатеринбург, 2010. 258 с.
2. Кононов В. В. Критерії мадіабельності земельних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2016. № 4. С. 90-93.
3. Шинкар Т. І. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з юридичних наук, 2016. Вип. 15. С. 154-160.
4. Настіна О. І. Медіація як альтернативний та ефективний спосіб вирішення межових земельних спорів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2014. № 3. С. 129-134.

Борканина Іоанна Михайлівна, студентка IV курсу,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ

Відповідно до ст. 744 ЦК України «за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у

власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [5, с. 365].

Проблематиці договору довічного утримання присвячені наукові праці О.С.Йоффе, О.М. Великороди, О.І. Дзери, М.С.Долинської, Р.А. Майданика, І.В. Нестерової, І.Й. Пучковської, Р.О. Стефанчука, О.С. Явоської.

Стаття 531 ЦК України містить чимало норм, які передбачають можливість дострокового виконання договірних зобов'язань (ч. 1 ст. 107, ч. 5 ст. 144, ч.1 ст. 157, ст. 592, ч. 2 ст. 1049, ч. 2 ст. 1050, ч. 2 ст. 1065 тощо). Разом з тим, оскільки це впливає із суті зобов'язання за договором довічного утримання [4, с. 387].

Проблеми виконання договору довічного утримання мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

До перших слід віднести смерть набувача, коли за договором довічного утримання майно і зобов'язання переходять до кола спадкоємців. До других – необґрунтовану відмову від виконання умов договору; створення перешкод для виконання умов договору, а також інші психологічні розлади та фактори індивідуального характеру [3].

Під час виконання договору довічного утримання (догляду) виникають проблеми, пов'язані з вдаванням відчужувачами до зловживань своїми правами. Часто трапляється так, що відчужувач, через особисті конфлікти, відмовляється приймати належне виконання, запропоноване набувачем, аргументуючи це його низькою якістю, хоча, як правило, достатніх підстав для цього нема. Прострочення відчужувача матиме місце також і у разі, якщо він змінив своє місцепроживання і не повідомив про це набувача, внаслідок чого останній не міг виконувати свої обов'язки. За таких обставин виникає питання: чи нестиме набувач відповідальність, якщо він не міг належним чином виконувати свої обов'язки у зв'язку з простроченням відчужувача.

Згідно частини другої статті 613 Цивільного кодексу України, якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора. Це означає, що набувач може не надавати утримання та (або) догляд протягом строку, коли відчужувач відмовляється приймати належне виконання зобов'язання, запропоноване набувачем. При цьому останній не буде нести цивільно-правову відповідальність, якщо він доведе, що пропонував належне виконання, оскільки закон дає відстрочку на період, протягом якого відчужувач відмовлявся приймати таке виконання.

Виконання зобов'язання може бути відстрочене і у випадку, коли відчужувач, не повідомивши набувача, змінив своє місцеперебування, внаслідок чого набувач не міг виконувати свої обов'язки. В цьому разі відстрочка діє доти, доки набувач не довідався про нове місцезнаходження відчужувача. Слід зазначити, що такі відстрочення, враховуючи те, що договір довічного утримання (догляду) укладається на строк життя відчужувача, мають, найімовірніше, характер призупинення виконання набувачем його обов'язків.

Іноді, коли відчужувач з певних причин виїжджає на постійне місце проживання до іншого населеного пункту, набувач не може надавати утримання та (або) догляд в передбаченому договором обсязі, і, як правило, через деякий час відчужувач подає позов про розірвання договору довічного утримання (догляду), через те, що він не виконується належним чином. Виникає питання, як у цьому разі вчинити набувачеві? Тому необхідно звернути особливу увагу на одну із істотних умов договору – місце його виконання.

По-перше, набувач може вимагати припинення договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з неможливістю його виконання (стаття 607 Цивільного кодексу України) і відшкодування витрат, понесених на утримання та (або) догляд.

По-друге, набувач може вимагати в судовому порядку зміни договору довічного утримання (догляду) за статтею 652 Цивільного кодексу України, згідно якої у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений за згодою сторін. Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, договір може бути змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

а) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

б) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

в) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

г) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Переїзд відчужувача на постійне місце проживання до іншого населеного пункту є істотною зміною обставин, тому, як правило, при укладенні договору набувач не може передбачити такої зміни і не може усунути її причини. Безперечно, виконання договору довічного утримання (догляду) у випадку, коли відчужувач переїжджає на нове місце проживання, порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б набувача того, на що він розраховував при укладенні договору; крім цього ризик зміни обставин не несе набувач. Отже, за цих умов є всі підстави для того, щоб вимагати в судовому порядку зміни договору довічного утримання (догляду).

Невиконання обов'язків або неналежне виконання не завжди призводить до припинення договору. Відчужувач має право пред'явити позов про відшкодування збитків (ст. 22 ЦК України). Розмір збитків визначається відповідно до грошової оцінки, зазначеної в договорі [2].

Будь який юридичний факт призводить до настання відповідних наслідків. Зокрема після припинення, розірвання договору довічного утримання настають відповідні наслідки, передбачені законом.

Залежно від підстав розірвання договору довічного утримання для сторін можуть виникнути різні правові наслідки, а саме:

1) у разі розірвання договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором:

-відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане, та відповідно право вимагати його повернення;

-витрати, зроблені набувачем на утримання та (або) догляд відчужувача, не підлягають поверненню;

-компенсації за користування житлом не виплачуються;

2) якщо договір розірвано через неможливість його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення (ч. 2 ст. 756 ЦК):

-суд може врахувати тривалість часу, протягом якого набувач належно виконував свої обов'язки за договором, та залишити за ним право власності на частину майна.

Якщо рішення суду про розірвання договору довічного утримання набуло законної сили, тобто не було оскаржено в апеляційній чи касаційній інстанції, особа яка зверталась за розірванням реєструє вказане рішення у нотаріуса.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України. – від 16.01.2003 (зі змінами і доповненнями від 02.11.2019).

2. Цивільний кодекс України [Текст] : науково-практичний коментар: із зм. та доп. станом на 2019 рік / Є. О. Харитонов – К. : Правова єдність, 2009. – 744 с.

3. Богайчук В. В. Договір довічного утримання : зобов'язання сторін та проблеми їх виконання / В. В. Богайчук // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : збірник наукових статей за матеріалами II міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 10 квітня 2014 року). – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 228-230.

4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : У 2 т. / За відповід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцоваї, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2019. Т. II. – 387 с.

5. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. – 5-те вид., стереотипне. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 365 с.

Бучинська Анна Йосипівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

МІЖНАРОДНЕ І ВІТЧИЗНЯНЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІОТЕРОРИЗМУ

Біотероризм є проблемою не однієї держави, оскільки застосування біологічної зброї в одній країні, може призвести до того, що також інші держави можуть стати жертвою такого нападу. Біотероризм є різновидом тероризму, і свій розвиток отримав завдяки технічному, цивілізаційному прогресу та розвитку науки.

Біотероризм – це вид тероризму, який визначається як незаконне, нелегальне використання біологічних агентів проти людей з наміром змушення вчинення певних дій або залякування уряду, цивільного населення або його частини для досягнення особистих, політичних, соціальних чи релігійних цілей. Фактором ураження є мікроорганізми, бактерії (рикетсії), гриби, токсини, що виробляються деякими мікроорганізмами, а також отрути рослинного походження. Часто вищезгадані засоби модифікуються, щоб представляти ще більшу небезпеку для здоров'я і життя людей, тварин, а також рослин [1, с. 29-30]. В основі біотероризму покладено застосування терористичними угрупованнями біологічної зброї, яка є зброєю масового ураження.

Беручи до уваги той факт, що єдиною ефективною формою захисту від біологічної зброї є запобігання її виробництва і зберігання, необхідно було прийняти відповідні міжнародні угоди про заборону застосування біологічної зброї.

Першим міжнародним правовим актом, який порушив питання про використання біологічної зброї, був Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів, підписаний 17 червня 1925 року. У першій половині ХХ століття Протокол зобов'язував, тільки ті держави, які його ратифікували (до 1970 р. його підписали 34 держави). Ще одним недоліком цього документу був той факт, що угода стосувалася лише воєнного часу, а тому проведення досліджень над біологічною зброєю чи її виробництво або зберігання в мирний час вважалося законним. Крім того, деякі країни, які підписали Протокол, заявляли про право використовувати біологічну зброю як помсту в разі нападу, здійсненого з подібною зброєю. Женевський протокол не приніс очікуваних результатів, оскільки розвиток біотехнологій призвів до необхідності посилити правове поле в цій сфері.

Наступним міжнародно-правовим актом, який має запобігати застосуванню бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї є підписана 26 березня 1975 року Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення (далі – Конвенція) [2]. Країни, які підписали її брали на себе зобов'язання не тільки виконувати положення Конвенції у питанні абсолютної заборони використання біологічної зброї, а й головним чином у дослідженні, виробництві та зберіганні такої зброї. При цьому усі біологічні агенти зібрані державами повинні бути знищені або модифіковані в мирних цілях. Однак, заборони Конвенції в певному сенсі були мертвими так, як держава все ще могла виготовлювати біологічно зброю прикриваючись тим, що вона зроблена для «мирних цілей». Тому постало питання або в зміні Конвенції або її скасуванні і підписанні нової. Як результат, подальшого міжнародного співробітництва, в розв'язанні даного питання 28 квітня 2004 року була прийнята Резолюція РБ ООН 1540/2004, в якій порушується питання терористичних загроз і ризиків, які несе виробництво, торгівля, розробка, використання та транслокація зброї масового знищення (атомної, біологічної,

хімічної) недержавними організаціями. Її поширення та розповсюдження визнано загрозою міжнародному миру та безпеці [3, с. 25-26].

Як виникає з наведеного, незважаючи на те, що міжнародне співтовариство вчиняє певні кроки щодо протидії біотероризму у світі, на даний час не існує міжнародно-правового акту, який би створював єдину нормативну базу для регулювання даного питання.

Україна також вчиняє певні кроки для унормування питань в аспекті протидії біотероризму.

Згідно з п.1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямована на захист: людини та громадянина — їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища — від надзвичайних ситуацій [4].

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. зазначено, що «пріоритетами державної політики у сфері біологічної безпеки та біологічного захисту є здійснення системних заходів із створення та ефективного функціонування національної системи біологічної безпеки та біологічного захисту, протидії проявам біотероризму, захисту населення від безконтрольного та протиправного поширення генетично модифікованих організмів, збереження безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, створення системи раннього виявлення та швидкого реагування на поширення збудників особливо небезпечних хвороб та таких, що мають міжнародне значення, а також покращення матеріально-технічного стану лабораторій, установ та закладів, які здійснюють діагностику інфекційних хвороб, моніторинг циркуляції збудників інфекційних хвороб в об'єктах середовища життєдіяльності людини, залучення в системі індикації біологічних патогенних агентів, визначають кількісний та якісний вміст генетично модифікованих організмів у продукції рослинного і тваринного походження, лабораторій, що працюють зі збудниками особливо небезпечних інфекційних хвороб, визначенням їх впливу на навколишнє природне середовище, зокрема біологічного різноманіття, з урахуванням ризиків для здоров'я людини; створення системи оперативного реагування на прояви біотероризму» [5].

Висновки. Виходячи з положень вітчизняних законодавчих актів, необхідно констатувати про створення правового поля щодо протидії біотероризму на законодавчому рівні. Натомість, існує потреба у створенні спеціальних органів, які були б незалежною ланкою і працювали б лише у сфері попередження та протидії біотероризму. Задля досягнення такої мети потрібно створити окремий законодавчий акт присвячений лише біотероризму, де було б зазначено органи, їх цілі, мета та повноваження

Список використаних джерел та літератури:

1. Wiesław Szot. Bioterroryzm a bezpieczeństwo w dobie globalizacji. Bezpieczeństwo Teoria i praktyka. 2012. Nr 2 (VII). S. 25-40.
2. Конвенції про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_054
3. Marcin Weiner, Karolina Tarasiuk. Uwarunkowania prawne współczesnego bioterroryzmu. Rozprawy Społeczne. 2017. Nr 3. Tom 11. S. 22-29.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

Бордюг Іван Олександрович,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

АКТУАЛЬНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день існує значна кількість теоретичних поглядів на процес походження держави, її поняття та призначення. Таке різноманіття пов'язане насамперед історичними умовами та особливостями. Розроблені і обґрунтовані у різні часи підходи до питання походження держави базуються на різному обсязі накопичених знань, на різноманітних політичних та ідеологічних поглядах, орієнтовані на різні прошарки суспільства та їх розробка залежала від різних географічних умов та економічних чинників.

Питання походження держави як явища зацікавило вчених вже давно, але попри це, питання не втратило своєї актуальності. Серед сучасних вчених чимало приділило увагу дослідженню теорій походження держави. В даній статті опрацьовані погляди на це питання М. Абдулаєва, О. Балинської, В. Котюка, М. Марченка та М. Новика.

Метою даної роботи є дослідження та загальнотеоретичний аналіз основних теорій походження держави.

В результаті еволюційного розвитку людина задля задоволення своїх потреб поступово перейшла від привласнюючої до відтворювальної форми господарювання спрямованої на виробництво знарядь праці, продовольчих запасів та ін. Саме перехід до виробничої економіки послужив поштовхом до великих поділів суспільної праці - відділенню скотарства від землеробства, виокремлення ремесла і окремого прошарку людей, зайнятих у сфері обміну – торгівлі [4, с.41]. В нових умовах зростала роль чоловічої праці, яка стала явно пріоритетною у порівнянні з домашньою жіночою працею. Родова община поступово почала дробитися на патріархальні сім'ї (землеробів, скотарів, ремісників), інтереси яких вже не зовсім збігалися з інтересами роду. Тому неминучою при поділі праці стала спеціалізація задля підвищення її продуктивності. Додатковий продукт як наслідок зростання продуктивності

праці зумовив появу економічної можливості для товарообміну і привласнення результатів чужої праці, виникнення приватної власності, соціального розшарування первісного суспільства, утворення класів, а в кінцевому рахунку зародження держави і права [4, с. 53].

На думку М. Абдулаєва, родова організація суспільства трансформувалася в державу еволюційно, зберігаючи історичну спадкоємність, проходячи перехідні стадії. Однією з таких перехідних, додержавних форм була військова демократія, де органи родового громадського самоврядування ще зберігалися, але поступово набирали силу нові протодержавні структури в особі воєначальника і його дружини [1, с. 61].

Тут з'явилися зачатки військово-насиленницького примусу і придушення, бо традиційна родова організація самоврядування вже не в змозі була вирішити виникаючі протиріччя, які все більше руйнували вікові порядки [1, с. 68].

Формування держави, на думку М. Марченка, - тривалий процес, який ймовірно у різних народів йшов різними шляхами. Одним з основних є східний шлях виникнення держави, який вчений пов'язує азіатським способом виробництва (спочатку Стародавній Схід, потім Африка, Америка). Тут дуже стійкими, традиційними виявилися соціально-економічні відносини і структури родового ладу – землеробська община, колективна власність. Тому управління громадською власністю ставало найважливішою функцією родоплемінної знаті, яка поступово перетворювалася на відокремлену соціальну групу (стан, касту), а її інтереси все більше відокремлювалися від інтересів інших членів суспільства [5, с. 47].

В. Котюк підкреслював, що східний (азіатський) варіант виникнення державності відрізняється від інших варіантів головним чином тим, що тут родоплемінна знать, яка виконувала громадські посади, плавно трансформувалася в державні органи (державно-чиновницький апарат), а суспільна (колективна) власність поступово перетворилася на державну. Приватна власність не мала істотного значення [3, с. 319].

Вчені переконані, що по іншому історичному шляху йшов процес виникнення держави на території Європи, де головним державотворчим чинником було класове розшарування суспільства, обумовлене інтенсивним формуванням приватної власності на землю, худобу, рабів. У найбільш чистому вигляді цей процес проходив в Афінах. В Римі на час виникнення класів і держави великий вплив справила тривала боротьба двох угруповань вільних членів родоплемінного суспільства патриціїв і плебеїв [4, с. 117]. В результаті перемоги останніх в ньому утвердилися демократичні порядки: рівноправність всіх вільних громадян, можливість кожного бути одночасно землевласником і воїном і ін. [4, с. 119].

Слід навести й інші теорії походження держави, які стали виникати, відображаючи рівень розвитку економічного ладу суспільної свідомості. Теологічна теорія виникнення держави (Августин, Фома Аквінський та ін.) є однією з найдавніших. Її творці вважали, що держава вічно існує в силу божественної волі, а тому кожен зобов'язаний миритися перед цією волею, підкорятися їй у всьому. Згідно теологічної теорії, творець всього суцього на

Землі, в тому числі держави, - Бог, проникнути ж в таємницю божественного задуму, збагнути природу і сутність держави неможливо. Надаючи державі і державної влади божественний ореол, ця теорія притаманними їй засобами піднімала їх престиж, суворо засуджувала злочинність, сприяла утвердженню в суспільстві взаєморозуміння і розумного порядку [6, с. 78].

Інша, патріархальна теорія була широко поширена у Стародавній Греції і рабовласницькому Римі. Відповідно до цієї теорії, держава являє собою природну форму людського життя, поза державою спілкування людини з собі подібними неможливо. Як істоти суспільні люди прагнуть до об'єднання, до утворення патріархальної сім'ї. А збільшення числа цих сімей і їх об'єднання призводять до утворення держави. Державна влада є продовженням і розвитком батьківської влади. Патріархальна теорія знайшла сприятливий ґрунт в Росії. Адже до цього часу існує певна традиція віри у доброгочаря, вождя чи просто «сильну руку» здатну вирішувати всі проблеми. По суті своїй така традиція антидемократична, прирікає людей на пасивне очікування чужих рішень, знижує соціальну активність, відповідальність за долю своєї країни [6, с. 81].

Теорія договірної походження держави (Г. Гроцій, Б. Спіноза, Дж. Локк) також виникла в глибині століть. Відповідно до неї, держава виникла в наслідок договірної об'єднання людей з метою забезпечення справедливості. За цим договором люди передають частину своїх прав державній владі і беруть зобов'язання підкорятися їй, а держава зобов'язується охороняти невідчужувані права людини, тобто право власності, свободу, безпеку. Теорія договірної походження держави не відповідає на питання, де, коли і яким чином відбувся суспільний договір, хто був його учасником або свідком. Ця теорія вперше показала, що держава виникає (нехай і в силу об'єктивних причин) як результат свідомої і цілеспрямованої діяльності людей. Його можна планомірно удосконалювати, перетворювати, пристосовувати до умов, що постійно змінюються. Договірна теорія поклала початок вченню про народний суверенітет, який означає підконтрольність, підзвітність перед народом всіх державно-владних структур, їх змінюваності, то стане ясно, що вона і сьогодні актуальна [6, с. 92].

Теорія насильства (завоювання) виникла і набула поширення наприкінці XIX - початку XX ст. Її засновники (Л. Гумплович, К. Каутський, Е. Дюрінг та ін.) спиралися на відомі історичні факти (виникнення німецьких і угорських держав). За нею, головною передумовою створення держави є війна і завоювання. Відповідно цієї теорії, перші держави утворилися з племен, асимільованих завоюванням. В ній теорія гіпертрофована роль насильства і ігноруються соціально-економічні фактори. Щоб виникла держава, необхідний такий рівень економічного розвитку, який дозволив би містити державний апарат і виробляти відповідну військову зброю. Якщо подібних економічних умов немає, ніяке насильство саме по собі не може привести до виникнення держави. Разом з тим безперечним є те, що насильство, завоювання відігравало важливу роль в державотворчому процесі. Воно не було першопричиною утворення держави, але служило могутнім каталізатором цього процесу [5, с. 423].

Висновки. Таким чином, у юридичній науці є низка теорій, які з різних позицій та підходів пояснюють процес створення перших держав та подальші державотворчі процеси. Даний перелік не є вичерпним і повним. Розглянувши основні теорії, неможливо однозначно стверджувати, яка з даних теорій є найбільш реалістичною та обгрунтованою, адже на користь практично кожної з них, більшою чи меншою, мірою можна віднайти підтвердження, або ж навпаки, спростування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абдуллаев М.И. Проблемы теории государства и права: [учебник] / М.И. Абдуллаев, С.А. Комаров. – СПб.: Питер, 2003. – 576 с.
2. Балинська О. М. Проблеми теорії держави і права: [навч. посібник] / О. М. Балинська, Т. Х. Герасимів. – вид. 2-е, доп. і перероб. – Л.: Вид-во ЛьвДУВС, 2010. – 416 с.
3. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права / Навчальний посібник / В.О. Котюк.- К.: Атіка, 2005.- 592 с.
4. Котюк В.О. Основи держави і права. Навчальний посібник.- 3-тє вид., доп. і перероб. / В.О. Котюк.- К.: Атіка, 2001.- 432 с.
5. Марченко М.Н. Теория государства и права: [учебник] / М.Н. Марченко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Проспект, 2009. – 768 с.
6. Новик М. К. Теорія держави і права : Практикум / М. К. Новик, В. А. Новик; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І.Франка. Каф. всесвіт. історії. - Житомир : Полісся, 2004. – 213 с.

Василенко Леся Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський національний агроєкологічний університет

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ
НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ ТА/АБО НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ
ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ**

Виходячи із змісту ст. 2 ЦКУ одним із учасників цивільних відносин визначаються фізичні особи [1]. Для визнання осіб суб'єктами цивільного права, в т.ч. суб'єктами цивільних правовідносин, необхідна наявність цивільної правосуб'єктності, тобто їх правоздатності та дієздатності. Правоздатність для фізичних осіб настає з народження. Щодо дієздатності, неповнолітні особи (особи у віці від 14 до 18 років), відповідно до ст. 32 ЦКУ, мають неповну цивільну дієздатність [1]. Ці особи можуть вчиняти такі ж правочини як і малолітні (тобто дрібні побутові правочини) з помітним розширенням їх змісту. Обсяг розширення змісту правочинів законодавчо не врегульований. Отже, особи, що наділені неповною дієздатністю можуть вчиняти дрібні побутові правочини, реалізувати особисті майнові та немайнові права на результати інтелектуальної власності. Неповнолітні мають право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією та іншими доходами. Особи наділені неповною цивільною дієздатністю можуть реалізувати особисті немайнові та майнові права щодо результатів інтелектуальної діяльності. Тобто,

це право на отримання винагороди від реалізації результату інтелектуальної діяльності та можливість визначення обсягів користування ним.

Також, якщо неповнолітній зловживає наділеними правами, реалізує їх на шкоду собі або іншим особам, суд на підставі заяв законних представників вправі обмежити або позбавити його прав передбачених п. 1 ст. 32 ЦКУ.

Особи, визначені ст. 32 ЦКУ вправі бути учасником або засновником юридичної особи, якщо дане право не заборонено законом чи установчими документами. Неповнолітні можуть укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, що здійснений ними на своє ім'я [1]. Усі інші правочини особи віком від 14 до 18 років вчиняють виключно за згодою її законних представників. Перелік даних правочинів не є вичерпним. Отже, у зв'язку з цим, може виникнути ситуація, коли неповнолітньою особою буде укладений правочин, який виходить за межі його дієздатності. Таким правочином може бути заподіяна шкода, як самій неповнолітній особі так і іншим учасникам цивільних правовідносин. Діючим законодавством врегульований порядок відшкодування такої шкоди, але існує багато питань щодо застосування даних норм.

Вирішуючи питання про можливість притягнення до деліктної відповідальності, в першу чергу з'ясовується чи є особа деліктоздатною. Деліктоздатність – це здатність особи нести відповідальність за завдану шкоду. Особливість деліктоздатності фізичної особи полягає в тому, що вона залежить від її здатності усвідомлювати значення своїх дій. Національне законодавство здатність усвідомлювати значення своїх дій пов'язує з досягненням певного віку фізичної особи.

Відповідно до ст. 1179 ЦКУ неповнолітня особа за завдану нею шкоду відповідає самостійно на загальних підставах [1]. Лише, якщо у неї недостатньо майна для відшкодування, тоді ця шкода відшкодовується її законними представниками, якщо вони не доведуть, що шкода була завдана не з їх вини.

Законодавство України визначило певні випадки, коли неповнолітня особа має право отримати повну цивільну дієздатність за рішенням органу опіки та піклування або суду. Тобто, деліктоздатність у цьому випадку пов'язується з настанням відповідних юридичних фактів, а саме укладення неповнолітньою особою трудового договору або зайняття підприємницькою діяльністю, народження дитини неповнолітньою особою. А також, реєстрація шлюбу, відповідно до ст. 34 ЦКУ є юридичним фактом, на підставі якого неповнолітня особа набуває повної цивільної дієздатності. Тобто законодавець вважає, що з настанням відповідних юридичних фактів передбачених законодавством, особа вправі та взмозі повноцінно керувати своїми діями. Вважаю, що такі обставини не завжди можуть вплинути на психічну зрілість такої особи та здатність усвідомлювати значення своїх дій. Не завжди такі юридичні факти можуть сприяти до самостійного психічного процесу, наслідком якого є вчинення юридичних дій (як правомірних, так і протиправних).

Відповідно до ст. 1180 ЦКУ шкода завдана такими особами відшкодовується ними самими на загальних підставах. Хоча ч. 2 зазначеної

статті вказує на виключення із зазначеного правила. А саме, якщо у такої особи недостатньо майна, тоді шкода відшкодовується її законними представниками, лише у тому випадку, якщо вони надавали свою згоду на набуття нею повної цивільної дієздатності [1].

Не завжди правильно пов'язувати дієздатність фізичних осіб лише із досягненням їх конкретного віку. За думкою багатьох науковців за визначальний критерій необхідно брати здатність розуміння значення своїх дій, яким надавали значення й римські юристи. Крім того, аналіз законодавства Грузії, Німеччини, Туреччини тощо показує, що до відповідальності у них може бути притягнуті особи які досягли віку 7 (або 10) років. Але лише тоді, коли в момент завдання шкоди вони усвідомлювали значення своїх дій. Таким чином, настання деліктоздатності пов'язується із двома фактами: досягненням певного віку та здатністю неповнолітнього до усвідомлення значення своїх дій [2, с. 159].

У національному законодавстві також прослідковується така позиція, але не у цивільному законодавстві. У ст. 148, 160 СКУ здатність усвідомлювати значення своїх дій визнається за дітьми, які досягли 7 або 10 років, а також у випадках, коли вони вже можуть висловити свою думку ч. 2 ст. 171 СКУ [3].

Якщо шкода буде завдана самій неповнолітній особі, тоді застосовуються загальні підстави відповідальності відповідно до глави 82 ЦКУ. Неповнолітня особа визнається потерпілою та має право на відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та майну, а також на відшкодування моральної шкоди.

Досить часто виникає питання, чи потрібно враховувати поведінку самого неповнолітнього у момент заподіяння шкоди. Яким чином ця обставина вона може вплинути на визначення розміру відшкодування. Відповідь на це питання дає ч. 1 та 2 ст. 1193 ЦКУ [1]. Відповідно до даної статті, шкода, яка була завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується. Груба необережність потерпілого, яка сприяла виникненню або збільшенню шкоди, враховується при визначенні розміру відшкодування. Також враховується ступень вини потерпілого та ступень вини заподіювача шкоди. [4, с. 142].

Отже, в разі наявності грубої необережності з боку неповнолітньої особи, що призвело до завдання їй шкоди, розмір відшкодування шкоди заподіювачем шкоди може бути зменшений і на заподіювача шкоди буде покладений обов'язок часткового відшкодування шкоди; інша, невідшкодована частина шкоди буде покладена на самого потерпілого, оскільки він винен у заподіянні шкоди.

У цій категорії справ, є ще один момент, який обов'язково повинен бути врахований та досліджений. Це вина осіб, які відповідно до законодавства зобов'язані здійснювати нагляд за неповнолітніми особами. Оскільки вони відповідно до норм сімейного законодавства є дітьми. Відповідно до ст. 157 СКУ та ст. 180 СКУ батьки дитини повинні виховувати і утримувати дітей до настання повноліття.

Так, Б. С. Антимонов зазначив, що вина самого потерпілого ніколи не може підмінюватися виною його законних представників [5, с. 272].

А. І. Пергамент, вказує на те, що розкрити поняття «вини» батьків можливо, лише виходячи із сімейно-правових обов'язків батьків, суть яких зводиться до виховання, а разом із тим і до здійснення нагляду за дітьми [6, с. 65-66]. Отже, вина батьків повинна враховуватися при завданні шкоди неповнолітній особі.

Таким чином, незважаючи на те, що ЦК України закріпив приватноправові традиції, засновані на положеннях римського права, а також врахував сучасний світовий правовий досвід, доцільно переглянути звичну для усіх радянсько-правову традицію пов'язувати настання деліктоздатності фізичної особи тільки з настанням певного віку.

Обсяг та види відшкодування шкоди, яка завдана здоров'ю, життю та майну неповнолітньої особи, визначається з обов'язковим врахуванням поведінки самої неповнолітньої особи, вини заподіювача шкоди та вини осіб, які зобов'язані відповідно до законодавства здійснювати нагляд за такими особами. А також і усіх інших обставин, які при деліктній відповідальності зазвичай повинні бути враховані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. ОВУ. 2003. № 11. Ст. 461
2. Гринько С. Д. Деліктоздатність неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз Часопис цивілістики. 2015. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8517/33.pdf.pdf?sequence=1>.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 10.10.19)
4. Ременяк, С. Я. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю малолітніх осіб. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип 33: С. 140-143.
5. Антимонов Б. С. Значение вины потерпевшего при гражданском правонарушении. Москва: Госюриздат, 1950. 275 с.
6. Пергамент А. И. К вопросу о правовом положении несовершеннолетних Учен. зап. ВИЮН. Москва: Госюриздат, 1958. Вып. 3. С. 62-69.

Васильєва Тетяна Олексіївна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ

Наукова значимість та актуальність цієї теми обумовлюється збільшенням ролі договору в умовах суспільного та державного життя України. Раніше всі договори, що опосередковували перехід права власності або право користування, мали один предмет – майно, за відсутності якого-небудь визначення цієї категорії. Сьогодні коло предметів договору дарування розширено законом і на тлі цих законодавчих змін виникають запитання про доречність і можливість визнання тих чи інших об'єктів цивільного права предметами договору дарування. Зокрема в літературі точаться дебати навколо дій як предмету договору дарування. Деякі запитання виникають й щодо речей,

які можуть бути подаровані. У зв'язку з цим, дослідження зазначених проблем предмету договору дарування являється актуальним.

Норми глави 55 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) є основною базою для визначення договору дарування, зокрема, за договором дарування одна сторона – дарувальник передає або зобов'язується передати у майбутньому другій стороні – обдаровуваному безоплатно майно (дарунок) у власність [1].

Безоплатність є основним кваліфікуючим критерієм, що відрізняє договір дарування від інших договорів про передачу майна у власність, тобто відсутність зустрічної вимоги. Правова природа даного виду договору визначена його метою - безоплатне передання майна у власність іншій особі, при чому без отримання взаємної винагороди.

Чинним цивільним законодавством чітко регламентовано, що не є договором дарування угода, яка встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру.[2]

Правники виокремлюють такі види договорів дарування:

- 1) договір дарування (ст. 723,724 ЦК) зі встановленим обов'язком передати дарунок у майбутньому;
- 2) договір дарування (ст. 725, 726 ЦК) зі встановленим обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи;
- 3) договір пожертви (ст. 729,730 ЦК).

Істотною умовою укладення будь-якого договору, зокрема, і дарування є його предмет. Важливо зазначити, що предметом вищевказаного договору, згідно статті 718 ЦК, може бути будь-яке майно, що не вилучене з товарообороту та яке може бути у власності обдаровуваної особи (нерухомі речі, рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також майнові права (якими володіє дарувальник на час вчинення договору або в майбутньому).

Особливості передання в дарунок нерухомого майна встановлено законодавством, такі договори підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню з державною реєстрацією. Предметом договору дарування можуть бути і майнові права. Останні можуть мати як зобов'язальний, так і речовий характер.

Відповідно до ЦК України договори дарування можуть бути як односторонні, так і двосторонні, а також мати як реальний, так і консенсуальний характер. Договір дарування за своїм юридичним змістом є одностороннім, оскільки, Відповідно до ч. 2 ст. 626 ЦК, договір вважається саме одностороннім, якщо обов'язок покладено лише на одну сторону, тоді як інша має тільки право вимоги, без виникнення [3].

Необхідно зазначити, що дарувальник несе відповідальність за збитки, що завдані обдаровуваному, якщо він знав або повинен був знати про те, що річ йому не належить або був не вправі розпоряджатися майном, але не попередив про це обдаровуваного.

Сторонами договору даного виду є дарувальник та обдаровуваний. Такими особами, згідно ч. 1 ст. 720 ЦК, можуть бути фізичні особи, юридичні

особи, а також держава Україна, територіальні громади, Автономна Республіка Крим.

Загальні вимоги щодо обсягу дієздатності (ст.ст. 31, 32, 37, 41 ЦК); заборони щодо надання згоди на вчинення правочину піклувальником (ст. 70 ЦК); щодо необхідності отримання дозволу спеціальноуповноваженого органу (наприклад, органу опіки та піклування) на вчинення деяких правочинів (ст. 71 ЦК) поширюються на сторони договорів дарування.

Форма вказаного вище виду договору має визначатися залежно від виду майна (дарунку), яке є предметом такого договору. Останній може бути укладений як в усній, так і простій письмовій, а також нотаріально посвідчений з державною реєстрацією.

Отже, враховуючи чинне вітчизняне цивільне законодавство, що здійснює правове регулювання договорів дарування можна визначити ознаки договорів даного виду. По-перше, це безоплатність таких договорів; по-друге, направленість на зменшення майна дарувальника; по-третє, мета – збільшення майна обдаровуваного; по-четверте, визначений законодавством вичерпний перелік способів дарування.

Висновки. Отже, враховуючи особливість ознак та змісту договору дарування, можна визначити місце даного договору як самостійний договір серед такого виду договорів як договори про передання майна у власність. Договір дарування займає важливе місце у системі підстав виникнення цивільних прав і обов'язків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України. К.: Алерта, 2019. 312с.
2. Договір дарування. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_17186
3. Маргарита Радчук. Договір дарування: проблемні аспекти. "LAW & PSYCHOLOGY 2013" (LPS-2013), 21–23 NOVEMBER 2013, LVIV, UKRAINE. С. 28-29.

Весельська Ніна,
аспірантка кафедри історії України,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК АЛЕКСАНДР ЯБЛОНОВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКІ СТАРОСТВА У XVI – XVII СТ.

Сьогодні, у світлі нових досліджень із історії України, дослідження творчого доробку польського історика А. Яблоновського набуває особливої актуальності. Мета статті полягає у аналізі особливостей адміністративно-територіального устрою польських та українських земель, а саме особливостей існування та дослідження староств в історико-географічних дослідженнях відомого польського історика Алексадра Яблоновського.

Поряд із дослідженнями загальної історії Речі Посполитої, історики наприкінці XIX – на початку XX ст. у своїх працях розглядали питання минулого українських земель. На сучасному етапі розвитку історичної науки постає потреба в оцінці творчого спадку польських істориків того часу для

аналізу історичних фактів та порівняння їх із сучасним історіографічним доробком. Помітне місце серед польських науковців, які досліджували історію українських земель займає Александр Яблоновський, що опублікував низку джерел з історії України (багатотомне видання «*Źródła dziejowe*» спільно з Адольфом Павінським), написав кілька монографічних досліджень, що стосувались суспільно-політичного, культурного та соціально-економічного розвитку українських земель. У працях історика знайшли відображення також дослідження адміністративно-територіального устрою українських земель протягом XVI-XVIII ст. загалом, та особливості функціонування територіальних одиниць – староств.

Дослідження господарсько-адміністративних територіальних одиниць українських земель значною мірою можливе завдяки працям польського історика А. Яблоновського. Однією із праць історика, що стосується зазначеного питання є монографія, опублікована у п'ятому томі історичних джерел «*Źródła dziejowe*» у 1877 р. У цьому томі було зібрано матеріали королівських люстрацій українських земель з першої половини XVII ст. Праця поділена на дві смислові частини, перша з них – це монографічне дослідження історика про українські староства зазначеного періоду, друга частина – це публікації люстрацій кожного із воєводств з поділом на староства. У праці відсутня передмова, автор починає том із своєї монографії «*Starostwa Ukrainne w pierwszej połowie XVII wieku*».

Значна частина праці «*Starostwa Ukrainne w pierwszej połowie XVII wieku*» присвячена особливостям впровадження магдебурзького права в українських містах. Ще однією проблемою, що досліджує у цій праці А. Яблоновський є становище монастирів, про статки яких ми теж знаходимо в люстраційних актах та особливості оподаткування міст. Наприклад в люстраційних актах за 1616 р. подаються дані про спеціалізацію різних міст – Брацлав найбільше виготовляє та постачає жито і овес, Вінниця – лише овес, Житомир – мед, Острог – овес і сіно, Овруч – дає дохід від користування сінокосами, млинами, лісом і т. д., Канів, Переяслав, Черкаси, Богуслав, Біла Церква, Корсунь – несуть військову повинність [3, s. XXXI]. Окрім цього історик висвітлює становище окремих великих володінь землевласників, становище сільського господарства в цілому.

А. Яблоновський зазначає, що становище сільського господарства різне на українських землях з огляду на наслідки монголо-татарської навали, а також заселеності, географічного розташування та історичного періоду. Якщо на початку XVI ст. доходи в казну від сільського господарства невеликі (на території українських земель немає великих ферм і комплексних господарств), то за матеріалами люстрації 1616 р. історик показує, що в Брацлавському, Вінницькому староствах немає жодної ферми, у Київському – тільки одна, у Житомирському – дві, а у Любецькому – одна велика біля самого Любека. Проте ситуація поступово змінюється – уже за даними люстрації 1622 р. наприклад у Житомирському старостві нараховується 6 ферм, а ще млини та таверни, які теж дають дохід [3, s. LVI].

Польський історик на основі дослідження люстраційних описів приходить до висновку, що в цілому, у першій половині XVII ст. завдяки впливу заходу економічне становище українських земель покращувалось, просуваючись все далі і далі у степові райони. На прикладі Київського воєводства історик розглядає річні доходи кожного староства за даними люстрацій 1616 р., 1622 р., 1629 р. та 1636 р., відзначаючи їх поступове збільшення. Зокрема, Житомирське староство у 1616 р. давало дохід у 1,912 тис. флоринів, у 1622 р. – 2,698 тис., у 1629 р. – 2,923 тис. [3, s. LIX]. Проте, варто зазначити, що, незважаючи на збільшення доходів і поступовий розвиток торгівлі і ремесла, українські землі дуже потерпали від татарських набігів – у останньому підрозділі своєї монографії автор розповідає про результати цих набігів, використовуючи дані люстраційних актів. Багато міст – наприклад Бар, Любек та ін., були спустошені і, фактично, заново відновлювали своє життя після татарських набігів [3, s. XCVI].

В люстраційних описах українських староств і міст часто зустрічаються козаки, яких автор згадує як «неслухняний елемент». Козаки, на думку історика відіграли важливе значення в житті прикордонних територій, куди прибували в масовому порядку як вільні люди – міщани, бояри і дворяни, так і кріпаки, що «показувались». До часу правління польського короля Стефана Баторія козаки не були виділені в окрему верству суспільства чи певну адміністративно-територіальну одиницю, проте за його правління відбулась реорганізація козацтва для служби королівській владі [3, s. XXXVI–XXXIX].

У монографії історик звертається до визначення топографічного характеру Галичини у XVI ст., адміністративно-територіального поділу галицьких земель – детальному опису та чисельності міських і сільських поселень [6, с. 20]. Історик поділяє території Червоної Русі на кілька адміністративно-територіальних одиниць – Галичина, Перемишльська, Холмська і Белзька землі. Загалом, не зважаючи на різноманітність території, що включали як гірську місцевість, так і рівнини, більшість земель були лісистими [4, s. 9-16].

Також історик описує співіснування різних категорій населення, їх релігійну приналежність та особливості земельних відносин, господарського розвитку земель Червоної Русі. На думку А. Яблоновського, сільське господарство сильно переважає міське промислове виробництво, але як і раніше, його становище обумовлене використанням лише екстенсивних методів ведення сільського господарства [4, s. 17-21]. Чільне місце історик приділяє становищу оборонної системи краю, оскільки належний стан оборони є необхідною умовою і гарантом більш-менш стабільного розвитку. До оборонної системи краю автор відносить подільські замки, укріплення, дороги. Зважаючи на спустошення українських земель, спостерігалось переселення місцевого населення, або іншими словами «осадництво», що у розумінні автора було процесами колонізації.

Для історика Україна ніколи не представляла однорідної території у географічному розумінні. Київщина складалась з двох територіальних контрастів – «полісся» та «поля» – території, що одвічно були нерівномірно заселені та піддавались набігам кочівників [5, s. 35-89].

Згідно досліджень історика територія України (Київщина та Брацлавщина) займала простір у 3162.75 квадратну милю, окрім цього козацьке «Дике поле» – 1537,23. квадратних миль, що разом дає образ України площею близько 4700 кв. миль [2, s. 45].

Окрім цього детально відображено адміністративний устрій українських земель на зламі XVI – XVII ст. у складі Польщі на картах атласу [1]. В атласі позначено межі та центри воєводств, земель і повітів, волостей (гмін). Територія адміністративних одиниць виділена способом якісного фону. Атлас містить 16 аркушів карт (60х74,5 см) і 2 аркуші таблиць. Підготовку до видання і друк здійснив Військово-географічний інститут у Відні [7, с. 149].

З точки зору сучасної історіографії, картографічні та історико-географічні дослідження А. Яблоновського можуть бути використані для аналізу тогочасного становища цих галузей наук. Історико-географічні дослідження А. Яблоновського повністю відображали його погляди на історичний процес загалом та історію України зокрема – історик вважав, що українські землі було «повернуто» Речі Посполитій після укладення унії із Литовським князівством, а кордони українських земель у XVII ст. (період козацьких повстань) розглядав з точки зору, вигідної польській історіографії.

Праці А. Яблоновського роблять можливим дослідження з точки зору сучасної історіографії соціально-економічних аспектів не лише конкретного староства чи волості, але й формування узагальнених уявлень про більші адміністративні одиниці, наприклад, воєводства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Jablonowski A. Atlas historyczny Rzeczypospolitey Polskiej, wydany z zasięgiem Akademii Umiejętności w Krakowie. Epoka przelomy z wieku XVI go na XVII-sty. Dział II. Ziemie Ruskie. Warszawa, Wiedeń. 1889–1904.
2. Źródła dziejowe / red. A. Jablonowski. Warszawa: Druk Jana Cotty, 1897. T. 22. Dział III. 800 s.
3. Źródła dziejowe / red. A. Jablonowski. Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877. T. 5. 228 s.
4. Źródła dziejowe / red. A. Jablonowski. Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1903. T. 18. Część II-ga. 529 s.
5. Źródła dziejowe / red. A. Jablonowski. Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1894. – T. 20. Dział I-szy. 304 s.
6. Жук О. Чисельність та історичні типи поселень Галичини (Червоної Русі) в XV – першій половині XVI ст. Волинські історичні записки. 2010. Т. 5. С. 20–24
7. Історія картографування на території України. Відп. ред. І. Ю. Левицький. К.: Наукова думка, 2000. 247 с.

Вигівська Оксана Вікторівна,
кандидат історичних наук, викладач кафедри суспільних наук,
Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

СУСПІЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ КУПЧИХ НА ВОЛИНІ У КІНЦІ XVIII – ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Період від кінця XVIII ст. до 1865 р. в Російській імперії, до складу якої входила Волинь, відмічений кардинальними змінами в усіх сферах життя суспільства. Вони торкнулися і життя жінок різних соціальних верств.

У рамках соціально-гуманітарного пізнання особливу наукову значущість і актуальність набирає спектр питань, що відносяться до аналізу повсякденності. Вивчення соціальної історії України породжує інтерес до повсякденного життя жінок різних станів, одним з яких є купецтво, життя якого підпорядковувалось жорсткій регламентації, відповідно до «Закону о состояниях» дія якого розповсюджувалась і на Волинь.

Перші згадки про жінок, які займалися підприємницькою діяльністю знаходимо у «Топографічному описі малоросійської губернії 1798-1800 років» [2, с. 17] задовго до 1863 р., коли за жінками юридично закріплювалось право займатися торгівельною діяльністю згідно актів, що містилися в законах від 1 січня, а саме «Свідoctва, як купецькі, так і промислові можуть видаватися російським підданним обох статей і всіх рангів, а також іноземцям» [3, с. 21].

У зв'язку з тим, що купецьке підприємництво носило сімейний характер, держава мала можливість контролювати сплату гільдійських зборів. До купецького свідoctва, що надавало право належати й користуватися усіма правами й привілеями стану, могли записуватися всі члени родини купця [5, ст. 534].

Незважаючи на патріархальні риси в укладі життя, що є характерною рисою для купецьких родин, де вся влада належала старшому чоловікові в родині – батьку чи старшому братові [1, с. 447], згідно статей 541 та 545 Зводу законів Російської імперії, вдова купця мала право перейняти на себе функції голови роду формально, а подекуди й фактично очолити родинну справу після смерті чоловіка [5, ст. 541, 545]. Таким чином правова основа давала можливість жінкам займатися підприємництвом.

За даними Першого Всеросійського перепису 1897 р. у Волинській губернії серед осіб, які займались самостійно торгівлею у губернії значиться 4887 жінок; у повітах: 2871 жінок, у містах: 2016 [4].

За законодавством Російської імперії жінка, навіть якщо й не була вдовою і не очолювала родинну справу, також мала можливість займатися власною торгівлею з дозволу чоловіка. Для цього їй необхідно було оголосити про власний капітал, та виписати гільдійське свідoctво на своє ім'я.

Законодавство наділяло купчиху відносно широким спектром майнових прав. Закріплений російськими законами принцип роздільного володіння майном подружжя обумовлював структуру жіночої відособленої власності. До неї належала власність, прийнята від батьків з нагоди заміжжя в якості посагу, а також рухоме і нерухоме майно, самостійно придбане жінкою впродовж життя різними шляхами (як отримане у спадок, так і отримане своєю працею за допомогою комерційного обороту). З юридичної точки зору, чоловік у купецькій сім'ї не мав домінуючого права розпоряджатися грошовими коштами і власністю дружини, управляти її майном і використовувати його з метою отримання вигоди. Принцип роздільного володіння майном подружжя передбачав також і можливість укладення між ними взаємних майнових угод:

купівлі-продажу, дарування, складання заставних зобов'язань тощо. Власницькі права жінки-купчихи доповнювалися комплексом спадкових прав. Згідно з російським законодавством купчиха, хоча й не була спадкоємицею свого чоловіка, але при наявності малолітніх дітей призначалася їх опікуном та наділялася правами розпоряджатися усім майном на власний розсуд з тим, щоб зберегти капітал, спадкоємність занять і соціальне положення підростаючих дітей. Відносна майнова забезпеченість купецької жінки та можливість самостійної організації торговельного підприємства поступово ставали запорукою складання партнерських, за своїм характером, сімейних стосунків. Розширення господарчо-побутових повноважень жінки демократизували подружні стосунки та стабілізували статус представниць купецтва в сім'ї, що не можна сказати про селянські та міщанські сім'ї того часу. Жінки-купчихи стають істотною частиною виробничого й культурного життя губернії.

Висновки. У зв'язку з тим, що у другій половині XIX ст., підприємницька активність жінок збільшується, виникає потреба у оформленні законодавчо можливості займатися підприємництвом більшої кількості жіноцтва, не тільки купецького, а й міщанського стану, що створило умови і визначило прийняття у 1863 році закону про гільдії, який урівняв усі стани у доступі до купецтва. Внаслідок цього торгівельно-виробнича діяльність у містах Волинської губернії набирає оберти, що позитивно відображається на економіці країни загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бовыкин В. История предпринимательства в России / В.Бовыкин, М.Гавлин, Л.Епифанова, С.Калмыков, Л.Куприянова и др. // Книга. Вторая половина XIX – начало XX века. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – 575 с., илл.
2. Гуржій О. Деякі проблеми становлення купецького стану в Україні / О. Гуржій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 80 с.
3. Донік О. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.) Монографія / О. Донік. – К.: Інститут історії НАН України, 2008. – 271 с.
4. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Волынская губерния. СПб., 1904.
5. Свод законов Российской империи. Т.IX. Законы о состояниях. СПб., 1857. - Ст. 536 – 539.

Вовк Олексій Миколайович,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ В ПРАЦЯХ Т. ГОББСА І ДЖ. ЛОККА

Сучасний глобалізований світ поступово змінює уявлення людей про призначення і роль держави, як соціального інституту. Зростає велика кількість популістів політиків, що направляють населення в бік агресивності, розбрату, шукаючи ворогів зовні, посилюючи проблеми всередині держави, сіючи ворожнечу і розділяючи суспільство. Деякі люди спостерігаючи подібну

ситуацію, намагаються відсторонитися від політики, не думаючи про долю своєї держави, забуваючи про її призначення дати можливість людям жити в безпечному, вільному і справедливому суспільстві. Існує точка зору, що моральні та політичні обов'язки людей залежать від договору або згоди між ними з метою розвитку суспільства, в якому вони живуть.

Соціально-філософська теорія суспільного договору пояснює походження громадянського суспільства, держави, права як результат угоди між людьми. Поняття суспільного договору передбачає, що люди частково відмовляться від суверенітету і передають його уряду або іншій владі, щоб отримати або підтримати суспільний лад через панування права. Теорію договірної походження держави дотримувалися багато філософів епохи Просвітництва. Т. Гоббс і Дж. Локк розробили концепцію суспільного договору і відповідно, договірну концепцію розвитку держави [4].

Поява ідеї суспільного договору та визначення правового світогляду пов'язані з розвитком проблем у соціальній філософії нового часу, де головний пріоритетом було знання [5].

Розпочнемо наш аналіз з поглядів Томаса Гоббса щодо означеної проблематики. Він жив у найбільш цікавий період тогочасної Англії – період англійської громадянської війни (1642–1648). Це було зіткнення короля та його прихильників-монархістів з парламентарями, яких очолив Олівер Кромвель. Вони вимагали більше свобод для парламенту. Гоббс спробував знайти компромісне рішення для розв'язання означеного конфлікту.

З одного боку, він піддав сумніву теорію божественного права королів на їх владу. З іншого боку, Гоббс відмовляється і від положення парламентарів, що влада повинна бути розділена між парламентом і королем.

Концепцію Гоббса краще зрозуміти, якщо розділити її на частини: теорію людської мотивації психологічного егоїзму і теорію суспільного договору [3].

Суспільний договір, за Гоббсом, має два аспекти. По-перше, люди повинні погодитися на створення суспільства колективно і відмовитися від прав, які вони мали у природному стані. По-друге, вони повинні обрати людину або уряд, який буде слідкувати за виконанням цього договору. Іншими словами, для виходу з природного стану люди повинні домовитися жити разом під загальним законом і створити примусовий механізм суспільного договору для дотримання його [5].

Т. Гоббс бачить суспільство як сукупність людських індивідів, які об'єднуються для забезпечення безпеки. Умовою захисту людини є суспільство, організоване в державу. Поза державою спостерігалось панування страстей, війна, страх, бідність, самотність, варварство, невігластво, дикість. В світі панував принцип – «війна кожного проти всіх». Люди не змогли так довго співіснувати і створили державу, де панує розум, мир, безпека, багатство, благо, взаємодопомога, науки, доброзичливість. Філософ доводив законність того уряду, заснувати який і коритися якому згодні всі громадяни держави з власної волі [3].

В той час, як в природі речей не було влади, яка б могла покарати порушника, тепер у державі є суверен. Гоббс стверджує, що через пристрасті

людей, володар повинен мати абсолютну владу для того, щоб договір був успішним. Ми не можемо нищити владу, оскільки це єдина межа між безпекою і природним станом. Згідно з цим аргументом мораль, політика, суспільство і все, що приходить разом ними, є простими умовами для існування людей. Для підтримки суспільного договору суверен повинен бути абсолютним володарем, що не є аморальним або несправедливим – це ціна спокою. Тільки після цього створюється суспільство, люди починають жити і співпрацювати між собою. Суспільний договір є основним джерелом, яке гарантує спокійне життя.

Враховуючи доволі суворий погляд на людську природу, Гоббсу тим не менш, вдалося навести аргументи для громадянського суспільства з усіма впливаючи ми звідси наслідками.

Погляди Дж. Локка, який підтримував не абсолютну, а конституційну монархію, дещо схожі з ідеями Т. Гоббса, він так само, стверджував, що держава створюється завдяки суспільному договору. Здоровий глузд та порозуміння між людьми стають умовою для укладення договору. Усі люди на землі рівні від народження, і ніхто не може посягати на їх життя. Цей закон наголошує на тому що ми не маємо права робити шкоду іншим, тому що ми всі є рівними перед Богом [5].

Зазначимо, що Дж. Локк пояснює природний стан інакше, ніж Гоббс. У зв'язку з цим його аргументи щодо суспільного договору і відносин між людьми та владою також є іншими. Він не обґрунтовує необхідність монархії, а навпаки закликає проти неї.

За словами Локка, природний стан людини – це стан свободи без жодного втручання з боку інших людей. Проте це не є стан повної свободи: людина не може робити все, що їй заманеться, або те, що інші будуть засуджувати. Стан природи – це також стан, в якому не має володарів або уряду, який карає людей за їх злочини, це стан без моралі [1].

Люди вважаються рівними в такому стані, а, отже, є рівними перед законами природи. Закон природи, наданий Богом, є головною ідеєю в моральній концепції Локка. Цей закон наголошує на тому, що ми не маємо права робити шкоду іншим, тому що ми всі є рівними перед Богом. Таким чином, природний стан – це стан, в якому люди є вільними і можуть переслідувати свої власні наміри. Враховуючи закон природи та невтручання в життя людей авторитетів, такий тип життя є мирним [4].

Стан природи відрізняється від стану війни. Тут можна знайти схожість думок Локка та Гоббса. Природний стан легко перетворюється на стан війни, наприклад, у стан війни через майнові суперечки. У той час, коли природний стан – це стан свободи, де царює природний закон, і ніхто не спричинює зло один одному, стан війни розпочинається між людьми, коли один краде у іншого, або намагається зробити його рабом. Завдяки тому, що у природному стані немає права, до якого особа може апелювати, закон природи дозволяє їй захищати власне життя шляхом нападу або навіть убивства свого кривдника. Завдяки тому, що у природному стані немає суверенів та правових кодексів (крім закону природи), війна може продовжуватися нескінченно. Це є однією з

головних причин, чому люди мають відмовитися від природного стану та домовитися між собою задля створення громадянського уряду [1].

Майно відіграє центральну роль в ідеях Джона Локка щодо громадянського уряду та договорів, які б його відстоювали. Згідно Локку, приватна власність створюється, коли сама людина своїм трудом будує її. Так, наприклад, якщо людина обробляє ділянку землі, і ця земля приносить їй плоди, то вона має повне право на цю землю та на плоди, котрі на ній вирощені. З цього приводу Локк наводить приклад щодо положення тубільців Америки. Він пише, що вони не обробляли свою землю, не використовували усі її можливості. Отже, Америка, як майно їм не належить і кожен має право на цю землю [5].

Враховуючи труднощі, які виникають через закон природи, Локк приходить до висновку, що розміри майна повинні бути обмежені. Одна людина не може взяти більше від природи, ніж вона може обробити, оскільки інші люди залишаться без своєї власності. Локк обґрунтовує таку позицію тим, що природа надана людям від Бога для спільного існування.

У роботі «Два трактати про державне правління» він висуває інший погляд на первісний, природний стан людини. На відміну від Гоббса з його тезою про «війну всіх проти всіх», Локк вважає первісну абсолютну волю людей не джерелом боротьби, а вираженням їх природної рівності і готовності слідувати розумним природним законам [1].

Ця природна готовність людей приводить їх до усвідомлення того, що в інтересах загального блага необхідно, зберігши свободу, частину функцій віддати уряду, що покликаний забезпечити подальший розвиток суспільства. Так досягається суспільний договір між людьми, так виникає держава.

Отже, аналізуючи бачення і концепції двох філософів щодо виникнення держави, ми повинні визнати їх прогресивність, як для тогочасного суспільства. Вони мають спільну ідею, але також низку відмінностей. За Т. Гоббсом, мета укладання суспільного договору - безпека суспільства, Дж. Локк пишучи про мету, акцентує увагу на прагненні людей до свободи. Як зазначалося вище перший є прихильником абсолютної монархії, другий конституційної монархії. Але обидва тотожні в тому що суспільний договір передбачає перехід від природного стану до побудови громадянського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Локк Д. Два трактата о правлении // Локк Д. Сочинения : в 3 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 317.
2. Историография истории Нового времени стран Европы и Америки /Под редакцией И. Дементьева. - М.: Высшая школа, – 1990. – с. 302
3. Гоббс. Т. Левиафан, или материя форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. - М. : Мысль, 1991. – Т. 2. – С. 95.
4. Скаун О. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум. - 2001. – 656 с
5. Еволюція поняття суспільного договору (Гоббс, Локк, Руссо) / В. В. Гаджиєв // Гуманітарні студії. – 2013. – Вип. 20. – С. 28–35.

Войтович Наталія Федорівна,
кандидат юридичних наук, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу ознаменувало новий етап розвитку кримінального процесуального законодавства, спрямований на дотримання прав та свобод людини, перегляду неефективних форм досудового провадження.

У юридичних джерелах з кримінального процесу досудове провадження визначається як частина кримінального судочинства, яка розпочинається з моменту отримання слідчим, прокурором інформації про вчинене кримінальне правопорушення й закінчується або передачею кримінального провадження до суду, або його припиненням шляхом закриття та включає в себе: а) провадження щодо початку досудового розслідування (ст. 214 КПК); б) досудове розслідування злочинів у формі досудового слідства, а кримінальних проступків у формі дізнання (ст.ст. 215–222 глави 19, глави 20–25 КПК); в) провадження щодо подання та розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування (глава 26 КПК) [1, с. 332].

Чинний КПК України (далі – КПК) поняття досудового провадження не наводить, однак аналіз змісту основних його термінів та приписів показав, що в ньому закріплено визначення структурних частин досудового провадження. Зокрема, серед основних термінів КПК наведено значення двох стадій досудового провадження: досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК) та притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК), правові ознаки яких у даний час не в повній мірі розроблено та закріплено в КПК [2].

Разом з появою в КПК прогресивних правових положень, у ньому знайшов відображення інститут кримінальних проступків. Однак уже майже 7 років кодекс залишається єдиним законодавчим актом, в якому містяться положення стосовно кримінальних проступків. Саме ці норми стали каталізатором для жвавих обговорень у численних експертних групах, на конференціях та інших наукових заходах, проте чомусь так і не знайшли своєї логічної реалізації.

Безумовно, інститут кримінальних проступків мав би бути запроваджений безпосередньо під час прийняття нового КПК. Однак це потребувало кардинального перегляду концепції побудови норм матеріального закону. З огляду на нестачу часу для розроблення нового закону про кримінальну відповідальність, планувалося відразу після прийняття КПК підготувати та подати відповідні зміни на розгляд парламенту. Для цього було створено робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків. Але з незрозумілих причин 20 лютого 2015 року указом глави держави цю групу було ліквідовано. Жодних альтернатив подальшої діяльності

у вказаному напрямі не було запропоновано. Як результат — тисячі проваджень (кількість яких зростає з кожним днем), значне навантаження на слідчих, неможливість залучення до проведення досудового розслідування оперативних працівників та інших служб.

19 квітня 2019 року Президент України підписав Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Головне, заради чого ухвалювалися зміни, відображене в самій назві. Нетяжкі злочини, які за новим законом стають проступками, становлять близько чверті від загальної кількості складів злочинів, визначених у Кримінальному кодексі.

У пояснювальній записці до Закону зазначено, що на сьогодні розслідування злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості становить майже 50 % від усіх розслідуваних. Це призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості.

З огляду на викладене запропоновано запровадити спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, що дозволить забезпечити швидке розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також надасть можливість зосередити діяльність слідчих апаратів на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства.

Розслідування проступків повинні будуть здійснювати як окремі підрозділи дізнання, так і уповноважені на те посадові особи правоохоронних органів. Процедура дізнання передбачає ширший перелік слідчих (розшукових) дій, які можуть вчинятися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, порівняно із процедурою досудового слідства. Ще до внесення даних до ЄРДР дізнавач зможе: відбирати пояснення; направляти на медичні огляди; отримувати висновки спеціалістів; знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, які є безпосереднім предметом кримінального проступку або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

На відміну від процедури досудового слідства, яка навіть для злочинів невеликої тяжкості могла тривати до року, тривалість дізнання за кримінальними проступками не перевищуватиме одного місяця. Окрім скорочення строків досудового розслідування кримінальних проступків, новий КПК передбачає більш стислі терміни призначення судового розгляду. Справу має бути заслухано у п'ятиденний строк після отримання слідчим суддею обвинувального акту. А у разі затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку суд призначає розгляд справи невідкладно.

Готування до кримінального проступку не буде тягнути за собою кримінальну відповідальність, а особи, засуджені за вчинення кримінального

проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що не мають судимості.

В листопаді місяці поточного року Комітет з питань правоохоронної діяльності Верховної ради України провів Комітетські слухання на тему: "Готовність до впровадження інституту кримінальних проступків в практичну діяльність органів досудового розслідування з 1 січня 2020 року".

У комітетських слуханнях взяли участь народні депутати, керівництво органів, які на практиці будуть застосовувати зазначені кримінальні та кримінально-процесуальні норми, представники наукових установ і навчальних закладів та засобів масової інформації.

Голова Комітету Денис Монастирський зазначив, що «сьогодні вирішальна зустріч і члени Комітету хочуть почути від представників правоохоронних органів, від експертів-науковців про те, чи готові правоохоронні органи до запуску інституту кримінальних проступків з 1 січня 2020 року. Якщо ні, то чому, з яких причин, що потрібно для того, щоб бути готовими і скільки для цього потрібно часу? Якщо так, то повідомте, які внесені зміни. Нас цікавлять посади дізнавачів, створення відповідних підрозділів. Ми маємо розуміти, що мова йде про десятки тисяч проваджень з 1.01.2020 р.», - додав він.

Д.Монастирський зазначив, що мова йде в першу чергу про готовність Генеральної прокуратури, відповідальної за запровадження Реєстру досудових розслідувань та готовність Національної поліції.

Заступник голови Комітету Григорій Мамка звернув увагу на те, що по суті проблематика не нова. «Вона стояла з моменту запуску нового Кримінального процесуального кодексу з 2012 р. і тоді практичні підрозділи, які займалися конкретними розслідуваннями кримінальних проваджень, всім пообіцяли на найвищому рівні протриматися один рік, вступлять в дію кримінальні проступки і ми розвантажимо стовідсоткове навантаження з слідчого, який сім років тому замість одного року взяв це навантаження і працює досі», - сказав він.

Заступник голови Комітету нагадав, що Закон повинен вступити в силу з 1 січня наступного року і має врегулювати ці правовідносини, спростити сам механізм розслідування по кримінальним проступкам.

«Деякі зобов'язання на себе брала Україна з приводу гуманізації кримінальної відповідальності шляхом перегляду міри покарання за вчинення окремих кримінальних правопорушень - це одне з важливих зобов'язань України перед Радою Європи. Також Закон створено з метою організації спрощення самої правоохоронної системи. Але на даний час, коли почалися практично розбиратися, то правоохоронні органи за сім років не готові запустити інститут кримінальних проступків», - підкреслив народний депутат.

На його думку, якщо законопроект, який внесений, буде розглядатися на Комітеті, то хтось повинен все-таки за ті дії, які не були зроблені вчасно, якщо не були усунуті якісь протиріччя у законодавстві, хоча у законі була чітко прописана роль кожного органу, хтось має понести відповідальність.

Учасники слухань також проаналізували стан підготовки впровадження інституту кримінальних проступків в практичну діяльність органів досудового розслідування з 1 січня 2020 року, приведення у відповідність нормативно-правових актів та актів міністерств, центральних органів виконавчої влади відповідно до нововведених положень, обговорення проблемних питань такої підготовки та напрацювання шляхів їх вирішення.

Нажаль, що дане питання піднімається за 1,5 місяця до набрання чинності вищезазначеного закону. Адже, щоб впровадити інститут дізнання, який передбачений ним, необхідно створити відповідний підрозділ, укомплектувати кадровим складом, привести у відповідність нормативно-правові акти. Зрозуміло, що за такий короткий термін це неможливо.

Але, що маємо нині — раптом зареєстрований кілька тижнів тому від монобільшості законопроект № 2155, в якому пропонується відтермінувати вступ в дію Закону № 2617-VIII на один рік. Це переконливо засвідчує неготовність впровадження інституту кримінальних проступків.

При цьому в законопроекті наводяться аргументи стосовно того, що не всі органи кримінальної юстиції, у компетенцію яких згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством (ст. 216 КПК України) входить здійснення досудового розслідування щодо діянь, які належать до категорії кримінальних проступків, готові до здійснення цієї діяльності (не створені відповідні підрозділи, не підготовлені виконавці і т. ін.).

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. №№9–13. Ст. 88.
3. Проект Закону про внесення змін до Розділу II "Перехідні положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" від 22 листопада 2018 р. №2617-VIII (щодо відтермінування часу вступу в дію). - Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66893 – Назва з екрана.

Ганько Юлія Олександрівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У ФРАНЦІЇ

Шлюбний договір - угода між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Практика такого договору відома нам ще з античних часів. Тоді дана угода була не обов'язковою і засвідчувалася дев'ятьма свідками. Вона регулювала питання з приданим та виплатами у разі розлучення подружжя.

Більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. У різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі [1]. Французьке законодавство визначає шлюб як цивільний договір, який укладений в законній формі і об'єднує чоловіка та жінку для спільного життя, надання взаємної підтримки.

У Франції регулятором сімейних відносин є Французький цивільний кодекс (далі - ФЦК) 1804 року. У Титулі V книги III «Про шлюбний договір і про режими майнових відносин між подружжям» передбачається наявність правових норм, спрямованих на регулювання такого правового інституту, як шлюбний договір та норми щодо режиму майнових відносин між подружжям[3, ст.222]. Шлюбний вік у Франції для чоловіків – 18 років, для жінок 15 років. Проте повнолітніми вважаються лише особи які досягли 21 року, тому і шлюб і шлюбний договір укладається за згодою батьків або осіб які їх замінюють. Шлюбний договір – це укладений у нотаріальній формі договір, який визначає режим майнових відносин подружжя, проте якщо шлюбний договір не укладається то на майно подружжя (дошлюбне і набуте в шлюбі) встановлюється законна спільність [4].

Спільність - це режим який позначає приналежність майна обом нареченим, або позначається саме майно яке є спільною власністю. Даний режим був започаткований ще за Наполеона Бонапарта і існує до сьогодні. Спільність, яка встановлюється при відсутності шлюбного договору чи шляхом простої заяви про те, що шлюб підпадає під режим спільності, підлягає правилам, закріпленим в ст.1401-1491 ФЦК [4]. Зміни, внесені в систему спільності у Франції, в загальних рисах полягають у звуженні кола майна, що входить у спільність і в обмеженні права чоловіка на управління цим майном [1].

Існує право про одноосібне володіння спільним майном, де чоловік управляє загальною частиною майна але важливі угоди він має заключати зі згодою жінки. Дружина в даному праві володіє своєю резервною частиною майна, яке вона набула за рахунок власних коштів. Важливим є порядок передачі майна після смерті одного із подружжя, згідно з законодавством майно після смерті чоловіка (дружини) передається його спадкоємцям. Той хто з подружжя залишився живим не має права на спадкування майна своєї дружини або чоловіка. Тому подружжя укладають шлюбний договір, де на власний розсуд врегульовують питання майна та його спадкування.

Цікавою є практика укладання шлюбу де існує роздільне володіння майном. Кожен має право лише на своє набуте майно до шлюбу, сюди відносяться і борги і кредитні зобов'язання за які кожен з подружжя відповідає особисто. В даній формі шлюбу договір має недоліки, оскільки у разі смерті одного із учасників договору все майно переходить родичам померлого. Тут ми спостерігаємо те, що майно подружжя не стає спільним і не власністю іншого учасника договору. В даному випадку укладають договір про дарування або заповіт.

Сьогодні у Франції укладають одностатеві шлюби, то, відповідно, суб'єктами шлюбного договору можуть бути особи однієї статі. Не можуть бути суб'єктами шлюбного договору особи, шлюб між якими забороняється за французьким законодавством, наприклад, наявність близьких родинних зв'язків, свояцтво тощо [1]. В шлюбному договорі подружжя мають на власний розсуд позначити кожні аспекти свого сімейного життя, проте дані встановлення правила не мають суперечити нормам французького законодавства.

Згідно ст.1394 ФЦ всі договори подружжя має укладати перед нотаріусом і за згодою обох сторін. Також укладення шлюбного договору фіксується в свідоцтві про шлюб, дана норма покликана захистити комерційні інтереси. Більше того, французький законодавець в частині 4 ст. 1394 ФЦК ставить ще більші вимоги з метою захисту комерційних інтересів осіб [4]. Встановлюється імперативна норма про публічне опублікування шлюбного договору, коли один з подружжя є комерсантом на момент укладення шлюбу чи навіть якщо він стає таким в майбутньому [2].

У відповідності зі ст.1497 ФЦК подружжя може в своєму шлюбному договорі за допомогою різного роду домовленостей, змінити режим законної спільності майна [4]. Зокрема, вони можуть домовитися про те, що: 1) спільне майно буде складатися з рухомого майна та доходів; 2) на спільність не будуть поширюватися правила, що відносяться до управління спільним майном; 3) один з подружжя буде мати можливість вилучати з неї (спільності) певні речі в рахунок відшкодування збитків; 4) один з подружжя буде мати право на отримання визначеної частини спільного майна до його розподілу; 5) подружжю будуть належати нерівні частки; 6) між ними буде встановлена сумісна спільна власність.

У Франції порядок укладання шлюбного договору суворо регламентований і відхід від встановлених норм призводить до визнання даного договору не дійсним, але деякі норми можуть продовжувати свою дію недійсного шлюбного договору. Письмова форма є обов'язковою, а вносити зміни у договір можна лише за рішенням суду.

Висновки. Отже, цивільне законодавство Франції змогло вдало поєднати регулювання майнових відносин пар які укладають законний шлюб, та пар які проживають спільно без офіційного шлюбу. Шлюбний договір у Франції має свій аналог договір про майнову спільність. Даний договір відрізняється лише наявністю чи відсутністю шлюбного договору, що в свою чергу дає можливість на законодавчому рівні закріпити майнові відноси між парою яка не перебуває в шлюбі. Водночас, незважаючи на не досить детальну регламентацію умов шлюбного договору, французьке законодавство завдяки практиці, що склалась протягом багатьох століть, відзначається високою стабільністю та ефективністю правового регулювання відносин подружжя за допомогою шлюбного договору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Олійник О. С. Правовий аналіз інституту шлюбного договору за законодавством Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/samsung/Downloads/apvchzu_2008_20_17.pdf
2. Стеценко О. Типові умови шлюбного контракту. Юридическая практика. – 2006. № 39.
3. Фединак Г.С. Міжнародне приватне право: Підручник. – Київ: Атіка, 2005.- 544 с.
4. Цивільний кодекс Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://constitutions.ru/?p=416>

Горай Олег Станіславович,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»
Яцківська Анастасія, студентка 2-го курсу,
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

Конституцій України — основний закон держави України. Вона визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. [4] (ст. 3 Конституції України). Діяльність держави повинна буди спрямована на забезпечення та реалізацію даного положення, оскільки проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини на початку XXI століття набули світового та глобального значення і стоять на першому місці у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у державі та суспільстві [7].

Дослідження проблем реалізації прав та свобод людини є актуальним на сучасному розвитку України, як держави, адже людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є Основним Законом України найвищою соціальною цінністю, здійснення основних прав і свобод, гарантій та інтересів людини і громадянина є пріоритетним завданням держави. А ефективне виконання цього завдання є можливим тільки через виконання конституційного принципу верховенства права, стосовно якого на сьогодні і виникають численні проблеми, які на превеликий жаль, спричиняють труднощі ц реалізації прав людини.

Глобального характеру набувають проблемні питання щодо прав людини і громадянина, в тому аспекті що стосується реалізації в практичній діяльності, а не тільки їх регламентація. Реалізація прав людини – це складний процес, що включає в себе механізм та форми реалізації права, за рахунок яких формується мета дослідження, що полягає у виявленні проблемних питань реалізації прав людини та запропоновані шляхів їх подолання в контексті формування правової та соціальної держави та розвитку демократії в Україні.

Механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина повинен містити в собі такі елементи, а саме: гарантії здійснення прав людини, юридичні елементи механізму реалізації – норми, факти, правовідносини, процес фактичного втілення можливості та необхідності у здійсненні, умови та фактори такого процесу. Аналізуючи зазначені елементи стає очевидним, що реалізація прав і свобод людини та громадянина, характеризується певним процесом, як і будь-яка інша діяльність [3].

Правовий статус визначається як юридично закріплене положення людини і громадянина в суспільстві. Виділяють загальний, тобто конституційний, спеціальний та індивідуальний правовий статус. Конституційний правовий статус є більш стабільним та не так швидко змінюється, на відмінно від спеціального. Основою загального статусу є конституційні права та свободи. Вони важливі для людини, але не використовують усього регулювання правових відносин [5].

Реалізація прав людини нерозривно пов'язана із правовою природою прав і свобод людини. Існують два погляди на природу прав і свобод людини і громадянина. Прихильники однієї стверджують, що існують так звані основні права і свободи людини, які є природними, іншими словами, такими, що надані людині з народження, а інші – делеговані кожній людині з боку держави та суспільства [1].

Проблема реалізації та захисту прав людини і громадянина в Україні на сьогоднішній день існує і їх доволі багато. Можна виокремити такі проблеми: низький рівень правової культури і правової свідомості більшості суспільства, незадовільний рівень самовиховання, низький рівень дотримання правопорядку у житті суспільства і держави, нерівноправність гілок державної влади та недосконалість функціонування місцевого самоврядування, низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного менеджменту, відсутність чіткої структурованості громадського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади, високий рівень корупції на всіх рівнях державного контролю і суспільного життя, безвідповідальності посадових осіб і самих громадян.

Кожна проблема має об'єктивні та суб'єктивні причини походження та існування. По-перше, низький рівень правової культури і правової свідомості зумовлений відсутністю традиції в суспільстві, тому що довгий час Українська держава не мала своєї державності і власного права, а була у складі інших держав.

По-друге, незадовільний рівень самовиховання зумовлене відсутністю сучасної суспільної системи зовнішнього впливу на виховання людини.

По-третє, низький рівень дотримання правопорядку у житті суспільства і держави зумовлений намаганням будь-якої влади всіляко обмежувати свободу життєдіяльності та самореалізації людини шляхом встановлення таких механізмів правового регулювання суспільного та особистого життя, що не залишають їй свободу вибору, і тим самим заганяють її у створене владою правила поведінки.

На підставах вищезазначеного постає питання: «Чи існують способи, методи для поступового розв'язання чи усунення цих проблем?»

Одним з таких методів є застосування верховенства права у всіх сферах суспільного життя і державного управління. Такі складові, як гуманізм, справедливість, об'єктивна обґрунтованість та доцільність правового регулювання суспільного життя дають змогу виконати функцію верховенства права [7].

Саме верховенство права є універсальним феноменом формування збалансованого суспільних, особистісних і державних відносин, що надає можливість кожній людині реалізувати свої власні права та обов'язки. Потрібно лише поставити собі за мету адаптувати це у суспільному і державному житті та проявити політичну та індивідуальну волю і стійкість у їх впровадженні, долучивши до цієї довготривалої роботи весь механізм державної влади і суспільство Української держави.

Висновки. Отже, реалізація прав та свобод людини і громадянина можлива у запровадженні та реалізації верховенства права, який є основоположним у правовій державі та означає те, що закон має вищу юридичну силу, і що саме він має панувати в правовій, соціальній, демократичній та незалежній державі та громадському суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения/ С.С. Алексеев.– М: Издательство НОРМА, 2001.–752 с.
2. Козюбра М.І. Загальна теорія права. [Електронне джерело] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true>
3. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні/ А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. –К: Правова єдність, 2008.–С. 352.
4. Конституція України. [Електронне джерело] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Недибалюк В.Д. Особливості механізму реалізації права людини на повагу до її гідності/ В.Д. Недибалюк// Часопис Київського університету права.–2012.–№3.–С. 131–135.
6. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні/За ред. Н.М. Оніщенко, О.В.Зайчук.–К: Видавництво «Юридична думка», 2007.–С.185.
7. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні/В.М.Сущенко//НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. Том 129. Юридичні науки.–2012.–№2.–С. 28–31
8. Фулер Л.Л. Анатомія права/ Л.Л. Фулер; пер. з англ. Н. Комарова.–К:–Сфера, 1999.–144 с.
9. Харт Х.Л.А. Концепція права/ Х.Л.А. Харт ; пер. з англ. Н. Комарова.–К:–Сфера, 1998.–236 с.

Градovська Юлія,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

УКРАЇНСЬКІ ПОЛЕМІСТИ В ОБОРОНІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.

Православна церква завжди мала певний вплив у державних та націотворчих процесах на українських землях. Представникам церкви доводилося вступати у ідеологічні дискусії на захист своєї віри. Твори православних авторів, які мають антиунійну спрямованість, то особлива увага до них обумовлена потребою поглянути на стан православної церкви на українських землях у XVI – XVII ст, щоб усвідомити глибину кризи, яку переживала грецька церква в ті часи. Вибір творів обумовлений тим, що їх автори позиціонували себе як оборонці православної церкви, отже негативні оцінки, які вони дають стану руського, православного духовенства можна вважати неупередженими.

Серед творів полемічної літератури кінця XVI – початку XVII ст. найбільш повно становище православної церкви на українських землях відображено у праці Мелетія Смотрицького «Тренос, тобто плач». Автор із надзвичайним пафосом розкриває перед читачем глибину кризи у якій опинилась руська – православна церква напередодні Берестейської унії. Крізь яскраву художню обробку проступає туга Мелетія Смотрицького за часами розквіту православної церкви «Колись із звичаїв і вчинків Христову Церкву пізнавали, бо спілкування чи всіх, чи багатьох християн було благочестиве, чого у безбожних не було, а тепер такими, як єретики й погани, або й гіршими зробилися християни»[1]. У творі засуджується православне духовенство «пастирі та вчителі самі од голоду здихають, а інших годувати беруться. Самі посліпли, а інших поводитися бути зважуються. Самі на обидві ноги кульгають, а іншим на підпори підставляються. Самі будучи неукраїнами, інших навчати вчать. Усі ви єсте корчмарі й купці, в звичаях - домосіди, в розмовах - неукраїни, в ходінні - лиси облудні, а в одінні - вовки драпіжні». Докоряє автор християнам і наступним «Священиків моїх осліпило, пастирі мої (не хотючи знати, що про душу йдеться) оніміли, старші мої одуріли, молодь моя здичавіла, дочки мої до розпусти вдалися. І всі одним намислом, Бога і правду його занедбавши, на душу мою заповзялися... Одні мені недбальством шкодять, інші тяжкого глуму завдають. Ті переслідують незносно, а ті зрікаються вороже. У глибокому злі погрозивши і його природі скорившись, мене занедбали»[2].

Полеміст звертає увагу і на витoki тих проблем, яким приділяє увагу «Через недбальство в послусі виникла апатія в навчанні, з того розбухла непогора, а з неї розлилося ледарство. Те причиною стало мерзенного недбальства. З того коріння виросла неприязнь. Вона ж стала джерелом переслідування, що його я тепер постійно, вдень і вночі терплю» [1]. Дає він оцінку і вищому духовенству «О єпископи, єпископи. Ті суть зараз учителі, котрих, до пожадливоростей своїх пристосували собі сини мої, бо вуха їхні

сверблять, і вони од правди слух одвернули, до брехень схилюлись, самих себе, світ, славу, багатства і розкоші більше, аніж Бога і спасіння людське, люблячи, маючи подекуди за взірць побожності тільки людей звихнутого розуму і підозрілої віри, які силі її опираються і правді противляться. Бо ж шаленство їхнє явне буде усім [і всі побачать], що вони не в небесних, а в земних мислях погрязли. Доки сном ледарства спати будете? Доки гнусу недбальства з очей сердець ваших не зітрете?» [1].

Отже Мелетій Смотрицький у творі «Тренос, тобто плач» дає вкрай негативну оцінку стану православної церкви в Україні на зламі XVI – XVII століть.

Ще одним полемічним твором, в якому значна увага приділена стану руської православної церкви, є «Пересторога», автором якої вважається Йов Борецький. Він акцентує увагу на низькому рівні освіти в середовищі православного духовенства «коли б науку мали, то за невідомістю й глупством своїм не прийшли б до такової погибелі» [3]. Не обходить він увагою і процес колонізації руського народу «поляки Руські держави пообсідали, поприятелювались із ними і дочок своїх за русинів віддавши, через них свої оздобні звичаї й науку укорінили. Так само й Русь, з'єднавшись із ними, позаздрила їхнім звичаям, їхній мові та наукам і, не маючи власних наук, до наук римських своїх дітей почали віддавати, котрі з науками й віру перейняли. І так науками своїми все руське панство до римської віри привели, аж нащадки князів руських з віри православної на римську вихрестилися й назвиська та імена собі повідмінювали, ніби ніколи не бували нащадками благочестивих прародителів своїх» [3]. Таким чином навіть зі слів переконаного противника унії випливає, що із розширенням системи римської освіти виникла реальна загроза покатоличення Русі, абсолютно мирним і майже безболісним шляхом. Йов Борецький наголошує, що реальні позитивні зміни в житті православного суспільства починаються внаслідок активної діяльності князя Василя Костянтина Острозького. Автор наголошує, що лише братства на Русі залишилися єдиними поборниками благочестя і наводить приклади морального занепаду усього руського духовенства «а нині кождий влади́ка у своїй єписко́пії попов двоже́нцов, мно́гоже́нцов, блудни́ков, уби́йцов має, і самі влади́кове – люди зсбивають, о чом свідо́цтва повні́ї кни́ги в суда́ях зна́йдеш» [3]. Значну роль у занепаді освітнього рівня православних священиків зіграв перехід православної знаті у католицизм. Йов Борецький аргументує це так: «А за тим православ'я грецьке схолло і в погорду прийшло та до занедбання, бо особи знатних станів, також погордивши своїм православ'ям, до духовних урядів приходити перестали, але будь-кого на них ставили, згідно волі тільки самих посполитих людей. Після тих добродібних та подвижних ледачі, а не добрі настали. І так через них порядки церковні у забуття прийшли, кни́ги ті, які ще залишилися, поро́хом припали і все набо́женство прийшло до погордженн́я, відтак люди не тільки стану шляхетського, але й простого стану приходили до іншові́рства та відщепенства, бу́вши спо́кушені від духовних» [3].

Однією з найвизначніших праць полемічної літератури є «Книжка» Івана Вишенського. Вона є специфічним джерелом для вивчення історії православної

церкви, адже писана була за межами українських земель. Саме у ній вміщені факти відсутні у інших полемічних творах. Зокрема, ряд зауваг стосується згаданих вище впливів Реформації «очистите церков то всяких прелестей и забобонов еретических, и без пестроты в простоте сердца Бога хвалите» [4]. В «Книжці» прослідковуються і антипольські настрої, що можна пояснити незалежністю автора від Корони Польської «и всякого такого, который сам наскakuет, не принимайте, и от короля данного без вашего избрания изжденте и проклинете: не в папежа бо вы хрестилися и не в королеву власть» [4]. Іван Вишенський наголошує на необхідності змін в середовищі духовенства, що мають торкнутися економічної сфери «владыки, архимандрити и игумени, которые монастырѢ позапустѢвали и фолварки собѢ з мѢст святых починили, и сами толко з слуговинами и приятелми ся в них телесне и скотски переходывають, на мѢстах святых лежащи, грошѢ збирають, с тых доходов, на богомолци Христови наданных, дѢвкам своим вѢно готуют, сыны одѢвают, жоны украшают, слугы умножают, барвы справуют, приятелѢ обогащают, кареты зиждут, возники сытые и единообразные спрягают, розкош свою поганскию исполняют» [4]. Загалом у «Книжці» нищівній критиці піддані усі сфери життя православного духовенства, перед дослідником постає картина моральної деградації усього кліру.

Одним з найбільш акцентованих на соціальних проблемах полемічним твором є «Ключ до царства небесного» Герасима Смотрицького. Основна увага приділена впливу змін спричинених унією на пересічного русина, разом із тим, тут можна прослідкувати, що, крім іншого, виявилися у залучені до обговорення церковних питань жіноцтва «не тільки чоловіки, але й деякі з білих голів (жінок) бажають відати глибини Письма, таємниці догматів церковних, а їм ліпша була б куделя з веретеном, аніж те, що написане пером» [5]. Герасим Смотрицький підкреслює роль католицького духовенства у зміні світогляду православного населення Речі Посполитої «Учителі римського костела численні у ці найбільше часи, як із костельних казальниць словесно, так і письмом із друкарських верстатів удаються до вас, народи руські, з численними дійовими наслідками великою пильністю та потужним діянням (минаючи своїх, котрі відступили від їхнього костела, пізнавши в ньому щось непристойне), різним чином та способами, виносячи чесність, святобливість, можливість та над усіма під небом зверхність римських пап і від них установлені закони, також і віри, а ваших грецьких патріархів і від них утриману віру та закон з вами разом змішують із недовірством, глупством та відщепенством, явно топчуть ногами перед очима вашими і закликають вас до єдності» [5]. Твір сповнений глибокої шани до грецької віри, на чому автор акцентує увагу «А кому на світі може бути таємно, що від греків-філософів, від греків-богословів цілий світ має, без яких і його Рим не відає нічого? При їхніх переданнях, науках та уставах церковних свята східна церква стоїть міцно та невідступно» [5].

Таким чином, прослідкувавши ідею об'єднання християнства грецького та римського обрядів в творах полемічної літератури, можна дійти висновку, що внутрішній стан православної церкви потребував докорінних змін,

спричинених унією. А широкий резонанс щодо унійного питання, котрий знайшов відображення у релігійній полеміці, свідчить про значну роль релігійних питань у житті населення українських земель на зламі XVI – XVII століть.

Список використаних джерел та літератури:

1. Смотрицький М. Тренос, тобто плач. [електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <http://www.litopys.org.ua>
2. Андрійчук Ю. Ким є Українська Греко-Католицька Церква? /Юрій Андрійчук. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. – 112 с.
3. Борецький Й. Пересторога вельми потрібна на потонні часи всім християнам, 1605-1606р. [електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <http://www.litopys.org.ua>
4. Вишенський І. Книжка. [електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <http://www.litopys.org.ua> .
5. Смотрицький Г. Ключ до царства небесного. [електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <http://www.litopys.org.ua>

Грибан Анатолій Русланович,
студент 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ПРОЦЕДУРА ІМПІЧМЕНТУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Наділення владою окремих посадових осіб чи установ не можливе без попередньо створеного механізму стримування, контролю та при потребі притягнення до відповідальності. На Верховну Раду України покладена контролююча функція, яка включає в себе контроль Глави держави – Президента. А що робити, якщо президент порушив діюче законодавство держави? У цьому випадку до нього застосовується спеціальна процедура, яка в юридичній термінології називається імпічментом. Якщо звернутися до Конституції України, то в ч. 1 ст. 111 ми можемо простежити, у якому випадку може бути розпочата ця процедура – «... у разі вчинення ними державної зради або іншого злочину» [4, с. 44], тобто основний закон нашої держави досить вузько визначає причини, з яких може бути розпочате розслідування, щодо протиправної діяльності Глави держави. І тому це питання потребує більш глибокого аналізу.

Дослідженням даної теми, в різні періоди часу, досить активно займалися Мартинюк Р.І., Цимбалістий Т.О., Наливайко Л. Р., Наливайко О.І., Павловська Н.Г., Шаповал В. М. та ін.

Починаючи з 2011 року, до Верховної Ради України було подано 6 законопроектів, які стосувалися удосконалення процедури імпічменту, але з різних причин кожен із цих законопроектів був відхилений або нереалізований. Перш за все, існує суперечливість конституційних положень про застосування процедури імпічменту та відповідних норм Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», а їх неузгодженість із кримінально-процесуальними

законодавчими актами призводить до неможливості використання інституту імпічменту Президента.

Тому, враховуючи все вище зазначене, метою даної статті є аналіз чинного законодавства, що стосується процедури імпічменту, пошук прогалин у ньому та можливих шляхів подолання перешкод у притягненні президента України до відповідальності.

Єдиного визначення, яке б тлумачило термін «імпічмент», не існує, але найчастіше зустрічається таке трактування цього терміну: процедура притягнення до відповідальності і усунення з посади ряду посадових осіб [5, с. 43]. Це тлумачення є більш доцільнішим для держав, де процес імпічменту застосовується до різних видів посадових осіб (наприклад у США під процедуру імпічменту можуть підлягати: президент, віце-президент, судді і цивільні посадові особи) [7, с. 52]. В Україні процедура імпічменту застосовується лише до президента України.

Процедура імпічменту президента України включає в себе: створення, за ініціативи Верховної Ради України, спеціальної слідчої комісії, яка проводить розслідування та вносить пропозиції щодо подальших дій на засіданні Верховної Ради України; голосування Верховної Ради України за висунуті пропозиції спеціальної слідчої комісії, і, за наявності доказів протиправної діяльності Президента України, прийняття рішення про його звинувачення (якщо за це проголосували не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України); далі справу про імпічмент Президента переглядає Конституційний Суд України, щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховної Ради України про те, що дії Президента справді містять ознаки державної зради або іншого злочину; після даної перевірки Верховна Рада України голосує про усунення Президента України з поста в порядку імпічмента (рішення приймається не менше ніж трьома четвертими від конституційного складу Верховної Ради України) [1].

Вся ця процедура здійснюється на основі законодавства України, передусім Конституції України та Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року, «Про Регламент Верховної Ради України», «Про судоустрій і статус суддів».

Конституція України, а саме ст. 90, 108, 111, 124, 151 [4, с. 33-66], встановлює загальні положення процесу імпічменту. Їх конкретизує Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» [1], який регламентує процес імпічменту, починаючи правовими підставами та принципами імпічменту, та завершуючи остаточним голосуванням Верховної Ради України трьома четвертими від конституційного складу, щодо завершення процесу імпічменту. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» встановлює процес голосування народних депутатів за імпічмент на різних його стадіях [2], та регулює діяльність слідчих комісій, які досліджують протиправну діяльність Президента України та створюють висновки щодо проведеної слідчої справи [3], які в подальшому подаються до Конституційного Суду України, де в свою чергу перевіряють дотримання

процедури щодо: ініціації імпічменту Президента України, порядку створення і діяльності спеціальної тимчасової слідчої комісії парламенту, порядку прийняття парламентом висновків і пропозицій комісії; дотримання процедури прийняття висновку Верховної Ради України щодо звинувачення Президента України у вчиненні державної зради або іншого злочину [6, с. 237-238].

Проаналізувавши дану законодавчу базу, що стосується процесу імпічменту президента України, можна виділити ряд недоліків, які зводять ефективність контролю президентської діяльності до мінімуму, а саме:

1. Підстави для початку процесу імпічменту Президента України є досить вузькими. У світовій практиці підстави для початку імпічменту є більш широкими і їх загалом можна поділити на 3 категорії (перевищення конституційних меж свої повноважень, що несе шкоду іншій гілці влади; порушення встановленого порядку правління; використання службового положення задля власної користі) [7, с.54]. Рішенням цієї проблеми є розширення конституційних підстав для початку процесу імпічменту.

2. Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії» від 15.01.2009 року був визнаний Конституційним Судом України неконституційним і втратив чинність, тому з'явилася прогалина в законодавчій базі процесу імпічменту.

3. Як в українському, так і світовому законодавстві процес імпічменту припиняється у випадку самовільної відставки президента. Це твердження породжує питання – «А чи може так президент уникати відповідальності за свої протиправні дії?». В світовій історії такий випадок відбувся, президент США Р. Ніксон у 1973 р. уникнув відповідальності, пішовши у відставку з поста президента, тому цей аспект також має бути доопрацьований в законодавстві України.

4. Недоліком сучасного законодавства також те, що питання про відповідальність Президента України не може бути підняте шляхом всеукраїнського референдуму, що на пряму суперечить ст. 69 Конституції України «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [4, с. 23].

5. Вагомим недоліком сучасної законодавчої бази процесу імпічменту Президента України є сам процес голосування Верховної Ради України за утвердження відповідної постанови. Якщо $\frac{2}{3}$ частини голосів від конституційної більшості є вірогідним, то $\frac{3}{4}$ голосів зводить можливість процесу імпічменту до мінімуму.

6. Повноваження Конституційного Суду у процесі імпічменту є лише фактичними. Конституційний суд лише перевіряє діяльність слідчої комісії та Верховної Ради України на дотримання процедури, а не безпосередньо розглядає справу про порушення конституційних прав громадян. Тому доцільним буде розширити повноваження Конституційного Суду України.

Отже, проаналізувавши законодавчу базу процесу імпічменту президента України, можна сказати, що вона є далеко не доскональною і потребує значного доопрацювання задля контролю народом Президента України безпосередньо і

через представницькі органи, та унеможливлення антидемократичних дій зі сторони гаранта держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)» від 10.09.2019 № 39-IX // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20?lang=ru>
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 16.10.2019 № 196-IX // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1861-17>
3. Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 15.01.2010 № 25 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/890-17/stru>
4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 22 трав. 2019 р.:(*офіц. текст*). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2019.- 72 с. – (Закони України).
5. Наливайченко Л.Р. Процедура імпичменту: проблемні питання. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. – Дніпро, в.3., 2016. – 236 с.
6. Селіванов А.О., Стрижак А.А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А.О. Селіванов, А.А. Стрижак. – К.: Логос, 2010. – 276 с. Вступ. парал. укр., англ. – Бібліогр.:с. 252-270.
7. Цимбалістий Т.О Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. Актуальні проблеми правознавства: науковий збірник. – Тернопіль, в. 2., 2017. -148 с.

Гуда Тетяна Ігорівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

На сучасному етапі розвитку правового, демократичного суспільства і держави, цифрових технологій інформація є важливим елементом суспільних відносин. Сучасні підходи в науці цивільного права визначають інформацію як один із множинних об'єктів цивільних прав. Правовий режим такого нетипового об'єкта цивільного права як інформація, її види та особливості правового регулювання є на сьогодні досить актуальним питанням, враховуючи правову природу даного об'єкта.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій з'являються нові засоби доступу до інформації, її збору й переробки. За цих обставин нагальним завданням вітчизняної правової системи є ефективне регулювання відносин, які виникають у зв'язку з використанням інформації як особливого немайнового блага, законодавче закріплення гарантій додержання інформаційних прав особи та забезпечення контролю за їх реалізацією. Зазначені фактори зумовлюють актуальність дослідження особливостей інформації як об'єкта цивільних прав.

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) об'єктом цивільних прав визнається інформація. Норма щодо оборотоздатності об'єктів

цивільних прав поширюється також на інформацію. Інформація (як і інші об'єкти цивільних прав) може відчужуватись або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином (ст. 178 ЦКУ).

Саме інформація відіграє нині найсуттєвішу роль у розвитку як нашого суспільства вцілому, так і цивільного права зокрема [1, с. 58].

Інформацію як об'єкт цивільного права розглядають у таких проявах:

1. як особисте немайнове благо в комплексі благ;
2. як результат інтелектуальної діяльності (ст. 199 ЦКУ);
3. як інформаційний продукт, документ, ресурс, тобто такий об'єкт

може бути предметом будь-яких правочинів, а також інформаційним товаром, враховуючи його особливості та специфіку як особливого об'єкта [6, с. 269].

Інформацією є будь-які відомості або дані (ст. 1 Закону України «Про інформацію»), які можуть бути збережені на матеріальних носіях чи відображені в електронному вигляді [3].

Класифікувати інформацію можна за видами цивільно-правових відносин:

- 1) як самостійний особливий об'єкт цивільних прав;
- 2) як об'єкт виключних прав інтелектуальної власності;
- 3) як об'єкт особистих немайнових прав/немайнових благ [6, с. 214].

Наступним критерієм поділу такого об'єкта цивільного права як інформація на види є її зміст (ст. 10 Закону України «Про інформацію»):

- інформація (відомості чи сукупність відомостей), що стосується фізичної особи (персональні дані);
- інформація (екологічна інформація та відомості про стан складників довкілля), що стосується стану довкілля;
- інформація (відомості або дані щодо кількісних, якісних та інших характеристик товарів (робіт, послуг), що стосується товарів (робіт, послуг);
- інформація (будь-які відомості щодо права, його системи та джерел, юридичних фактів, правовідносин, правопорядку, правопорушень та протидії ним, а також їх профілактики) правова;
- інформація (документована інформація щодо кількісної характеристики масових явищ і процесів, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства) статистична.

Вказані вище види інформації не є вичерпними. Р.О. Стефанчук пропонує виділяти такий вид інформації як особисту. Право особи на особисту інформацію є можливістю фізичної особи отримати у доступній формі повної, достовірної та своєчасної інформації як щодо самої фізичної особи (її особисті немайнові блага/права, порядок їх здійснення й захист), а також іншу інформацію про предмети, події, явища, факти та процеси, проте лише в тому обсязі що стосується загрози для її особистої безпеки. Крім того, треба враховувати також можливість використовувати таку інформацію для задоволення власних інтересів і потреб фізичної особи [5, с. 471–473].

Рівні доступу до інформації та доступ до неї без будь-яких правових обмежень визначають наявність чи відсутність у даного явища властивостей

об'єкта цивільних прав. Наприклад, вільний доступ є однією із ознак загальнодоступної інформації, для якої характерна така ознака як спільність для всіх. Отже, така інформація не виступає як об'єкт цивільних прав.

Чинним законодавством України встановлена презумпція відкритості інформації. Так, будь-яка інформація вважається відкритою, за виключенням інформації з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна та службова).

Існуючий баланс між публічним та приватним інтересом (інтересами) є залежним як від мети запровадження обмежень, так і від її законності. [4, с. 70]. Тому інформація з обмеженим доступом не стосується відомостей про стан довкілля, щодо якості харчових продуктів і предметів побуту, щодо надзвичайних ситуацій: аварій, катастроф, небезпечних природних явищ, щодо стану здоров'я населення, його життєвого рівня, щодо соціально-демографічних показників, стану правопорядку тощо.

Необхідно враховувати, що окремі види інформації (наприклад, комерційна) мають вартісну оцінку. При цьому відсутність чи наявність грошової оцінки не є перешкодою їй бути об'єктом цивільних прав.

Отже, особливостями інформації, які її характеризують як об'єкт цивільних прав, є:

- 1) є неспоживним благом;
- 2) характеризується поширюваністю;
- 3) є благом нематеріальним;
- 4) має різноманітні форми відокремленості (письмову, візуальну, акустичну тощо) від носія інформації;
- 5) обмеженість доступу [21, с. 237].

Доцільно зауважити, що однією з найважливіших ознак інформації є можливість надання прав на неї іншим особам на підставі цивільно-правових договорів, тобто є можливість оборотоздатності [7, с. 61]. Інформація в цивільному обороті є особливим об'єктом договірних правовідносин щодо її збирання, пошуку, зберігання, переробки та використання [6, с. 71].

Отже, інформація є об'єктом цивільних правовідносин, який виступає як немайнове благо. Інформація існує в об'єктивній формі, має вигляд відомостей щодо суб'єкта цивільних правовідносин, а також щодо його діяльності та пов'язані з цим процеси, може відображати характеристики та/або властивості певного об'єкта. Інформація за обсягом є поширеним явищем, а отже посідає особливе місце в системі цивільних прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»: Закон України від 3 березня 1998 р. № 154/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – с. 229.
2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>.
3. Козинець А.О. Інформація як об'єкт цивільних прав: концепція, методологія, правова природа / А.О. Козинець // Право України. – 2015. – № 1. – С. 107–115.
4. Козинець А.О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони / А.О. Козинець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 39. – Т. 1. – С. 58–61.

2. Петров Є.В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Є.В. Петров ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 20 с.
3. Право інтелектуальної власності: науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.О. Жарова. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 432 с.
4. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : [монографія] / С.О. Сліпченко. – Х. : Діа плюс, 2013. – 552 с.
5. Цивільне право України. Загальна частина : [підручник] / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3 вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 976 с.

Гуша Валерія, учениця 9 класу,
Вересівська ЗОШ І – ІІІ ступенів
Шинкарук Руслана Романівна,
вчитель історії та правознавства,
Вересівська ЗОШ І – ІІІ ступенів

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Доступність правосуддя є невід'ємним атрибутом правової держави. Чітке законодавче врегулювання суспільних відносин, що пов'язані з правами особи, — це необхідна передумова дотримання відповідних прав, а в разі їх порушення — запорука санкціонованого та регламентованого державою захисту. Певною мірою це стосується і гарантій реалізації права на звернення до суду, невід'ємною складовою якого є доступ та довіра до правосуддя.

Різні аспекти цієї проблеми були предметом досліджень багатьох науковців та юристів-практиків, зокрема Ю. В. Білоусова, В. Д. Бринцева, Л. О. Воскобітової, В. В. Городовенка, Ю. М. Грошевого та ін.

Дана тема є актуальною протягом усього часу існування судової влади, незалежно від рівня економічного розвитку та політичного устрою держави. А тому реальне забезпечення доступу та довіри до правосуддя залишатиметься, найімовірніше, бажаним результатом, своєрідним «дороговказом» на шляху до подальшої демократизації системи судочинства.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми доступу та довіри до судової системи громадян України.

Основними завданнями є: дослідити рівень доступу та довіри до судової системи в Україні, визначити основні проблеми та шляхи їх вирішення [4].

З шкільних уроків правознавства ми знаємо, що складовою частиною системи органів державної влади є судова влада. Її головне завдання — здійснення правосуддя, тобто застосування судом норм права до конкретних подій, випадків. Діяльність судової системи регулюється Конституцією України та рядом законів. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів була схвалена президентом України Петром Порошенко на п'ять років (2015–2020 роки). Законодавчо мету судової реформи (згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна–2020», затвердженою

Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015) було визначено як практичну реалізацію принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом – тобто забезпечення кожному доступу до правосуддя. Задля підвищення довіри суспільства до судів України передбачалося проведення низки заходів щодо обов'язкового встановлення кваліфікаційного рівня суддів; визначено особливий порядок проведення добору на вакантні посади суддів у судах України, в тому числі новосформованого Верховного Суду; здійснення заходів щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності – з метою формування високопрофесійного корпусу суддів та забезпечення авторитету судової гілки влади. Проте, судова реформа, яка впроваджувалась протягом останніх років, залишила багато невирішених питань, зокрема щодо забезпечення доступу громадян до правосуддя, їх права на справедливе судові рішення, реальної незалежності суддів. Свідченням тому є незадовільний рівень довіри до судової системи в Україні, неправомірні рішення судів усіх інстанцій, відсутність у деяких регіонах України суддів у судах, що позбавляє громадян їх конституційного права на захист у суді [5].

Однією з головних проблем в сфері судочинства залишається – корупція. З метою дослідження ставлення громадян України до судової влади, оцінки ними різних аспектів діяльності судів соціологічною службою на замовлення Офісу Ради Європи в Україні було проведене соціологічне опитування. Здійснювалося воно з 7 по 14 лютого 2019 року в усіх регіонах України. Опитування показало, що лише 2% респондентів вважають, що судова реформа в Україні майже завершена і всі базові зміни зроблені, а рівень довіри до судової системи в Україні за 5-бальною шкалою склав 2,1 бала. Тільки 9% розглядали можливість домогтися справедливості через судову систему. Майже половина опитаних (45%) вважали, що проблема не з тих, що вирішуються таким способом. Фінансовий бар'єр виявився суттєвим для 38% респондентів. Не вірили у можливість домогтися справедливості через суд 19%, стільки ж не хотіли витрачати моральні ресурси на судовий процес, а 17% очікували, що це забере багато часу. Відсутність інформації про те, як звернутися до суду, або віддаленість судів практично не грали ролі. Чим серйозніша проблема, тим частіше бар'єром є нестача коштів на судові витрати та невіра у можливість домогтися справедливості через суд [6].

За даними світового рейтингу корумпованості країн, який щороку публікує міжнародна організація Transparency International, за 2018 р. Україна посіла 122-ге місце. І хоча такий результат є певним прогресом порівняно з 2016 роком, коли Україна була на 130-ій сходинці цього рейтингу, можна зробити висновок, що нашій країні треба докласти ще багато зусиль у сфері протидії корупції [3].

Зараз наша країна переживає нелегкі часи. На сході нашої території ведеться неоголошена війна з Росією. В ході цієї війни порушуються право на життя, на свободу та особисту недоторканість, на свободу від тортур, на свободу пересування. Управління Верховного комісара ООН з прав людини

оцінює загальну кількість жертв конфлікту в Україні на рівні 40–43 тисяч із 14 квітня 2014 року до 31 січня 2019 року, включаючи 12800–13000 загиблих [1].

Наразі цивільні особи, що були поранені в ході військового конфлікту та особи, які отримали травми внаслідок катувань, не мають належного захисту з боку українського законодавства. В правовому полі України статус таких осіб не закріплений; відсутні пільги, компенсації та будь-яка інша системна допомога, яка має надаватися державою цивільному населенню, постраждалому від обстрілів [2].

У країні впродовж шести років не створений єдиний реєстр обліку поранених цивільних осіб, відсутня інформація щодо їхньої точної кількості та потреб.

В Україні тривають серйозні порушення прав людини, а також зловживання, пов'язані з корупцією у владі і цензурою. Про це йдеться в щорічній доповіді Державного департаменту США про стан прав людини в світі. За словами авторів доповіді Державного департаменту, правозахисні організації та ООН звертають увагу на брак відповідних розслідувань порушень прав людини, скоєних урядовими силами безпеки, зокрема, звинувачень у катуваннях, зникненнях, свавільних арештах та інших порушень, ймовірно вчинених Службою безпеки України. Досі, як зазначається в доповіді, винуватців розстрілів на Євромайдані у 2014 році не притягнуто до судової відповідальності.

Отже, на сьогоднішній день потрібно домогтися відповідних змін до законодавства, щоб кожна людина змогла відчути захищеність своєї держави. Ключова проблема – відсутність чесного правосуддя. На мою думку, щоб покращити стан суду необхідно повністю очистити судову систему, забезпечити їй незалежність від інших гілок влади та вести постійний контроль за доброчесністю суддів, проводити роз'яснювальну роботу на місцях, створити пункти первинної та вторинної допомоги для найбільш вразливих груп населення.

Кожній державі для повного функціонування потрібний чесний та справедливий суд, а саме суддя, який буде чітко діяти за законами та постановами. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Разом з цим вимога щодо компетентності кандидатів у судді охоплюватиме не тільки аспект професійності, а також інші аспекти – етики, моралі та інше.

Прикро чути про постійну несправедливість та незахищеність своїх співвітчизників. Сподіваюсь і вірю, що найближчим часом в судах України будуть бачити, чути і розуміти розглядаючи ту чи іншу справу, незалежно від громадського статусу людини, яка до нього звернулась.

Список джерел та літератури

1. Разумков центр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>

2. Щодо головних проблем судової влади в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64
3. Судова реформа: які зміни очікують на стратегію реформування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/openmind/20201470-sudova-reforma-yaki-zmini-ochikuyut-na-strategiyu-reformuvannya>
4. Прес-конференція "Захист прав цивільного населення у зоні АТО". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1517829693>
5. Міжнародні стандарти судочинства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>
6. Рівень довіри громадян до соціальних та державних інститутів/. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnih-ta-derzhavnih-institutiv>

Дальянська Валентина Юріївна,
студентка 1-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ХАРИЗМАТИЧНА ВЛАДА ТА ЇЇ РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ

При вирішенні питання про стабільність і законності будь-якої політичної влади центральною є категорія легітимності. Саме вона визначає причини, за якими населення підтримує той чи інший політичний режим, прагне його зберегти або змінити. Одним з теоретиків цього питання є М. Вебер. Згідно з ним, центральною «ланкою» в структурі владної регуляції міжособистісних і міжгрупових відносин виступають відносини панування і підпорядкування, які відтворюють і підтримують легітимний порядок в суспільстві. Чи не випадково найважливішим поняттям веберівської політичної теорії стає поняття «панування». Вагоме місце у творчому доробку науковця посідає теорія харизматичної влади та харизматичної легітимності.

Підстава харизматичної легітимності – «авторитет незвичайного особистого дару (харизма), повна особиста відданість і особиста довіра, що викликається наявністю якостей вождя у якогось людини: одкровенень, героїзму та інших – харизматичне панування, як його здійснює пророк, або – в області політичного – обраний князь-воєначальник, плебісцитарний володар, видатний демагог і політичний партійний вождь», - писав Вебер [1]. Харизматиком, таким чином, є хтось, чие панування над іншими ґрунтується на їхній вірі в його незвичайні, магічні властивості.

Харизматичний вождь покликаний виконати якусь йому одному призначену місію і тому має право на слухняність підданих. Британський дослідник Е. Маккаллох пише з цього приводу: «Розмірковуючи на тему легітимності харизматичної влади, Вебер акцентує два аспекти або підстави харизми як форми лідерства: обов'язок послідовників йти за лідером в ім'я служіння загальної місії ... харизматичне лідерство виступає базою реалізації ідеї покликання в її найвищому вираженні» [2, с. 27].

Як і при традиційному пануванні, влада спирається не на безособове право, а на особисті, емоційно забарвлені відносини між харизматичним лідером і відданими адептами, але тут її фундаментом виступає віра в якісь дивовижні якості лідера, який несе щось нове, незвичайне. Таким чином, харизматичному типу панування притаманний афективний тип соціальної дії. Джерелом особистої відданості харизматичному вождю є не традиція, а емоційно забарвлена віра в його харизму. Група, яка підкоряється харизматичному вождю, утворює, згідно з Вебером, «емоційне співтовариство».

Звідси виникає перша проблема харизматичного панування. Для підтримки віри, а значить, і легітимності свого панування, вождь-харизматик повинен постійно підтверджувати свої харизматичні якості, оскільки влада, яка ґрунтується на сліпій вірі і емоційних реакціях, тобто на ірраціональних комплексах, за самою своєю природою не може бути стійкою. Харизматиками, згідно з Вебером, були: революційні вожді, державні діячі, які рятували держави і виводили їх із кризи, вдалі полководці, релігійні пророки, маги тощо. Отже, харизматичні якості – це магічні здібності, пророчий дар, видатні сила духу і слова, військові здібності.

Харизматичний тип легітимного панування є прямою протилежністю панування традиційного: якщо традиційний тип влади тримається на прихильності до звичайного, то харизматична влада спирається на щось екстраординарне, незвичайне, що раніше не визнавалося. Афективний тип соціальної дії є фундаментом харизматичного панування; не випадково Вебер розглядає харизму як «велику революційну силу», що існувала в традиційному суспільстві і здатна внести зміни в позбавлену динамізму структуру цих товариств.

Тому даний тип легітимності, як правило, пов'язаний з періодами глибоких суспільних змін – революцій, великомасштабних суспільних трансформацій. Харизматичний вождь з'являється тоді, коли традиція перервана і формується новий порядок. Харизматик саме тому, що він з'являється в період кризи і діє разом зі своїми прихильниками в новій незнайомій обстановці, повинен домогтися того, щоб його оточення повірило в нього, в те, що він знає шлях до порятунку.

Ще одна проблема харизматичного панування – проблема успадкування харизми, якої немає в умовах традиційного панування. Вебер виокремлює три способи передачі влади в системі харизматичного панування, вироблених історичною практикою.

У першому випадку існують певні критерії, яким повинен відповідати спадкоємець, щоб стати новим харизматичним вождем. Так, Й. Сталін після смерті «харизматика» Леніна змушений був постійно підкреслювати, що завжди вірив в ленінський дар передбачення і активніше за інших брав участь в його здійсненні, що і забезпечило йому «харизму за аналогією». Сталін зумів краще, ніж його суперники, використовувати відносини з Леніном, щоб представити себе найвірнішим, а потім і єдиним вірним ленінцем, що

підтверджує гасло офіційної радянської пропаганди 1930-х років: «Сталін – це Ленін сьогодні».

У другому випадку найвідданіші учні і соратники покійного харизматичного вождя призначають спадкоємця зі своїх лав, який тим самим успадковує і харизму. Спадкування харизми Христа в римській католицькій Церкві здійснюється саме на цій основі, вважається, що в момент вибору чергового папи на кардиналів «сходить чудесним чином» харизма Христа. Вебер першим провів дослідження функціонування Церкви, в якій побачив зразок інституалізації харизми.

У третьому випадку, який зустрічається найчастіше, вождь-харизматик сам призначає свого спадкоємця, тим самим поширюючи на нього власні харизматичні якості. В результаті харизма може бути пов'язана з родинними зв'язками по крові і стати спадковою. Харизматичне панування перетворюється в такому випадку в панування традиційне. Особистий дар, яким наділена одна людина, стає володінням родини. І, нарешті, харизма може бути передана шляхом використання певної форми магічної або релігійної практики. Наприклад, процедура коронування – одна з форм передачі благодаті, яка стає приналежністю сім'ї, а не однієї людини. У цьому випадку відбувається «рутинізація» харизми – процес повернення харизматичної влади до повсякденності» [3, с. 50].

Від легально-раціонального і традиційного типів легітимного панування харизматичний тип відрізняється відсутністю встановлених чітких правил і норм, рішення в цьому випадку приймаються харизматиком з ірраціональних спонукань, на підставі одкровення або творчості, діяння і особистого прикладу, від нагоди до нагоди [1], при цьому він не пов'язаний жодними прецедентами. Штаб управління вибирається на підставі особистої відданості вождеві, раціональне поняття «компетентність», як і традиційне поняття «привілей», відсутнє. «Харизматичний принцип легітимності, на відміну від формально-раціонального, авторитарний. По суті авторитет харизматика базується на його силі – тільки не на грубій, фізичній (що теж, зрозуміло, не виключено), а на силі його дару [2, с. 87].

Типовою в політичному плані фігурою тут є диктатор, наділений винятковими повноваженнями (політичний еквівалент релігійного пророка), а політичний режим трансформується в плебісцитарну особисту диктатуру.

Сучасні емпіричні психологічні дослідження лідерства показали, що в реальній політичній практиці харизма вождя може бути і не пов'язана з яким-небудь особливим даром, а є наслідком некритичного сприйняття його образу прихильниками і послідовниками. Нерідко така харизма виникає завдяки майстерній демагогії і популізму, тотального впливу на аудиторію через ЗМІ. Послух харизматичному вождю може бути прямим результатом дії механізмів соціального примусу, які змушують визнати його зверхність, обумовлену його екстраординарними здібностями, генієм або везінням, що не передбачає психологічної інтеріоризації віри в ці видатні якості. Крім того, створення образу харизматичного вождя як ідеалізованого об'єкта поклоніння може забезпечити соціальну єдність, слугувати об'єднуючим початком, посилюючи

ідентифікаційну основу політичного режиму, що робить дуже привабливими спроби сформувати штучну харизму лідера.

Отже, межа між справжньою харизмою, якої людина може бути справді наділена від природи, і лідером-демагогом та популістом, який прагне до того, щоб в ньому бачили «месію», в цілому ряді випадків стає розмитою.

Варто вказати, що з давньогрецької слово «харизма» означає ще й певну дію й перекладається як «притягувати до себе увагу». У зв'язку з цим харизму можна розуміти і як здатність притягувати до себе увагу інших людей та утримувати її. Головне в такій моделі лідерства – здатність впливати на колективне несвідоме з допомогою публічних символічних акцій, ритуальних дій, кампаній, організованих через ЗМІ, які знаходять масовий відгук у конкретному соціокультурному середовищі. Прийшовши до влади на основі подібної «штучно сформованої» харизми, політичний діяч може незабаром розчарувати своїх прихильників нездатністю виконати обіцянки, реалізувати часто утопічні побажання своїх послідовників. М. Вебер зазначав, що вождь, який не зумів довести свою харизму, починає її втрачати. Для утримання влади такому лідеру не залишається нічого іншого, як вдаватися до сили, репресій або демонструвати свою ефективність через боротьбу з внутрішніми або зовнішніми «ворогами». Таким є механізм виникнення авторитарних диктатур у багатьох країнах «третього світу» [3, с. 101].

Отже, харизматична влада відома людству з давніх давен. Вона, загалом, базується на вірі у надзвичайні здібності й особливе доленосне призначення державного лідера. Із розвитком ЗМІ розширюються можливості маніпулювання колективною свідомістю шляхом цілеспрямованого формування харизматичного образу того чи іншого політичного лідера.

Список використаних джерел та літератури:

1. Г Вебер М. Избранные произведения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/vebizbr/index.php
2. Гайденок П. П., Давыдов Ю. Н. История и рациональность. Социология Макса Вебера и веберовский ренессанс. М., 1991.
3. Кудряшова Е. В. Лидер и лидерство. М., 1996.

Дем'янюк Вікторія Михайлівна,
студентка 1-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

НЕТИПОВІ РЕСПУБЛІКИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Форма правління – елемент форми держави, який визначає систему організації вищих органів державної влади. Виділяють типові та нетипові форми правління. Нетипові – це модифіковані форми правління, які поєднують в собі головні ознаки декількох «класичних» форм. До них належать нетипові монархії та нетипові республіки. Метою нашої доповіді характеристика нетипових республік.

Модифікації форм обумовлені декількома причинами. По-перше, практика останніх десятиліть показує, що для управління державою важливим є не тільки (і, можливо, не стільки) поділ влади і система взаємних стримувань і протидій, скільки встановлення необхідних взаємозв'язків, взаємодії, взаємоузгодження в роботі вищих органів держави. Створення змішаних і "гібридних" форм посилює вплив держави на діяльність її органів, це відбувається або за рахунок зменшення ролі парламенту, або за рахунок скорочення повноважень президента, або шляхом підпорядкування уряду одночасно парламенту й президенту. При цьому часто має місце посилення влади прем'єр-міністра, який перетворюється, по суті, в господаря уряду в умовах парламентарної форми правління: сам призначає і звільняє міністрів без затвердження парламенту. Роль уряду як колегіального органу витісняється одноосібною владою прем'єр-міністра.

По-друге, "чисті" форми правління мають недоліки. Наприклад, президентська республіка має тенденцію до президентського авторитаризму, про що чітко свідчить поява суперпрезидентських республік в Латинській Америці, а також президентсько-моністичних республік в Африці. Парламентарній республіці властива нестабільність уряду, часті урядові кризи і відставки. Оскільки в парламентській республіці і парламентарної монархії уряд залежить від парламентської більшості (яка нерідко досягається шляхом коаліцій різних політичних партій), то втрата такої підтримки веде до втрати довіри. За півстотні роки в парламентській республіці Італії змінилися більше півстотні кабінетів міністрів, середня тривалість їх існування була менше року. Включення елементів президентської республіки в парламентарну, а парламентаризму – в президентську, застосування інших методів, допомагає подолати недоліки "чистих" форм.

По-третє, виникнення змішаних, "гібридних" форм пов'язано з поширенням і сприйняттям у все більшій кількості країн світу загальнолюдських цінностей, впливом моністичних ідей та інститутів. Під впливом таких ідей в еміратах Перської затоки (Кувейті, Катарі, Бахрейні, ОАЕ, в 1992 р в Саудівській Аравії – державі, яка найбільш завзято пручається ідеям конституціоналізму) прийняті конституції. Правда, вони залишаються лише зовнішньою оболонкою абсолютистської держави [5].

Науковці виділяють нетипові республіки з довічним президентством (Індонезія, Корейська народно-демократична республіка, Уганда); без офіційного глави держави – президента (Китай, Куба, колишній СРСР); з урядом, який формується парламентом, але не відповідає перед ним («директоріальна») [4, с. 149].

Джамахирія – одна з нетипових форм правління, при якій відсутні традиційні органи влади, а всі державні рішення приймалися загальним народним конгресом двічі на рік. Вона проіснувала більше 30 років у Лівії (1977 – 2011 рр.). Таку нетипову форму правління обґрунтував та описав Муаммар Каддафі у першій частині Зеленої книги.

За її принципами: парламенти стали узаконеним бар'єром, що заважає народу здійснювати свою владу, відсторонивши маси від участі в політиці і

монополізували їхню владу. Народу залишено чисто зовнішній фальсифікований прояв демократії – право на стояння в довгих чергах до урн на виборчих дільницях; партія – це сучасна диктатура, сучасне диктаторське знаряддя правління; у всіх випадках народ не є ні класом, ні партією, ні племенем, ні кланом, які представляють собою лише частина народу, складаючи меншість. Якщо в суспільстві встановлюється панування класу, партії, племені чи клану, то режим в цьому суспільстві буде диктаторським; референдум – фальсифікація демократії. Ті, хто говорить «так», і ті, хто говорить «ні», на ділі не висловлюють своєї волі, а приречені сучасною демократією на мовчання; єдиним засобом здійснення народної демократії є народні конгреси; пряма демократія – це ідеальне рішення, яке, будучи втіленим на практиці, не може бути предметом спору і розбіжностей.

Спочатку все населення розбивається на первинні, низові народні конгреси. Кожен конгрес обирає в якості керівного органу комітет. Комітети формують народні конгреси на рівні округів, тобто вже не первинні. Далі, маси, об'єднані в первинні народні конгреси, обирають адміністративні народні комітети, які замінюють собою державну адміністрацію і беруть на себе управління всіма галузями господарства суспільства. Народні комітети, керуючі галузями суспільного господарства, відповідальні перед первинними народними конгресами, які визначають їх політику і контролюють виконання. Тим самим управління стає народним, народним стає контроль, втрачається віджиле визначення демократії, з якого випливає, що демократія – це контроль народу над урядом, і на його місце ставиться правильне визначення, що свідчить, що демократія – це народний самоконтроль [1].

Суперпрезидентська республіка – форма державного правління, за якої всі важелі влади зосереджені в руках президента.

Відмінними рисами суперпрезидентської республіки виступають:

- наявність у президента фактично безконтрольних повноважень з формування уряду, призначення та звільнення як окремих міністрів так і голови уряду (якщо він є, і президент сам не керує діяльністю уряду); а також права керувати країною за допомогою зазначеного права й ігнорувати парламент, який позбавлений реальної можливості здійснювати контроль за діями держави; президент також вправі розпустити його, парламент як правило не має змоги відправити президента у відставку в порядку імпічменту. При цьому у президента відсутні повноваження щодо впливу на вибір свого наступника. Це право стає кваліфікуючою ознакою монархічної республіки, для якої характерні також розширені повноваження глави держави в державному управлінні та фактична безвідповідальність президента за свої дії;

- наявність в уряді тільки формальних, господарських, адміністративних повноважень (всі ключові питання вирішуються главою держави або з його відома) [3].

До країн із суперпрезидентською республікою відносять країни Латинської Америки XIX ст., Африки та країни пострадянського простору. Але у процесі розвитку суспільства ці країни зазнали змін щодо правлячих форм.

У сучасному світі не можна знайти прикладів конституційного закріплення суперпрезидентських республік. Проте на практиці деякі вчені вважають, що Росія та Білорусь є замаскованими суперпрезидентськими республіками. Таких висновків вони дійшли, дивлячись на взаємодію голови держави з іншими гілками влади (виконавча влада на чолі з президентом складає добре налагоджену деталь державного апарату в той час, коли законодавча та судова гілки зазнають впливу та не носять розвиненого характеру) [2].

Нетиповим видом республіки на сьогоднішній день також є теократична республіка (грецького *theos* – Бог і *kratos* – влада), яка є поєднанням абсолютної світської та духовної влади, коли суспільна влада належить служителям релігійного культу.

Теократичною може бути як монархія (Ватикан, Саудівська Аравія, Тибет до приєднання до Китаю 1951 р.), так і республіка — Іран, Афганістан. Конституція Пакистану, прийнята 1956 року, носила цілком світський характер, тому прикметник «Ісламська» роз'яснювався як символ культурної ідентичності – як і православ'я застосовується як офіційна релігія в Греції, Болгарії, Сербії тощо. Культура Пакистану заснована на мусульманській спадщині, але також включає та доісламські традиції народів Індійського субконтиненту. Суттєвий вплив на неї справило столітнє британське панування. В останні десятиліття, особливо серед молоді, помітно і вплив американської культури. Уряд, затверджуваний президентом, формує та очолює прем'єр-міністр, який зазвичай представляє партію чи коаліцію більшості в Національній асамблеї. Прем'єр-міністр повинен обов'язково бути мусульманином, він призначається президентом з числа членів Національних зборів. Прем'єр повинен користуватися довірою більшості його депутатів. За його порадою президент призначає міністрів. Уряд розробляє законопроекти та вносить їх на обговорення парламенту. Генерал Зія-уль-Хак, який захопив владу 1977 року, почав ісламізацію Пакистану. 1986 року закони були переписані та приведені у відповідність із шаріатом.

Іранська Ісламська республіка є протилежною напів світській державі Ісламській Республіці Пакистан, де ісламські закони технічно вважаються такими, що перевизначають закони держави, хоча насправді їх відносна ієрархія є неоднозначною. Ісламська Республіка Іран з'явилася після Іранської революції і національного референдуму, проведеного 1 квітня 1979 р. [6]

Отже, часто типові форми правління мають недоліки, що призводить до виникнення нетипових, модифікованих форм правління, які не завжди стають кращим засобом для розвитку правової держави і забезпечення прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кадаффі М. Зелена книга / М.Кадаффі. – Москва: Вид-во Міжнародні відносини, 1989. – 17с.
2. Кармазіна М. С. Про деякі особливості президентства на пострадянських теренах / М. С. Кармазіна // Президентство: український варіант. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007. – 365 с.

3. Пушкарєв С. В. Нетипичные формы республик с президентской формой правления // Современное право. – 2012 – №7.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 524с.
5. Чиркин В. Е. Нетипичные формы правления в современном государстве // Государство и право. – 1994 – № 1.
6. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К., 2007. – 315 с.

Добровінська Анна Олексіївна,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 р.: ДО ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Постановка питання. 10 грудня 2019 р. світ відзначає міжнародний День прав людини, що знаменує 71 річницю ухвалення Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини в 1948 р. Проте до поняття «Права людини» людство прийшло не відразу. Вперше про права особистості заговорили французькі просвітителі Вольтер і Жан Жак Руссо. Пройшло ще майже два сторіччя, перш ніж людство дозріло до поняття і прийняття загального кодексу прав людини. 10 грудня 1948 року Організація Об'єднаних Націй прийняла Загальну декларацію прав людини, що проголошує права особистості, цивільні і політичні права і свободи (рівність всіх перед законом, право кожного на свободу і особисту недоторканність, свободу совісті та інші). У Декларації заявлено також, що всі люди мають рівні права, які не залежать від їх особових відмінностей і від різниці в політичних системах їх країн. Нині, коли на фоні соціально-економічних криз та падіння духовної культури людства у багатьох країнах оживають знов тоталітарні та диктаторські режими, корисно буде пригадати історію та принципи укладення цього світового демократичного маніфесту.

Мета наукової розвідки – проаналізувати історію прийняття, значення основних положень «Декларації прав людини» та перспективи конкретизації і розширення її змісту у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. 10 грудня 1948 р. у Парижі було прийнято Загальну декларацію прав людини, яка істотно поповнила юридичну скарбницю людської цивілізації. Вона стала результатом безпосереднього досвіду Другої Світової Війни і представляє перше глобальне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди. Статут ООН «знову підтвердив віру в основні права людини, гідність та цінність людської особи» і передав законопроект в комісії всіх членів-держав, щоб забезпечити «додержання прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови чи релігії» [5, с. 294].

Декларація була розроблена Комісією з прав людини, яку очолила відома правозахисниця та делегат ООН від США Елеонора Рузвельт. Комісія складалася з 18 членів різних національностей та політичних поглядів, оскільки

мала бути репрезентативною та правомочною. До комісії ввійшли представники Австралії, Бельгії, Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки, Чилі, Китайської Республіки, Куби, Єгипту, Франції, Індії, Ірану, Лівану, Панами, Філіппін, Сполученого Королівства, Сполучених Штатів Америки, Радянського Союзу, Уругваю та Югославії. До відомих членів комісії входили Елеонора Рузвельт зі США (яка була головою), Рене Кассен з Франції, Чарльз Малик з Лівану, П.К Чанг з Республіки Китаю, і Ганза Мехта з Індії [3, с. 263].

Концепція прав і свобод людини, закріплена в Загальній декларації, складається з таких компонентів: основні принципи прав людини; класифікація прав і свобод людини; права людини і суспільство; співвідношення прав особистості і держави. Декларація вплинула на більшість національних конституцій і слугує основою для все зростаючого числа національних законів, міжнародних договорів, а також регіональних, субнаціональних та національних інститутів захисту і заохочення прав людини. У 1968 Міжнародна конференція ООН з прав людини повідомила, що Декларація «являє собою зобов'язання для членів міжнародного співтовариства» для всіх людей. Декларація послужила основою для двох обов'язкових пактів ООН про права людини: Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права. На сучасному етапі Загальна декларація прав людини перекладена принаймні 375 мовами й діалектами. Вона складається з 30 статей, зміст яких був уточнений і розвинутий через інститути міжнародних угод, регіональних та національних конституцій та законів [2, с. 60]

Відповідно до Декларації основним елементом для визнання прав і свобод людини є гідність особистості. Вона кваліфікується як невід'ємна властивість, тому що притаманна «усім членам сім'ї від народження, визначає рівність їх прав і свобод, поводження у відношенні один до одного у дусі братерства» (ст. 1). Рівність прав і свобод означає, що кожна людина повинна володіти ними незалежно від раси, статі, мови, релігії, політичних переконань, соціального стану, національності, проживання на території незалежної держави чи на підопічній або території без самоврядування (ст. 2).

У статті 3 Декларації подано загальне розуміння громадянських і політичних прав, що включають право на життя, свободу й особисту недоторканість. У наступних статтях з 4 по 21 вони перераховуються, трактуються і конкретизуються. Відповідно до цих статей до громадянських прав належать: неприпустимість рабства або підневільного стану, неприпустимість катування, жорстоке і принижуюче людську гідність поводження і покарання, право на правосуб'єктність, рівність усіх перед законом, право на відновлення порушених прав, право на судовий розгляд, неприпустимість свавільного арешту, затримання або вигнання, презумпція невинності, право на особисте життя, недоторканість житла, таємницю кореспонденції. Право на вільне пересування і вибір місця проживання, право шукати притулку, рятуючись від переслідування з політичних мотивів, право на створення сім'ї і рівність сторін у шлюбі, право на громадянство, на володіння майном, свободу думки, совісті, переконань, на свободу мирних зборів і

асоціацій. До політичних прав відноситься право на участь у керуванні країною безпосередньо або через своїх представників [1].

Із змісту статей виходить, що громадянські права не пов'язуються з приналежністю до громадянства держави, а лише з членством у суспільстві. Тому вони поширюються рівною мірою на громадян та іноземців, що мешкають на території держави. Необхідною умовою надання політичних прав є наявність статусу громадянина держави [4, с. 189].

У статтях 23-27 Декларація закріплює і такі соціально-економічні та культурні права як право на працю і створення професійних спілок, право на відпочинок, на достатній життєвий рівень, медичне обслуговування і соціальне забезпечення, право на освіту, на участь у культурному житті.

У Декларації підкреслюється взаємозв'язок громадянських, політичних і соціально-економічних прав, необхідність встановлення такого соціального і міжнародного правопорядку, при якому вони можуть бути цілком здійснені (ст. 28). У ній встановлено, що «кожна людина має обов'язок перед суспільством» (п.1 ст. 29). Взаємозумовленість прав особистості і обов'язками перед суспільством пояснюється тим, що тільки суспільство може забезпечити «вільний і повний розвиток особистості» (ст. 29) [2].

Трактуючи права і свободи людини як невід'ємну властивість особистості, Декларація закріплює їхнє домінуюче становище, зменшуючи цим виключну роль держави у визначенні статусу особистості. Це виявляється у встановленні конкретних вимог до правомірних обмежень прав і свобод людини з боку держави. Вони ґрунтуються на законі, здійснюються з метою «поваги прав і свобод інших, задоволення вимоги моралі, суспільного порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29). Допускаючи можливість обмеження прав і свобод у виняткових випадках, Декларація в імперативній формі забороняє «будь-якій державі, групі осіб або окремим особам займатися діяльністю або чинити дії, спрямовані до знищення прав і свобод» (ст. 30) [5, с. 294].

Висновки. Отже, «Декларація прав людини» має дуже вагомe значення для сьогоdnішнього світу. На неї часто посилаються під час тлумачення національного законодавства з прав людини, а також у судовій практиці. Вміщені в ній принципи і норми постійно розвиваються і уточнюються у процесі укладення нових міжнародних угод. Завдяки міжнародному визнанню норм Загальної декларації в конституціях більше, ніж 120 країн світу, перелік, зміст і припустимі обмеження прав і свобод, які містяться в Декларації, перетворилися на загальновизнані звичаєві норми міжнародного права, тобто на міжнародні стандарти прав людини, яких мають дотримуватися всі країни світу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>
2. Задорожній О.В. Загальна декларація прав людини / О. В. Задорожній // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760 с.

3. Кармазіна М. Загальна декларація прав людини / М. Кармазіна // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 543 с. — С. 263.

4. Мартинов А.Ю. Загальна декларація прав людини 1948 / А.Ю. Мартинов // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2005. — Т. 3 : Е — Й.— 672 с. — С. 189.

5. Міжнародні стандарти прав людини // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. — 2017. — Т. 3: Загальна теорія права. 478 с. — С. 294.

Дурава Анна Леонідівна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Корупція в умовах сьогодення стала однією з найактуальніших проблем у світі, хоча і не є новим, незвичним явищем в Україні. Дослідники вказаної тематики вважають, що корупція є, перш за все, політичною проблемою ХХ століття, хоча, на нашу думку, за будь-яких умов однозначно - це проблема, розв'язання якої є надто важкою і важливою справою, оскільки її прояви протистоять конституційному та суспільному ладу в державі.

Метою представленої до уваги роботи є визначення понять «корупція» та «хабарництво», а також навести можливі способи протидії їх проявам та ефективні шляхи подолання.

У цьому контексті позитивними для України стають дослідження українських науковців, таких як: В.О Навроцького Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, О.І. Бойка, В.К. Грищука, О.О. Дудорова, В.П. Ємельянова, М.І. Коржанського, Т.В. Корнякової, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, П.П. Андрушка, В.В. Сташиса, Є.Л.Стрельцова, В.І. Осадчого, В.Я. Тація, М.І. Хавронюка, Є.В. Фесенка, С.С. Яценка та ін.

Внесок цих вчених у вирішення даної проблеми полягає у тому, що ними створено підґрунтя для подальших наукових розвідок, оскільки на сьогоднішній день кримінологічні наслідки нової антикорупційної політики потребують ретельного дослідження, що і визначило актуальність обраної тематики.

Загалом, запобігання і протидія корупції є найважливішою проблемою, яку намагається вирішити українська влада. Для України корупція є явищем, яке довгий час гальмує соціальний, економічний розвиток і несе загрозу існування правових засад нашої державності. Але визначення шляхів протидії корупції певною мірою залежить від того, наскільки глибоко зрозуміла її сутність.

В Законі України «Про боротьбу з корупцією», остання являє собою діяльність осіб, впорядкованих виконувати функцій держави та місцевого

самоврядування, вона спрямовується на незаконне використання наданих їм повноважень для отримання прибутків, пільг або інших переваг [1].

Індекси корупції, які порахували фахівці *Transparency International*, показують, що впродовж цього десятиріччя корупція в Україні залишається дуже високою. Найбільше, за словами українців, вона проявляється саме там, де повинні боротися з нею – суди (66%), правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), Парламент (53%), політичні партії (45%), ЗМІ (22%), громадські організації (20%) [2]. Наразі перед Україною поставлено важливе питання мінімізації корупційної злочинності.

Одним з розвиваючих напрямів держави є оновлення влади та антикорупційна реформа. Метою визначено значне зменшення корупції в Україні, зменшення витрат державного бюджету і бізнесу через корупційні діяння, а також підняття позицій України на міжнародній арені, що оцінюють рівень корупції. Керівництво нашої держави передбачає досягнення даної мети буде забезпечено введенням таких антикорупційних механізмів, як: декларування майнового стану публічних службовців, врегулювання конфліктних інтересів, перевірка доброчесності службовців та перевірка їх способу життя.

Гарантією ефективності боротьби з корупцією є створення ефективної системи органів запобігання цього негативного соціального явища, таких як Національного антикорупційного бюро України (для виявлення і розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб).

Ефективність протидії корупції можлива завдяки функціонуванню відповідної системи забезпечення цієї діяльності. Вона включає в себе комплекс взаємопов'язаних заходів відповідних органів, спрямованих на здійснення чітких завдань у сфері подолання корупції.

Створення дієвої системи протидії корупції, заходів для боротьби з нею, визначення та ліквідація причин, докладання більших зусиль з боку правоохоронних та державних органів є одним із пріоритетів будь-якої держави.

Не дивлячись на низку заходів, проведених останнім часом щодо подолання корупції, масштаби її залишають величезними. Дослідження рівня корупції показує, що у громадян закріпилася думка про поширення корупції у всіх структурах влади. Відповідно до результатів опитувань Центру Разумкова, люди оцінюють рівень корупції досить масштабним явищем. Більшість вважає що хабарі беруть майже всі державні службовці [3, с. 104]. До найпоширеніших корупційних діянь відносять хабарництво, саме воно проявляється в повсякденному житті.

Однозначно, що вплив проявів корупції на суспільство України і саму державу досить суттєвий, зокрема і на міжнародний імідж.

На нашу думку, щоб ефективно сприяти покращенню антикорупційної діяльності потрібні такі заходи:

- застосування правоохоронними органами комплексних підходів до роботи, поглибленого аналізу криміногенних ситуацій при виробленні завдань та ідей проведення антикорупційних діянь;

- введення на законодавчому рівні спеціального стимулювання людей, які б сприяли спеціальним органам у виявленні корупціонерів;
- активне проведення кримінологічних досліджень структури організованої злочинності, розробка на підставі цього відповідних рекомендацій щодо розслідування цих злочинів.

В умовах високого рівня корупції увагу потрібно звернути на боротьбу з причинами, а не одноразових акціях для припинення певних проявів. Тому роботою правоохоронних органів має бути вирішення завдань виявлення та обов'язкового притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні діяння, при цьому забезпечити здійснення принципу покарання незалежно від посади корупціонера [4, с. 134].

На сьогодні, порівнюючи Україну та розвинуті європейські країни необхідно зазначити, що наша держава перебуває на іншому етапі розвитку демократії. Як свідчить досвід інших держав, боротьба з корупцією може досягти успіху лише за умови наявності чітких пріоритетів, які охоплюють усі сфери життя.

Отже, забезпечення протидії корупції в Україні здійснюється поетапно, а не системно, адже відсутня одна ідеологія щодо зниження рівня корупційних проявів до соціально допустимого рівня, оскільки це явище неможливо подолати чи остаточно викоринити. Необдумане слідування досвіду інших країн протидії корупції приводить до проблем його практичної реалізації.

Основним в протидії корупції є правильне розуміння соціальної сутності цього питання. Це є досить важливим для практичної діяльності протидії корупції, незважаючи на теоретичний аспект, оскільки без розуміння сутності неможливо визначити точні цілі протидії. На цьому будується розробка і здійснення протидії корупції.

Аналізуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що протягом останніх років у державі було створено нові антикорупційні органи: Національне антикорупційне бюро і Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру. Формально починає функціонувати, новий механізм притягнення до відповідальності корупціонерів. На нашу думку, це значною мірою підвищить ефективність антикорупційної політики держави і посилить контроль громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
2. Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 / Президент України // Офіційний вісник України. - 2015. - №4, - С. 8.
3. Грянкa Г. В. Поняття та класифікація адміністративно–правових заходів протидії корупції / Г. В. Грянкa // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – Вип. 20. – С. 103–110.
4. Савчук М. П. Сутність протидії корупції в правоохоронних органах: зарубіжний досвід та його використання в Україні / М. П. Савчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 24. – С. 132–135
5. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14.10.2014 р. № 1699– VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.

Завадська Мирослава Валентинівна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПЕРША ЄВРОПЕЙСЬКА КОНСТИТУЦІЯ НОВОГО ЧАСУ

Понад 300 років виповнилося від дня прийняття однієї із перших у Європі Конституції Пилипа Орлика, відомої також під назвами «Пакти та конституції прав і вольностей Війська Запорозького», «Конституція 1710 року», «Бендерська Конституція».

Актуальність дослідження полягає у тому, що й досі цей важливий документ початку XVIII ст. викликає до себе значний інтерес як з боку юристів, так і з боку політичних сил. Одні вважають його першою Конституцією Війська Запорозького (Н. Василенко, Л. Мельничук, О. Оглоблин, О. Пріцак, А. Слюсаренко, В. Смолій, В. Степанков, М. Трофимчук, М. Томенко та ін.), інші називають її Конституційним актом, договором між тогочасними українсько-політичними силами (О. Субтельний, В. Горобець, О. Лукашевич, К. Манжул, О. Кресін та ін.). Всі, однак, згоджуються з тим, що вона відображає поступальний розвиток українсько-політичної та правової теорії й практики.

Конституція – основний Закон держави, якому належить верховенство в системі нормативних актів, що приймаються народом чи представницьким органом у порядку законодавчого процесу [5, с. 51].

Першими Конституціями в сучасному розумінні довгий час прийнято було вважати Конституцію США 1787 р., Конституції Франції та Польщі 1791 р. Уперше слово «Конституція» як латинське «constituto» зустрічається в актах римських імператорів як переклад слів «устрій», «установлення», «утвердження», якими також визначається термін «republicum», що ним починаються окремі акти римських імператорів [3, с. 2]

Саме таким документом і стала Конституція Пилипа Орлика – договір, укладений 5 квітня 1710 р. між гетьманом та його виборцями (старшиною й запорожцями), змістом якого були:

- вступ (преамбула);
- 16 пунктів;
- присяга гетьмана на вірність козацькій Україні та шведському королеві [8].

Перше юридичне дослідження 1929 р. здійснив М.П. Василенко, який опублікував одну велику статтю «Конституція Пилипа Орлика», де коротко подав життєвий шлях Пилипа Орлика і розкрив причину затвердження шведським королем обрання гетьмана старшиною. Саме ця публікація вважалася першим фаховим дослідженням Бендерської Конституції. Стверджуючи, що старшина на поч. XVIII ст. стала економічно впливовим класом і намагалась юридично закріпити за собою політичний вплив, вона здійснила спробу обмежити владу гетьмана, щоб наступні гетьмани не стали на шлях самовладдя [1, с. 395-396].

Сучасний дослідник історії України, професор НаУКМА Н. Яковенко, розглядаючи Конституцію Пилипа Орлика, критикує «наївний ентузіазм» дослідників першої конституції Української держави, що вкладають новітній зміст у формулу «*pacta et constitutiones*» і вказує, що укладачі акту 1710 року мислили його як традиційні для Речі Посполитої «договірні пункти» між обраним володарем і «вільним народом». Однак вона констатує і те, що прийняття Військом Запорозьким «власних договірних пунктів» стало справді великою подією, оскільки засвідчувало політичну зрілість козацької держави, яка вперше «самоусвідомила» себе, і на формальному рівні зафіксувала розподіл прав і обов'язків між гетьманом і «козацьким народом» [9, с. 420].

Конституція Пилипа Орлика була політико-правовим актом, яким мали би регулюватися принципи функціонування та формування влади, територіальний устрій Війська Запорозького, що його першою розробляла та приймала політична еміграція, у червні 1709 р., після поразки під Полтавою, емігрувавши до Бендер на чолі з гетьманом Іваном Мазепою. Після смерті гетьмана Військо Запорозьке після тривалих суперечок в таборі під Бендерами вирішило вибрати нового гетьмана – Пилипа Орлика, який в честь свого обрання уклав Конституцію, що її шведський король Карл XII підтвердив дипломом від 10 травня 1710 р. У ньому підтверджувалося, що Україна – незалежна республіка, яка замість колишнього підданства царю, зберігатиме протекторат шведському королеві [7].

Конституція Пилипа Орлика складається з преамбули та 16 пунктів. У преамбулі пояснюються обставини, внаслідок яких «козацький народ, раніше званий хозарським, за свої гріхи і кривдні вчинки проти Бога» потрапив під владу Польської держави [6, с. 17].

Пункт 1 Конституції 1710 року звертає увагу на збереження православної віри східного обряду під послухом апостольського Константинопольського престолу. Аналогічно стаття 35 сучасної Конституції України наголошує, що кожен громадянин має право на свободу віросповідання (сповідувати будь яку віру, або не сповідувати жодної, вести релігійну діяльність) [2].

Пункт 2 «Договорів і постанов» стверджує, що кожна держава існує завдяки цілісності і непорушності кордонів. Аналогічно стаття 132 сучасної Конституції зазначає, що територіальний устрій України ґрунтується на поєднанні централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, на засадах єдності та цілісності державної території [2].

Пункт 6 Конституції Пилипа Орлика акцентує питання внутрішнього врядування (обмеження самодержавної влади гетьмана та створення Генеральної ради старшини) та вперше в українському державотворенні формулює принцип парламентаризму. Стаття 103 Конституції України пояснює обрання Президента України за схожими принципами («на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування») [2].

Пункт 10 «Договорів і постанов» декларує виборність усіх урядових посад Гетьманщини лише зі згоди гетьмана, при чому обрання сотників та урядовців відбувається за правилами (без хабарів чи на основі власної

прихильності). Статті 104, 106, 107 Конституції України зазначають про обрання Президента України [2].

Пункт 11 Конституції 1710 року зазначає про соціальний захист вдів, жінок, дітей. Стаття 46 Конституції 1996 р. закріплює соціальний захист громадян [2].

В пунктах 12-16 «Договорів і постанов» та статтях 42-50 сучасної Конституції України порушуються питання про соціально-економічні проблеми[2].

Проаналізувавши положення Конституції П. Орлика 1710 р. та сучасної Конституції України, ми дійшли висновків, що Конституція 1710 р. охоплює всі сфери конституційного процесу, декларує програму дій Генеральної ради та гетьмана, основним завданням якої було створити збалансовану, конкурентоспроможну, життєздатну державу з розподілом влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Прийняття Конституції України створило умови для функціонування і розвитку держави, вказавши на права й обов'язки різних гілок влади, створило умови для регулювання відносин між державою та громадянином, розмежування прав та обов'язків політичних партій та громадських організацій.

Отже, Конституція Пилипа Орлика 1710 року не тільки проголошувала незалежну українську державу, але й закріплювала найпрогресивніші для того часу ідеї державного життя. Цей політико-правовий документ українського політикуму поч. XVIII ст., що проголошував і захищав не лише козацькі права і вольності, а й селян та міщан, постав на непустому місці, а на підставі юридично зафіксованих угод із Польщею і Московією середини та другої половини XVII ст.

Конституція Пилипа Орлика, де гармонійно було поєднано інтереси гетьманату та старшини, як провідної верстви України, та Запоріжжя, як її військової сили, – за висловом видатної дослідниці історії України Н. Полонської-Василенко, – стала маніфестом державної волі української нації перед цілим культурним світом [4, с. 78]. За характеристикою О. Оглобліна цей документ став «вікопомним пам'ятником» української державно-політичної думки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Василенко М.П. Вибрані твори: У 3 т. – Т. 2: Юридичні праці / І.Б. Усенко та ін. (упоряд.); Ю.С. Шемшученко, І.Б. (відп. ред.). – К.: Юридична думка, 2006. – С.389-408.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Українська правнича фундація, 1996. – 64 с.
3. Лапенко С.К. Конституція Пилипа Орлика: історія створення та місце в Українському конституційному процесі. – Харків, 2013.- Вип.47. – С.1-4.
4. Мироненко О.М. Історія Конституції України – Київ.: Либідь, 1997. –154 с.
5. Основи правознавства: Проб. Підручник для 9 кл. серед. загальноосвіт. шк. / За ред. І.Б. Усенка. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 1997. – 416 с.
6. Перша Конституція України Гетьмана Пилипа Орлика 1710 р. – К.: Веселка, 1994. – 77 с.
7. Слюсаренко А.Г. Історія української конституції / А.Г.Слюсаренко, М.В.Томенко. – К: Рідний край, 1993. –С.138.

8. Трофимчук М. Примітки до «Правового укладу та конституцій відносно прав і вольностей Війська Запорозького») // Перша Конституція України Гетьмана Пилипа Орлика 1710 р. – К.: Веселка, 1994. – С. 70-76.

9. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К.: Критика, 2005. – С.420-426.

Захаров Артем Сергійович,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВАШИНГТОНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИЙ ДОГОВІР ВІД 1922 РОКУ ТА ЙОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

Закінчення Першої світової війни означало вирішення існуючих внутрішньо європейських і колоніальних конфліктів між основними геополітичними гравцями, з одного боку, з іншого - призвело до формування нових вузлів напруженості між союзниками по Антанті. Після закінчення Першої світової війни протиріччя з питань, пов'язаних з володінням морем, загострилися, особливо між США і Великобританією. Вже на Паризькій конференції В. Вільсон наполягав на «абсолютній» свободі мореплавства [1]. У 1920 р через Сенат був проведений закон Джонса, за яким державний торговий флот США, створений у час війни, підлягав приватизації. Характерно, що сумарна вартість комерційного тоннажу перевищувала 408 млн доларів, а в приватні руки кораблі передавалися всього за 44 млн, далі, суднобудівні фірми звільнялися від прибуткового податку, морські перевізники отримували величезні пільги. Таким чином, Сполучені Штати прагнули досягти домінування в морській торгівлі за рахунок стимулювання власних перевізників. У Вашингтоні зробили правильні висновки з уроків глобального конфлікту: без належних військово-морських сил зовнішня торгівля країни і економічна експансія в інші регіони приречені на провал. Тому, зустрівши нерозуміння з боку Лондона з питання «Свободи морів», Білий дім перейшов до відкритих погроз створення найпотужніших військово-морських сил в світі.

Ще в 1918 р президент В. Вільсон зажадав у конгресу асигнувань на нову морську програму, що передбачала будівництво 10 лінкорів, 6 важких і 10 легких крейсерів, а також 130 кораблів інших класів, «щоб захистити торгівлю від нападу будь-якої держави або групи держав» [2]. Законодавці схвалили ініціативу адміністрації, і США приступили до грандіозного будівництва військово-морського флоту, який зростав швидкими темпами. До середини 1921 року було побудовано 16 лінкорів – наддредноутів [3]. Великобританія не змогла прийняти виклик і почати нову гонку озброєнь. У відповідь на розгорнуте американцями будівництво Британія змогла побудувати лише один лінійний крейсер - «Худ». У той же час виклик прийняла Японія. «Перша світова війна сприяла формуванню ідеології агресивної зовнішньої політики Японії, стала трампліном для перетворення Японії з регіонального лідера в провідну світову державу» [4]. Економіка Японії виросла під час війни і вже

могла потягнути змагання. Протиріччя в Китаї і на Тихому океані з США і Англією також вимагали нарощування її військової присутності в регіоні. В результаті Вашингтон і Токіо приступили до активного посилення своїх позицій в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Америка спішно посилювала систему оборони на Панамському каналі, «великі морські роботи проектувалися на Філіппінах, Гуамі, Самоа, а Перл-Харбор повинен був стати Гібралтаром на Тихому океані» [6]. Японська імперія відповідала симетрично, зміцнюючи мандатні острова. Крім того, в 1917 була прийнята нова військово-морська програма «8-8», яка передбачала будівництво восьми лінійних кораблів і восьми лінійних крейсерів до 1927-1932 рр. [4]. Тому для вирішення цього питання 6 лютого 1922 році був підписаний Вашингтонський договір «5-ти держав» який обмежив зростання військово-морських озброєнь на якісному і кількісному рівні, а також регламентував черговість утилізації великих бойових кораблів, що виходили за рамки сумарно дозволеного для кожної країни тону.

Стаття IV «договору п'яти держав» зафіксувала сумарний тоннаж лінійних флотів держав-учасниць угоди на наступному рівні: Великобританія - 525 000 т, США - 525 000 т, Японія - 315 000 т, Франція і Італія - по 175 000 т. Термін служби лінійного корабля визначили в 20 років. Таким чином, поступова заміна найстаріших лінкорів повинна була початися в 1931 і завершитися до 1941 г. Стаття обмежувала граничну водотоннажність лінкора в 35 000 т, граничний калібр знярядь в 406 мм. Таким чином, виходячи з встановлених меж сторони припускали, що до 1941 р США і Англія будуть мати по 15 лінкорів водотоннажністю по 35000 т кожен, а Японія - 9. У будівництві великих бойових кораблів класу лінкор була оголошена десятирічна перерва [5].

Кількість авіаносців обмежена не була, проте було обумовлено, що тільки два авіаносці в кожній країні можуть мати водотоннажність понад 27 000 т, але не перевищувати 33 000 т. Калібр знярядь авіаносця обмежувався 203 мм. Стаття XIX договору була присвячена територіям, берегових укріплень і військово-морських баз, які було вирішено залишити «як є», закріпивши в якості статусу кво існуючий стан. Будівництво нових військово-морських баз було дозволено на території основної частини суші держави, але не на малих островах. При цьому США могли будувати бази на Алясці або Гаваях, але не на Алеутських островах. Японії було заборонено мати бази на Тайвані, Великобританії - в Гонконзі [5].

Статті XI і XII договору обмежували максимальну стандартну водотоннажність крейсера в 10 000 тон, а калібр знярядь корабля класу «крейсер» у 203 мм. При цьому, обмежень на кількісний склад крейсерів у флотах всіх націй накладено не було. Флоти держав-домініонів Британської Імперії розглядалися як частина ВМС Великобританії і підлягали приведенню до відповідності угоди. Найбільші скорочення своїх лінійних флотів здійснили США і Великобританія. Великобританія, згідно «договором п'яти держав», відправила на злам 20 старих дредноутів, загальною водотоннажністю 408 000 т, і 4 лінкора, сумарним тонуванням 180000 т. Великобританія виторгувала для

себе право побудувати два нових лінкора, проект яких враховував би досвід Ютландського бою. ВМС Австралії, як частина військового флоту Британської Імперії, був змушений відмовитися від лінійного крейсера Australia. США відправили на утилізацію 15 старих лінійних кораблів (227 740 т) і 11 споруджуваних (465 800 т). З чотирьох споруджуваних лінкорів типу Colorado три увійшли до складу флоту, а один був затоплений в результаті експериментів генерала Мітчелла. Всі шість споруджуваних лінкорів типу Montana пішли на утилізацію в 1922р. З шести лінійних крейсерів типу Saratoga два були добудовані в якості авіаносців, інші пішли на металобрухт. До жовтня 1937 року США не заклали жодного нового лінкора (перерва в кораблебудівних програмах майже 20 років). Японія добудувала лінкор Kaga, Matsu та лінійний крейсер Akagi як авіаносців[5].

Отже, у 1922 році було вирішено питання щодо післявоєнного положення в Тихому океані. Вашингтонська морська угода закріпила міжнародно-правовий статус домовленостей щодо обмеження так званої «гонки морського озброєння», дала поштовх подальшим переговорам, де були розроблені і закріплені права та обов'язки учасників договору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Rutherford V. H. War or Peace? England or America? L.: Williams and Norgateю-1930. -р. 26.
2. Beard C. A. The Navy (Defense or Portent?).- N. Y.; L.: Harper and Bros.-1932. I. p. 1-2.
3. Виноградов С. Восточная легенда / С.Виноградов // Наваль. -1992. -№ 2. -С. 64.
4. Базин О. Позиция Японии по поводу участия в Первой мировой войне / О.Базин // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. -2014. -№ 8.- С. 62.
5. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: 1922, Vol. 1.- pp. 247-266.

Захарчук Роман Анатолійович,
студент факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЯК ТИМЧАСОВИЙ ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. Сучасна судова практика Європейського суду з прав людини демонструє наявність проблеми дотримання прав, свобод та законних інтересів особи у сфері інституту затримання. Наявним прикладом є справи «МакКей проти Сполученого Королівства», «Михайлов та інші проти України», що демонструють нерівність прав затриманих осіб.

Низкою вітчизняних вчених вивчалася питання досудового розслідування та дотримання прав затриманих осіб, серед яких можемо виокремити: А.А. Зіміна, М.Н. Тихомирова, О.В. Шульгу, С.В. Юшкова та багато інших.

Варто зазначити, що кожен із них у певній мірі звертав увагу на порядок дотримання прав та свобод затриманої особи.

Метою даного дослідження є аналіз генезису інституту затримання, визначення його форм, мети, підстав застосування та наведення авторського його визначення.

Інститут затримання бере свій початок з норм ранньофеодального джерела руського права, а саме: «Руська правда», в статті 38 якої зазначалося, що особу яка проникла у двір, будинок чи до хліву можна було вбити або затримати і до ранку доправити до княжого двору. Цікаво, що на той час існувало два види затримань: затримання особи винної у вчиненні злочину та затримання особи, що перебуває у розшуку [1, с. 231]. На той час затримання вважалося мірою запобіжного заходу і активно застосовувалось у межах кримінального провадження, на що вказує його детальна правова регламентація.

Ключовим етапом у розвитку інституту затримання стало «Соборное Уложение» 1649 року, в якому було надано дозвіл на проведення затримання звичайними громадянами, за умови доставки особи до Губерного старости. Крім того, цей же документ прописував затримання особи, яка ухиляється від дотримання умов «поручної записи» та вважалося приводом до порушення кримінальної справи [2].

Наступною значимою зміною стало прийняття Конституції СРСР 1937 року, в статті 127 якої закріплювалося право недоторканості особи, яке не могло бути порушено без відповідного дозволу, але дана норма не була внесена до кримінально-процесуального кодексу [3].

Кардинальна зміна інституту затримання припадає на другу половину ХХ ст., коли у грудні 1958 року було прийнято «Основи кримінального судочинства», в яких, окрім затримання, закріплювалися ще й такі міри запобіжних заходів як: підписка про невиїзд, особиста порука та інші [4].

КПК 1960 року регламентував процес затримання у двох статтях: 106 та 106-1. Відповідно до статті 106 підставами для затримання вважалися, коли особу застали при вчиненні злочину, очевидці прямо вкажуть на дану особу, або коли на особі були виявлені матеріальні сліди злочину.

Після здобуття Україною незалежності, у 1996 році в статті 29 Конституції було закріплено на законодавчому рівні ідеї недоторканості особи, а Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України 2012 року затримання було визначено як тимчасовий запобіжний захід, що здійснюється в порядку та на підставах, визначених КПК, і полягає в обмеженні права на недоторканість та свободу [2]. Загалом, затримання вважається найсуворішим та найжорстокішим запобіжним заходом, оскільки він значно обмежує конституційні права особи, а саме тому має чітко визначену регламентацію не лише у нормах вітчизняного законодавства, але й у низці міжнародно-правових актів.

Аналізуючи норми КПК України, можна виділити дві форми затримання, а саме: затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу, що регламентують статті 187-191 КПК, та затримання особи без такої ухвали, що регламентуються статтями 207 та

208 КПК. Особи, до яких на підставі ухвали слідчого судді застосовується затримання, поміщаються до спеціалізованих установ по типу ізолятора тимчасового тримання та гауптвахти. Доречно зазначити, що кожна затримана особа має право на захист.

Метою затримання є запобігання подальшого вчинення кримінальних правопорушень та втечі після їх вчинення, а також встановлення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, що розслідується.

Підставою затримання є ухвала слідчого судді, суду або ж наявність фактичних підстав, передбачених нормами КПК України.

Моментом затримання можна визначити конкретний момент, коли затримана особа силою або через підкорення наказу змушена залишатись поряд із уповноваженою особою, або у визначеному нею приміщенні.

В статті 208 КПК України зазначається, що уповноважена особа має право на проведення затримання щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, покарання за яке передбачає позбавлення волі, або коли особа не виконала умови, покладені на нього при обранні запобіжного заходу. Строк такого затримання не може перевищувати 72 години з моменту затримання.

У випадках вчинення чи спроби вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо після його вчинення чи під час безпосереднього переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні, затримання може бути здійснено будь-якою особою без належного на те дозволу. Даний вид затримання може вважатись результатом проведеної оперативно-розшукової діяльності, що потребує негайної реакції уповноважених на те осіб.

Що стосується порядку затримання окремих категорій осіб, то для початку слід визначитись, хто саме такі особи, що мають спеціальний статус. Керуючись нормами чинного законодавства, до них можна віднести суддів, депутатів, кандидатів у Президенти, адвокатів, Генерального прокурора, його заступників та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, працівників НАБУ та інші.

Так, КПК України регламентується, що проведення затримання зазначених вище осіб потребує присутності третіх осіб або дозволу Верховної Ради України на їх затримання. Так, для затримання судді, необхідний дозвіл Вищої ради правосуддя, а для затримання народного депутата – дозвіл Верховної Ради України.

На нашу думку, виокремлення процедури затримання для окремих категорій осіб, порушує основний принцип права – справедливість та рівність усіх громадян перед законом. А якщо розглядати таке питання з позитивістської точки зору, потрібен окремий орган досудового розслідування, діяльність якого буде спрямована саме щодо окремих категорій осіб.

Отже, аналізуючи все викладене вище, нам представляється можливим навести визначення поняття інституту затримання. Затримання – це процес фізичного обмеження особи на право свободи та недоторканості у межах досудового розслідування, яке здійснюється у рамках і порядку встановленому КПК України, метою якого є запобігання вчинення правопорушення чи запобігання втечі особи після вчиненні такого, а також для з'ясування

причетності особи до вчинення правопорушення та прийняття рішення про обрання міри запобіжного заходу, що застосовується до особи (осіб) на підставі ухвали слідчого судді, суду або за наявності на те фактичних підстав.

Висновок. Вивчаючи дане питання, дійсно можна знайти законодавчі прогалини, а статистика вказує на невідворотність вирішення даного питання. На жаль, технології сучасності не дають можливості стежити за процесом затримання від початку до самого кінця, але ми вважаємо, що наші пропозиції мають місце бути. Найперше, затримання – це психологічно важкий процес, а отже, затриманий отримує психічну травму. Наша пропозиція – надання психолога по прибуттю до місця тримання під вартою, щоб він зміг надати певну допомогу. Наступне, зменшити строк затримання з 72 годин на 36, так як цього терміну, на нашу думку буде достатньо. Тримання під вартою дорого вартує як затриманому, так і державі у фінансовому плані, а отже, такий великий термін можна вважати нерозумним. Якщо правильно розрахувати час, то 24 години на встановлення причетності особи до вчинення правопорушення, та 12 годин на доставлення затриманого до суду. Також нашою пропозицією є відеофіксація моменту затримання та складання протоколу, так як саме на цьому етапі вчиняється найбільше правопорушень щодо самого затриманого у вигляді перевищення службових повноважень, а тому відеофіксація дає змогу відстежити такі дії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак. : У 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 1997. Т. I. З найдавніших часів до початку XX ст. 464 с.
2. Соборное уложение царя Алексея Михайловича 1649 года. URL: <https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/sobornoie-ulozhienie>.
3. Мироненко О. М. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 // Енциклопедія історії України: Т. 5 / за ред. В.А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Ursr_1937.
4. Евтеев М.П., Саратовских Л.В. О работе комиссии законодательных предположений над проектом Основ уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик. Вопросы судопроизводства и судоустройства в новом законодательстве Союза ССР. М. : Госюриздат, 1959. С. 442–443.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Зоріна Аліна Сергіївна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ В МЕЖАХ ДОКАЗУВАННЯ

Одним із головних завдань кримінального провадження, що закріплені у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [1]. З метою його виконання у встановлених законом випадках застосовуються негласні слідчі (розшукові) дії, що є невід’ємною частиною ефективного розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, особливо враховуючи криміногенну ситуацію у нашій країні, що склалась на сьогоднішній день.

Дослідженню проблеми визначення сутності негласних слідчих (розшукових) дій та їх використанню присвячено багато праць як вітчизняних, так і закордонних науковців, а саме: О.А. Білічака, А.В. Ватраль, М.Л. Грібова, С.О. Гриненко, Л.І. Данченко, О.В. Капліної, Ю.Б. Комаринської, С.С. Кудінова, В.В. Лисенко, Д.А. Нескромного, Д.Й. Никифорчука, А.І. Палюха, Б.Г. Розовського, Д.Б. Сергєєвої, Є.Д. Скулиша, С.Р. Тагієва, О.С. Тарасенко, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удалової, Р.М. Шехавцева, В.В. Шуми, О.О. Юхна та інших.

Не викликає жодних сумнівів, що від обраного процесуального методу та способу доказування залежить успіх розкриття кримінального правопорушення. Із прийняттям нового КПК України у 2012 році було вперше в історії вітчизняної юриспруденції законодавчо закріплено негласні заходи, стосовно розуміння сутності, функціонального призначення, порядку та доцільності застосування яких розпочались активні дискусії як серед науковців, так і юристів-практиків, шляхом співставлення з оперативно-розшуковими заходами, вивчення тактики їх здійснення та фіксування й використання в процесі доказування отриманої в результаті даних дій інформації.

Багато питань було пов’язано саме з співвідношенням негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Адже до запровадження негласних слідчих дій новим КПК України у 2012 р. така діяльність здійснювались у формі оперативно-розшукових заходів, під якими розуміють систему узгоджених дій уповноважених на те суб’єктів, що здійснюється переважно у негласній формі за допомогою оперативних сил, методів і засобів.

У свою чергу, законодавець у ст. 246 КПК України негласні слідчі дії визначив як різновид слідчих дій, що застосовуються у випадках, коли інформацію не можна отримати в інший спосіб, відомості про факт та методи проведення яких є суворо таємними та не підлягають розголошенню, крім випадків передбачених у КПК України, та рішення про проведення яких приймає слідчий, прокурор, а у окремих випадках – слідчий суддя за клопотанням прокурора чи слідчого, погодженого з прокурором [1].

Негласні слідчі дії та оперативно-розшукова діяльність мають як певні спільні ознаки, а саме: таємність; застосування лише у виняткових випадках, коли необхідну інформацію не можна отримати в інший спосіб; строки проведення, так і відмінні, що полягають у наступному: метою оперативно-розшукової діяльності є припинення правопорушення, забезпечення інтересів кримінального судочинства, отримання інформації в інтересах державної та національної безпеки, у свою чергу, у негласних слідчих (розшукових) дій – встановлення фактів та обставин необхідних для кримінального провадження;

основним нормативним джерелом, що регламентує проведення негласних слідчих (розшукових) дій є КПК України, оперативно-розшукова діяльність же – Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ; коло уповноважених осіб: негласні слідчі дії можуть здійснюватись значно ширшим колом суб'єктів, ніж у оперативно-розшукова діяльність; момент проведення: оперативно-розшукова діяльність до відкриття кримінального провадження, негласні слідчі (розшукові) дії – після, а саме під час досудового слідства [2, с. 110-111].

Отже, не дивлячись на те, що негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукова діяльність мають спільні витoki та правову природу, вони все ж таки мають низку відмінностей, а саме: коло суб'єктів, момент проведення, правове регулювання тощо.

Що стосується основних особливостей негласних слідчих дій, то у ст. 246 КПК України законодавець вказує на правові підстави їх застосування, а саме: неможливість отримання, збирання та фіксування доказів у інший спосіб; злочин є тяжким чи особливо тяжким; проводиться у рамках кримінального провадження; наявність відповідної ухвали слідчого судді апеляційного суду, посада якого прирівнюється до посади голови апеляційного суду або його заступника, із забезпеченням контролю з боку прокурора за їх проведенням.

Основними ж видами негласних слідчих дій є:

- аудіо- та відеоконтроль особи полягає у негласній фіксації та обробці розмов або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних щодо діяльності особи, стосовно якої проводяться негласні слідчі дії, за допомогою технічних засобів [3, 1.11.2];

- аудіо- та відеоконтроль місця полягає у фіксуванні отриманої в результаті використання технічних засобів у публічно доступному місці інформації, яка має значення для кримінального провадження [3, 1.11.9];

- накладення арешту на кореспонденцію та її огляд і виїмка полягають у встановленні контролю за кореспонденцією особи, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, шляхом заборони її надсилання адресату без відповідної вказівки слідчого, прокурора, огляді, копіюванні, заміна або помічення засобами спостереження вмісту поштового відправлення [3, 1.11.3, 1.11.4];

- зняття інформації з телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем полягають у копіюванні чи перенесенні на інший носій інформації, що передається телекомунікаційною чи комп'ютерною мережею, зберігається у комп'ютерній мережі, автоматичних система [3, 1.11.5, 1.11.6];

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи полягає у таємному проникненні уповноважених суб'єктів у володіння особи, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії без її повідомлення, з ціллю встановлення технічних засобів спостереження, виявлення осіб, що перебувають у розшуку, виявлення і фіксації слідів злочину, документів і речей, важливих у процесі доказування [3, 1.11.7];

- спостереження за особою чи реччю в публічно доступних місцях у здійсненні нагляду за особою чи реччю у публічно доступному місці чи

шляхом використання технічних пристроїв з метою виявлення та фіксування інформації, яка має значення для кримінального провадження [3, 1.11.8];

- контроль за вчиненням злочину здійснюється уповноваженими суб'єктами шляхом проведення контрольованих поставок, контрольованих і оперативних, спеціальному слідчому експерименті, імітації обстановки злочину, які полягають у створенні умов для здійснення контролю за особами, що вчиняють чи здійснюють підготовку до вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів для їх розкриття і попередження [3, 1.12];

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації шляхом введення уповноваженої на те особи в організовану групу чи злочинну організацію [3, 1.13].

Суворе дотримання процедури проведення негласних слідчих дій є дуже важливим, адже безпосередньо пов'язане з обмеженням таких прав, як право на повагу до приватного життя, недоторканність житла, таємниця кореспонденції, що закріплені у ряді міжнародних нормативних документів, а саме: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.

Проте, не дивлячись на детальну та чітку регламентацію даної процедури у КПК України та Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 р., все ж допускаються помилки, які досить часто виражаються у невідповідності протоколу ходу і їх результатів загальним правилам фіксації кримінального провадження, а саме:

- складання протоколу про результати негласної слідчої дії без фіксування їх ходу;

- складання протоколу неуповноваженою на те особою та/або з порушенням відповідних строків;

- не проведено належного упакування речей і документів та інших дій, що мають значення для перевірки проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

- порушення строків передання протоколу про проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурору, а саме на протязі 24 годин;

- не зазначення у протоколі дій залучених як спеціалістів співробітників інших підрозділів під час проведення негласних слідчих дій тощо [4].

Дані обставини є підставою для визнання судом доказу недопустимим, оскільки отриманий з порушенням вимог КПК України.

Отже, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити висновок про те, що негласні слідчі (розшукові) дії є ефективним інструментом у процесі отримання відомостей, що мають важливе значення у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, оскільки проводяться таємно із використанням спеціальних технічних засобів з дотриманням відповідної процедури, що суворо встановлена КПК України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465117>.

2. Коваль А.А. Проблема співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з оперативно-розшуковими заходами. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. С. 108-112.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0114900-12>.

4. Леонов А. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. Закон і бізнес. URL : https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti_provedennya_nsr_d_v_kriminalnomu_provadzhenni.html.

Dr Nickolay Zosimovych,
PhD in Aerospace Engineering,
Shantou University, Shantou, Guandong, China, professor

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FUNDAMENTALS OF NASA

Introduction. The American National Aeronautics and Space Administration (NASA) are known as a United States (US) Government independent agency and dependable for the national space programs, aeronautical and aerospace study and research [1].

Officially NASA was established in 1958, and from that time, most US space search labors comprise been lead by that famous organization, including the Apollo Moon programs, the Skylab space station, and the numerous Space Shuttle missions. NASA is supporting the modern International Space Station and supervision the growth of the Orion Crew Vehicles, the national Space Launch System and American Commercial Crew vehicles too. The NASA is also accountable for the Launch Services Program which provides operations and countdown management for NASA launches.

The NASA's proprietor is designated by the President of the US focus to support of the Senate of the US, and reports as superior space knowledge counselor. The appointee generally is linked with the President's supporting main political party (Democratic or Republican). A novel manager is usually nominated when the Presidency change party. The only exceptions have been:

1. T.O. Paine, acting supervisor under Democrat Lyndon B. Johnson, stay on at the time as Republican Richard Nixon tried but failed to get one of his own choices to accept the job. Mr Paine was established by the US Senate in March 1969 and served throughout September 1970 [2].

2. J.C. Fletcher, agreed by President Nixon and confirmed in April 1971, stayed into the term of President Jimmy Carter.

3. D. Goldin, was agreed by George H. W. Bush and stayed during the entire administration of President Bill Clinton.

4. R.M. Lightfoot, associate supervisor beneath President Barack Obama and was confirmed in April 2018 [3].

The 1st NASA administrator was Dr. T.K. Glennan, preferred by President D.D. Eisenhower. During his period he brought both the diverse projects in American space research [4].

The 2nd administrator, James E. Webb, was appointed by President John F. Kennedy. In order to execute the Apollo program to attain Kennedy's Moon landing aim by the end of the 1960s, Mr J.E. Webb heading for most important management reorganization and facility growth, establishing the Johnson Manned Spacecraft Center (Houston), and the Kennedy Launch Operations Center (Florida).

NASA organizational structure. Mr J.C. Fletcher was dependable for Space Shuttle early planning program during his first term as administrator under President Nixon. He was appointed for a 2nd term as administrator from May 1986 throughout April 1989 by President R. Reagan to assist the NASA get better from the Shuttle Challenger disaster.

Retired astronaut Charles Bolden was served as NASA's 12th administrator from July 2009 to January 20, 2017 [5]. Mr C. Bolden was one of the three astronauts who became NASA administrators, all along with R.H. Truly (was served 1989–1992) and Mr F.D. Gregory (acting, 2005).

The NASA Headquarter is located in Washington, DC and provides in general leadership and direction [6]. Apart from beneath outstanding conditions, NASA public tune staffs are compulsory to be of the US citizens [7].

Space flight programs. The Agency has conducted many crewed and automated spaceflight programs during its great history. American automated or uncrewed programs was launched the first national artificial satellites into Earth orbit for systematic and interactions purposes, and was initiate scientific probes to investigate the planets of the solar system, initial with Venus and Mars planets, and as well as "grand tours" of the solar outer planets. Crewed missions was sent the first Americans into low Earth orbit, won the Space Race among the Soviet Union by landing twelve men on the Moon surface from 1969 to 1972 during the Apollo missions, developed a semi-reusable Space Shuttle, and developed Earth's orbital space station capacity by itself and with the collaboration of some other nations, and together with Russian Federation. Several missions comprise both crewed and automated aspects, such as the Galileo mission, which was deployed by astronauts in Earth orbit prior to being send to giant planet Jupiter.

For now NASA has launched the 166 crewed space missions by rocket launchers, and 13 X-15 rocket flights more than of spaceflight altitude, 260,000 feet (80 km) [8].

The International Space Station (ISS) combines NASA's Space Station Freedom project with the former Soviet Mir-2 orbital space station, the European Columbus space station, and the Japanese Kibo orbital laboratory module [9]. NASA initially intended in the 1980s to extend Freedom by yourself, but US financial plan constraints lead to the unification of these projects into a single worldwide plan in 1993, managed by NASA, the Russian Federal Space Agency, the Japan Aerospace Exploration Agency, the European Space Agency (ESA), and the Canadian Space

Agency [10]. Usually, the orbital space station consists of hassled modules, outdoor trusses, solar arrays and other apparatus, which have been launched by Russian rocket boosters Proton and Soyuz, and the US Space Shuttles [9].

The ISS program is estimated to carry up to 2024, and may be extended away from 2028 [11].

NASA Advisory Council. In reply to the Apollo-1 disaster, this kill three astronauts in 1967, American Congress going to NASA to form an Aerospace Safety Advisory Panel (ASAP) to advise the NASA Administrator on safety issues and hazards in all national aerospace programs. In the outcome of the Columbia Space Shuttle disaster, American Congress obligatory that the ASAP put forward an annual report to the NASA Administrator and to American Congress [12]. Next to 1971, NASA had customary the Space Program Advisory Council and the Research and Technology Advisory Council to supply the administrator with advisory committee hold up. In 1977, the last two were joint to form the NASA Advisory Council (NAC) [13].

The National Aeronautics and Space Administration Authorization Act of 2014 was reaffirmed the ASAP significance.

NASA Authorization Act of 2017. The NASA's Authorization Act of 2017, which incorporated \$19.5 billion in financial support for that fiscal year, going to NASA to get humans close to or on the surface of Mars by the beginning 2030s [14].

Nevertheless the NASA is independent, the continued existence or discontinuation of projects can depend straightforwardly on the will of the US President [15].

Budget of NASA. NASA's split of the total federal budget pointed at about 4.41% in 1966 throughout the Apollo program, after that rapidly declined to about 1% in 1975, and stayed roughly that point during 1998 [16]. The fraction after that slowly dropped, awaiting leveling off once more at about a half percent in 2006 [17].

In favor of 2015 Fiscal Year, NASA established a misuse of \$18 billion from US Congress—\$549 million extra than requested and about \$350 million additional than the 2014 the NASA's budget accepted by US Congress [18].

In 2016 Fiscal Year, NASA received \$19.3 billion. President of United State Mr Donald Trump signed the NASA Transition Authorization Act in March of 2017, which situates the budget of 2017 at approximately \$19.5 billion [19].

Political opposition to NASA's funding. The public opposition to NASA and its budget date backside to the Apollo period. Critics cover cited further instant concerns, resembling social benefit programs, as reasons to cut money to the NASA. Additionally, they include questioned the return on investment (ROI) likelihood of NASA's explore and progress. In 1968, American scientist Ralph Lapp argued that if Agency really does include an optimistic ROI, it must be able to carry on itself as a private company, and not necessitate a federal support [20]. Other critics have faulted NASA for dropping funds keen on the Space Shuttle missions, dropping money offered for its continuing missions to Mars and other deep space explorations [21]. Potential to Mars manned missions have also been denounced for their ineptitude and bulky price compared to unmanned missions. In the delayed 1990s environment and weathers change rebuff supporting groups disparate the Earth science aspects of

Agency expenses, quarrelling that expenses on Earth scientific programs such as climate research was in chase of following agendas [22].

NASA: *International law and relations.* Via modern classification, the international system includes nearly everyone that is executive in nature and influences be adjacent to operates outside local or regional society. Still some local actions have international overtones, and this is equally true for both public and private organizations, beginning governments up to corporations and relatives. For example, an increasing amount of domestic businesses occupy infrastructure orbital satellites, and additional businesses conduct commonplace operations which are reliant on communications. Therefore, there is a rising interdependency among executive and legal existence.

Modern law represents a structure of public interface, also approved ahead or decreed. In its different incarnations, regulation applies to nations, states, organizations, and even persons. In a perfect form, regulation constitutes the artistic, presently, and capable institutionalization of dreams.

The basic main categories of law are: 1) domestic public; 2) domestic private; 3) international public; and 4) international private. Domestic public law includes individual contracts, executive contracts, and business structures. International public law encompasses the United Nations (UN) structure and mutual or many-sided intergovernmental treaty or organizations (the ESA for example, or the Helsinki Accords on European Peace and Security [23]). These international public systems of regulation generate the majority argument. International private law focuses on confidential executive communication and non-governmental contracts and relations, as well as the whole thing from ARAMCO's affiliation with its subsidiaries to the non-profit International Astronautical Federation and its Institute of Space Law.

Since of the high degree of interdependency in modern executive life, it is sometimes difficult to delineate public from private, domestic from international. For this explanation, a insight of the worldwide structure that is based purely on the fractiousness of the UN Security Council or on the distinguished ineptitude of the World Court can be incorrect and not even truly reproduce the behavior of the UN itself [24].

The 2nd UN Conference on the Peaceful Uses of Outer Space detained in Vienna in 1982. Of course, the congregation of the council of member governments is the "executive" congregation at such actions. Those conferences are particularly remarkable for in sequence swap and awareness growing, if not for successes in political housing [25].

The International Astronautical Federation (IAF) exemplifies the non-government society associated among a dedicated bureau, in this folder the UN Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO). The IAF begin as an worldwide congress of expert astronautic societies, such as the German Society of Space Research and the American Rocket Society (now the American Institute of Aeronautics and Astronautics). IAF vigorously pursued both expert efficiency and affiliation with the United Nations. The IAF has sponsored annual International Astronautical Congresses since 1950. IAF also formed the important International Institute of Space Law and has conducted annual Colloquia on the Law of Outer

Space from the time when 1958. In order to partner with the non-government International Council of Scientific Unions (ICSU), IAF established a scientific arm called the International Academy of Astronautics. Association with ICSU and its prominent International Committee on Space Research (COSPAR) not only speeded membership with UNESCO, but also strengthened IAF's role between the non-governmental organizations as the principal body liable for the interdisciplinary learning of astronautics [26].

References:

1. US Centennial of Flight Commission, NACA Archived February 20, 2014, at the Wayback Machine: centennialofflight.net. Retr. on Nov. 3, 2011.
2. Heppenheimer, T. A. "3. Mars and Other Dream Worlds", SP-4221. The Space Shuttle Decision, Washington DC: NASA. P. 115. Retr. Aug. 22, 2018.
3. Administrator, NASA Content. "Robert M. Lightfoot Jr., Acting Administrator". Archived from the original on Feb. 1, 2017. Retr. Feb. 1, 2017.
4. "T. Keith Glennan biography" NASA, Archived from the original on February 14, 2017. Retr. Jul. 5, 2008.
5. Cabbage, Michael. "Bolden and Garver Confirmed by U.S. Senate" (Press release): NASA. Archived from the original on Oct. 28, 2009. Retr. Jul. 16, 2009.
6. Shouse, Mary. "Welcome to NASA Headquarters". Archived from the original on Jul. 13, 2009, Retr. Jul. 15, 2009.
7. Information for Non U.S. Citizens Archived Oct. 7, 2018, at the Wayback Machine, NASA (downloaded Sept. 16, 2013).
8. The Air Force definition of outer space differs from that of the International Aeronautical Federation - which is 100 kilometers (330,000 ft).
9. John E. Catchpole. The International Space Station: Building for the Future. Springer-Praxis.
10. "Human Spaceflight and Exploration—European Participating States". European Space Agency (ESA), 2009. Archived from the original on Aug. 8, 2012. Retr. Jan. 17, 2009.
11. Spaceflight, Elizabeth Howell 2018-02-08T01:25:00Z. "International Space Station: Facts, History & Tracking". Space.com. Archived from the original on Apr. 1, 2019. Retr. April 28, 2019.
12. "NASA Aerospace Safety Advisory Panel (ASAP)": ooir.hq.nasa.gov. Archived from the original on Mar. 8, 2017. Retr. April 13, 2017.
13. Mochinski, Ron. "About Us – Background and Charter". Archived from the original on Dec. 28, 2015. Retr. Apr. 13, 2017.
14. "US Government Issues NASA Demand, 'Get Humans to Mars By 2033'". Futurism. Archived from the original on Febr. 17, 2018. Retr. Feb. 16, 2018.
15. Fouriezos, Nick. "Your Presidential Candidates ...": OZY. Archived from the original on May 30, 2016. Retr. May 30, 2016.
16. Rogers, Simon. NASA budgets: US spending on space travel since 1958 |Society Archived Jan. 31, 2017, at the Wayback Machine: theguardian.com. Retrieved on Aug. 26, 2013.
17. "Fiscal Year 2013 Budget Estimates" (PDF): NASA. Archived from the original on Oct. 23, 2012. Retr. February 13, 2013.
18. Clark, Stephen. "NASA gets budget hike in spending bill passed by Congress": Spaceflight Now. Archived from the original on Dec. 15, 2014. Retr. December 15, 2014.
19. "Trump just signed a law that maps out NASA's long-term future — but a critical element is missing". Archived from the original on Febr. 17, 2018. Retr. February 16, 2018.
20. "A Case for Cutting NASA's Budget": The New Republic. Retrieved 2018-12-04.
21. "NASA's Shuttle Program Cost \$209 Billion — Was it Worth It?": Space.com. Retr. 2018-12-04.

22. Eric Berger. Republicans outraged over NASA earth science programs... Ars Technica.
23. Sweeney, Oliver, and Leech. "The International Legal System", N.Y.: Foundation Press, 1981.
24. Paul Williams. "The International Bill of Human Rights": San Francisco: Entwhistle, 1981.
25. Agreement Between the National Aeronautics & Space Administration (NASA) and McDonnell-Douglas Astronautics Company for a Joint Endeavor in the Area of Material Processing in Space, Jan. 25, 1980.
26. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies; Oct. 10, 1967.

Зубко Ганна Олександрівна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ

Реформи законодавства в Україні, зокрема, цивільного зумовлені інтеграційними процесами нашої держави, що безпосередньо впливає на основні правові інститути, в тому числі на інститут спадкування. Спадкове право в Україні, яке створює умови для виникнення відносин у сфері права власності, розвивається дуже швидко. У зв'язку з цим виникає низка проблемних питань, які стосуються правового регулювання та правозастосовної діяльності у сфері спадкування. Актуальність даної теми в першу чергу пов'язано з тим, що правове регулювання спадкових відносин, які охоплюють всі питання посмертного переходу цивільних прав та обов'язків на сьогодні потребує додаткового дослідження та уточнення. Особливо це стосується тих правових норм, які здійснюють регламентацію нотаріального оформлення здійснення особою права на спадкування.

Особливості спадкування як інституту та процесу досліджували вчені-правники: О. Васильцева, В. Співак, А. Підопригора, Я. Шевченко, А. Гончарова, С. Фурса, О. Печений, Є. Харитонов та інші.

Спадкування визначається як перехід майнових і окремих особистих немайнових прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців, які становлять склад спадщини. Важливо зазначити, що до складу спадщини входить не саме майно, а право на нього.

В Україні використовують два види спадкування, а саме: спадкування за законом та спадкування за заповітом. «Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest» - «Не може бути спадкування в одній частині майна за заповітом, а в іншій - за законом» (принцип Римського права).

Одним із способів здійсненні права на спадкування є прийняття спадщини (одностороння дія особи, що закликається до спадкування). Наприклад, спадкування за законом не передбачає елементу волевиявлення, а отже не виникає з волі спадкодавця чи спадкоємця. Це означає, що отримання

спадку за законом не залежить ні від волі померлого, ні від волі спадкоємців. Правові наслідки наступають по волі законодавця (на рівні події, якою є смерть спадкодавця), а не правозастосовників.

Спадкування за заповітом відрізняється за чинним цивільним законодавством від спадкування за законом обмеженим колом спадкоємців, воно виникає саме за наявності волі спадкодавця. Необхідно враховувати, що обов'язковими умовами є належне оформлення і реєстрація заповіту.

На рівні оформлення спадщини (дії) має місце саме воля правозастосовників [1]. Реалізація волі спадкоємцем відбувається шляхом подачі заяви до нотаріуса у встановлений ч. 1 ст. 1270 Цивільного кодексу України строк [2]. Даний строк визначений чинним законодавством у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Стаття 1268 ЦК України не містить норму про суб'єктивне право спадкоємця прийняти спадщину. У даній статті закріплено презумпцію того, що він її уже прийняв, а отже право на спадщину в нього вже виникло. Крім того, вказана стаття надає спадкоємцю право взагалі відмовитися від прийняття спадщини або від її частини.

Прийняття спадщини породжує право на спадщину, яке (залежно від того, що належить до складу спадщини) можна поділити на ряд прав. Це може бути право власності на певну річ, а також зобов'язальне право, якщо спадкоємець був кредитором у зобов'язанні, або особисте немайнове право [3, с. 545]

Кондратова А.М. виокремлює наступні проблемні питання оформлення спадщини:

- 1) зміна вимог та порядку нотаріального оформлення спадщини;
- 2) неякісність у наданні нотаріальних послуг;
- 3) некваліфікований персонал;
- 4) відсутність належного контролю та відповідальності за порушення законодавства при наданні нотаріальних послуг;
- 5) недоступність нотаріальних послуг для населення у селах, селищах, селищах міського типу тощо [4].

Доцільно зауважити, що і в судовій практиці також є проблеми правозастосування у сфері спадкування. Це пов'язано з неоднозначністю норм, а також виникненням колізій у чинному цивільному законодавстві України.

Отже, можна прийти до висновку, що прогалини та неоднозначності у законодавчих актах, які здійснюють правове регулювання спадкових відносин, на практиці може призвести або призводить до порушення охоронюваних законом прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, держави вцілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мегедь Катерина Вікторівна. Практичні питання спадкування за цивільним законодавством України. International Scientific Journal «Internauka». Режим доступу: <http://www.inter-nauka.com/>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Гражданское право : учебник. В 3 т. Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Изд. 2-е – М. : Рожиков Л. В., 2000. 624 с.

4. Кондратова А. М. Проблеми спадкування окремих видів об'єктів спадщини: причини їх виникнення та шляхи вдосконалення законодавства / А. М. Кондратова // Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 170-172.

Калінчук Валерія Василівна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІОТЕРОРИЗМУ

Для кожної країни гарантування безпеки населення та навколишнього середовища є однією з пріоритетних цілей. Держава повинна бути готовою до різних видів заворушень, атак, провокацій та інших дій спрямованих на порушення її цілісності, а також посягання на життя та здоров'я її громадян. Одним із таких ексцесів є біотероризм.

Біотероризм відразу зайняв позицію найнебезпечнішого виду тероризму. Основний деструктивний потенціал біотероризму пов'язаний з ураженням живої сили. Біологічна зброя стала страшною силою в руках терористів. Через мобільність та разючу здатність, її застосування призводить до катастрофічних наслідків. Головною проблемою загрози біотероризму є те, що біологічні речовини доступні для невеликих терористичних груп з обмеженими ресурсами завдяки швидкому розвитку в області генної інженерії. Тому постає питання про особливості правового забезпечення боротьби з біотероризмом в Україні.

Біотероризм – це один із видів тероризму, що здійснюється шляхом випускання або розповсюдження біологічних агентів, тобто бактерій, вірусів або токсинів, рівно як і методів їхнього доставлення, як в природній, так і в модифікованій людиною формі, тобто використовує біологічну зброю.

Біологічна зброя являє собою зброю масового ураження. В основному вона у вигляді спеціальних боєприпасів і бойових приладів із засобами доставлення, які споряджені біологічними зразками. Після її використання, коли невелика кількість збудника потрапляє у місця знаходження людей, тварин або рослин, відбувається розмноження патогенів, і після тривалого інкубаційного періоду з'являються симптоми хвороби. Така біологічна атака може сягати декілька сотень кілометрів. На думку військових, біологічну зброю можна прирівняти з ядерною [4, с. 170-189].

Навмисні напади біотероризму були зафіксовані протягом усієї історії. Перші люди занурювали списи в різні забруднення, щоб вплинути на процес гноїння нанесених ран у супротивника. У античних війнах труп тварини скидали у колодязь, щоб залишити ворога без води. У середньовіччі поширилась практика залишати труп людини чи тварини, які загинули через заразні хвороби, у фортеці. Так, у 1346 році татари катапультували трупи чоловіків, які загинули від шкідливої хвороби в замок Кафа в Криму, внаслідок чого в 14 столітті в Європі розповсюдилася чума. Під час Першої світової війни

бійці німецької армії вчиняли диверсії шляхом зараження коней та великої рогатої худоби сальниками та сибірською виразкою. У Другій світовій війні Японія випустила на китайські поселення бомби, заповнені блохами та мухами, які були заражені холерою [5, с. 180-181].

Для світової спільноти є одна дуже важлива аксіома. Її можна тлумачити так: бути готовими до боротьби з природними «вибухами» інфекційних захворювань прирівнюється до готовності до боротьби з можливими біологічними загрозами, що також охоплює біотероризм. Вважається, що якщо країна не спроможна боротися із «сезонним» грипом, то вона не готова боротися з біотероризмом [3, с. 8-9].

Забезпечення екологічної та біологічної безпеки в Україні є важливою складовою для держави яка здійснюється за допомогою адміністративно-правових заходів. Право само по собі не може бути реалізовано без застосування відповідних способів й засобів його забезпечення, тому органи виконавчої влади, державного управління, адміністрації органів місцевого самоврядування, їх уповноважені посадові особи, здійснюючи повсякденні функції й завдання державного управління, наділяються державно-владними повноваженнями щодо застосовування в необхідних випадках примусових заходів або стимулювання добровільного виконання управлінських рішень. Адміністративно-правове забезпечення протидії біотероризму допомогло б попередити, змінити або припинити протиправної поведінки суб'єктів правовідносин від вчинення умисного, свідомого, протиправного та цілеспрямованого застосування патогенів або погрози їх застосування. Під терміном адміністративно-правового регулювання слід розуміти певні адміністративно-правові заходи, які мають свій вплив на громадські відносини, що виникають у процесі реалізації виконавчої влади. Можна сказати, що за допомогою такого регулювання відбувається нормативне упорядкування організації та діяльності об'єктів правління, вплив на громадські відносини у галузі забезпечення біологічної безпеки задля реалізації суб'єктами встановлених обов'язків стосовно захисту навколишнього середовища, захисту екологічних прав й свобод громадян в умовах впливу особливих адміністративно-правових режимів [2, с. 180-184].

Належне адміністративно-правове регулювання протидії біотероризму залежить від чіткої координації, злагодженості дій та взаємозв'язку основних інституцій, із точним розподілом функціональних напрямів та конкретним визначенням ролі кожного з них [1, с. 202-204].

Отже, біологічна безпека – це особливий стан захищеності як людини, так і довкілля. Держава повинна забезпечити такий захист її громадян від біотероризму та протидіяти йому не тільки спираючись на досвід зарубіжних країн, а й проводити результативну співпрацю з іншими країнами та долучатися до міжнародних договорів які врегульовують дану проблематику. Адміністративно-правове регулювання протидії біотероризму потребує окремої уваги. На жаль, в нашій країні адміністративно-правове регулювання біологічного тероризму є не зовсім ефективним. Причиною цього виступає відсутність єдиного кодифікованого акту та цілісної організаційної системи по

усуненню біотероризму. Всі заходи у досліджуваній сфері закріплені в різних правових актах. Тому постає потреба у забезпеченні, вдосконаленні та імплементації нашого законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду. Адміністративно-правове забезпечення протидії біотероризму допомогло б попередити, змінити або припинити протиправної поведінки суб'єктів правовідносин від вчинення умисного, свідомого, протиправного та цілеспрямованого застосування патогенів або погрози їх застосування. Головним питанням залишається неможливість дати повного правового захисту через відсутність єдиного органу, який займався б суто біотероризмом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кравчук М. Ю. Роль основних інституцій адміністративно-правового забезпечення протидії біотероризму // Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право – 2019. – № 4 – С. 200-202.
2. Механізм адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки: поняття та складові / В. М. Комарницький, Р. Ф. Сабіров // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2015. - Вип. 1. - С. 179-188.
3. Сердюк А. М. Біологічна безпека України: реалії та проблеми / А. М. Сердюк, Ю. М. Скалецький // Україна. Здоров'я нації. - 2016. - № 4(1). - С. 7-12.
4. Флуорени вірулоцидної дії. Противірусна активність флуоренізиду і перспектива застосування у боротьбі з біотероризмом / Л. І. Петрух ; Львів. нац. мед. ун-т ім. Д. Галицького М-ва охорони здоров'я України. – Львів : [б. в.], 2014. – 210 с. : іл. – Бібліогр. в кінці розділів. – ISBN 978-617-607-549-3 (Biki.)
5. Ózsvári L., Kasza G., Lakner Z. Historical and economic aspects of bioterrorism. – 2017.

Карпельова Дар'я Гурамівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КРИЗА ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

В сучасних глобалізаційних умовах розвитку суспільства загрози застосування ядерної зброї постійно зростають. А тому дослідження особливостей нерозповсюдження ядерної зброї, згідно з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї від 1968 року, є нагальною потребою. В сьогоденні світі ядерна зброя служить засобом залякування і стримування агресора, вона дозволяє запобігти новій світовій війні. Проте, вона стає надбанням все нових і нових держав, і може стати неконтрольованою. Ця обставина збільшує вірогідність несанкціонованого застосування ядерної зброї, аварій з ядерними компонентами, диверсій терористів на об'єктах зброї масового ураження і її розкрадань. Заручниками ядерного терору можуть стати цілі регіони і міста з багатомільйонним населенням.

Проблеми нерозповсюдження ядерної зброї згідно з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї від 1968 року у вітчизняній науці практично не досліджувались. У зарубіжній історіографії ватро назвати праці

І. Ахтамзяна, Г. Осипова, Г. Калінкіна, С. Малінініна. Однак вони більшою мірою стосуються загальнотеоретичних проблем у цій сфері, а не кризи договору.

У Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (далі – ДНЯЗ) не лише містяться основні положення міжнародно-правового режиму про нерозповсюдження ядерної зброї, але й те, що це ключовий договір у сфері міжнародної безпеки, метою якого є зміцнення миру і безпеки держав, ускладнення можливості розв'язання ядерної війни. Документ не містить процедури ліквідації ядерної зброї, що належала державам – її власникам, але частково торкається вирішення цього завдання [1, с.30].

ДНЯЗ було укладено 12 червня 1968 р. на Генеральній Асамблеї ООН та відкрито для підписання 1 липня 1968 р. у Москві, Вашингтоні та Лондоні. 5 березня 1970 р. документ набув чинності. До нього приєдналося понад 200 держав, включно із тими, що мали статус ядерних. Таким чином, ДНЯЗ є багатостороннім договором, що ускладнює його регулювання.

Метою є запобігання поширенню ядерної зброї серед держав, які нею не володіють. Мета досягається шляхом включення в ДНЯЗ: «... всеосяжної формули заборони на поширення ядерної зброї, що позбавляє можливості яких-небудь лазівок, використовуючи які, та або інша ядерна або неядерна держава-учасниця договору могла б змінити зміст встановлюваної в договорі норми під видом її тлумачення для фактичного обходу заборони на поширення ядерної зброї» [4, с. 55]. Об'єктом Договору є нерозповсюдження ядерної зброї, що здійснюється за допомогою утримування держав від дій, що сприяють придбання неядерними державами ядерної зброї.

Щоб уявити загальну картину розповсюдження ядерної зброї в світі, необхідно зазначити групи держав, що володіють цією зброєю або створюють її. Ці держави можна розділити на три категорії.

До першої належать держави, які не заперечують своєї причетності до ядерної зброї, мають високий рівень відповідальності, чітку концепцію її використання, оприлюднюють відомості про її наявність, а окремі з них здійснюють політику щодо скорочення й обмеження ядерних потенціалів.

Друга категорія приховує приналежність до ядерного клубу, але має її і не виключає можливості її застосування. До таких держав, за неофіційними даними, до цієї категорії можна віднести Ізраїль, Індію, Пакистан.

Третя – держави, які можуть виробляти зброю і розповсюджувати її, або близькі до цього. Також за неофіційними даними, це Ірак, Іран, Південна Африка, Алжир, Лівія, Північна Корея, Сирія, Бразилія, Аргентина. Перераховані країни ведуть закупівлю технологій виготовлення ядерної зброї, здійснюють пошук і придбання ядерних матеріалів, проводять наукові дослідження та конструкторські роботи у вказаному напрямку [3, с. 64]. Окремі з цих країн відмовляються приєднуватися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, або не допускають інспекторів МАГАТЕ.

Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) було створено в 1957 році у зв'язку зі зростанням гонки ядерних озброєнь. Ініціатива створення Агентства належала Сполученим Штатам Америки. 1953 р.

Д. Ейзенхауер, під час виступу на Генеральній Асамблеї ООН, визнав, що починаючи з 1945 р. США випробували 42 атомні бомби. Він також вказав на те, що ядерну зброю мають у своєму арсеналі СРСР (який також активно здійснює випробування), Великобританія та Канада. Враховуючи страшні наслідки застосування ядерної зброї, він виступив із пропозицією створення міжнародного органу з атомної енергії для контролю атомної енергії та сприяння її використання в мирних цілях.

2005 року Міжнародне агентство з атомної енергії було відзначено Нобелівською премією миру. Зараз МАГАТЕ є провідною світовою міжурядовою організацією з науково-технічного співробітництва в ядерній сфері, метою якої є діяльність із розширення використання атомної енергії для підтримання миру, здоров'я і добробуту в усьому світі [6, с. 49].

Однією з держав, які не хочуть визнавати свій ядерний статус, є Північна Корея. Вона наполегливо виступає з пропозиціями перетворення Корейського півострівна на без'ядерну зону, і вимагає вивезення з півострова американської ядерної зброї. При цьому країна довго не допускала до своїх двох крупних секретних об'єктів інспекцію МАГАТЕ. 12 березня 1993 р. Північна Корея вийшла із Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Усі наведені факти дають підстави вважати про наявність ядерної програми в КНДР.

Ізраїль взагалі відмовляється підписувати ДНЯЗ і продовжує нарощувати свій ядерний потенціал.

Цікаво те, що ст. IV ДНЯЗ, не тільки констатує право всіх країн на розвиток ядерної енергії в мирних цілях і на міжнародний обмін інформацією й матеріалами, але й встановлює зобов'язання держав сприяти такому розвитку. Однак складність проблеми саме й полягає в тому, що між ядерною енергією, застосовуваною в мирних цілях, і енергією, використовуваною для немирної ядерної діяльності, є тісний зв'язок [1, с. 6]. Отже, країна, отримавши мирні ядерні технології, з плином часу може перевести їх на військові рейки. Зокрема, у разі прийняття відповідного політичного рішення, необхідні ресурси для цього мають Швеція, Канада, Австралія, Бразилія, Чилі, Аргентина, Японія тощо.

Історія ДНЯЗ сповнена напруженням і песимізмом щодо свого майбутнього. Чотири з дев'яти конференцій, присвячених його перегляду, завершилися без прийняття спільної заяви. Останніми роками серед спостерігачів за ДНЯЗ шириться позиція, що договір втрачає актуальність може розпастися [4, с. 62].

Розбіжності досягли нового рівня 7 липня 2017 року, коли 122 країни-учасниці проголосували на підтримку Договору про заборону ядерної зброї (ДЗЯЗ), метою якого є заборона усіх ядерних озброєнь, в тому числі й тих, якими володіють п'ять ядерних держав-учасниць ДНЯЗ. ДЗЯЗ був відкритий для підписання у вересні 2017 року і до нього вже приєдналося 59 держав, 10 його ратифікували. Можна сказати, що ДЗЯЗ є результатом розчарування без'ядерних країн щодо повільного роззброєння, і новий документ стане свіжим поштовхом для роззброєння. Прихильники ДНЯЗ стверджують що його ст. VI є ефективним механізмом забезпечення заборони ядерної зброї. Країни, які

виступають проти ДЗЯЗ, в тому числі члени альянсу НАТО, вважають, що останній не буде ефективно діяти, а лише створюватиме ризик зриву ДНЯЗ.

Багато держав та експертів вважають, що ДНЯЗ – це спільне благо, і його провал матиме катастрофічні наслідки для глобальної безпеки і передбачуваності, передусім для членів НАТО. Однак відсутність надійного ядерного стримування в нинішньому нестабільному середовищі безпеки може призвести до ще більш руйнівних наслідків для Альянсу.

Таким чином, сьогодні у світі спостерігається криза Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, зумовлена новими викликами в розвитку людської спільноти. Проте дієвий вихід, який би влаштовував більшість суб'єктів міжнародних відносин, поки що не знайдено.

Список використаних джерел та літератури:

1. Емельянов В.С. Проблемы нераспространения ядерного оружия. М.: Наука, 1981. С. 31.
2. Калинин Г. Ф. Договор о нераспространении ядерного оружия – эффективный инструмент мира и безопасности народов. Советское государство и право. 1968. № 10. С.55.
3. Малинин С.А. Правовые вопросы договора о нераспространении ядерного оружия. Правоведение. 1969. № 1. С. 114.
4. Осипов Г.А. Международно-правовой режим нераспространения ядерного оружия. М.: Наука, 1987. С. 50.
5. Чепров И.И. Новые проблемы международного права. М.: Междунар. отношения, 1969. С. 19.
6. Ядерное нераспространение: уч. пособие для студ. высш. уч. заведений : в 2 т. Т. I / И.А. Ахтамзян и др.; под общ. ред. В.А. Орлова. 2-е изд., перераб. и расширен. М.: ПИР-Центр, 2002. С. 149-150.

Карпуша Вікторія Олександрівна,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В Україні триває процес розбудови правової держави, тому дослідження аспектів реалізації цивільних прав є дуже актуальним. Оскільки викликане тим, що аналіз судової практики та статистики показують зростання з кожним роком кількості судових спорів з приводу здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних та юридичних осіб, передбачених Цивільним Кодексом України та іншими актами цивільного законодавства. Відсутність єдиного підходу до розуміння чинного цивільного законодавства може сприяти виникненню проблем у сфері їх практичного застосування, особливо це стосується межі здійснення суб'єктивних цивільних прав та зловживання правом, у свою чергу це зумовлює необхідність розроблення обґрунтованих науково-практичних рекомендацій з метою забезпечення правильного розуміння та ефективного застосування положень цивільного законодавства.

Саме тому необхідне поглиблення, комплексний аналіз дослідження проблемних питань реалізації та захисту норм цивільного права, формулювання теоретичних висновків та розробка пропозицій, спрямованих на розвиток теорії цивільного права, для подальшого вдосконалення й підвищення якості системи норм цивільного права та їх застосування.

Питання захисту цивільних прав та інтересів враховуючи європейський досвід досліджували у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як М. М. Богуславський, В. В. Єршов, Н. І. Маришева, П. С. Я. Фурса, С. О. Шевчук, Блекстоун В., Роулз Дж., Рі Е. та ін, які розглядали цивільно-правові відносини з різних точок зору і за результатами їхніх праць створено підвалини для подальших досліджень.

Об'єктом роботи є суспільні відносини, які виникають в процесі реалізації та захисту цивільних прав, вивчення сукупності методів, форм, засобів здійснення конституційного права на захист цивільних прав.

Предмет дослідження – реалізація та захист цивільних прав, як складові правомочностей суб'єктивного цивільного права.

Для досягнення мети дослідження в роботі були поставлені наступні завдання: поглиблення теоретичних знань з обраного напрямку дослідження; кваліфікація способів та процесуальних форм захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів як комплексної наукової проблеми.

Конституція України (ст. 3) встановила, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, адже додержанню прав людини у правовій державі відводиться чільне місце. [1, ст. 2]

Об'єктивне право – це наявність правової норми чи сукупності правових норм, які дають можливість для здійснення суб'єктивного права.

Суб'єктивне право — це визначена об'єктивним правом міра дозволеної поведінки суб'єкта права. Відмінна риса суб'єктивного права в тому, що суб'єкт, що володіє ним, може від нього відмовитися, не потребуючи для цього отримання спеціальних повноважень і не будучи зобов'язаним в цьому перед ким-небудь звітувати.

Під здійсненням цивільного права слід розуміти реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом суб'єктивного цивільного права і може відбуватися шляхом вчинення як фізичних, так і юридичних дій. Наприклад, власник користується майном, що належить йому (фактична дія), або продає його (юридична і фактична дія).

Розглядаючи питання здійснення цивільних прав, слід враховувати кілька принципових положень.

По-перше, уповноважена особа здійснює своє цивільне право вільно на власний розсуд. [2]

По-друге, деякі суб'єктивні цивільні права можуть водночас бути і цивільними обов'язками. В таких випадках до уповноваженої (і водночас зобов'язаної особи) може бути пред'явлена вимога про здійснення права [Там само].

У разі порушення або створення реальної загрози порушення суб'єктивного права чи законного інтересу, їх оспорення чи невизнання виникає право на захист. [3]

Яке здійснюється суб'єктом, чий права порушено, компетентним органом державної влади чи місцевого самоврядування або нотаріусом.

Способи здійснення цивільних прав можуть бути різними, тому застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення.

Судовий захист який здійснюється спеціально уповноваженим органом для справедливого, неупередженого та своєчасний розгляду і вирішення цивільних справ, захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є найдосконалішою формою захисту цивільних прав.

До способів захисту судом них належать:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення.

З цією метою суд повинен з'ясувати характер спірних правовідносин сторін (предмет та підставу позову), характер порушеного права позивача та можливість його захисту в обраний ним спосіб. [4]

Згадані вище способи захисту мають універсальний характер, вони можуть застосовуватись до всіх чи більшості відповідних суб'єктивних прав. Разом з тим зазначений перелік способів захисту цивільних прав чи інтересів не є вичерпним. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Основними шляхами вирішення проблем у реалізації цивільних прав та інтересів є такі: 1) спрощення механізму звернення до суду шляхом посилення дієвості й доступності цивільного судочинства, як способу ; 2) удосконалення механізму отримання правової допомоги під час підготовки заяви (позову) та інших документів; 3) посилення відповідальності суддів за необґрунтовану відмову у прийнятті позову й інших документів щодо захисту цивільних прав

та інтересів; 4) забезпечення громадського контролю за дотриманням права на звернення до суду з боку посадових осіб відповідної установи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141; із змінами і доповненнями станом на 25.11.2019 р..
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV. (зі змінами та доповненнями станом на 2019 р.)
3. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змінами та доповненнями станом на 2019 р.)
4. ЗУ „Про судоустрій та статус суддів” від 07.07.2010 р. № 2453-VI (зі змінами та доповненнями станом на 2019 р.)
5. Цивільне право України: Академ. курс: Підручник у двох томах / За ред. Я.М. Шевченко. - Т.1. Загальна частина - К.: Концерн «Видавничий дім» ІнЮре», 2014 - 520с.

Климчук Леся Василівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА:
ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ**

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних напрямків реформування в Україні є процес децентралізації шляхом реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що знайшло правове відображення у однойменній Концепції, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України №333 від 1 квітня 2014 року [1].

Насьогодні є актуальним дослідження джерел кодифікації, що стали підґрунтям для подальшого розвитку українського права загалом, міської самоврядності та становленню української державності.

Доцільним наразі є звернення до історичного досвіду та витоків основ місцевого самоврядування, правових джерел Середньовіччя, що були поширені і діяли на території України.

Звичайно, потужним базисом для розбудови майбутнього, нових досягнень та вдосконалення різних сфер суспільного життя є здобутки історії.

Власне, серед таких здобутків важливе місце посідають норми магдебурзького права, котрі діяли на українських землях близько 500 років.

Аналіз актуальних досліджень з поданої проблеми. Історики - правовому дослідженню магдебурзького права та його різновидів присвячували свої праці зарубіжні та українські вчені: В.Антонович, М.Владимирський – М.Буданов, А.Грицкевич, М.Грушевський, Т.Гьорліц, Г.Данилович, Р.Делімарський, Ф.Доубик, Д.Зубрицький, С.Іваницький – М.Василенко, М.Іванищев, О.Кістяківський, О.Малиновський, М.Максимейко, Ф.Маркман, І.Каманін, М.Капраль, Я.Кісь, С.Климовський, М.Ковальський, Р.Котшке, Ф.Леонтович, П.Сас, Ф.Тарановський, Г.Шубарт–Фікентшер та інші.

Вагомими є також наукові доробки таких українських вчених-сучасників як Н.Білоус, Т.Гошко, М.Кобилецького, В. Кульчицького, І.Усенка та інших.

Формулювання мети і завдань дослідження. Дане дослідження - це спроба аналізу та виокремлення конкретних детермінант зародження магдебурзького права, що вподальшому здійснювало протягом тривалого часу безпосередній вплив на формування та функціонування правових норм і принципів врегулювання певних суспільних відносин у містах та селах Центрально-Східної Європи та українських землях.

Нашою метою є з'ясування саме першопричин, розкриття їх суті, встановлення подій та суспільних процесів, що передували виникненню магдебурзького права, дослідження його змістовного наповнення в зародковому стані, що дало поштовх до його подальшого поширення, розширення термінологічного та понятійного апарату, охоплення надалі різноманітніших сфер життя та їх регулювання.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай вчені виникнення магдебурзького права пов'язують з наданням привілею архієпископом Віхманом 1188 року місту Магдебург [2, с. 52; 3, с.4].

Дійсно, у 1188 році власник та управитель міста-архієпископ Віхман подарував містянам грамоту-привілей, що містила положення про створення міського суду, проведення у Магдебурзі бурдингу - загальноміського сходу, але без згадки про створення відповідних органів управління ним. Разом з тим, тут йшла мова й про виконання шиффенами функцій присяжних та про керівництво солтиса-представника архієпископа містом [4, с. 6].

Чи дійсно 1188 рік можна назвати роком появи магдебурзького права?

Очевидно, не все так однозначно, оскільки про його існування та застосування знаходимо згадки у датованих раніше писемних історичних пам'ятках. Також принагідно зазначити, що й терміни, й назви органів влади (одноосібних чи колегіальних) як шиффени, солтиси та міський суд, зустрічаються у документах 1147 та 1154 років [5:3, с. 16-17].

Отож, спробуймо прослідкувати у часі зародження основ магдебурзького права. Насамперед, звернімося до особливостей появи міста та особливостей суспільних відносин, розшарування та ступеню активності певних верств міського населення у середньовічному Магдебурзі.

Економічні детермінанти. Оскільки у IX-XI сторіччях розвиток торгівлі став основою життя містян Німеччини, то з'явилися потреба захисту, насамперед, торгівельних інтересів купців, їх незалежності від феодалів, необхідність врегулювання цих торгівельних відносин, внутрішньої самоорганізації управління.

Слід зазначити, що й з боку феодалів (правлячих верств, землевласників) були свої зацікавленість та причини щодо врегулювання певної «самостійності» міських громад.

Мова йде, передусім, про економічні інтереси. Адже економічний розвиток міст «сприяв» і поповненню державної казни, і стабільності прибутків феодалів.

Князі, герцоги, графи та королі теж мали інтереси щодо встановлення правового порядку, оскільки міжусобні війни, неврегульованість розгляду земельних спорів, кримінальних справ (зокрема, про злочини проти власності) ускладнювали їх правління.

Окрім того, політика впровадження норм міського права мала релігійне забарвлення (спершу окатоличення торгівельних, прикордонних, тобто стратегічних адміністративних центрів, котрим був і Магдебург), про що йтиметься далі.

Отже, з розвитком торгівлі пов'язаний подальший економічний розвиток м. Магдебург.

У 975 році місто отримало право на вільну торгівлю, карбування монет та збір мита, на проведення щотижневих та щорічних ярмарків, які приносили користь як мешканцям міста, так і прибуток імператорській казни. Проведення такої політики (такі нововведення та заходи) сприяло появі нових жителів, пожвавлювало переселення представників інших народів (було своєрідною «приманкою», заманюванням, яку використовувала правляча верхівка для утримання влади).

Як слушно зауважує вітчизняний науковець М.Кобилецький, визнання території ярмаркового округу стало першоосновою для створення міського права [2, с. 46]. Дійсно, це сприяло встановленню правопорядку та безпеці суспільних відносин у місті.

Політичні детермінанти. Окрім того, на економічний розвиток та необхідність більш чіткого правового врегулювання торгівельних, земельних, спадкових та інших цивільних відносин та спорів вплинули також і політичні передумови та причини. Цей вплив пов'язаний з низкою тогочасних суспільно-політичних та тісно переплєтених релігійних процесів.

Політичні передумови та причини, насамперед, пов'язані з правлінням кайзера Отто I, першого німецького імператора, та освоєнням ним нових земель Італії.

У зв'язку з закладенням у 968 році собору у Магдебурзі, місто отримало статус єпископського міста - найстародавнішого типу німецького міста. Це, безумовно, посприяло піднесенню економічних зв'язків Магдебурга, покращенню матеріального становища певних верств міського населення. Але, звичайно, у таких політичних кроках прослідковується небажання та острах імператора втрачати контроль над діяльністю єпископів, оскільки вже тоді мали місце напруження та суперечки між церковною та світською гілками влади, які з часом зростали та ускладнилися до відміни інституту інвеститури.

Детермінанти релігійного характеру. Поряд з політичними, можна виділити й релігійні передумови та причини появи магдебурзького міського права. Адже у часи Середньовіччя закладення собору сприяло залученню нового населення (збільшення чисельності), прихожан, розширенню земель міста навколо зведеного собору.

Слід зазначити, що собор був зведений спочатку для купців, а згодом став бюргерським [6, с.21].

Про релігійний характер виникнення магдебурзького права також свідчать факти видання привілею 937 року для бенедиктського монастиря Св. Маріуса та території Магдебурга, створення у 962 році магдебурзького архієпископства, надання 965 року привілею Отто I монастирю на торгівлю, податки та фінанси.

Таким чином, купецтво сформувало у Магдебурзі не лише власну церковну громаду, а й певне правове об'єднання.

Соціальні детермінанти – мова йде, зокрема, про об'єднання бюргерства в громаду з вимогами надати їм міські права, котрі раніше мали верховний правитель та єпископ (наприклад, право збирати податки, здійснювати судочинство певних категорій справ, право на будівництво міського муру, фортеці тощо).

Виникнення у 1130 році у Магдебурзі громадського (комунального) руху призвело до можливості створення міської ради та набуття прав вільної міської громади.

Отож, з огляду на розвиток історичних подій тих часів, зрозуміло, що вони відбувалися у світлі протистояння двох правлячих верхівок - церковної та імператорської, що теж обумовило та пришвидшило появу положень магдебурзького права.

Продовжуючи дослідження та аналіз історичних прикладів, звернімо увагу на деякі відомі правові факти.

Зокрема, М.Кобилецький, аналізуючи зміст привілею м. Квіленбургу описує, що у 1040 році король Генріх III надав право купцям із Квіленбурга використовувати правові норми за зразком міст Гаспара і Магдебурга [2, с.46; 5:3, с.5].

Доцільно звернути увагу, що автор згадує й більш ранні факти існування у Магдебурзі права купецького [2, с.47-48]. Наразі мова йде про купецьке право як основу створення міського права, котре називають магдебурзьким.

Знаходимо також історичну згадку, що 1174 року архієпископом Віхманом було засновано м.Ютеборг та надано йому прав Магдебурга [7, с. 60].

На це вказують й інші науковці.

Так, доктор Вільгельм Польте зазначає, що у 1159 році Віхман дозволяв місцевим торговцям с.Грос Вустервіту (сучасне м. Брандербург) проводити ярмарок згідно з магдебурзьким правом [6,с. 23].

Дещо дивним та незрозумілим у хронологічному та правовому порядку видається те, що архієпископ Віхман, котрий був призначений до Магдебурга 1152 року, надавав привілеї на магдебурзьке право так званим дочірнім містам (Fochterstadt) чи селищам, при цьому не надаючи його першорядно (першочергово) материнському місту (Mutterstadt). А отже, єпископом Віхманом здійснювалася рецепція права міста Магдебург, котрому воно не було надано ще до того часу?

Ймовірніше, що ні. Тут слід згадати юридичну природу магдебурзького права: це феодальне звичаєве право, котре модифікувалося з розвитком суспільних відносин та процесів та набуло писемних форм існування.

Щодо можливості більш раннього застосування норм магдебурзького права, то принагідно звернути увагу на такий правовий документ, як привілей, наданий Герліцу в 1304 році [8, с. 3].

Тут йдеться: «Его сын король Отто рыжий (примітка авт. – Отто Рудий, син Отто I, правив до 983 року) издал постоянно (действующее) право – вейхбильд по своей воле и по совету мудрейших». У ст.1 зазначено: «Когда был основан город Магдебург, он получил право по своей доброй воле и по совету мудрейших» [9, с. 286].

Наразі термін *Weichbild*, котрий мав декілька значень, вжитий саме як міське право або магдебурзьке право шеффенів [10, с. 240].

Отже, доцільно припустити, що магдебурзьке право існувало та застосовувалося вже власне як міське (а не лише купецьке) до 1188 року, тобто до надання відповідного привілею архієпископом Віхманом.

Але чому не залишилося історичних писемних джерел, що прямо підтверджують ці факти. Найвірогідніше, цьому можна знайти певні пояснення. Адже у епоху раннього Середньовіччя суспільні відносини регулювалися нормами звичаєвого права, котре існувало здебільшого в усній формі.

Окрім того, видання архієпископом Віхманом привілею 1188 року пов'язується, зокрема, й з необхідністю відновити місто після пожежі та поліпшити економічне становище мешканців міста. До речі, на це вказує у своїй доповіді і доктор Вільгельм Польте.

Принагідно зазначити, що автор вживає термін «нове право громадян» і вказує, що до цього часу (мається на увазі до часу надання привілею Віхманом) магдебурзьке право існувало як добре функціонуюча в усній формі суміш прав предків і германських звичаїв, купецьких прав та перших судових вироків [6, с. 23].

Іншим завданням і причиною видання цього документа є встановлення визначених правових норм для усунення надто формалізованого судового розгляду [2, с. 51].

Отже, з огляду на викладене, коректніше вести мову про привілей Віхмана, насамперед, як про писемне правове джерело магдебурзького права.

Поряд з тим, проведений початковий аналіз детермінант магдебурзького права дає підстави для подальших історико-правових досліджень та дозволяє зробити припущення про втрату первинного привілею (документа), згідно з яким Магдебург отримував право на самоврядування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Офіційний вісник України від 18.04.2014 – 2014 р., № 30, стор.18, стаття 831
2. Кобилецький М.М. Магдебурзьке право в Україні (XIV - перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження / М. М. Кобилецький. - Л. : ПАІС, 2008. - 406 с.
3. Гошко Т.Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI-початок XVII ст.) / Т. Д. Гошко. - Л. : Афіша, 2002. - 255 с.
4. Markmann F. Zur Geschichte des *Magdeburger Rechts* / Fritz Markmann. – Stuttgart und Berlin: Kohlhammer, 1938.- 65 S.
5. Lieberwirth R. Das Privileg des Erzbischofs Wichmann und das *Magdeburger Recht* / Rolf Lieberwirth // Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig : Philologisch-historische Klasse. – Berlin : Akademie Verlag, 1982.- Bd.130. - H.3. - S.16-17

6. Самоврядування в Києві: історія та сучасність: матеріали міжнар. конф., присвяч. 500-річчю надання Києву магдебурзького права, Київ, 26-27 листопада 1999 р. / ред. В. І. Андрійко [та ін.] ; Київська міська рада, Фонд ім. Фрідріха Еберта. - К. : [б.в.], 2000. - 180 с.
7. Schubart-Fikentscher G. Die Verbreitung der deutschen Stadtrechte in Osteuropa / G. Schubart-Fikentscher. (Forschungen zum deutschen Recht). – Weimar : Böhlau, 1942. – 567 S.
8. Becker W. Magdeburger Recht in der Lausitz / Walter Becker. – Stuttgart : Kohlhammer. – 1931. – 108 S.
9. Крамар С.І. Місто Кам'янець на Поділлі у XIV-XVIII століттях: магдебурзьке право, судочинство та самоврядування громад : іст.-прав. нарис / Крамар С. І. - Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2010. – 335 с.
10. Магдебурзькі грамоти українським містам: спроби інкорпорацій / Фонд муніцип. реформ "Магдебурзьке право" [та ін.] ; [авт.-упоряд.: В. І. Андрейцев, В. І. Ульяновський, В. А. Короткий ; редкол.: П. С. Сохань та ін.]. - Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2017. - 274 с.

Кобернюк Володимир Миколайович,
кандидат юридичних наук, ст. викладач,
Житомирський державний університет ім. І. Франка
Рудницька Ольга Павлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Обрання нашою державою курсу на євроінтеграцію, а також набуття Україною членства в більшості міжнародних організаціях, зумовило необхідність приведення вітчизняного законодавства з охорони праці до європейських стандартів зокрема, та світових вцілому. Успішне завершення реформування національного законодавства та процесу гармонізації, що включає як уніфікацію правової термінології, так і адаптацію окремих правових норм, а також необхідність формування єдиного правового простору, визначено положеннями Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Дана Угода встановлює конкретні зобов'язання щодо гармонізації законодавства нашої держави до законодавства Європейської спільноти. Проте процес гармонізації має відображати потреби та можливостей України.

Проведення адаптації вітчизняного трудового законодавства у сфері охорони праці до світових, зокрема, європейських стандартів має забезпечити високий рівень соціального захисту працівників, в тому числі щодо охорони здоров'я та безпеки праці. Метою та завданням такого інтеграційного процесу є прийняття єдиних правових норм, що регулюють соціально-економічні, санітарно-гігієнічні, організаційно-технічні заходи, спрямовані на збереження життя, здоров'я та працездатність людини у трудових відносин [1].

Проблеми безпеки праці потребують підвищеної уваги в світі, оскільки з кожним роком, незважаючи на вжиті заходи, зростає виробничий травматизм, в тому числі зі смертельними наслідками. На сьогодні стан охорони праці в різних сферах економічної діяльності, рівень виробничого травматизму і професійної захворюваності, не дивлячись на дещо позитивну динаміку, залишається високим [2].

Серед різноманітних факторів, що зумовлюють незадовільний стан охорони праці, основними є: незадовільні умови праці, що не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам; достатньо великі обсяги у сфері тіньового ринку праці; наявність недоліків у виконанні державної політики у сфері охорони праці.

Одним з перших етапів гармонізації законодавства України у сфері охорони праці до законодавства Європейського Союзу стало прийняття в 2002 році нової редакції Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. [3] Дана редакція Закону містить більш прогресивні норми, які в своїй переважній більшості відповідають положенням європейського законодавства. У зв'язку з активною роботою над проектом Закону України «Про працю» № 2708 від 28 грудня 2019 року [4], який готується до розгляду у другому читанні, серед науковців набуло особливого інтересу питання відповідності зазначеного Закону міжнародним стандартам та сучасним реаліям України.

Процес гармонізації в правовій системі ЄС забезпечується відповідними правовими інструментами. Міжнародні нормативно-правові акти є самостійним джерелом права ЄС і формують основу зовнішніх зносин Євросоюзу. Такі фундаментальні міжнародні акти, як Загальна декларація прав людини ООН (1948 р.) та Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права 1976 р. закріпили право на охорону праці, що належить до невід'ємних прав людини. Також широко застосовуються рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) та Міжнародної організації праці (далі – МОП) з питань забезпечення прав людини на здорові та безпечні умови праці. Важливим документом у сфері охорони праці є ухвалений у травні 2007 року Глобальний план дій ВООЗ з охорони здоров'я працюючих на 2008–2017 роки [5].

Важливим кроком стало прийняття Міжнародною організацією праці Конвенції про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці від 15 червня 2006 року [6], метою якої є впровадження ефективного управління системою охорони праці саме на національному рівні, основним інструментом якого мають стати національні програми з охорони праці. Необхідно звернути увагу на положення Конвенції про запобігання великим промисловим аваріям від 2 червня 1993 року N 174, яка передбачає розробку, здійснення та періодичний перегляд узгодженої національної політики кожною державною-членом ЄС щодо на захисту працівників, всього населення, а також навколишнього середовища від небезпеки великих. Така політика здійснюється на національному рівні за допомогою запобіжних та захисних заходів, які застосовуються на об'єктах підвищеної небезпеки, а, отже, вона сприяє використанню найбезпечнішої технології (ст. 4) [7].

Законодавство ЄС у сфері охорони праці ґрунтується на чотирьох основних принципах: 1) більш досконалі стандарти охорони праці сприяють зміцненню конкуренції; 2) законодавство про охорону праці може досягнути позитивних результатів лише за умови його належного виконання; 3) поява нових ризиків вимагає розробки нових стандартів та правових норм; 4) соціальний діалог залишається основним засобом при розробці політики з охорони праці, успіх якої залежатиме від спільних зусиль соціальних партнерів [8].

Важливим нормативно-правовим актом, що включає систематизований каталог прав і свобод людини та громадянина є Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. Стаття 31 Хартії ЄС закріпила право кожного працівника на роботу в умовах, які забезпечують охорону його здоров'я, безпеку та гідність [9]. Договором про Європейський Союз питання охорони праці на європейських робочих місцях відносно регулюються положеннями, що містяться у розділах «Зайнятість», «Соціальна політика», у яких встановлено можливість інститутів ЄС розробляти законодавство й основні принципи з метою стимулювання внутрішнього ринку. У статті 156 встановлено, що Співтовариство заохочує співпрацю між державами-членами та сприяє координації їхньої діяльності у всіх сферах соціальної політики щодо питань зайнятості, трудового права та умов праці, базового та поглибленого професійного навчання, запобігання виробничому травматизму та професійним хворобам; гігієни праці тощо. У даному Договорі зазначено, що гармонізація законодавства у сфері охорони праці має бути заохочена, а нове законодавство не повинне перешкоджати розвитку малих і середніх підприємств (ст. 149) [10].

Директиви приймаються Радою ЄС на адресу держав-членів з питань зайнятості і праці, поліпшення робочого середовища для захисту здоров'я та благополуччя працівників, соціального захисту працівників тощо. Директиви Євросоюзу є найбільш численними нормативно-правовими актами, що здійснюють функцію гармонізації законодавства у сфері охорони праці держав-членів до загальноєвропейських правових стандартів. Директиви ЄС в сфері охорони праці можна умовно поділити на акти, що стосуються безпосередньо захисту працівників та акти, що регулюють випуск товарів на ринок (стосуються засобів колективного та індивідуального захисту, які використовують працівники на робочому місці, а також обладнання, устаткування та машин). Так, принципи охорони праці встановлені в Рамковій директиві від 12 червня 1989 р. 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів щодо заохочення вдосконалень у сфері безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи» [11]. У ній встановлені мінімальні стандарти і вимоги з питань охорони праці. Дія даної Директиви поширюється на всі сфери економічної діяльності, як у державному, так і приватному секторах.

Безпека на ринку праці є пріоритетною серед інших чинників соціально-економічної безпеки, а тому проблема виробничої безпеки не може бути вирішена тільки приведенням національного законодавства з охорони праці до європейських стандартів. На нашу думку, важливо створити дієвий механізм щодо впровадження комплексу заходів зі створення безпечних, здорових та

належним умов праці, які будуть включати, як превентивні заходи, так і ефективне застосування законодавства з охорони праці та належний моніторинг виробничої безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Рудницька О.П. Проблемні питання гармонізації законодавства України з охорони праці з законодавством Європейського союзу) / Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна, М. М. Шумило та ін.; відп. ред. Н. М. Хуторян. – Харків: Право, 2018. – С. 23-51, С. 111-126.
2. Рудницька О. П. Проблеми адаптації правового регулювання охорони праці до стандартів Європейського Союзу / О. П. Рудницька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – 2017. – Вип. 3, т. 1. – С. 141-142.
3. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. в редакції 2002 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Про працю: Текст законопроекту № 2708 від 28.12.2019 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833
5. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-ІУ // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
6. Про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці: Конвенція Міжнародної організації праці від 15 червня 2006 року // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_515
7. Про запобігання великим промисловим аваріям: Конвенція Міжнародної організації праці від 2 червня 1993 року N 174. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_107
8. Муравйов В.І. *Право Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти* // В.І.Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – С. 564.
9. Хартія основних прав ЄС від 7 грудня 2000 р. // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
10. Консолідована версія Договору про Європейський Союз станом на 2007 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
11. Про впровадження заходів щодо заохочення вдосконалень у сфері безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи: Рамкова директива від 12 червня 1989 р. 89/391/ЄЕС // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45891>
12. Мінімальні вимоги стосовно безпеки і охорони здоров'я у робочих зонах: Директива від 30 листопада 1989 року 89/654/ЄЕС // [Електронний ресурс]. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

Коваленко Світлана Василівна,
викладач суспільних дисциплін,
ДНЗ «Малинський професійний ліцей»

ПРАВА ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Права людини це складне багатовимірне явище. Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях крок за кроком, обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності. Саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала поштовхом

широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни. Це в свою чергу вело до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою [2].

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що сучасна політична ситуація в Україні активізує вивчення історії української державності, творцем якої був і є народ. Права людини беруть свій початок з найдавніших часів людської історії. Історично-правовий екскурс допоможе нам усвідомити, що український народ зробив свій гідний внесок у становлення прогресивних уявлень про права людини, створив низку прикладів правової думки і нормотворення, які й донині вражають дослідників.

Мета нашої статті полягає в дослідженні розвитку прав і свобод людини на землях України. Звертаючись до минулого нашої держави, ми спробуємо проаналізувати їх обсяг, рівень забезпеченості і захищеності з боку держави.

Історія українського державотворення розпочинається від Антського союзу племен, який сформувався в IV ст. між Дністром і Дніпром. Саме Анти створили першу ранню українську державу - Антське царство. В союзі східнослов'янських племен зародився оригінальний досить ефективний для тих часів суспільно-політичний лад з елементами демократії, першими паростками народовладдя і самоврядування [1].

Утворення Київської Русі справило значний вплив на політичне, правове життя. Давнє звичаєве право – Закон руський створювало певні правові гарантії, закріплювало поступову відмову від варварських принципів кривавої помсти, обмежувало сваволю і врегульовувало повсякденний побут населення Київської Русі. Ознакою демократизму були – договори, які укладали жителі зі своїми князями. А договори з Візантією X ст. засвідчили і помітну віротерпимість наших предків. Правову основу Київської Русі становила “Руська правда” (1036–1037рр.) – перший писаний кодифікаційний акт руського феодального права, авторство якого пов’язують з іменами Ярослава Мудрого та його нащадків. “Руська правда” містила в собі широкий спектр суспільних відносин і в тому числі норми, що безпосередньо стосуються особи, її прав та свобод. Зокрема, широко врегульовувалися відносини власності і спадкові відносини. Низка норм закріплювала відсутність смертної кари, мученицьких покарань або катування під час допиту, обмеження, а згодом і заборону кривавої помсти, різноманітні правові механізми захисту життя, честі і гідності особи. Вся подальша багатовікова історія нашого народу є яскравим прикладом самовідданої боротьби української нації за самовизначення, створення власної незалежної держави [7].

Втіленням державницької ідеї українського народу стала не менш могутня Галицько-Волинська держава, яка досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до числа найпередовіших країн тогочасної Європи. Наступним етапом відродження української державності стала Запорізька Січ. Її політичний лад характеризувався як православна республіка з рисами демократії. У середині XVII ст. внаслідок національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького Україна знову виборює незалежність та будує найдемократичнішу на той час державу. На

Запорізькій Січі панують ідеали свободи, рівності та поваги до гідності людини. Вершиною козацького нормотворення вважається Конституція Пилипа Орлика 1710р. Хоча Конституція Пилипа Орлика за межами емігрантського оточення гетьмана реальної сили так і не набула, вона залишилася в історії як оригінальна правова пам'ятка, спроба закріпити нову, відносно демократичну модель державного ладу України [8].

В історії державотворення українського народу важливе місце займає відновлення національної державності у період визвольних змагань на початку ХХ ст. У 1917–1921 рр. в умовах краху Австро-Угорської та Російської монархій український народ знову став на шлях свого державного відродження. Українські національно-визвольні змагання 1917–1921 рр. мали важливе історичне значення. Після тривалого періоду русифікації, національного, соціального гноблення іноземними державами, український народ на початку ХХ ст. на деякий час відновив свою державність. У той складний період Україна переживала різні форми державності: Українську Народну Республіку за Центральної Ради, Українську Державу – Гетьманат П. Скоропадського, Українську Народну Республіку за Директорії і Західно-Українську Народну Республіку, про те втримати не змогла. Український народ об'єднався довкола ідеї національного визволення, проявив героїзм та жертвність, волю у боротьбі за свободу і державну незалежність. Період визвольних змагань 1917–1921рр. характеризувався пошуком найоптимальніших форм державно-правового розвитку України. Питання надання і забезпечення прав і свобод людини і громадянина вийшло за межі політично-правових вимог і стало перетворюватися на реальну справу. Проте у праві мало не кожного режиму, що панував тоді в Україні, демократичні цінності конкурували з потягом до авторитаризму, гуманістичні ідеали – з узаконенням репресій проти політичних супротивників [6].

Одним з важливих уроків історії боротьби за українську державу на початку ХХ ст. є необхідність єдності усіх політичних сил держави. Саме відсутність такої єдності була основною причиною поразки української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. і є найважливішим уроком для сучасної України, адже втрата державності – це велика біль народу.

За часів Радянської влади в Україні було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.). Формування стандартів у галузі прав людини активізується після Другої світової війни. Саме тоді питання захисту прав людини широко вийшло за вузьконаціональні межі і стало об'єктом регулювання міжнародного права. У 1948р. Організацією Об'єднаних Націй було прийнято Загальну декларацію прав людини – перший документ універсального характеру, який на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права і тим самим встановив стандарти та ідеали, яким і сьогодні прагнуть слідувати усі країни світу. Цілком зрозуміло, що проблема реальності, захищеності і забезпеченості прав та свобод людини і громадянина безпосередньо пов'язана із конкретними історичними особливостями розвитку конкретної держави, формою організації державної влади і соціально-економічним ладом, що панує в ній [4].

Проголошення 24 серпня 1991р. незалежності України відкрило нову сторінку історії нашої держави та її народу, дало змогу розширити права та свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням. Конституція України 1996р. визначила новий статус людини та громадянина в Україні. Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Конституції (ст.3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина є змістом і спрямованістю діяльності держави [5]. Держава згідно з Конституцією відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Сьогодні українському суспільству важливо зрозуміти цінність власної держави. Важливо переосмислити українську історію, особливо ті нетривалі періоди, коли український народ ставав господарем на своїй землі, будуючи власну державу. Сьогодні, коли захист державного суверенітету і територіальної цілісності України ставить нові завдання і проблеми, необхідно врахувати уроки історії, використовувати досвід попередніх періодів української державності та причини їх занепаду, що є актуальним для сучасної України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дія права: інтегративний аспект : монографія / кол. авторів ; відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2010. – 360 с.
2. Козюбра М. І. Правовий закон: проблема критеріїв / М. І. Козюбра // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 83-96.
3. Права людини й оновлення Конституції України : колект. моногр. // Праці лабораторії дослідження теоретичних проблем прав людини юридич. факультету Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Малий видавн. центр юрид. факультету Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2011. – Вип. 5. – 184 с.
4. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2018 р.) : у 2-ох ч. Ч. 1. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018. – 238 с.
5. Національна стратегія у сфері прав людини затверджено Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015
6. <http://kubg.edu.ua/struktura/pidrozdzili/yurydychna-klinika-astreya/zakhody/3624-prava-liudyny-v-suchasnykh-umovakh-rozbudovy-hromadianskoho>
7. <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/genesis/>
8. <http://www.nbu.gov.ua/node/261>

Козачок Вікторія Сергіївна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ПРЕЗИДЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА ЯК СУЧАСНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Поняття форми правління є ключовою категорією в розкритті інституційних і нормативних особливостей організації державної влади. У сучасній літературі з державознавства форма правління традиційно визначається як характеристика структури і взаємовідносин вищих органів держави [8, с. 141].

Форма правління відображає як інституційні, так і нормативні особливості організації державної влади, оскільки сутнісні характеристики будь-якої форми правління завжди виражені в її конституційно-правових ознаках. Як спосіб організації державної влади форма правління визначає відповідний набір органів влади, роль і місце кожного з них у механізмі держави.

Президентська республіка стала історично першою класичною республіканською формою правління. Ключовими ознаками президентської республіки є легітимація влади глави держави прямо або побічно виборчим корпусом, а також здійснення президентом функцій глави держави і глави виконавчої влади.

У цій формі правління буквально сприйнята і реалізована ідея Ш.-Л. Монтеск'є про здійснення всіх функцій держави органами законодавчої, виконавчої та судової влади. Згадана ідея іноді безпосередньо сформульована у відповідних основних законах. «Верховна влада Федерації ділиться для свого здійснення на законодавчу, виконавчу і судову», закріплено, наприклад, в Конституції Мексики 1917 р. (ст. 49) [3]. Такий підхід передбачає застосування так званого жорсткого поділу керівних органів таких установ і пояснює необхідність структурно-функціональної інтеграції президента в одну з них. Беручи до уваги об'єктивне функціональне тяжіння президента до виконавчої гілки влади, вибір на користь його ототожнення з цією гілкою в президентській республіці виглядає цілком логічним.

Такі характерні для класичної президентсько-республіканської форми правління елементи системи стримувань і противаг як законодавче вето президента, імпічмент глави держави, а також і фінансові прерогативи парламенту, ведуть до ідей, викладених Монтеск'є в його знаменитому трактаті «Про дух законів» [1, с. 54].

Ідея жорсткого поділу влади передбачає відсутність у президента (як і у очолюваних ним виконавчих органів) права законодавчої ініціативи. Відповідне правило, однак, дотримується в президентських республіках далеко не повсюдно. Наприклад, органи виконавчої влади конституційно визначені суб'єктом права законодавчої ініціативи практично у всіх латиноамериканських президентських республіках.

Відсутність у глави першої президентської республіки – президента Сполучених Штатів Америки права законодавчої ініціативи також несло в собі відбиток поглядів Ш.-Л. Монтеск'є, який вважав, що виконавча влада не повинна мати відповідного права [6, с. 198]. Жорсткість поділу влади відбивається і в тому, що президент, який уособлює виконавчу гілку влади і очолює уряд, не може розпускати парламент, а останній, в свою чергу, не має права звільняти посадових осіб виконавчої влади, якщо вони тільки не порушили закон. У своїй діяльності вони не потребують політичної довіри парламенту.

Наявність у президента права достроково припиняти повноваження парламенту, вважали батьки-засновники Сполучених Штатів Америки, деформувало б конституційно встановлену систему стримувань і противаг і спричинило б домінування в механізмі держави виконавчій гілці влади (президента).

Класичній президентській республіці притаманна специфічна раціональність інституту глави держави, в цій формі правління вся повнота виконавчої влади належить президенту. Конституція Сполучених Штатів Америки 1787 року (розд. 1 ст. II), наприклад, говорить: «Виконавча влада надається Президентові Сполучених Штатів» [5, с. 289]. «Виконавча влада покладається на Президента Філіппін», – зазначено в Конституції Філіппін 1987 р. (ст. 1 ч. VII) [4]. У президентській республіці уряд як незалежний колегіальний вищий орган виконавчої влади відсутній. Остання обставина об'єктивно передбачає відсутність посади прем'єра і інституту контрасигнатури. Хоча в Бразилії, наприклад, введено посади міністрів, і застосовується формальна контрасигнація актів президента профільним міністром, міністри не можуть відмовитися від скріплення актів президента і позбавлені можливості приймати самостійні рішення. Це адміністративні міністри. Такий же характер влади державних секретарів (еквівалент міністрів) у Мексиці. Конституція Мексики 1917 р. (ст. 89, 92) встановлює вимогу контрасигнації всіх актів президента профільними секретарями, проте останніх президент має право «призначати і зміщувати на свій розсуд» [3]. Наведені особливості організації виконавчої влади виключають будь-яке дублювання і конкуренцію повноважень в сфері її компетенції. Це пояснює, чому президентській республіці не відомий дуалізм виконавчої влади – обов'язковий атрибут змішаної республіканської форми правління, в якій президент і прем'єр-міністр часто змагаються між собою за домінуючий вплив на урядову діяльність.

Спосіб формування уряду в президентсько-республіканській формі правління в прямому сенсі є позапарламентським. Хоча конституційні тексти можуть встановлювати певні форми участі законодавчого органу в процедурі формування уряду, вони істотно обмежені. Наприклад, Конституція Сполучених Штатів Америки 1787 року (розд. 2 ст. II) вказує, що «Президент ... призначає на посади та за порадою і за згодою Сенату вводить на посаді послів, інших офіційних представників і консулів, суддів Верховного Суду і всіх посадових осіб Сполучених Штатів ...» [5, с. 291, 292]. Конституція Філіппін 1987 р. (ст. 18 ч. VI; ст. 16 ч. VII) вимагає, щоб відповідні кандидатури

президент призначав після їх попереднього схвалення спеціальної Комісією за призначенням державних службовців. Згадана Комісія утворюється з рівної кількості членів нижньої і верхньої палат парламенту, очолює її голова верхньої палати [4]. Проте, в обох країнах зберігається позапарламентська модель призначення, оскільки в обох випадках контроль законодавчого органу за призначенням не носить політичного характеру (перевіряється тільки компетентність і моральне обличчя кандидата на посаду).

Позапарламентський спосіб формування уряду спричиняє відсутність у президентській республіці такого базисного для парламентарних і змішаних республіканських форм правління інституту як парламентська відповідальність уряду.

У президентській республіці також жорстко дотримується принцип несумісності: одна і та ж особа не може мати мандат члена парламенту і бути міністром одночасно. Конституція Сполучених Штатів Америки (розд. 6 ст. 1), зокрема, говорить: «Ні сенатор, ні представник протягом терміну, на який вони обрані, не можуть бути призначені на будь-яку іншу посаду, засновану Сполученими Штатами ... і жодна особа, що складається на посаді, заснованій Сполученими Штатами, не може бути членом будь-якої з палат, поки перебуває на цій посаді» [5, с. 285].

Відсутність у президентській республіці ряду елементів системи стримувань і противаг, які є типовими для цієї системи в європейських парламентарних і змішаних республіках, викликає необхідність в неформальних політичних домовленостях як допоміжні засоби успішного функціонування механізму держави в умовах жорсткого поділу влади. Тому в президентсько-республіканської форми правління функціонування механізму держави завжди несе в собі загрозу небезпечного протистояння законодавчої і виконавчої влади, а її ефективність, як і інших форм правління, безпосередньо залежить від здатності пануючих партійно-політичних сил до конструктивної співпраці [2, с. 63].

Об'єктивно, що і в цій формі правління необхідність попередити узурпацію влади робить безальтернативним взаємний контроль між вищими органами держави через систему стримувань і противаг. Тому в президентській республіці існують інші конституційно-правові інструменти обмеження влади глави держави. До числа їх слід віднести бюджетні повноваження парламенту. Використовуючи бюджетні повноваження, Конгрес Сполучених Штатів Америки, наприклад, контролює діяльність особисто глави держави і всіх підпорядкованих йому виконавчих органів, перш за все тим, що може відмовити їм у асигнування тієї чи іншої діяльності або регулювати обсяг цієї діяльності.

Чи не найважливішим, стримуючим президента Сполучених Штатів засобом, є прецедентні рішення Верховного Суду [7, с. 4]. Як наслідок, в державно-правовій системі Сполучених Штатів Верховний Суд є суб'єктом, який встановлює реальні обсяг і характер влади Президента. Таким чином, захист Конгресу Сполучених Штатів від зазіхань глави держави забезпечується прецедентами Верховного Суду. Однак в інших президентських республіках

такі обставини, як слабкість парламенту і політична залежність органу, що здійснює конституційний контроль, можливість президентів діяти в обхід парламенту за допомогою використання права і прихованих повноважень, загрожують зробити виконавчу владу, очолювану главою держави, фактично безконтрольною.

Президентські республіки, безперечно, ефективні в перехідні періоди розвитку державності. Як різновид лідерської форми правління президентська республіка може стати навіть безальтернативною в ситуації, коли існує особлива необхідність оперативного прийняття рішень (чого не можуть забезпечити більш децентралізовані форми правління) для проведення масштабних реформ, з подоланням відкритого або прихованого опору новим формам економічного або політичного життя, і коли успіх демократичних перетворень, в силу нерозвиненості інститутів демократії в середовищі громадянського суспільства, у вирішальній мірі залежить від особистих характеристик глави держави і його оточення. У стабільні періоди розвитку державності, однак, збереженню президентської форми правління можуть містити приховану загрозу демократії в умовах нерозвиненої партійної системи та відсутності ефективних інструментів контролю громадянського суспільства над владою

Список використаних джерел та літератури:

1. Егоров С. Конституционализм в Соединенных Штатах Америки: правовые аспекты // История буржуазного конституционализма XIX в. М.: Наука, 1986.
2. Коврякова Е. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика. М.: Городец, 2005.
3. Конституция Мексиканских Соединенных Штатов 5 февраля 1917 года (с позднейшими изменениями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.concourt.am>.
4. Конституция Республики Филиппины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/archives/36/9>.
5. Конституция Соединенных Штатов (1787 г.) // Боботов С., Жигачев И. Введение в правовую систему США. М.: НОРМА, 1997.
6. Монтескье Ш.-Л. О духе законов // Монтескье Ш.-Л. Избр. произв. М.: Государственное издательство политической литературы, 1955.
7. Филиппов С. Судебная система США. М.: Наука, 1980.
8. Чиркин В. Государствоведение. М.: Юристъ, 2000.

Кокідько Віталій Сергійович,
рядовий поліції, слухач 7-ї групи
Державна установа «Житомирський
навчальний центр підготовки поліцейських»

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗЛОЧИНАМИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 року закріпила основні права людини, які зобов'язані забезпечуватися державою, зокрема й

Україною. Проте, забезпечення права власності громадян є найбільш поширеною проблемою сьогодення кожної країни.

Стаття 17 Загальної декларації прав людини визначає, що кожна людина має право володіти майном одноособово, так і разом з іншими. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [1]. Конституція України, як основний закон держави встановлює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право власності є непорушним [2].

Закон України «Про Національну поліцію», а саме стаття 2 встановлює, що завданнями поліції є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави та протидія злочинності [3].

На сьогодні найбільш поширеними і найнебезпечнішими злочинами на території України є злочини проти власності, оскільки вони посягають на одне з найбільш цінних соціальних благ – право власності. Рівень і стан злочинності як на території окремого регіону, так і держави в цілому залежить від ряду соціологічних та правових факторів, в першу чергу – це матеріальне забезпечення населення, рівень культури, психологічний клімат, рівень профілактичних заходів з боку правоохоронних органів.

На думку О.М. Бандурки існує декілька причин, через які суспільству не вдається позбавитися злочинності:

- суспільство не знає всіх факторів злочинності, тому не усуває їх, а ті відповідно продовжують генерувати злочинність;
- суспільство не знайшло способів ефективного впливу на ці фактори (усунення або блокування їх);
- у суспільства не вистачає можливості усунути криміногенні фактори, незважаючи на те, що і самі ці фактори, і способи ефективного впливу на них відкриті наукою та перевірені практикою [4];

Якщо говорити конкретно, метою протидії злочинності має бути обмеження впливу негативних соціальних факторів, а також негативних чинників безпосереднього оточення на особу, яка здатна вчинити злочин.

Серед причин вчинення злочинів проти власності можна виділити маргіналізацію населення. Маргіналізм – явище не нове, але в радянські часи воно відкрито не визнавалося, а замінювалося різними поняттями, такими як «мінімальний прожитковий мінімум», «кошик споживання», «соціально малозабезпечені» тощо. Маргіналізація населення країни пов'язана з тим, що низький рівень матеріальної забезпеченості, як правило призводить до вчинення злочинів, особливо до кримінальних правопорушень пов'язаних з власністю. Також, дана категорія злочинів супроводжуються такими негативними явищами, як наркотизація, алкоголізація населення, проституція, зростання кількості безпритульних та безробітних, психічно хворих осіб» за таких умов, зазвичай і спостерігаються значні зміни криміногенної ситуації в країні [5].

Надзвичайно негативним є також відсутність належної програми із культурного, правового виховання населення, особливо молоді. Адже

виховання поваги до певних моральних, матеріальних цінностей створює суспільство у якому вчинення злочинів та правопорушень зводиться до мінімуму.

На сьогодні, Національна поліція є чи не єдиним органом, уповноваженим на здійснення профілактичної роботи серед населення, яка у постійній взаємодії з населенням виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень, вживає заходів щодо їх усунення. При здійсненні профілактичного впливу поліцейські мають на меті не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які схильні до вчинення злочинів; усунути причини, які сприяють вчиненню правопорушень; створити умови, які виключають протиправну поведінку населення.

Вище зазначена діяльність проявляються у двох методах та формах:

1) метод переконання – це комплекс виховних заходів, який застосовується з метою зміни антигромадського напрямку поведінки особи, у тому числі, що стоїть на обліку, розрахований на мобілізацію всіх позитивних якостей людини. Даний метод здійснюється у формі профілактичної бесіди, роз'яснення наслідків, виявлення серед осіб схильних до вчинення правопорушень, спостереження за способом життя особи, яка схильна до вчинення правопорушень, надання допомоги у працевлаштуванні, надання допомоги дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах;

2) метод примусу – винесення офіційного застереження про неприпустимість антигромадської поведінки. Даний метод реалізується у застосуванні до особи заходів адміністративної, кримінальної відповідальності та постановці на профілактичний облік.

Не рідко особами, які вчиняють злочини, а найбільш злочини проти власності, є малолітні та неповнолітні (діти). Здебільшого, факторами які впливають на рівень злочинності серед дітей є:

- недостатній рівень правосвідомості та правових знань;
- брак організованої системи дозвілля;
- вживання алкогольних напоїв;
- низький рівень правосвідомості батьками, неналежне виховання дитини;

Для запобігання такої злочинності працівники поліції проводять такі додаткові заходи профілактики як зустріч з адміністрацією навчальних закладів та представниками батьківських комітетів, проводять у навчальних закладах практичні заняття, спрямовані на виховання у дітей правосвідомої поведінки, навичок до здорового способу життя.

Проблемою в наш час виступає, також, відсутність у населення поваги і довіри до правоохоронних органів, часто особи вчиняють злочини будучи переконаними у своїй безкарності, тоді як частка законослухняних громадян, які стали потерпілими від злочину, не звертаються до поліції через недовіру і небажання змарнувати час, чим усвідомлено позбавляють себе права володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Тому виникає потреба у вдосконаленні матеріально – технічної бази правоохоронних органів, в деяких

випадках розширення повноважень для ефективної та швидкої протидії злочинності на теренах України.

Отже, підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що жодна країна не може забезпечити цілковите право власності громадян на майно, але удосконалюючи правоохоронні структури, проведення заходів щодо протидії злочинності серед населення та іншими способами цілком реально зменшити рівень посягання на це право.

Кондратюк Світлана Володимирівна,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРАВО НА ОСВІТУ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.

Актуальність проблеми. Історія освіти в Україні у складі Російської імперії є невід'ємною віхою у всій історії українського народу. У цей період царський уряд проводив політику централізації та русифікації системи освіти в Україні. Імперський уряд розглядав Україну як органічну частину Росії і тому цілеспрямовано перетворював її пересічну провінцію. Дослідження питань історії освіти України в часи перебування під владою царської Росії має важливе науково-пізнавальне і практичне значення. Правильно оцінити наші сьогоденні здобутки в освітній галузі неможливо без знання того, що відбувалося раніше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію освіти в Наддніпрянській Україні досліджували такі вітчизняні науковці, як С.Сірополко, Н. Полонська-Василенко, Т. Тронько, І. Рибалка, В. Куліков, Е.Степанович, Н. Левицька, А. Алексюк. У працях цих авторів проблему стану освіти в Україні розглянуто головню як сукупність історичних фактів. Недостатньо вивчені особливості законодавчого регулювання проблеми педагогічної діяльності.

Мета дослідження – вивчити стан освіти в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. на основі аналізу мемуарів чиновників та законодавства Російської імперії.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика царизму призвела до того, що наприкінці ХІХ ст. український народ посідав за рівнем письменності останнє місце в імперії. Відповідно до Правил від 3 квітня 1892 р. заборонялося позашкільне навчання рідною мовою в українських губерніях, а також у Царстві Польському. Винуватці в утриманні без дозволу уряду будь-яких шкіл, особи, які надавали приміщення, кошти, персонал школи, учні, що платили за навчання, підлягали штрафу або арешту [1, с. 168]. Російське законодавство категорично забороняло практикувати приватні школи і приватне навчання на дому рідній мові та іншим загальноосвітнім предметам, не передбачених програмою. На Україні школи для дітей повинні були утримуватись на кошти батьків. Викладання у школах на Україні велося виключно російською мовою.

Г. Ващенко, характеризуючи станову систему освіти в Російській імперії, зазначав, що вона «дуже тяжко відбивається на дітях т. зв. нижчих станів, зокрема на дітях селян. їм фактично була закрита дорога не тільки до високої школи, а навіть і до середньої освіти. А особливо у важкому стані перебували діти українських селян. Російська мова була для них незрозумілою. Тому школа мало давала їм знань або давала знання у перекрученому вигляді. Мало того, школа навіть у здібних дітей не викликала охоти до науки і цікавості до читання книжок, бо вони були написані чужою мовою» [2, с. 7].

Прем'єр П. Столипіна на засіданні Ради міністрів окреслив програму освітньої політики уряду таким чином: «... доки освіта народних мас не буде поставлена на потрібну висоту і не будуть усунуті ті явища, якими постійно порушується правильна течія шкільного життя в останні роки, котрі свідчать про те, що без корінної реформи наші навчальні заклади можуть дійти до стану повного розкладання. Шкільна реформа на всіх ступенях освіти будується Міністерством народної освіти на основах неперервного зв'язку нижчої, середньої і вищої школи, але із закінченим колом знань на кожному із шкільних ступенів. Особливі турботи Міністерства народної освіти будуть спрямовані на підготовку викладачів для всіх ступенів школи і на покращення їх матеріального становища» [10, с. 9]. У галузі середньої школи Міністерство планувало створення різноманітних типів навчальних закладів, з широким розвитком професійних знань, але з обов'язковим для всіх типів мінімумом загальної освіти, що вимагала держава.

На початку ХХ ст. в Україні нараховувалося близько 130 гімназій, навчання в яких було платне, внаслідок чого щороку майже половині охочих учитися відмовляли у прийомі до середніх навчальних закладів. Імператор Микола II у питанні середньої освіти в Україні дотримувався курсу Олександра III і тодішнього міністра народної освіти Д. Толстого. Останній, як відомо, свого часу запропонував імператору, що «немає ніякої потреби у збільшенні середніх навчальних закладів у Південно-західному краї... не стільки з моральних, як із політичних міркувань, не слід... ставити селян шляхом гімназійної освіти в невластиве їх народженню становище, а розвивати ... шляхом парафіяльних і ремісничих шкіл, зберігати їх для народу, його ж нужд». Комітет міністрів тоді погодився з міністром народної освіти: «Незрівнянно корисніше застосовувати у Південно-Західному краї народні й ремісничі школи, ніж розмножувати там гімназії та прогімназії для дітей вищих станів» [4, с. 14].

У незначній кількості гімназій, як згадував М. Галаган, українських учнів вчили, що «всіх держить під своєю владою самодержець всеросійський, що всі — є його вірнопідданими, мусять його любити, йому служити й за нього молитись... Вчителі переслідували одну мету: взяти ум і волю дитини в певні шори і направити думання й бажання її певним шляхом, а саме зробити з неї слухняного вірнопідданого, а найменший прояв якоїсь окремішності немилосердно карався» [3, с. 151-152].

У березні 1901 р. міністр народної освіти П. Вановський поставив на порядок денний питання необхідності реформування середніх навчальних

закладів і університетів [7, с. 708]. Комісія під його керівництвом підготувала проект «Основних положень устрою загальноосвітньої середньої школи». Зміст реформування полягав у тому, щоб надати можливість всьому населенню здобути освіту як у середніх навчальних закладах, так і вищих закладах освіти, у перегляді змісту навчання, розробці нових шкільних програм, у забезпеченні доступної освіти для здібної молоді [11, с.319]. Імператор дав рекомендацію створити три типи шкіл: молодшої — із закінченим курсом початкової освіти, середньої — різних типів із закінченим курсом, середньої — із початковим курсом для університетів. Микола II вимагав чіткої диференціації типів середніх шкіл, у яких переважала б станова ієрархія батьків.

11 і 13 листопада 1905 р. на засіданнях Ради міністрів була складена доповідь, у якій приймалися пропозиції міністра народної освіти І. Толстого. На основі цих рекомендацій радам середніх навчальних закладів було надане право з дозволу попечителя навчального округу відступати «від діючих правил для учнів і відповідних циркулярних доповнень і роз'яснень (лише в питаннях встановлення «розпорядку життя закладів»», допускалося створення при середніх навчальних закладах батьківських комітетів з правом представництва у попечительських і господарських радах, визнавалося необов'язковим для учнів носити шкільну форму у вільний від шкільних занять час, дозволялося визначати склад учнівських бібліотек [6, с.42].

Постановою Ради міністрів від 30 грудня 1905 р. і 26 січня 1906 р. було запропоновано «переглянути діючі положення про середню школу і, не обмежуючи типів цієї школи, в основу закону покласти встановлення мінімуму освітнього курсу, який повинен задовольнити кожен тип цієї школи». Міністерство народної освіти прийняло низку заходів у галузі середньої освіти: було скасовано іспит з грецької мови в чоловічих гімназіях, випускники реальних училищ одержували право вступу до університетів, склавши додатково іспит з латини. У міру спаду революції уряд відходив від ідеї загальної реформи середньої школи [12, с. 113].

З настанням у Російській імперії доби політичної реакції царський уряд приділяв увагу тому, щоб із шкіл вилучалися підручники та посібники, у яких недостатньо прищеплювалася любов до церкви й престолу; освітні відомства посилили нагляд за учнями, знову запровадили покарання для учнів та шкільну форму в усіх округах [5, с. 184-185].

Мережа середніх навчальних закладів у підросійській Україні у 1915 р. нараховувала 117 чоловічих гімназій, 232 — жіночих, 42 реальних і 63 комерційних училищ [8, с. 315]. У силу зростання потреб виробництва у кваліфікованих кадрах царизм змушений був відкривати середні і нижчі навчальні заклади. У 1916 р. в Україні нараховувалося 49 комерційних шкіл, 6 середніх сільськогосподарських шкіл, 54 сільськогосподарських нижчих шкіл, 10 технічних, 144 індустріально-технічних, 21 торговельно-промислових, 16 фельдшерських, 11 мистецьких закладів освіти, 33 учительських і 9 духовних семінарій [9, с. 450].

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що український народ, перебуваючи у складі Російської імперії, не мав своєї власної

національної школи — навчальні заклади зазнавали всезростаючого впливу русифікації. Російські власті не допускали до справ народної освіти представників прогресивної української інтелігенції, витісняючи їх московським елементом або зросійщеними «малоросами». Заходи російського царизму були спрямовані на те, щоб викоринити з народної школи українську мову та культуру, ігноруючи розвиток культурно-освітніх цінностей українців, й на насадження за допомогою школи ідей про «єдину і неділиму Російську імперію». Цим самим створювалися умови, за яких шкільництво позбавлялося своїх самобутніх рис і змушене було адаптуватися до російських імперських взірців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бурмистова Т. Национальный вопрос в программе и тактике политических партий в России. 1905-1907 гг. / Т. Бурмистова, В. Гусакова — М.: Мысль, 1976. — 262 с.
2. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні. / Г. Ващенко. — Мюнхен: ЦК СУМ, 1957. — 48 с.
3. Галаган М. З моїх споминів: 80-ті роки до світової війни. / М. Галаган. — Ч. I. — III. — Львів: Червона Калина, 1930. — 574 с.
4. Заволока М. Загальноосвітня школа України в кінці XIX — на початку XX ст. / М. Заволока — К.: Видавництво київського університету, 1971. -105 с.
5. Кравець В. Історія української школи і педагогіки. / В. Кравець. — Тернопіль: видав-ництво «Тернопіль», 1994. — 357 с.
6. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX — начала XX в. / Под ред. Э Днепров, С.Егорова, Ф.Паначича, Б.Тебиева. — М.: Педагогика, 1991. — 446 с.
7. Рождественский С. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения (1802-1902). / С. Рождественский — СПб.: Министерство народного просвещения, 1902. — 785 с.
8. Розвиток народної освіти і педагогічної думки. — К.: Радянська школа, 1991. — 380 с.
9. Сірополко С. Історія освіти в Україні. / С. Сірополко. — К.: Наукова думка, 2001. — 912 с.
10. Столыпин П. «Нам нужна великая Россия...» (Речи в Государственном совете 1907-1908 гг.). / П. Столыпин. — Воронеж: ИРВА, 1991. —16 с.
11. Сучков И. Судьба опасной реформы / И. Сучков // Народное образование в России. Российский альманах. — М. 2000. — С. 317-321
12. Чехов Н. Всеобщее обучение / Н. Чехов // Русская школа.- 1906 — № 12. — С. 102-119.

Коник Валерія Анатоліївна

студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. Івана Франка

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СЕРТВІТУТІВ

На сьогоднішній день в Україні в умовах проведення земельної реформи в нашій державі та розвитку ринкових відносин важливим і необхідним питання є створення таких юридичних (правових) форм, які б забезпечували можливість участі однієї особи (в певній її частині) в праві власності іншої, при

цьому незалежно від простої особистої згоди останньої. Сервітутні відносини стають все більш актуальним з позиції відступу від абсолютної природи права власності.

Дослідженням даної проблематики присвятили свої роботи такі вчені-правники як Е. А. Суханов, А. А. Бирюков, Н.В. Бондарчук, Д. В. Ларин, А. В. Копилов, І.В. Качалова, Ж. Я. Резник та інші.

Метою даної статті є дослідження поняття та видів сервітуту як способу здійснення речових прав.

У чинному законодавстві сервітут визначено як право користування чужим майном (ч. 1 ст. 401 ЦК) [1]. Сервітут є речовим правом обмеженого користування чужим нерухомим майном у певних відносинах, яке не зобов'язує власника до позитивних дій, є обмеженим за обсягом і встановленими межами, що визначені необхідністю встановлення та здійснення останнього.

Правники поділяють сервітути на: предіальні (*servitutes praediorum*) – реальні, речові чи поземельні за характером і метою використання домінуючої земельної; особисті (*servitutes personarum*) – специфіка суб'єкта і об'єкта, строк їх дії [2, 3].

Цивільний кодекс України поділяє сервітути на земельні та особисті. Так, згідно з ст. 401 ЦК України, право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим чином.

Різновидом сервітуту є також лісовий сервітут, який визначається у лісовому законодавстві (ст. 23 Лісового кодексу України) як право на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою [4].

Статтею 402 ЦК України визначено способи виникнення сервітутного права - це договір, заповіт, закон та рішення суду. Проте, найпоширенішим способом встановлення сервітуту є договір. Такий договір укладається між особою, яка потребує встановлення сервітуту і власником (володільцем) речі або майна.

Якщо проаналізувати зміст глави 32 ЦК України (Право користування чужим майном) можна зробити висновок, що більшість передбачених законодавством сервітутів належать саме до земельних сервітутів (предіальних).

Даний вид сервітутів можуть бути строкові та безстрокові, встановлені за плату чи безоплатно за вимогою власника земельної ділянки, а отже не можуть мати за мету лише комерційну вигоду. Земельний кодекс України встановлено поняття земельного сервітуту, а також зазначено, що об'єктом таких сервітутів можуть бути тільки земельні ділянки.

Звичайно, не можна не визнати наявність сервітутів, які можуть належати конкретно визначеній особі, тобто особистих. Проте, в чинному законодавстві термінологічно не визначено поняття «особистий сервітут». Таке уточнення розширило б коло об'єктів, на які може бути встановлений сервітут. На нашу думку, ЦК України має встановлювати лише загальні положення про сервітути,

їх поняття та критерії розмежування, а ЗК України як спеціальна норма має здійснювати правове регулювання земельних сервітутів.

Особистий сервітут може бути встановлений законом. Так, частиною 1 статті 405 ЦК України, встановлено, що члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Стаття 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяження» визначає речові права та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації, зокрема, підлягають реєстрації речові права, похідні від права власності, а отже, право користування (сервітут) [6]. Хоча законодавство, що регулює питання державної реєстрації і містить багато суперечностей, все таки необхідно виважено підійти до питання про встановлення обов'язку реєструвати право управління майном (глава 70 ЦК).

Отже, речове право у вигляді сервітуту (сервітутне право) надає власнику можливість ефективно використовувати свою річ та задовольняти немайнові інтереси інших осіб щодо речового права яких на чужу річ не пов'язане зі здійсненням майнових прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Ковалик Г.І. Характеристика предіальних сервітутів у римському приватному праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 24. Том 1. С. 44-47.
3. Сосніна Г.В. Особисті і земельні сервітути за законодавством України. Часопис цивілістики. С. 95-99.
4. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/card2#Card>
5. Земельний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»: Закон України 2004. № 51. URL:

Конончук Юлія Олександрівна,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. Історія свідчить, що найбільших успіхів досягають країни, в яких державні інтереси збігаються з інтересами громадян. Тому країни, які прагнуть стати багатими і процвітаючими, стратегічними завданнями вважають підвищення культури і духовності громадян, розвиток економіки та зміцнення національної безпеки. Відомо, що прориви в розвитку цивілізації спостерігалися тоді, коли країна ефективно заохочувала творчу діяльність своїх громадян. Прикладом може служити історія Стародавньої

Греції, Римської імперії або епоха Відродження у Європі. Зараз і уряди країн, і звичайні громадяни все частіше приходять до розуміння того, що першоосновою економічного і духовного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини – науково-технічної і художньої творчості. Тому країна, що прагне до лідерства, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої роботи і надійний захист прав на їх творчі здобутки. Цим і обумовлюється актуальність пропонованої теми.

Мета дослідження – розкрити історичні етапи становлення поняття «право інтелектуальної власності» та його значення у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Уперше на проблему інтелектуальної власності та її захисту звернули увагу в Англії в період швидкого розвитку мануфактури. Уже на початку XIV століття королівською владою там надавалися особливі привілеї особам, що займалися створенням нових виробництв. Така підтримка прийняла форму дарування особі, що впровадила нову технологію на базі створеного винаходу, виключних прав на використання цього винаходу протягом часу, достатнього для його освоєння. Дані виключні права давали розробнику перевагу в конкурентній боротьбі. Королівство, у свою чергу, одержувало нову технологію виробництва, що сприяло зміцненню його економічного положення. Згадані права закріплювалися документом, який називався патентною грамотою, що означало «відкритий лист», оскільки він мав печатку в кінці, а не на згорнутому листі [2, с. 12].

Згодом наданням таких прав стали зловживати, використовуючи їх для збільшення надходжень у скарбницю. З'явилися протести, і питання, пов'язані з патентами на винаходи, стали вирішувати в судовому порядку. Для того, щоб покінчити із зловживанням дарування особливих прав, у 1628 р. був прийнятий статус про монополії. Відповідно до цього статусу, не мали сили всі монополії, дарування і пільги, за винятком «будь-яких патентних грамот і грамот на привілеї на термін, який дорівнює 14 рокам чи менше, що повинні від цього часу видаватися при набутті виключних прав на виготовлення будь-якого виду нових виробів у межах цього королівства дійсному і першому винахіднику таких виробів, яким ніхто інший з часу видачі таких патентних грамот і грамот на привілеї не повинен був користатися».

Зрозуміло, згодом система патентного права була багато в чому удосконалена. Але уже на початку XVII ст. були закладені його основи. Патенти, що закріплюють факт набуття прав інтелектуальної власності на винаходи, використовуються і дотепер як інструмент, що регулює створення і передачу нових технологій [1, с. 199].

Іншим об'єктом права інтелектуальної власності, історія якого виходить з глибини століть, є торговельні марки. Такі марки у вигляді символів зображувалися ремісниками на товарах, що виготовлялися ними чи ставилися скотарями як «тавра» на тварині в давні часи. Однак, незважаючи на поважний вік, вони реалізували важливий елемент законодавства про торговельні марки, що діє і донині, а саме: фіксували зв'язок між товаром і виробником [4].

Термін «торговельні марки» (або торгові марки, товарні знаки, знаки для товарів і послуг тощо) почали вживати тільки в XIX ст. З цього ж часу вони

стали виконувати нинішню роль у поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розширенні торгівлі. Однак чим ширше застосовували торговельні марки, тим більше було випадків їхнього незаконного копіювання. Тому в середині минулого століття англійськими судами були вироблені засоби захисту проти таких порушень. Так народилася знаменита заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи. У 30-40-х рр. XX ст. було в основному завершено розвиток законодавства про торговельні марки в розвинених країнах (Німеччина, 1936 р.; Британія, 1938 р.; США 1946 р.). Основні положення цих законів не втратили чинності і на сьогодні [3, с. 32].

Щодо об'єктів авторського права, то ключовим моментом у його розвитку послужило створення друкувального верстата винахідником Гуттенбергом у XV ст., що надало можливість копіювати літературу механічним способом, а не переписувати від руки. Однак це вимагало великих додаткових витрат. У цих умовах знадобився захист від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців незаконних копій. Королі в Англії і Франції і курфюрсти в Німеччині стали надавати підприємцям привілеї у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого терміну. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові заходи захисту прав через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги про відшкодування можливих збитків [2, с. 25].

Із впровадженням друкарства різко виріс обсяг продажів, а отже і дохід друкарів і продавців. Тому автори книг порушили питання про захист своїх прав. Внаслідок цього в Англії в 1709 р. парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни – перший закон про авторське право. Закон забезпечував автору виключне право друкувати і публікувати книгу протягом 14 років від дати першої публікації, а також передавати це право торговцю. Законом передбачалося подвоєння цього терміну ще на 14 років, якщо автор був живий.

У 1791 – 1793 роках був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французькій системі права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії, і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як майнові права.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант. Вони бачили в «копірайті» не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше – а саме, частину своєї особистості. Зрештою ця ідея привела до вироблення системи немайнових або моральних прав [1, с. 201].

Пріоритетне значення об'єктів права інтелектуальної власності серед інших об'єктів власності було втілене в законодавстві деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Масачусетс від 17 березня 1789 р. відзначено, що «немає власності, яка належить людині більше, ніж та, котра є результатом її розумової праці». Сучасна форма закону про «копірайт» закріплена в Законі Сполучених Штатів Америки 1976 р., що передбачає правову охорону

авторського права протягом усього життя автора і 50 років (на сьогодні – 70 років) після його смерті.

До 1991 р. в Україні, як і у всьому колишньому Радянському Союзі, в силу переваги суспільної форми власності та пануючої соціалістичної ідеології були відсутні спеціальні закони про правову охорону інтелектуальної власності, а правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося, в основному, підзаконними актами. Виключеннями були розділ IV – «Авторське право» і розділ VI «Винахідницьке право» Цивільного кодексу УРСР, а також «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції», затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 21.03.1973 р. [2, с. 21].

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Наріжним каменем цього процесу стало прийняття Закону України «Про власність», тобто 7 лютого 1991 р., яким результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані об'єктами права власності.

Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності було «Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій», затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. Відтепер ця дата стала професійним святом винахідників і раціоналізаторів України.

Однак основними джерелами права інтелектуальної власності, що склали основу спеціального законодавства з питань інтелектуальної власності, стали закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», які були прийняті Верховною Радою України 15 грудня 1993 р. Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторського права і суміжних прав, став Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р.

Принциповим етапом у розбудові законодавства з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 1996 р. Конституції України, яка проголосила: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності». Консолідуючою основою у розбудові законодавства України з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 р. Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга четверта якого має назву «Право інтелектуальної власності». Частиною національного законодавства є також норми міжнародних договорів, закони про приєднання до яких прийняті Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти з питань інтелектуальної власності [1, с. 203].

Висновок. Отже, право інтелектуальної власності пройшло довгий та тернистий шлях розвитку і нині є досить розгалуженим, включаючи авторське право, суміжне право. Разом із тим, забезпечення правової охорони інтелектуальної власності є необхідною умовою процвітання будь-якої країни. На відміну від природних ресурсів, запаси яких мають певну межу,

інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиріччя вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства. В економічно розвинених країнах інтелектуальна власність становить 50-70 % загальної власності, перетворюючись у справжній інтелектуальний капітал. В таких країнах 80-95 % приросту валового внутрішнього продукту припадає на долю винаходів, ноу-хау, інновацій, які використовуються в найсучасніших технологіях. Тому й Україна має дбати про власне інтелектуальне багатство та забезпечити авторам надійний захист їх прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кошельник, О.О. Щодо історичного розвитку права інтелектуальної власності в Україні та зарубіжних країнах / О.О. Кошельник // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 23-24 травня 2019 р. / Редкол.: А.М. Куліш, О.М. Резнік, Ю.В. Гаруст та ін. - Суми: СумДУ, 2019. - Ч.1. - С. 198-203.
2. Лазебний В.С. Основи інтелектуальної власності та її захисту / В.С. Лазебний, Г. М. Розорінов, С. В. Толюпа. — К.: «Видавництво Ліра-К», 2011. — 160 с.
3. Мироненко Н. Захист прав на торговельні марки: українська практика та європейський досвід / Н. Мироненко // Право України. — 2011. — № 3. — С. 30–39.
4. Тараненко С. Історичні періоди розвитку поняття торговельна марка [Електронний ресурс]. / С. Тараненко. — Режим доступу: <http://www.intellect21.cdu.edu.ua/?p=495>.

Комаренко Марія Михайлівна,
студентка 4-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ШЛЯХЕТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ «САРМАТИЗМУ» В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Процес формування національної самосвідомості в Польщі в XVI- першій половині XVII ст. отримав свій відбиток у ідеології так званого сарматизму. Походження терміну пов'язане з міфом, який склався в першій половині XV ст. і обґрунтовував особливе походження польського дворянства - шляхти від племені сарматів. В історіографії існує кілька визначень «сарматизму», які зводяться до двох основних трактувань. Перший розглядає його як комплекс поглядів, уявлень польської шляхти, що виникли в результаті специфіки політичного, економічного та соціального життя польського суспільства (Т. Маньковський, Я. Тазбір, Ст. Цинарський, Я. Мачішевський, Т. Улевіч). У цьому випадку основним предметом дослідження є станова або національна ідеологія. Другий бачить в сарматизмі культурний феномен і розглядає його як польський «стиль життя» періоду раннього Нового часу (М. Богуцька, З. Куховіч, Т. Хжановський), як національну специфіку зовнішнього прояву етнокультурної своєрідності. Часто зустрічаються в польській науковій

літературі формулювання «епоха сарматизму» або «культура сарматизму», що відображають цю історико-культурну періодизацію і відносяться до відрізка польської історії з кінця XVI до 20-х років XVIII ст. Сформувавшись в XVI-XVII ст. в шляхетському середовищі, вони визначили своєрідність польського суспільства та стереотипи поведінки дворянства, а пізніше і інших верств [1].

Метою публікації є дослідження структури ідеології сарматизму і її головних елементів, які стали основою формування національної самосвідомості не тільки польського, але й інших народів Речі Посполитої XVI-XVII ст.

Основоположною тезою сарматизму був міф про особливе походження польського народу, під яким розумілося тільки дворянство. Ця ідеологія виникла в шляхетському середовищі на ґрунті особливого політико-правового статусу дворянського стану в Польській державі та суспільстві XVI-XVII ст. На відміну від інших центральноєвропейського країн, де в даний період починали складатися нові, буржуазно-капіталістичні відносини, в Польщі відбувалося подальше зміцнення та консервація феодально-кріпосницьких порядків, які оформились в фільваркову систему землеробства. На початковому етапі це призвело до підйому економіки, зростанню та розвитку міст, активізації торгівлі, а також - до стрімкого і небувалого за масштабами збагачення польського дворянства (шляхти) - єдиного стану, що володів правом земельної власності. Економічне домінування шляхти безпосередньо відбилося і на її політичному становищі в суспільстві.

Своєрідністю соціальної структури польського суспільства була розмитість і рухливість меж між станами. Шляхта була головним станом держави, що визначалося її особливим правовим статусом і чисельністю, проте значні економічні, конфесійні та регіональні відмінності породжували істотну станову неоднорідність, що згладжувалась в деякій мірі уявленнями про рівність всіх шляхтичів і усвідомленням приналежності до єдиної спільноти. Важливим фактором дворянської консолідації виступила сукупність правових та соціокультурних традицій, що знайшло вираження в суспільній свідомості Речі Посполитої.

Виключне становище шляхти в суспільстві і державі в XVI ст. стало тією соціально-правовою основою, на якій формувалася станова ідеологія польського дворянства - сарматизм. Елементи цієї ідеології існували в суспільній свідомості поляків на протязі декількох століть, видозмінюючись і міфологізуючись. Ідеологія сарматизму легко адаптувалася до будь-яких умов і була здатна функціонувати в будь-якому національному середовищі.

Зміст терміна «сарматизм» змінювався в польській мові протягом декількох століть. У польській громадській думці XVIII-XIX ст. сарматизм пов'язувався насамперед з періодом «шляхетської республіки» в історії Речі Посполитої, зі старовинними польськими звичаями, історичними традиціями і з образом шляхтича-сармата.

В кінці XIX ст. під «сарматизмом» мався на увазі комплекс звичаїв, традицій, стереотипів, які, на думку обивателів, характеризували типового поляка до середини XVII ст. У 20-30 рр. XX ст. він ототожнювався з

традиціями і поглядами польського дворянства так званого «старопольського» періоду історії. «Сарматським» іменувалося і польське мистецтво, і особливий прошарок культури доби барокко.

Найбільший дослідник самосвідомості польської шляхти - Я.Тазбір розглядав сарматизм, як ідеологію польського дворянства XVI - XVII ст. та національну своєрідність культури шляхетської Речі Посполитої, основні принципи якої сформувалися раніше - в другій половині XVI ст. На його думку, вони надали незаперечний вплив на систему уявлень інших станів суспільства, що призвело в період Нового часу до формування національного польського менталітету на сарматській основі [2].

Таким чином, узагальнюючи основні трактування польської історіографії сарматизму, можна зробити висновок про те, що в ній домінує уявлення про сарматизм як синтез станової ідеології та матеріальних форм побуту й барокової культури, поширених в центральній та східній Європі. Під сарматською ідеологією розуміється сукупність соціально детермінованих і закріплених в політико-правомовному устрої держави Речі Посполитої поглядів, політичних традицій, станових норм і моральних ідеалів. Причини такого тривалого функціонування, «живучості» елементів цієї ідеології можливо криються в особливостях економічного ладу Польщі та в так званій «сарматизації католицизму» [3, с.232].

Будучи ідеологією традиційного суспільства, сарматизм розглядає дотримання (або повернення) до освячених давниною традицій як єдино можливий механізм виживання суспільства та держави. Йому притаманний ізоляціонізм і ксенофобія, є зворотною стороною мегаломанії і самоідеалізації.

Пристосовність і поширеність сарматської ідеології зумовлено тим, що в реальній дійсності сарматизм, був не тільки зведенням певних норм, а й стилем життя.

Унікальність сарматського національного міфу полягає в його подвійності, в суміщеності рис усталеного світу середньовічного християнства та динамічної спрямованості в майбутнє. Це поєднання робить сарматську ідеологію особливо «живучою» і гнучкою, бо вона однаково апелює і до раціонально-історичного і до підсвідомо-міфологічного типу мислення[4,с.165]. Риси міфу надають ідеям сарматизму тимчасову стійкість, стабільність; риси утопії задають перспективу розвитку. На міфологічне підставу можна «надбудувати» практично будь-який тезу. А традиція не тільки пов'язує ці елементи воєдино, але через механізм передачі спадщини вводить сарматизм в колективну свідомість народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Керрер Н. Этнические стереотипы в польском национальном сознании XIII—XIV веков (по данным Великопольской хроники). URL: http://www.polska.ru/polska/historia/hist_stereotyp.html..
2. Tazbir J. Rzeczpospolita i świat. Wrocław, 1971; Tazbir J. Rzeczpospolita szlachecka. Warszawa, 1973; Tazbir J. Kultura szlachecka w Polsce. Warszawa, 1978; Tazbir J. Świat panów pasków. Warszawa, 1986; Tazbir J. Polskie przednurze. Warszawa, 1987.
3. Bardach J., Lenodorski B., Pietrzak M. Historia ustroju i prawa polskiego. Warszawa, 1994. S. 232.

Костецька Альона Петрівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

Сучасна система адміністративних стягнень дісталася нам у спадок з радянського КУпАПу 1984 року, а отже, не завжди враховує виклики сучасності, адже суспільні відносини в Україні динамічно розвиваються, з'являються нові види відносин, нові суб'єкти тощо. З огляду на це нині критично важливим є перегляд наявної системи адміністративних стягнень, яка б відповідала вимогам сьогодення і у повній мірі виконувала покладені на неї функції.

Метою статті є встановлення теоретично-правової дефініції системи адміністративних стягнень та визначення її сутності.

Деякі питання, пов'язані з правовим регулюванням адміністративних стягнень досліджувалися такими вченими, як: В.Б. Аверянова, В.К. Шкарупа, О.С. Петренко [4], Д. Лук'янець [3], Є.В. Шульга [5] .

Згідно зі статтею 23 КУпАП України адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Дефініція адміністративного стягнення в КУпАП та в працях науковців збігається. Адміністративні стягнення мають репресивний, виховний та попереджувальний характер, оскільки в результаті їх застосування виникають негативні юридичні наслідки у вигляді покарання за порушення певних суспільних відносин у сфері громадського порядку та громадської безпеки, прав власності, встановленого порядку управління тощо [1].

Перші спроби класифікації адміністративних стягнень на групи запропонувала О. Якуба, яка виділила стягнення морального, майнового та особистісного характеру, тобто у залежності від спрямованості стягнень на сфери інтересів правопорушника.

Схожі думки прослідковуються у роботах І. Галаган, яка здійснює поділ заходів адміністративного стягнення за такими критеріями: спосіб і форми впливу на правопорушників, місце у системі адміністративних стягнень, ступінь тягаря правових наслідків вживання заходів, процесуальний порядок застосування і виконання заходів [5].

Інший класик адміністративного права Л. Коваль класифікує адміністративні стягнення дещо вужче, а саме за порядком їх накладення на деліквента, відповідно до органів, що здійснюють притягнення до

відповідальності, а саме стягнення, що накладаються: а адміністративному порядку (попередження, штраф), за постановами судових органів (виправні роботи, арешт), органами громадськості (штраф, попередження) [2].

Відповідно до статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення можуть застосовуватися такі адміністративні стягнення: 1) попередження; 2) штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 3) конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортним засобом, права полювання); 6) громадські роботи; 7) виправні роботи; 8) адміністративний арешт. Законами України можуть бути встановлені й інші, крім зазначених, види адміністративних стягнень. До спеціальних суб'єктів, наприклад, іноземців та осіб без громадянства, може застосовуватися такий вид адміністративного стягнення, як адміністративне видворення за межі України [1].

Отже, під адміністративним стягненням слід розуміти понесення правопорушником несприятливих наслідків матеріального, морального та фізичного характеру за вчинення правопорушення, так і закріпленням відповідного стягнення за вчинення протиправного, винного діяння, що накладається на фізичну або юридичну особу не залежно від її волі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення / Кодекс 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20161204>
2. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
3. Лук'янець Д. Проблеми застосування конфіскації як адміністративного стягнення. Право України. 2006. № 2. С. 110
4. Петренко О.С. Адміністративні стягнення та санкції як категорії адміністративного права. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/03_2011/11poskap.pdf
5. Шульга Є.В. Теоретико-правові підходи до поняття системи адміністративних стягнень. URL: http://lsej.org.ua/2_2018/46.pdf

Косюк Вероніка Юріївна

студент 2-го курсу історичного факультету
Житомирський державний університет імені І. Франка

ФЕДЕРАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Федерація (foedus (лат.) – союз) – це складна союзна держава, частини якої мають ознаки державності. Терміни «федерація», «федеративна держава» вживаються для характеристики держави багатьма конституціями (Аргентини, ФРН, Пакистану та ін.). Іноді як ідентичні вживаються терміни «союз» (Індія),

«сполучені штати» (Мексика, США), «федеративна республіка» (Бразилія, Німеччина). У сучасному світі нараховується більше 20 таких держав.

Здебільшого це досить великі держави, розташовані на всіх материках: Австрія, ФРН, Індія, Малайзія, Нігерія, Танзанія, США, Канада, Мексика, Аргентина, Бразилія, Австралія тощо. Після Другої світової війни кількість федерацій значно зросла. Останнім часом спостерігаються процеси як ліквідації, так і виникнення федеративних держав.

Будь-яка федерація – це складна держава, що складається з держав-членів або державних утворень. Суб'єкти, тобто складові частини федерації, мають ознаки самостійної держави, одночасно і федерація – єдина суверенна держава.

Для суб'єктів федерацій характерні певні загальні ознаки. По-перше, вони мають власні уряди, що формуються зазвичай парламентами, а іноді – президентів. По-друге, суб'єкти федерацій зазвичай мають власне законодавство, акти їхніх парламентів теж зазвичай називають законами. По-третє, в федеральних конституціях завжди проводиться розмежування повноважень федерацій та її суб'єктів. По-четверте, для федерацій характерне особливе представництво суб'єктів федерації в парламенті: у двопалатному парламенті одна з палат формується за ознакою представництва суб'єктів і покликана відображати і захищати їхні специфічні інтереси. Таке представництво може бути рівними за чисельністю членів від кожного суб'єкта федерації або нерівними, представники суб'єктів федерації можуть обиратися прямими або непрямыми виборами, або призначатися.

Основна відмінна риса побудови державного апарату в федеративних державах – це наявність двох рівнів вищих державних органів: федерації в цілому і суб'єктів федерації. Парламент, як правило, є двопалатним і зазвичай має таку модель: верхня палата відображає інтереси суб'єктів федерації, від кожного суб'єкта федерації до неї входить рівна кількість депутатів незалежно від чисельності населення; нижня палата обирається всім населенням федерації.

Суб'єктами федерації є держави або державні утворення. Їх кількість може бути різною, відрізняються вони і найменуваннями. Так у складі США 50 штатів, ФРН – 16 земель, Швейцарії – 23 кантони тощо [1, с. 25-27].

Територія федерації складається з територій суб'єктів федерації. Правом сецесії, тобто одностороннього виходу вони не володіють, що знаходить відображення в конституціях, тим самим забезпечується єдність і цілісність федеративної держави.

Охороною зовнішніх кордонів федерації займаються федеральні прикордонні війська, обороною федеративної держави – федеральні збройні війська.

Іншою суттєвою ознакою федеративної держави є наявність загальнофедерального громадянства і громадянства суб'єкта федерації.

Стійкий федералізм виконує дві взаємопов'язані головні функції: з одного боку, він децентралізовує публічну владу за допомогою її поділу по вертикалі і тим самим формує поліцентризм, який убезпечує демократичні інститути держави, проголошені в його конституції; з іншого боку, він інтегрує держави, що об'єдналися в федерацію, та інші територіальні общини, забезпечуючи їх

державну єдність. Тим самим формується єдине державно-правове об'єднання, яке характеризується певною політико-юридичною самостійністю суб'єктів, які входять до федерації, наявністю у них власної установчої влади, що не є похідною від влади центральної держави. У разі відсутності згоди щодо яких-небудь питань між «центром» і органами суб'єкта федерації гостро постає проблема суверенності федеративних держав і суб'єктів федерації.

Варто відзначити, що федеративна форма державного устрою має широке поширення в сучасному світі, існують різні варіанти взаємодії федеральних органів і органів суб'єкта федерації, федерація надзвичайно різноманітна і складна, на відміну від унітарної і конфедеративної держав [2, с. 50-51].

Федеративні держави розташовуються в різних частинах світу, істотно різняться за своїми розмірами, чисельністю й етнічним складом населення, економічним потенціалом тощо.

Залежно від способу виникнення і характеру федеративного акту розрізняють договірні і конституційні федерації.

При договірному способі незалежні держави об'єднувалися в федерацію, уклавши між собою договір. Пізніше, однак, такий договір поступався місцем конституції. Саме так виникли США і Швейцарія, СРСР, Югославія, Танзанія, ОАЕ та ін.

Конституційні федерації виникли на основі конституцій, як це трапилося в РРФСР (1919), ФРН (1949) тощо. В цьому випадку федерація формується «зверху» в результаті визнання центральною владою федерації як більш раціональної форми державного устрою і наділення республік, країв, областей, земель якостями суб'єктів відповідної федерації.

Залежно від ступеня впливу на державний устрій територіального і національного чинників розрізняють федерації, побудовані: а) за територіальним принципом; б) за національним принципом; в) по національно-територіальним принципом.

Переважає більшість федерацій побудована за територіальним принципом і має на меті раціональну організацію публічної влади шляхом її децентралізації. І лише окремі федерації організовані з урахуванням національного чи мовного складу населення. Зокрема на етнічній основі побудована Бельгія. До числа федерацій, утворених за національно-територіальним принципом, можна віднести Індію, Канаду.

Безсумнівно, федерації, побудовані за територіальним принципом, виявилися більш стійкими до різних соціальних і політичних катаклізмів. Навпаки, федерації, побудовані за національним принципом, виявилися менш міцними (СРСР, СФРЮ, ЧССР).

Залежно від конституційно-правового статусу суб'єкта, що входять до складу федеративної держави, розрізняють а) симетричні і б) асиметричні федерації.

Під симетричними федераціями зазвичай розуміють такі суб'єкти, які, згідно з конституцією, є рівноправними між собою і у відносинах з федерацією. До їх числа відносять Австрію, ФРН, ОАЕ та ін. Проте в цих федераціях симетрія має відносний, а не абсолютний характер.

Більшість сучасних федерацій асиметричні, причому така асиметрія може виражатися по-різному і обумовлюється відмінністю суб'єктів федерації, наявністю поряд із рівноправними суб'єктами федерації і таких територіальних утворень, статус яких суттєво відрізняється від статусу інших рівноправних суб'єктів.

У деяких федераціях істотно обмежена навіть територіальна сфера дії федеральної конституції, зокрема на штати Джамму і Кашмір не поширюється більше третини статей Конституції Індії. Асиметрія може бути результатом і внутрішньофедеральних договорів про розмежування предметів ведення і повноважень або перерозподілу компетенції між федеральними органами державної влади та органами державної влади суб'єктів федерації [3].

Отже, територіальна організація держави – явище складне і багатоеlementне. Дана категорія відповідає на питання про те, як організована територія держави, співвідношення частин конкретної держави, принципи взаємовідносин центру і місцевих органів (регіонів). Також державний територіальний устрій – це форма територіальної організації влади в державі. Основна характерна риса структури державного апарату в федераціях – присутність двох рівнів вищих державних органів: суб'єктів федерації окремо та федерації в загалом. Суб'єктами федерації є держави або державні утворення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география / А.В. Колосов, Н.С. Мироненко. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 472с
2. Уоттс Рональд Л. Федеративні системи / Перекл. з англ. Р.Ткачук; Гол. ред і автор передм. Дж. Перлін. Х Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2002. – 192 с.
3. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / В. Е. Чиркин. – М. : Юрист, 1999. – С. 188-212.

Кравчук Ірина Ігорівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Не викликає жодних заперечень твердження, що використання спеціальних знань в межах досудового розслідування та судового розгляду усіх кримінальних проваджень є одним із засобів підвищення ефективності діяльності власне самих органів досудового розслідування та суду. Проведений аналіз спеціальної літератури засвідчує, що на сьогоднішній день серед вчених-криміналістів прийнято визначати спеціальними знання в галузі природничих, технічних, економічних та інших наук, якими не володіють особи з професійною юридичною підготовкою [1, с. 10], тобто особи, на яких покладається безпосередній обов'язок провадження досудового розслідування у формі дізнання та досудового слідства, а також працівники суддівського апарату.

З аналізу даних слідчої практики, а також особистого досвіду роботи в підрозділах слідства, вбачається те, що найпоширенішими формами використання спеціальних знань є залучення до проведення як процесуальних, так і непроцесуальних дій спеціаліста, а також призначення та проведення судової експертизи. Відповідно до ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [2]. Спеціаліст надає сторонам досудового розслідування кримінальних правопорушень допомогу у формі участі в підготовці та проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, проведення лабораторних досліджень, консультацій з окремих питань, що можуть виникнути у слідчого, прокурора в межах розслідування конкретного кримінального правопорушення, порад, рекомендацій, обстеження підприємств, ділянок території, об'єктів, та інших заходів.

З метою дослідження доказів в межах судового розгляду, суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань, що регламентується положеннями ч. 1 ст. 360 КПК України.

Іншою, не менш поширеною формою використання спеціальних знань, є призначення та проведення судової експертизи (ст.ст. 242-245 КПК України), яка обумовлює найбільше можливостей в застосуванні науково-технічних досягнень для вирішення завдань кримінального судочинства. До того ж, висновок експерта у відповідності до ч. 2. ст. 84 КПК України визнається таким же процесуальним джерелом доказів як і показання, документи та речові докази, має однакове у порівнянні з останніми процесуальне значення у кримінальному провадженні та підлягає обов'язковій оцінці суб'єктами доказування.

У науковій літературі питанням призначення та проведення експертизи в кримінальному судочинстві присвячено чимало праць таких вчених, як: Р.С. Белкін, А.В. Дулов, П.П. Іщенко, В.М. Махов, Ю.К. Орлов, О.Р. Шляхов та ін.. Однак, незважаючи на це, і досі виникають протиріччя з приводу визначення підстав та порядку призначення судової експертизи у кримінальному провадженні, що власне і обумовлює актуальність проведеного дослідження.

Власне судову експертизу прийнято вважати одним із правових інститутів, який зазнав найбільших істотних змін у зв'язку з реформуванням кримінального процесуального законодавства. Починаючи з 2012 року і по теперішній час серед теоретиків та практиків виникало чимало проблемних питань щодо призначення та проведення судових експертиз, вирішення яких, на їхню думу, сприяло б більш ефективній діяльності експертних установ та окремих експертів.

Загалом, метою проведення кожної судової експертизи є забезпечення всебічного, кваліфікованого та методично обґрунтованого дослідження об'єктів, що мають значення для встановлення обставин кримінального провадження, яке розслідується або розглядається в межах судового провадження. Проте, проблеми, зумовлені недоліками правового регулювання інституту судової експертизи у кримінальному процесі, багато в чому ускладнюють її ефективне використання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» остання може бути визначена як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

На думку, Є.І. Макаренко та В.М. Здор, яку ми повністю поділяємо, у такій редакції наведена вище дефініція не дозволяє відмежувати судову експертизу від іншої – несудової. У свою чергу, в криміналістичній науці та судовій експертології судову експертизу розглядають як процесуальну (слідчу) дію, яка полягає у проведенні за дорученням суду експертного дослідження матеріальних об'єктів або процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду, з метою отримання об'єктивного висновку з питань, що потребують спеціальних знань [3, с. 219].

У відповідності до глави 20 КПК України проведення експертиз віднесено до слідчих (розшукових) дій, ініціатором призначення яких на досудовому розслідуванні у більшості випадках виступають слідчий або прокурор. Зазначимо, що для призначення судової експертизи необхідна наявність як фактичних, так і юридичних підстав. Відповідно, фактичні підстави складають дані, які свідчать про певні обставини, що можуть стати передумовою для проведення судової експертизи. Юридичною підставою є передбачена КПК України процесуальна процедура та форма прийняття рішення про її призначення (постанова, ухвала).

В ч. 2 ст. 242 КПК України, з врахуванням останніх змін, внесених до чинного процесуального законодавства, визначено перелік підстав, що обумовлюють обов'язковість призначення судової експертизи, проте, на нашу думку, потреба у проведенні останніх в кримінальних провадженнях не обмежується ними, а залежить від особливостей конкретної справи. Вважаємо за доцільне зазначити, що 17 жовтня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства», який запроваджує певні зміни у порядку здійснення кримінального провадження, у тому числі щодо порядку призначення та проведення судових експертиз [4].

Так, вказаним вище документом було скасовано монополію державних судово-експертних установ на проведення експертизи у кримінальному провадженні, що до цього викликало особливе занепокоєння у науковців та практиків. Це не стосувалося інших видів проваджень, а лише кримінальних, та створювало можливість контролювати судово-експертну діяльність, шляхом

попередження проведення так званих «експертиз на замовлення». На наш погляд, хоча і у введенні монополії була присутня певна логіка, все ж таки вона суперечила демократичним засадам диспозитивності та змагальності сторін у кримінальному провадженні, а також принципам судово-експертної діяльності. Окрім цього, у наслідку збільшувалася кількість експертних досліджень, а відповідно і навантаження на державних експертів, затягування процедури досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, що негативно позначалося на виконанні завдань кримінального процесу у частині швидкого розслідування та судового розгляду.

Окрім скасування монополії на здійснення судово-експертної діяльності, сторони кримінального провадження отримали право на самостійне залучення експерта для проведення експертизи без звернення до слідчого судді. При цьому, доказова сила висновку, складеного експертом за замовленням сторони кримінального провадження, дорівнює доказовій силі висновку експерта, залученого на підставі ухвали слідчого судді. Адже до цього законодавцем необґрунтовано було позбавлено слідчого процесуальної самостійності залучати експерта в необхідний момент і закріпило це право за слідчим суддею. Тобто, аби залучити судового експерта до досудового розслідування кримінального провадження слідчому необхідно було звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді, на розгляд якого надавався п'ятиденний термін, що, знову ж таки, не забезпечувало реалізацію такого завдання кримінального процесу, як швидке розслідування та судовий розгляд.

Окремо слід зазначити, що слідчому та прокурору надано право на самостійне без звернення до слідчого судді залучення експерта для проведення психіатричної експертизи з метою підтвердження неосудності чи обмеженої осудності особи. Відповідно, суттєво обмежено право слідчого судді на самостійне залучення експерта для проведення експертизи. Від нині слідчий суддя може залучати експерта виключно на підставі клопотання сторони захисту та за умови наявності поважних причин, які не дозволяють стороні захисту залучити експерта власними силами, наприклад, відсутність грошових коштів. Право слідчого судді призначити експертизу за клопотанням сторони обвинувачення скасовано у повному обсязі.

Окрім всього зазначеного вище, вказаним законодавчим документом було виключено з переліку обов'язкових підстав проведення судової експертизи - встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України, а визначення розміру матеріальних збитків, проводити лише за умови, якщо потерпілий не може їх визначити самостійно та не зміг надати відповідні документи, що підтверджують розмір такої шкоди; розміру шкоди немайнового характеру; шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Отже, як висновок, можна зазначити, що зміни, внесені останнім часом до вітчизняного кримінального процесуального законодавства в частині здійснення судово-експертної діяльності є суттєвими і цілком обґрунтованими та очікуваними. Адже, на сьогоднішній день значно спрощена процедура призначена судової експертизи слідчим, який до цього змушений був

звертатися з відповідними клопотанням до слідчого судді, що значно зтягувало строки проведення досудового розслідування, до того ж, враховуючи завантаженість кожного конкретного слідчого матеріалами кримінальних проваджень, що перебувають у їхньому провадженні. Не останнє значення прийняті зміни мають і для працівників державних експертних установ, а також інших осіб, уповноважених на проведення конкретних досліджень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании и предупреждении преступлений. Вильнюс, 1977. 197 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. 768 с.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Макаренко Є.І., Здор В.М. Проблеми призначення судової експертизи у кримінальному провадженні. Право і суспільство. № 3. 2019. С. 218-222.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства: Закон України від 04 жовтня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-ix>.

Кучменко Марія Анатоліївна,

начальник циклу загальноправових дисциплін,
Державна установа «Житомирський
навчальний центр підготовки поліцейських»

Герун Марія Анатоліївна

ст. викладач циклу загальноправових дисциплін
Державна установа «Житомирський
навчальний центр підготовки поліцейських»

Ярошук Марія Анатоліївна

ст. викладач циклу загальноправових дисциплін
Державна установа «Житомирський
навчальний центр підготовки поліцейських»

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

В процесі розвитку України як безпечної європейської, демократичної та правової держави важливу роль у захисті прав і свобод людини та громадянина відіграють правоохоронні органи.

Стаття 3 Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

З цієї метою відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» створено центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію, що служить суспільству шляхом забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидію злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2].

Питання захисту прав і свобод людини та громадянина в діяльності поліції є предметом дослідження відомих учених як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, А. Васильєва, А. Соколової, З. Соломко, В. Тація, Ю. Тихомирова, В. Трофименка та ін. Водночас їх аналіз засвідчує необхідність дослідження питань, пов'язаних з роллю Національної поліції у захисті прав і свобод людини та громадянина.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу нормативно-правових актів з'ясувати значення та роль Національної поліції України у захисті прав і свобод людини та громадянина.

Відповідно Закону України «Про Національну поліцію» основним принципом діяльності Національної поліції є принцип верховенства права. Діяльність Національної поліції з забезпечення верховенства права включає два різні, але взаємопов'язані обов'язки: «забезпечувати дотримання офіційних законів, належним чином прийнятих державою, що включає забезпечення загального стану публічного спокою, та пов'язаний з цим обов'язок суворо обмежуватися власними визначеними повноваженнями, утримуючись від будь-яких свавільних дій і дотримуючись особистих прав і свобод громадян. Верховенство права передбачає не тільки, що робиться, але і те, як це робиться. При виконанні своїх обов'язків поліція повинна дотримуватись індивідуальних прав громадян, включаючи права людини і свободи людини, і не вчиняти свавільних або протиправних дій [3].

Слід зазначити, що у Законі України «Про Національну поліцію» передбачено статтю 7 «Дотримання прав і свобод людини, що визначає:

1. Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

2. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

3. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

4. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти

безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими.

5. У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [4].

Аналізуючи статтю 7 вищезазначеного Закону, слід відмітити декларативність окремих норм (наприклад, «можливі заходи припинення катування»), які повинні знати відображення в підзаконних нормативно-правових актах.

Діяльність Національної поліції спрямована на захист права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України [5]. Водночас існує тісний взаємозв'язок у діяльності Національної поліції між захистом прав людини та забезпеченням дотримання закону. «Наприклад, захищаючи особу від неправомірного насильства, поліція не лише запобігає вчиненню злочину, але й захищає право особи на життя і захист від нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження Розслідуючи пограбування, поліція не просто виконує свої службові обов'язки, але й забезпечує реалізацію права підозрюваного на справедливий суд і права потерпілого на мирне володіння своїм майном».

Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини та громадянина тісно пов'язана з міжнародними актами у цій сфері. Тому в умовах реформування поліції важливою є підготовка поліцейських, що включає введення відповідних програм навчальних курсів з таких питань як права людини, боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті, домашнє насильство, охорона правопорядку під час громадських заходів. Практичні заняття та відпрацювання вправ із врахуванням міжнародних принципів прав людини, в тому числі Європейської конвенції з прав людини та її судової практики, повинні бути включені в тренінги для поліцейський всіх структур [6].

Значну роль у захисті прав захисті прав і свобод людини та громадянина належить співробітництву Національної поліції з громадськістю.

Так, розділом 8 Закону України «Про Національну поліцію України» передбачено громадський контроль поліції. З метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники

територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. поліція взаємодіє з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проектів, програм та заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. Також передбачено залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських. Зокрема, контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських.

Отже, роль Національної поліції у захисті прав і свобод людини та громадянина є надзвичайно важливою. Адже саме співробітники поліції як представники центрального органу виконавчої влади забезпечують надання державних послуг щодо захисту прав і свобод людини та громадянина. З метою удосконалення роботи поліцейських у цій сфері необхідними заходами на рівні держави є розробка низки нормативно-правових актів (кодексів, інструкцій, наказів), які б урегульовували питання, пов'язані із забезпеченням верховенства права і неухильного дотримання поліцією прав людини; організація і проведення професійної підготовки та поліцейських; взаємодія та співпраця з громадськістю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254-к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
3. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики»¹(Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників міністрів) <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
5. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ Міністерства внутрішніх справ України: від 09.11.2016 № 1179 // Офіційний вісник України від 06.01.2017 — 2017 р., № 2, стор. 522.
6. Коментар генерального директорату з прав людини та верховенства права (директорату з прав людини) Ради Європи до проектів Законів України «Про органи внутрішніх справ» та «Про Національну Поліцію». – Електронний ресурс.- Режим доступу.

Кушнірук Юлія Олександрівна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

На сьогоднішній день серед ефективних державних і громадських засобів протидії злочинності найбільш суворим є інститут державно-правового примусу, а саме кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі на певний

строк, а також довічне позбавлення волі. Проте, у зв'язку з обранням нашою державою європейського напрямку розвитку, стратегічним напрямком вдосконалення системи виконання покарань в Україні є зменшення кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі. Прагнення до реалізації європейських стандартів зовнішньої і внутрішньої політики ускладнюється різким погіршенням рівня життя більшості громадян України, що впливає на актуальність досліджень в цьому напрямку.

Довічне позбавлення волі — це вид кримінального покарання, який полягає у позбавленні волі особи на строк від набрання вироком суду законної сили до смерті засудженого. Довічне позбавлення волі є найсуворішим видом покарання. Відповідно до статті 64 Кримінального кодексу України (далі – КК) [1] довічне позбавлення волі призначається за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК (у разі якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк). Згідно з статтею 12 КК особливо тяжкими є злочини, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі (ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ст. 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ч. 2 ст. 439, ч. 1 ст. 442, ст. 443 КК).

Так, вказаний вид покарання не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років та понад 65 років, а також щодо жінок, які під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку були в стані вагітності. Крім того, особи, засуджені до довічного позбавлення волі, не підлягають умовно-достроковому звільненню від відбування покарання (ст. 81 КК) та звільненню від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК).

Проте, необхідно враховувати, що у випадках, передбачених Законом України «Про амністію» засудженим вищевказаної категорії це покарання може бути замінене на позбавлення волі на певний строк (ст. 85-86 КК). Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі [2]. Вітчизняним кримінальним законодавством передбачено, що такий засуджений може бути помилуваний мінімум через 20 років відбування покарання, при цьому заміна на певний строк позбавлення волі не може бути меншою 25 років (ч. 2 ст. 87 КК).

Відповідно до п. 4 «Положення про порядок здійснення помилування», затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року №223/2015 клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили, а у разі оскарження вироку в касаційному порядку тільки після прийняття рішення відповідним судом [3].

Отже, до того часу, як засуджений відбуде покарання у вигляді 20 років позбавлення волі, останній позбавлений будь-якої можливості перегляду свого покарання з метою дострокового звільнення.

Досвід високорозвинених країн із усталеними системами виконання покарань показує, що мінімальна кількість років, які необхідно відбутися у в'язниці для отримання можливості бути звільненим від довічного позбавлення волі, є різною. Так, Австрія встановила такий строк у 15 років, Бельгія – 15 зі збільшенням до 19 або 23 років для рецидивістів, Болгарія – 20, Кіпр – 12, Чехія

– 20, Данія – 12, Фінляндія – 12, Франція – 18, Німеччина – 15, Греція – 20– тощо. [4]

Необхідно зауважити, що при зіставленні ст. 151 КВК України та п. 7 Рекомендації NRes (2003) 23 Комітету міністрів Ради Європи «Про здійснення виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі та інших тривалих термінів ув'язнення адміністраціями місць позбавлення волі» існує прогалина. Так, статті 151 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає, що засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі розміщуються у приміщеннях камерного типу (як правило, на дві особи), а також носять одяг спеціального зразка. Проте пунктом 7 вищезазначених Рекомендацій прямо заборонено поділ засуджених за ознакою строку покарання. Дану прогалину можна виправити шляхом внесення змін до чинного кримінально-виконавчого законодавства [5].

Чисельність довічно ув'язнених осіб на 1 січня 2019 року становила 1541 особу, тоді як на 1 липня 2018 року 1544 особи (1572 особи, а півтора роки тому - 1579 осіб), в тому числі 22 жінки. Станом на 1 вересня 2014 р. довічно засуджених в Україні було 1909 осіб. Необхідно відмітити, що протягом півроку число довічно засуджених в'язнів зменшилось на 28 осіб, але причини зменшення невідомі. Тому факт зменшення загальної кількості такої категорії покарань потребує більш детального вивчення [6].

Отже, пом'якшення політики держави щодо призначення покарань у вигляді позбавлення волі та судова практика, широке застосування альтернативних санкцій до злочинців, що не являють собою великої суспільної небезпеки, надають можливість істотно зменшити державні витрати на утримання пенітенціарної системи. Крім того, такі дії знизять рівень рецидивної злочинності та забезпечать соціальну реабілітацію частини правопорушників. Результатом політики України у кримінально-правовій сфері стане покращення стану національної безпеки нашої держави.

Україна прагне досягти європейських стандартів розвитку, а тому хоч і поступово та повільно, здійснює реформування чинного законодавства, щоб привести його у відповідність до європейського законодавства. Інститут довічного позбавлення волі потребує детального вивчення з метою усунення існуючих прогалин та неузгодженостей у чинному національному законодавстві, зокрема, кримінально-виконавчому.

1. Список використаних джерел та літератури:
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про амністію. Закон України від 5 липня 2001 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2593-14>
4. Про положення про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 21.04.2015р. № 223 // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>
5. Гончарук О. В. Деякі питання застосування інституту довічного позбавлення волі у кримінальному праві держав-членів Європейського Союзу / О. В. Гончарук // Право України. 2012 № 34. С. 24-28.

6. Н. В. Малярчук, М. В. Мороз. Довічне позбавлення волі: недоліки виконання покарання. Юридичний вісник 4 (49) 2018. С. 182-188
7. Кримінально-виконавча система України в 2018 році. Статистичний огляд//<http://ukrprison.org.ua/news/1548745687>

Лашевич Крістіна Олександрівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

СКЛАД ТА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

Актуальність теми дослідження. У сучасному міжнародному праві як загальноновизнаний утвердився принцип мирного вирішення спорів, згідно з яким міжнародні суперечки повинні вирішуватися виключно мирними засобами. Механізмом реалізації цих завдань є Міжнародні міжурядові організації системи ООН. Міжнародний суд є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Інтенсивність роботи Суду в останні 20 років суттєво зросла. Все більше держав, в тому числі і Україна, звертаються до Суду для вирішення спірних ситуацій, оскільки він пропонує зручні та ефективні засоби мирного врегулювання існуючих між ними розбіжностей. Його унікальний мандат, що охоплює всі справи, які будуть передані йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Статутом ООН або діючими договорами і конвенціями, в поєднанні з його універсальним характером, а також авторитетністю його рішень і заснованої на згоді юрисдикцією роблять Суд основним механізмом для врегулювання правових спорів між державами.

Міжнародний суд знаходиться в Палаці миру в Гаазі (Нідерланди). Суд приступив до своїх функцій в 1946 році, прийшовши на зміну Постійній палаті міжнародного правосуддя, яка працювала в Палаці миру з 1922 року. Відповідно до Статуту ООН (п. 33, ст. 1), міжнародні суперечки повинні урегульовуватись мирними засобами, одним з яких є розгляд в Міжнародному Суді [1].

Головна функція Суду полягає у вирішенні переданих йому державами правових спорів відповідно до його Статуту і міжнародного права (так звана «юрисдикція у спорах»). Суд також виносить консультативні висновки з правових питань, переданих на його розгляд Генеральною Асамблеєю, Радою Безпеки і іншими органами Організації Об'єднаних Націй, а також спеціалізованими організаціям, що мають на те повноваження від Генеральної Асамблеї (так звана «Консультативна юрисдикція») [1]. справи в Суді можуть порушуватися або в односторонньому порядку, або обома сторонами в залежності від укладених між ними спеціальних угод. У разі їх відсутності справу може бути розглянуто в суді тільки після взаємної згоди сторін про передачу спору на розгляд Суду [2, с. 48].

До складу Суду входять 15 суддів, що обираються на дев'ятирічний термін Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки ООН, які проводять

голосування одночасно, але незалежно один від одного. Суд зазвичай виконує свої функції в повному складі. Однак він може також створювати постійні або тимчасові (*ad hoc*) камери. З метою прискорення вирішення справ Суд щорічно утворює камеру в складі 5 суддів, яка на прохання сторін може розглядати і вирішувати справи в порядку спрощеного судочинства. Голова і Віце-голова Суду обираються їх колегами кожні три роки шляхом таємного голосування. Для обрання потрібна абсолютна більшість голосів. Голова керує роботою Суду і здійснює нагляд за адміністративним управлінням за допомогою Адміністративно-бюджетного комітету і різних інших комітетів, в яких працюють всі члени Суду. Віце-Голова заміняє голову в разі відсутності, якщо Голова не може виконувати свої функції, або в разі, якщо місце Голови стає вакантним [4]. На сьогоднішній день Головою Міжнародного Суду є Абдулкаві Ахмед Юсуф з Сомалі, Віце-Головою Сюе Ханьцин з Китаю.

До складу Суду може входити не більше одного судді від будь-якої держави. Кожні три роки на одну третину місць проводяться вибори. Судді, що йдуть у відставку не можуть переобиратися на новий термін. Члени Суду не є представниками своїх урядів, а незалежними суддями.

Після Голови та Віце-Голови члени Суду мають старшинство відповідно до дати, з якої починає спливати їх відповідний термін повноважень. Якщо два судді вступають на посаду в один і той же день, старшинство має старший за віком суддя. Член Суду, який має старшинство після Голови та Віце-Голови, називається «старшим суддею». Коли Суд проводить відкрите засідання, судді, які мають найбільший стаж роботи, сидять поруч з Головою та Віце-Головою. Нещодавно обрані судді розсідаються по обидва боки суддівського столу.

Разом з тим при здійсненні своїх функцій (наприклад, при складанні текстів рішень Суду) члени Суду мають рівний статус, незалежно від віку, часу виборів або тривалості терміну служби. Члени Суду при виконанні своїх обов'язків користуються пільгами та дипломатичним імунітетом. Щорічний оклад членів Міжнародного Суду складає 160 тисяч доларів США (станом на 2000 рік) [4]. Голова отримує спеціальну надбавку. Після виходу на пенсію судді отримують щорічну пенсію, яка після дев'ятирічного терміну служби становить половину їх окладу. Судді, які пропрацювали 18 років або більше, мають право на пенсію в розмірі двох третин від їх окладу. Рішення про оклади і надбавки приймається Генеральною Асамблеєю. Оклади і надбавки не оподатковуються.

Судді повинні мати кваліфікацію, яка потрібна в їх країнах для призначення на вищі судові посади, або бути юристами, які користуються авторитетом в області міжнародного права. Склад Суду повинен забезпечувати представництво основних правових систем світу. Коли Суд не має в своєму складі судді, який володіє громадянством держави, сторони в будь-якій справі, ця держава може призначити особу, якій доручається роль судді *ad hoc* в цій справі.

При Міжнародному суді є його адміністративний орган – Секретаріат. Його очолює Секретар, якому допомагає заступник і який заміщає його у випадку відсутності. Зазвичай у Секретаріаті працює близько 70 осіб.

Генеральний Секретар обирається Судом на сім років. Зараз Секретарем Міжнародного Суду є Філіпп Готьє з Бельгії.

З моменту його створення в 1945 році в Суд було передано понад 130 спірних справ, по яких було винесено понад 110 рішень. Суд вирішував суперечки в багатьох галузях міжнародного права. Ним була напрацьована значна практика в області суперечок, що стосуються делімітації морських просторів і демаркації сухопутних кордонів [3, с. 11].

Процедура вирішення спорів в Міжнародному Суді ООН є досить складною, тому в середньому розгляд однієї справи займає три-чотири роки. Дана процедура регламентується Статутом Організації, Статутом Міжнародного Суду і Судовим Регламентом. Важливо відзначити, що розгляд справи в Міжнародному Суді – один із засобів мирного врегулювання суперечок, сторонами якого є держави, які визнали юрисдикцію Суду, а значить рішення, винесене у справі, є обов'язковим для сторін. 2017 року в Суд звернулася наша держава зі справою «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Україна проти Російської Федерації)», незважаючи на заперечення російської сторони 8 листопада 2019 року Міжнародний Суд визнав свою юрисдикцію на розгляд даної справи [4].

У сучасних умовах зросла необхідність посилення міжнародного контролю та удосконалення механізмів мирного вирішення спорів. Цю проблему міжнародна спільнота вирішує за рахунок міжнародного правосуддя, Міжнародного Суду ООН. Склад Суду повинен забезпечувати максимально рівне представництво держав, самостійність та професіоналізм суддів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Статут Международного Суда ООН [Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>.
2. Ладыженский А.М., Блищенко И.П. Мирные средства разрешения споров между государствами/ А. М. Ладыженский, И. П. Блищенко. М.: Юрист, 2013. – 176 с.
3. Бондарев И. М. Международный суд ООН / И. М. Бондарев // Система международных судебных учреждений : учеб. пособие / И. М. Бондарев. – М., 2004. – С. 11–17.
4. Международный Суд Главный судебный орган Организации Объединенных Наций: вопросы и ответы [Електронний ресурс]// Режим доступу : <https://www.icj-cij.org/files/questions-and-answers-about-the-court/questions-and-answers-about-the-court-ru.pdf>.
5. Хоменко Святослав. Суд в Гааге решил рассмотреть иск Украины против России. Москва была против [Електронний ресурс]// Режим доступу : <https://www.bbc.com/russian/news-50351931>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖОРСТКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

В умовах сьогодення тема жорстокого поводження з тваринами, на жаль, досить актуальна, про що свідчать непоодинокі відео в мережі Інтернет та в засобах масової інформації, на яких люди знущаються над тваринами, на яких все починається від тестування косметики і закінчується відрубуванням кінцівок безпритульним тваринам, як би це жахливо не звучало. Проте в більшості випадках такі протиправні дії не розголошуються, тримаються в таємниці або вдало приховуються, тобто залишаються латентними для інших.

Беззаперечно, що жорстоке поводження з тваринами не лише завдає біль та страждання самим тваринам, але й значно шкодить суспільній моралі, і тому становить суспільну небезпеку. Ця небезпека полягає у тому, що жорстокість по відношенню до тварин в результаті може стати нормою поведінки, поширитися і на взаємовідносини між людьми. Адже саме такою поведінкою та ставленням до них ми показуємо зрілість нашої нації. Також слід пам'ятати, що близько 90% злочинців виплескували свої садистські схильності спершу на тваринах. Відомий широкому загалу злочинець-рецидивіст А. Онопрієнко, який був довічно засуджений за низку умисних вбивств, що вразили суспільство винятковою жорстокістю, свої злочинні дії розпочав у підлітковому віці саме жорстоким знущанням над тваринами [1, с. 85]. Не отримуючи вагомої правової оцінки, жорстокість набувала стійкого характеру і повільно переростала в риси характеру особистості, що згодом сприяло вчиненню антисоціальних вчинків, а в подальшому – злочинів. Отже, жорстокість до тварин породжує ще більш небезпечне явище – жорстокість до людей. Такий підхід принципово змінює уяву про суспільну небезпеку такого діяння, що й обумовлює необхідність застосування й розвиток відповідних кримінально-правових норм.

І.О. Дубіна з цього приводу зазначала, що поводження з тваринами є однією з головних і невід'ємних частин нашого життя, діяльності та існування. Поведінка з тваринами впливає на різні сфери нашого життя, в тому числі на морально-етичне, економічне становище [2, с. 377].

Цілком логічним є твердження про те, як люди ставляться до тварин може по-різному впливати на моральність і закономірність суспільства. Свого часу Махатма Ганді зауважував: «Велич і моральний прогрес нації можна виміряти тим, як ця нація ставиться до тварин». На жаль, Україна тут аж ніяк не може бути прикладом високої цивілізованості.

Загалом, проблема жорстокості є дуже небезпечною. Адже діти, які спостерігають за насиллям над тваринами, в тому числі і над людьми, піддаються сильному впливу, виховуючи або розвиваючи байдужість до них.

Така фізична жорстокість, незаконні дії, можуть призводити до інших, ще більш серйозних злочинів, як вбивство людини.

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 року, така протиправна поведінка може виражатися у знущанні над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин [3]. У більшості випадках жорстокому поводженню піддаються безпритульні тварини, серед яких є і ті «домашні улюбленці», яких люди або загубили, або бездушно викинули на вулицю.

За порушення норм вказаного вище закону передбачена адміністративна відповідальність за ст. 89 КУпАП та кримінальна відповідальність за ст. 299 КК України. Проте, як з цього приводу зазначає Р.В. Вереша, враховуючи дещо відмінне від кримінально-правового, визначення жорстокого поводження з тваринами та з метою усунення невідповідності між цими правовими нормами, слід уточнити п. 10 ч. 1 ст. 1 вказаного закону вказівкою, що знущання відбувається щодо хребетних тварин [4, с. 57].

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на загальноприйняті принципи моральності у сфері поводження з тваринами. Жорстоке поводження з тваринами, знущання над ними суперечить сформованим у суспільстві підвалинами гуманного ставлення до тварин і чинному законодавству.

Предметом даного злочину є будь-які хребетні тварини, птахи чи інші живі істоти, які мають кісткових хребет, головний та спинний мозок, кровоносну та нервові системи, незалежно від їхньої належності і того, де вони мешкають та з якою метою використовуються. Ними можуть бути як дорослі тварини, так і молодняк, тварини домашні (собака, кіт), сільськогосподарські, а також дикі, які знаходяться як в стані природної свободи, так і в зоопарках і т.д.

Об'єктивна сторона злочину виражається у знущанні над тваринами, або нацьковуванні тварин одне на одного. Як правило, знущання проявляється в діях, бездіяльність може полягати в жорстокому поводженні з твариною, яке може бути вчинено у залишенні тварини без їжі, води з боку особи, яка повинна піклуватися про тварину.

Злочин вважається закінченим в момент скоєння будь-якого із зазначених діянь незалежно від настання наслідків (смерті тварини і т.д.). Заподіяна шкода перебуває за межами складу злочину, але може бути врахована при визначенні покарання.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює, що вона: а) знущається над твариною, що належить до хребетних, із застосуванням жорстоких методів та бажає цього, б) або те, що особа знущається над тваринами з хуліганських мотивів, або в) цькує таких тварин одне на одного з хуліганських або корисливих мотивів. При цьому винний бажає так вчиняти.

Суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, що досягла 16-річного віку.

Вважаємо за необхідне вказати на одну із кваліфікуючих ознак даного кримінального правопорушення, як жорстоке поводження з тваринами, вчинене в присутності малолітнього, передбачена ч. 2 ст. 299 КК України. Наявність цієї кваліфікуючої ознаки припускає, що зазначені в законі діяння вчиняються в тому місті, де присутні одна чи кілька осіб, які не досягли 14-річного віку. Винний усвідомлює, що таке поводження з тваринами сприймається малолітнім і скоює дані дії, враховуючі ці обставини. При цьому винний повинен усвідомлювати неповноліття хоча б одного з присутніх підлітків. Власне, ця норма спрямована на захист духовного здоров'я таких осіб від згубного впливу фактів жорстокого поводження з тваринами в їх присутності

На нашу думку, причинами жорстокого поводження з тваринами є, перш за все, високий рівень латентності цього злочину, недостатня міра покарання за ці діяння, низьке морально-етичне виховання населення, підтримання полювань на тварин, зоопарків, цирків тощо.

Аналізуючи норми чинного законодавства, можемо визначити наступні принципи захисту тварин від жорстокого поводження, а саме: жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині; забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені відповідно до законодавства; заборона жорстоких методів умертвіння тварин; відповідальність за жорстоке поводження з тваринами; утримання і поводження з домашніми тваринами без мети заподіяння шкоди як оточуючим, так і самій тварині.

Важливим фактором, який впливає на людей та їхню поведінку, є пропаганда. Її відсутність - це відсутність підбурювання до насилля, що передбачено ст. 5 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження». Відповідно забороняються пропаганда жорстокого поводження з тваринами, заклики до жорстокого поводження з ними, а також пропаганда мисливства в системі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної і вищої освіти. Забороняється використання в розважальних або комерційних цілях матеріалів, що демонструють жорстоке поводження з тваринами [3].

Не потрібно забувати і про належні умови утримання тварин, які повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям, задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби.

Дієвим способом боротьби з проявами жорстокого поводження з тваринами, на нашу думку, є, перш за все, встановлення більш суворого покарання за вчинення таких протиправних дій. По-друге, існує необхідність у створенні притулків для тварин та забезпечувати їх усім належним, у тому числі і відповідною медичною допомогою. Необхідно створити або вдосконалити повноважні організації, які будуть відслідковувати незаконне полювання та фіксувати правопорушення для подальшого кримінального

провадження, окрім тих випадків, де полювання забезпечує стабільність чисельності певної популяції. Потребується створити механізм реєстрації бездомних тварин, їх стерилізації. Створити окремий реєстр і зобов'язати господарів вносити туди домашніх тварин, їх загальний стан та вагітність, задля попередження позбування потомства способом підкидання на вулиці міст. Варто запровадити обов'язкове чіпування тварин та адміністративну відповідальність за викинутих на вулицю тварин. Важливо заборонити цирки з тваринами, забезпечити більш жорстокий державний контроль за зоопарками. Необхідна пропаганда гуманності та загальнолюдських цінностей в суспільстві, законними методами змусити правоохоронні органи не ігнорувати факти жорсткого поводження з тваринами.

Отже, ми вважаємо, що втілення цих ініціатив позитивно вплине на рівень поводження з тваринами в державі та сприятиме скороченню кількості безпритульних тварин, які найчастіше стають жертвами злочинців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Головка І.А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. А. Головка. К., 2010. 200 с.
2. Дубіна І.О. Кримінологічні аспекти жорстокого поводження із тваринами в Україні. Порівняльно-аналітичне право. № 4. 2018. С. 376-379.
3. ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>.
4. Вереша Р.В. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правовий аспект). Вісник Академії адвокатури України. Том 11 число 1 (29). 2014. С. 53-61.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Калмиков Д.Ю. Правова оцінка жорстокого поводження з тваринами за законодавством України. Вісник Верховного Суду України. № 11 (171). 2014. С. 38-44.

Магась-Демидас Ю.І.,
кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ВИПАДОК ХВОРОБИ ЗА ЗАКОНОМ 1912 РОКУ В ЦАРСЬКІЙ РОСІЇ

Друга половина ХІХ ст. в Європі пройшла під знаком вирішення робітничого питання, під яким розуміли поліпшення умов праці і побуту найманих працівників. В окремих країнах, зокрема в Англії, вже в першій половині ХІХ ст. приймалися відповідні закони. Певні кроки в цьому напрямку робили Пруссія, Австрія, Баварія тощо. Одним зі способів вирішення робітничого питання було введення обов'язкового соціального страхування. У цьому питанні успішно просувалася Німеччина, яка і стала орієнтиром для Російської імперії в плані розвитку системи обов'язкового соціального страхування.

У Німеччині страхові товариства й лікарняні каси утворювалися виходячи з галузевої приналежності підприємств. Ще однією суттєвою особливістю німецької системи соціального страхування було поширення страхових товариств і лікарняних кас не тільки на промислових підприємствах, а й в межах окремих місцевостей. На відміну від німецької системи обов'язкового соціального страхування, російським законодавством передбачалося створення лише фабричних кас (при підприємстві) [1, с. 100-101].

Першим кроком до забезпечення захисту прав робітників стали «Тимчасові правила про товариства і союзи» (4 березня 1906 р.) [5]. Вони дозволяли створювати професійні спілки. Проте, останні не могли задовольнити потреби робітників у страхуванні.

У 23 червня 1912 р. третя державна Дума прийняла пакет законів про забезпечення робітників у зв'язку з нещасними випадками і через хворобу [2]. Норми, що стосувалися забезпечення по старості та інвалідності, залишилися на стадії обговорення. Закон 1912 р. закріпив практику страхування робітників, що вже склалася, і привніс новий елемент обов'язковості й державного контролю. Він був покликаний здійснити широкомасштабну соціальну реформу (відповідно до наряду, заданого П. А. Столипіним у 1906 р.). Документ вперше включав у себе комплекс заходів щодо забезпечення робітників в результаті нещасних випадків і по хворобі, завершивши формування системи страхування робітників у царській Росії.

Закон 1912 р. був складним, багаторівневим нормативним актом. У його структурі налічувалося в цілому 286 статей. Структура закону складала два великих блоки: перший блок характеризував сам процес соціального забезпечення робітників у зв'язку з нещасними випадками і через хворобу, другий представляв організаційну сторону майбутнього страхування. Процедура страхування розкривалася в положеннях закону "про забезпечення робітників на випадок хвороби" (115 статей) і "про страхування робітників від нещасних випадків" (120 статей).

Закон 1912 р. в частині страхування від нещасних випадків містив як загальні постанови з позначенням кола підприємств, кількості застрахованих осіб, з їхніми правами та обов'язками (перші 68 статей закону), так і окремі пункти щодо страхових товариств (з 69 по 120 ст.). У ньому деталізувалися багато положень попереднього закону 1903 р. про винагороду потерпілих від нещасних випадків підприємцями або ж, навпаки, узагальнювались деякі позиції. Закон 1912 р., розвиваючи ідею забезпечення робітників у зв'язку з нещасними випадками (положення, прийняті в 1903 р.), вибудовував систему зобов'язань сторін і страхових гарантій. Допомога та пенсії у зв'язку з нещасними випадками виплачувалися за новим положенням страховими товариствами.

Учасниками товариств в примусовому порядку ставали власники підприємств. Справами страхових товариств управляли Загальні збори (встановлювали правила про видачу виплат, про запобігання нещасним випадкам, про запобіжні заходи на виробництві) [3].

Згідно із законом 1912 р. забезпечення робітників у разі хвороби було покладено на створювані для цього лікарняні каси. Капітал для видачі допомоги складався з внесків робітників у розмірі від 1 до 2% заробітної плати (в залежності від кількості учасників лікарняної каси і рішення зборів її членів), а також доплати промисловців у розмірі 2/3 загального внеску робітників. Виплату допомоги по хворобі лікарняні каси починали з четвертого дня захворювання. Робітник, застрахований в установленому порядку на випадок каліцтва, отримував допомогу з дня нещасного випадку. Виплати на випадок хвороби мали сплачуватися в протязі не більше 26 тижнів, а при повторних захворюваннях – не більше 30 тижнів на рік. Внаслідок нещасного випадку допомога видавалася протягом перших 13 тижнів, а потім, після встановлення ступеня працездатності, потерпілому робочому призначалася пенсія, виплата якої лягала вже на страхові товариства.

Допомога на випадок хвороби або каліцтва встановлювалася законом в розмірі від 1/2 до 2/3 заробітної плати при наявності непрацюючої дружини і малолітніх дітей, решті випадків – в розмірі від 1/4 до 1/2 заробітної плати. Пенсії при повній втраті працездатності встановлювалися законом 1912 р., як і законом 1903 р., в розмірі 2/3 середньої заробітної плати з розрахунку 280 робочих днів плюс натуральні видачі (продукти, квартира), якщо вони мали місце, а при частковій – в залежності від ступеня втрати працездатності. Пенсії за померлого від нещасного випадку працівника виплачувалися в залежності від ступеня споріднення: вдові – 1/3, дітям – 1/6, в цілому ж виплати не перевищували 2/3 заробітної плати померлого. Наскільки мізерною була ця сума, можна судити хоча б з того, що середній річний заробіток фабрично-заводського робітника у 1904 р. дорівнював 214 руб. Допомога на похорон повинна була видаватися лікарняними касами в межах 20-30-кратного денного заробітку померлого робітника за рахунок страхових товариств (за законом 1903 р. Допомога на похорон становила 30 руб. для дорослого і підлітка і 15 руб. – для малолітнього). Нарешті, згідно із законом 1912 р., як і за законом 1903 р., передбачалася можливість заміни пенсії одноразовою сумою (10-кратна капіталізація пенсії).

Значним недоліком закону 1912 р. було те, що його дія поширювалася тільки на Європейську Росію і Кавказ, тоді як на решті території продовжували діяти правила 1903 р. Крім цього, закони 1903 і 1912 рр. не стосувалися будівельних і сільськогосподарських робітників, а також працівників кустарних і ремісничих майстерень. Положення закону від 23 червня 1912 р. поширювалися на залізничний транспорт, окрім випадків, коли пенсії, згідно із законом про пенсійні каси від 30 травня 1888 р. були вищими, ніж за новим законом. На залізницях не створювалися лікарняні каси, тому самі залізничники в виплатах для хворих і скалічених робітників не брали участі. Як і раніше, правління доріг зобов'язані були видавати своїм службовцям, майстровим і робітникам допомогу під час хвороби, причому вони повинні були бути не меншими, ніж допомога із лікарняних кас. Професійні захворювання не потрапляли під дію цього закону. Представникам ряду професій з підвищеним ризиком (складачі поїздів, стрілочники, оглядачі вагонів, мастильники) в разі

каліцтва пенсія встановлювалася з розрахунку 3/4 фактичного заробітку. Розгляд справ про призначення пенсій було покладено на місцеві комітети, створювані на кожній залізниці. Половина їх членів призначалася, а інша вибиралася з числа службовців [4, с. 75-76].

Отже, закон 1912 р. дещо розширив страхування робітників у порівнянні з попередніми нормативно-правовими актами, насамперед за рахунок страхування від хвороби. Проте, страхове законодавство поширювалося на обмежене коло працівників, розміри виплат були доволі незначними. Порівняно із страховим законодавством Західної Європи, російське надавало робітникам менше можливостей у захисті соціально-економічних прав та інтересів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Чилькина К. В. Система обязательного социального страхования в Российской империи: ориентация и проблемы становления / К. В. Чилькина // Вестник Саратовской государственной юридической академии. – № 1 (102), 2015. – С. 100-105.
2. Об обеспечении рабочих на случай болезни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/8462-ob-obespechenii-rabochih-na-sluchay-bolezni#mode/inspect/page/1/zoom/4>
3. Ашмарина С.В. Завершающий этап становления системы страхования в дореволюционной России. Закон 23 июня 1912 г. / С. В. Ашмарина // Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/Labour/Article/1912.htm>
4. Иванов Л. М. Страховой закон 1912 года и его практическое применение / Л. М. Иванов // Отечественная история. – 1995. – №. 5. – С. 73-87.
5. Mahas-Demydas Y., Rudnytska O. Legal status of the trade unions in the Russian empire in 1905–1917 // Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – Вип. 12. – 232 с. – С. 64-73.

Anna Melnichenko,
undergraduate student of the socio-psychological faculty,
Zhytomyr Ivan Franko State University

SOCIAL POLICY IN UKRAINE: GENDER

Ukrainian society is now under the influence of large-scale economic, political, social and cultural transformations. These processes are accompanied by increased differentiation of society. Gender inequality is one of its manifestations. It is currently inherent in every society, regardless of political system or level of socio-economic development. The problem is the unequal opportunities for women and men within the structure of government, education and employment, as well as income levels.

In the context of today's socio-economic transformation of society, the concept of "gender equality" has received several definitions, which include equality between men and women before the law, in the labor market (equality in remuneration for equal work and access to economic resources), as well as equal opportunities for expressing their interests regardless of gender. Gender equality is proposed to mean not only the equality of legal rights of women and men, but also the equality of

conditions and opportunities for the exercise of these rights. That is, women and men should enjoy the same social status, have equal conditions for the realization of all human rights, equal opportunities to contribute to national political, economic, social development and to enjoy its results [4].

Ukraine has been gradually moving towards a coherent social gender policy, trying not only to declare equal rights and opportunities for women and men, but also to take real actions and measures, gradually moving towards positive changes in the legislation.

The formulation of gender policy on the basis of equality between women and men in Ukraine was based on the following prerequisites:

- historical (the emergence of women's organizations, the influence of the feminist movement, the Beijing Declaration and other international normative acts aimed at improving the status of women in all walks of life);
- cultural (the cult of the mother-mother in society);
- political (a gradual increase in the representation of women in politics, in particular in the Verkhovna Rada of Ukraine, local governments);
- educational (introduction of subjects of gender policy in the institutions of higher education of our country, creation of laboratories for gender studies) [7];
- demographic (early mortality of men, decrease in fertility and demographic aging of the population);
- medical;
- economic (women have a lower employment rate and therefore a higher unemployment rate).
- social (domestic violence, especially against women, as well as trafficking in human beings) [5].

At present in Ukraine the legal regulation of the state gender policy is carried out by normative legal acts of two levels: supranational (international and European Union law) and national. International acts (supranational) include: Universal Declaration of Human Rights, the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the UN Millennium Declaration, the Beijing Declaration and the Platform of Action approved by the Fourth World Conference on Women, and the Declaration on Women. the eradication of violence against women, the Convention on the Equal Remuneration of Men and Women for Work of Equal Value and on the Political Rights of Women.

National-level normative acts governing relations in the field of state gender policy in Ukraine include, first of all, the Constitution of Ukraine [6]. The prohibition of discrimination, equality of rights and freedoms of a person and a citizen regardless of gender is determined and guaranteed by Art. 24 of the Constitution of Ukraine, which in particular states that citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law. There can be no privileges or restrictions on race, color, political, religious and other beliefs, gender, ethnic and social background, property status, place of residence.

It should be noted that the equality of women and men in social, political and socio-cultural activities is ensured by various means, for example, providing women with equal opportunities for men in education and training, in work and in

remuneration for it. In addition, conditions are created that enable women to combine work with motherhood, including legal protection, material and moral support and protection of motherhood and childhood, paid social leave and other benefits, as well as special health and safety measures. ' I am women.

The principle of gender equality is also enshrined in Art. 51 of the Constitution of Ukraine: “Marriage is based on the free consent of a woman and a man. Each spouse has equal rights and responsibilities in marriage and family ... Family, childhood, motherhood and paternity are protected by the state”[1].

The basis for gender policy in Ukraine is the Law on Equal Rights and Opportunities for Women and Men. It states that state policy in the field of equal rights and opportunities for men and women should be aimed at preventing discrimination on the grounds of sex, ensuring equal opportunities for men and women in combining professional and family responsibilities and in making social decisions, and also promoting gender equality, support for the family, protecting the public from information aimed at gender discrimination and nurturing and promoting gender culture in our country rnoyi equality [3].

It is worth noting that the Law of Ukraine “On the Principles of Prevention and Combating Discrimination in Ukraine” defines actions that are not considered to be sex based discrimination. These are actions related to the special protection of women during pregnancy and childbirth (breastfeeding), mandatory mandatory military service for men, the difference in retirement age for men and women, special requirements for the protection of men and women related to the protection of their reproductive health and positive actions [2].

In the area of both labor and social law, one of the most regulated by EU legislation is the issue of the prohibition of various types of discrimination, in particular gender discrimination. Rudnitskaya OP removes three groups: equal treatment, equal pay, equal social security [8].

The formation of a social and democratic society requires equal opportunities in the field of self-realization of a person, regardless of gender, age, nationality or social origin. However, the current legislation in Ukraine creates only a certain legal field, preconditions for equality, but does not provide actual opportunities and conditions for its implementation. To date, the protection of equal rights and opportunities for men and women requires a special state mechanism to deal with the implementation, provision and supervision, as well as advocacy, to support a gender policy aimed at the democratic development of society and its expression as equal in both social genders.

Therefore, at the present stage of social policy development in Ukraine, particular attention should be paid to the existing gaps and contradictions between the principles of gender equality and real social processes enshrined in the legislation. It is necessary to ensure the complete elimination of the gender imbalances that currently exist in almost all spheres of public life.

List of sources and literature used:

1. Конституції України від 28 червня 1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/paran4239#n4239>

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України № 5207-VI від 06.09. 2012 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Герасименко Г. В. Гендерні аспекти соціальної політики в Україні / Г.В. Герасименко // Демографія та соціальна економіка. 2008. № 1.
5. Дисюк Т. М. Особливості державної гендерної політики в Україні / Т. М. Дисюк // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 46. С. 222-229.
6. Сербіна Н. Реалізація гендерної політики в Україні. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1211/29/>
7. Ставицький Н. Ю. Гендерні чинники соціально-економічного 30 розвитку країни / А. В. Ставицький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2016. Вип. 7. С. 14–20.
8. Рудницька О. П. Гендерна рівність у соціальній політиці Європейського Союзу / О. П. Рудницька. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: Зб. Наукових статей. (Житомир, 18 травня 2017 р.). 2017. С.55-58.

Referens:

Konstytutsii Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy.
Zakon Ukrainy «Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini» № 5207-VI vid 06.09. 2012 r. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy.
Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» vid 08 veresnia 2005 r. № 2866-IV. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy.
Herasymenko H. V. Henderni aspekty sotsialnoi polityky v Ukraini. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 2008. № 1.
Dysiuk T. M. Osoblyvosti derzhavnoi hendernoi polityky v Ukraini. Aktualni problemy polityky : zb. nauk. pr. NU OYuA. Odessa : Feniks, 2012. Vyp. 46. S. 222-229.
Serbina N. Realizatsiia hendernoi polityky v Ukrainy
Stavytskyi N. Henderni chynnyky sotsialno-ekonomichnoho 30 rozvytku krainy. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. 2016. Vyp. 7. S. 14–20.
Rudnytska O. P. Henderna rivnist u sotsialnii politytsi Yevropeiskoho Soiuzu. Suchasni tendentsii rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti: Zbirnyk naukovykh statei. 2017. S.55-58.

Менчинська Юлія Юріївна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ІНСТИТУТУ СМЕРТНОЇ КАРИ

Постановка проблеми. Розвиток суспільства йде шляхом гуманізації поглядів, нормотворчої бази, а особливо лояльного застосування міри покарання до підсудних. Тому, тема смертної кари є досить дискусійною та багатогранною і має безліч аспектів не тільки юридичних але й соціальних, релігійних, політичних, економічних та багато інших. Виникає безліч надскладних питань стосовно правильності та гуманності смертної кари, адже у кожної зі сторін свої погляди та аргументи з цього приводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виникнення та формування інституту смертної кари розглядались у працях С.С. Алексєєв, Ю.М. Антонян, С.В. Бородин, М.М. Гернет та інших дослідників.

Мета статті - дослідити історію виникнення та формування інституту смертної кари в країнах Європи та Америки.

Виклад основного матеріалу. Смертна кара - позбавлення життя людини, визнаної винною у вчиненні злочину, на підставі рішення органу державної влади [1, с. 609]. Історично смертна кара застосовувалася органами влади за політичні та релігійні переконання, які суперечили загальноприйнятим, за поведінку, яка відхилялась від норм визначених суспільством. Іноді суд здійснювався без належної правової процедури, наприклад суд Лінча. Така практика, як самосуд існує і до тепер. Але протягом століть в Європі та Америці відбувались дискусії щодо інституціоналізації смертної кари та правового врегулювання данного виду покарання.

Вперше закон про смертну кару був прийнятий вавилонським царем Хамурапі в XVIII ст. до н. е. Він кодифікував смертну кару за 25 різних злочинів. Покарання у вигляді позбавлення життя також було частиною і хетського кодексу (XIV ст. до н. е.). В Афінах у VII ст. до н. е. смертна кара стала єдиним покаранням за будь-який злочин, завдяки законодавцеві Драконті. Втілювався вирок різноманітними способами: розп'яття на хресті, втоплення, нанесення тілесних пошкоджень, не сумісних з життям, спалення живцем. В V ст. до н. е. в Стародавньому Римі були кодифіковані Закони Дванадцяти таблиць, які включали в себе смертну кару за такі види злочинів як: публікація образливих пісень, порушення нічного спокою в міських районах. Вже в такій ранній практиці смертна кара була правовим інститутом, що використовувалася як покарання за широке коло проступків, заборонених законом.

В середніх віках, як списки смертних злочинів, так і форми страти значно розширились. В Середньовіччі і світська і церковна влади брали участь в стратах, які були швидше жорстокими виставами. Вирок приводився у виконання публічно як видовище або ритуал. Важливим або навіть істотним елементом смертної кари була не тільки смерть звинуваченого, але й сам публічний процес вбивства [3, с. 15].

В "Новому світі" на застосування смертної кари вплинула Британія. "Кривавий кодекс" епохи Єлизавети включав в себе понад 200 злочинів, за скоєння яких присуджувалась смертна кара. Американські колонії наслідували Англію, використовуючи публічні ритуальну повішення як форму покарання. З середини XVIII ст. влада розпочала проводити так звані штучні страти через повішення. Американський дослідник історії права Стюарт Баннер підсумував ранні американські практики так: "Смертна кара була не просто одним із методів покарання. Це була відправна точка для всіх інших видів покарання... Коли держава карала за серйозний злочин, більшість методів ... мали різні варіації виконання. Чиновники виносили смертні вироки, які ніколи не приводилися у виконання, влаштовувалися уявні повішення. Церемонії страти зупиняли в останню хвилину. Це була скоріш символічна смерть злочинця аніж фізична. В ранній Америці смертна кара була не просто одним покаранням, а

цілим спектром покарань з різною ступінню суворості вищою та нижчою, аніж звичайна страта” [2, с. 89].

Наприкінці XVIII ст. відбулась трансформація карної практики. Ці зміни пов'язані з появою пенітенціальних закладів (установи, призначені для виконання кримінальних покарань), які дозволили продовжити термін ув'язнення для великої кількості осіб. З появою в'язниць з'явилась альтернатива смертній карі та практичному спектру жорстоких страт: у в'язницях допускалися різні види утримання (наприклад, каторжні роботи, одиночні камери і т. д.). Тимчасовість даної міри покарання давала можливість визначити ступінь тяжкості злочину та призначити відповідне покарання, а також давала можливість переосмислити свою поведінку ув'язненому.

У XIX ст. відбулись докорінні зміни у свідомості суспільства по відношенню до смертної кари. В Італії в 1864 р. Чазаре Беккарії опублікував есе “Про злочини та покарання”, в якому поставив під сумнів авторитет держави та її право використовувати смертну кару як переважний метод покарання. В своїй праці він стверджує, що оскільки людина не являється власним творінням, то ніхто окрім Господа не має права відібрати в неї життя. Однак, все ж повністю він невідмовлюється від застосування смертної кари. На його думку, даний вид покарання має мати місце як кара за державний переворот або ж як засіб впливу стримування народу від злочинних помислів та діянь.

В Англії такі гуманістичні ідеї поширились завдяки діяльності Ієремії Бентами та Самюеля Ромілі. Хоча Бентам і стверджував, що як судді, так і свідки не застраховані від помилок, і як скоро голова несправедливо засудженого не полетіла б з плеч, ніхто вже не зможе відновити її на місці, у випадку, якщо з'ясується його невинність. Крім того, разом із засудженням на ешафоті помирає й надія на його перевиховання та можливість використання його праці на благо суспільства. Не дивлячись, на такі гуманістичні погляди, Бентам все ж визнавав, що смертна кара справляє на широку публіку більш сильне та стійке враження, аніж будь-який інший вид покарання, і що вона є цілком виправданим та справедливим покаранням за вбивство. Зрештою аболіціоністський (рух проти використання смертної кари) рух в Британії переміг і в 1965 році парламент прийняв закон про відміну вищої міри покарання. Цей закон передбачав “скасування смертної кари за всі звичайні” злочини, але законодавство зберегло покарання смертю за такі злочини, як державна зрада та деякі військові. Протягом “довгого 19 ст.” методи страти стали менш жорстокими, а кількість злочинів, за які присуджувалась смертна кара, була значно зменшена порівняно з більш ранніми століттями [4, с. 25].

До середини XX ст. відбулись дві значущі події, які сприяли відміні смертної кари, як покарання за злочини. В США в ряді справ Верховного суду оскаржувались питання, про те, чи підлягає смертна кара під конституційну заборону “жорстоких та незвичайних покарань”, Смертна кара також стала глобальною проблемою під час судових процесів над нацистськими лідерами в Нюнберзі після Другої світової війни, а після прийняття Декларації прав людини 1948 року та наступних договорів про права людини, однозначно право

на життя було надано всім, а відміну смертної кари стали заохочувати в усьому світі.

Станом на сьогодні в більшості країн світу смертну кару замінена на довічне ув'язнення, як вищу міру покарання за злочин. Однак, не дивлячись, на таку позитивну тенденцію в 56 країнах світу все ще застосовують смертну кару, а приведення вироку в дію так і залишилось антигуманним та жорстоким.

Інститут смертної кари викликає інтерес не лише як юридичний факт, але й як ціннісне явище. З огляду на всі метаморфози які відбулись в свідомості суспільства протягом століть, можна стверджувати, що життя людини стало найвищою цінністю сучасного суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баннер, Стюарт. Смертная казнь: американская история. Кембридж, 2003.
2. Скринька. Д. В. Смертна кара // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). – Київ, 2004. Т. 2 : М – Я., 812 с.
3. Карпенко М. І. Смертна кара: бути чи не бути? // Юридична наука. 2013.
4. Мироненко О. М. Відміна смертної кари - плід юридичної еквілібристики // Юридична наука, 2000.

Мисько Віра Василівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ЗАКОНОДАВСТВО НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА В ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ

Наполеон Бонапарт, як визначний політик свого часу та реформатор, здійснив у Франції помітні законодавчі перетворення, що згодом лягли в основу законодавства усієї Європи. Його діяльність проявилася у прийнятті ряду кодексів, що скасовували застарілі середньовічні норми та вводили нові, що відповідали потребам тогочасного суспільства.

Термін «кодекс» у Франції спочатку застосовували до компіляцій (збірок) королівських ордонансів, котрі так і не набули юридичної сили. Це, зокрема, Кодекс Генріха III, Кодекс Людовика XIII та ін. У XVIII ст. кодексами також називали королівські ордонанси й збірники законів: їх складали і органи державної влади, і окремі юристи. Однак у французькому праві сучасне розуміння поняття «кодекс» закріпилось лише після набрання чинності кодексами Наполеона Бонапарта [4, с. 99].

Один з найбільш важливих нормативно-правових актів в історії, який повернув традиції римського права і став зразком для законотворців, прийнятий 21 березня 1804 року Цивільний кодекс, також відомий як Кодекс Наполеона. Спочатку він складався з 2281 статті. Документ в трьох частинах замінив приблизно 360 місцевих законів, які часом суперечили один одному. З одного боку, він закріпив завоювання Великої французької революції, а з іншого – зафіксував непорушність права власності. Кодекс включає вступну частину і три основні. У вступній частині закріплено право і обов'язок судді вирішити

спір навіть тоді, коли закон мовчить або його зміст неясний. Цей припис прискорював і спрощував судовий розгляд не врегульованих законом правопорушних дій в сфері цивільного права.

Структурно книги поділялися на титули, розділи, підрозділи, а вони – на статті. Книги упорядковувалися за предметним критерієм, унаслідок чого отримали назви: «Про осіб»; «Про майно і різні види власності»; «Про способи набуття власності». Така структура відповідала системі римського приватного права – особи, речі, зобов'язання, спадкування. Структуру Цивільного кодексу Франції 1804 р., з огляду на ці чинники, можна вважати класичним прикладом інституційної системи побудови кодексу [1, с. 90].

У першій книзі («Про осіб») йшлося про інститути шлюбу, опіки, розлучення, усиновлення. Головним принципом цього розділу стала рівність громадян перед законом.

У другій («Про майно і про різні видозмінах власності») вказується, що розпорядження своїм майном не повинно завдавати шкоди оточуючим, при цьому ніхто не може бути примушений до того, щоб відмовитися від своєї власності. Держава при цьому має брати на себе роль арбітра в майнових суперечках між громадянами. Третя частина («Про різні способи, якими набувається власність») присвячена договірних відносин, які впливають з права власності. Тут класифіковані угоди, серед яких виділені договір успадкування, купівлі-продажу і дарування. Крім того, визначалися умови настання договірних відносин, найважливіші з яких – добровільність і юридична рівність сторін.

Кодекс, замінивши попереднє законодавство, перейняв більшість із його основних положень, що стосувалися розірвання шлюбу, батьківських прав, власності, привілеїв та іпотеки, став нормативно-правовими засадами для встановлення свободи й рівності між усіма громадянами. Це, зокрема, засвідчує ст. 8 Цивільного кодексу, надавши рівну можливість користуватися цивільними правами кожному французові, незалежно від його суспільного статусу, раси, віросповідання і т.п. Зауважимо: попри неодноразову зміну політичної влади і перейменування назви Цивільного кодексу, в перші десятиліття існування цього документа його зміст не змінився. Упродовж 80 років з моменту прийняття він фактично залишався без змін, якщо не брати до уваги ліквідацію 1816 р. і відновлення 1884 р. інституту розірвання шлюбу. Тільки з кінця XIX ст. до нього почали вносити зміни, причому переважно в першу книгу [2, с. 90].

Рівень юридичної техніки, відображений у Цивільному кодексі Франції 1804 р., був достатньо високим. Його структурованість, конструкція норм стали кращими зразками нормопроєктування Європи XIX ст. Так, статті Цивільного кодексу Франції 1804 р. формувалися лаконічно, змістовно та містили переважно лише диспозиції правових норм, що характерно й для сучасних цивільних кодексів. Санкції зазвичай не встановлювалися кодексом, за винятком норм про цивільну смерть і деяких інших. Рідко статті містили гіпотези правової норми. Однак у ст. 1361 зазначено: у випадку, коли сторона відмовлялася від присяги, яку за законом повинна скласти, тоді «вона втрачає право вимоги у суді».

Вдалий прийом юридичної техніки – поява у Цивільному кодексі Франції 1804 р. статей із бланкетними диспозиціями, тобто таких, які відсилають до інших нормативно-правових актів. Наприклад, ст. 717 передбачала: правовий режим власності на рухомі речі в морі, викинуті морем на берег предмети, рослини та зілля, що ростуть на морському березі, визначається окремими законами [5, с. 49].

Отже, Цивільний кодекс Франції 1804 р. продовжував розвивати принцип «люди народжуються вільними й рівними у своїх правах», закріплений у Декларації прав людини і громадянина 1789 р., навіть попри те, що чимало тогочасних правознавців та політиків (Е. Дюмон, Л. Мерсьї та ін.) суттєво критикували його через надмірну абстрактність і утопічний характер. За положеннями Цивільного кодексу Франції 1804 р., закріплені тут права поширювалися на «всіх французів», відтак іноземців вони не стосувалися. Кодекс, незважаючи на демократичне спрямування, не зрівняв у правах чоловіків і жінок. Скажімо, жінкам не дозволялося бути свідками під час укладання актів цивільного стану, заповітів тощо. На нашу думку, істотним недоліком першої книги було й те, що у ній відсутнє поняття юридичної особи [58, с. 392], відповідно суб'єктами цивільних правовідносин вважалися лише фізичні особи. У третій книзі розміщені норми про позовну давність. Загальний строк такої давності великий – 30 років. У правовідносинах стосовно нерухомості термін позовної давності становив 10 років, а у випадку, коли власник мешкав у іншому окрузі, ніж його нерухоме майно, – 20 років. Архітектор і підрядник несли відповідальність за збудовані ними об'єкти упродовж 10 років.

Варто зазначити, що Цивільний кодекс Франції 1804 р. не завершив реалізацію кодифікаційних амбіцій Наполеона Бонапарта. Ставши імператором Франції, він ще активніше лобював проекти зі систематизації законодавства. У 1807 р. був ухвалений і набув чинності Торговельний кодекс, який складався із 648 статей, котрі об'єднувалися в чотири книги. У 1808 р. прийнято Кримінально-процесуальний кодекс, який визначив порядок провадження у справах про злочини, регулював діяльність органів судової влади та судової поліції. У 1810 р. схвалено й Кримінальний кодекс Франції, що став зразком кодифікації кримінального права для всієї Європи [3, с. 170]. Чотири згадувані кодекси були новим етапом правового розвитку Франції та увійшли в історію як «Кодифікації Наполеона».

Таким чином, Цивільний кодекс Франції 1804 р. був загалом прогресивним і навіть революційним для свого часу документом. Окремі його положення актуальні й для вдосконалення сучасного українського цивільного законодавства. Кодекс став першим законом, єдиним для всієї Франції. Потім Цивільні кодекси за його зразком були написані в багатьох інших країнах Європи, Північної і Південної Америки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богоненко В.А. Кодекс Наполеона. Историко-правовой аспект / В.А. Богоненко. – Минск. – 2014. – 244 с.

2. Брюс Р., Дикки Й., Кайли К., Павкович М., Шнейд Ф. Войны и сражения эпохи Наполеона 1792 –1815 гг. – М.: ЭКСМО, 2009. – 272 с.
3. Вейдер Б. Блистательный Бонапарт // Б. Вейдер — М.: Международные отношения, 1992. – 367 с.
4. Кау П. Наполеон: от Революции к Империи. / П.Кау – М: Изд-во «Ниола-Пресс». – 2009. – 128 с.
5. Французский гражданский кодекс 1804 г. / Пер. с франц. И. С. Перетерского. – М.: б.в., 1941 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra.../fgk.doc.

Мороз Катерина Геннадіївна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна (творча, розумова) діяльність людини, її результати та право на них відіграють все більшу роль у духовній сфері та матеріальному виробництві як в Україні, так і світі в цілому. Ринкові відносини сьогодні обумовили швидкий розвиток об'єктів інтелектуальної власності, які стали цінним товаром цивільного обороту.

Існує декілька класифікацій об'єктів інтелектуальної власності. Об'єкти інтелектуальної власності у вітчизняному законодавстві поділяються на об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти промислової власності та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності - це результати творчої діяльності людини, які не належать до перших двох складових об'єктів інтелектуальної власності, а саме: раціоналізаторські пропозиції —технічне рішення, яке є новим і корисним для підприємства, для якого воно подано; комерційна таємниця - це відомості, безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства, і розголошення яких може завдавати шкоди його інтересам; топографії інтегральних мікросхем; сорти рослин і породи тварин, і, насамперед, права на наукові відкриття.

Завданням роботи є визначення видів та типів нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності в законодавстві України. А метою цієї статті є визначити, які саме об'єкти інтелектуальної власності належать до нетрадиційних..

Загалом проблематика нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності в українській науці досліджена досить широко, зокрема, загальні засади права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності досліджені такими авторами, як Андросук Г. О., Довгий С. О., Дроб'язко В. С., Жаров В. О., Захарченко Т. Г., Святоцький О.Д. Специфічні питання набуття і обмеження прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності розглянуті у роботах

Базилевича В. Д., Дахно І. І., Драпака Г., Скиби М., Понікарова В. Д., Славінської О. М., Єрмоленко О. О. та ін.

Ознаки нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності: кожному нетрадиційному об'єкту притаманний творчий характер, тобто він повинен бути створений в результаті діяльності, завдяки якій створюється матеріальна чи духовна цінність для людини - він повинен бути виражений у будь-якій об'єктивній формі; має потребу у відповідному правовому регулюванні.

Подальше дослідження такої категорії як нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності (далі – ІВ) неможливе без визначення видів об'єктів ІВ. Розширений перелік об'єктів ІВ визначений у Стокгольмській конвенції. Це літературні, художні та наукові твори; виконавська діяльність артистів; винаходи; промислові зразки; товарні знаки; захист від недобросовісної конкуренції; наукові відкриття та інші права, що відносяться до інтелектуальної власності [1].

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності 1993 року (TRIPS) класифікує об'єкти ІВ на такі групи: авторське та суміжні права, географічні позначення, товарні знаки, промислові зразки, патенти, охорона закритої інформації, плани-проекти (топографії) інтегральних мікросхем, контроль за антиконкурентними діями у договірних ліцензіях [2].

Стаття 420 Цивільного кодексу України [3] визначає в цілому всі об'єкти ІВ: літературні та художні твори; компіляції даних (бази даних); наукові відкриття; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин тощо. Такий перелік є не виключним, він має властивість постійно розширюватися, умовно поділяє об'єкти на правові підінститути права ІВ.

Право на нетрадиційні об'єкти (об'єкти нетрадиційних рішень) ІВ є правовою охороною результатів інтелектуальної діяльності таких як сорти рослин, раціоналізаторські пропозиції, топографії інтегральних мікросхем, комерційна таємниця (ноу-хау). У чинному цивільному законодавстві в окремих главах містяться норми щодо нетрадиційних об'єктів ІВ, не визначаються критерії за якими можна виокремити класифікацію видів останніх, що ускладнює їх практичне застосування.

Цікаво зауважити, що такі нетрадиційні об'єкти ІВ як наукові відкриття та селекційні досягнення називають іменами як творців, так і інших осіб, звичайно за бажанням автора, або назви часто вказують на зміст відкриття. Наприклад, відкрита англійським мореплавцем Генрі Гудзоном протока названа Гудзоною за його прізвищем. Національним законодавством України встановлено право суб'єкта ІВ на назву сорту (ст. 28 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин») [4], а також можливість зміни назви нетрадиційного об'єкта ІВ заявником на вимогу органу державної реєстрації.

Проблеми для назви можуть бути зумовлені великим кількісним складом авторів у тому разі, якщо всі співавтори не можуть дійти згоди щодо назви, наприклад, якщо вони забажають присвоїти свої імена створеному об'єкту.

Отже, на сьогоднішній день норми вітчизняного законодавства, що здійснюють правове регулювання відносин права інтелектуальної власності в

Україні, відповідають як міжнародним, так і європейським стандартам, вони містять найновіші досягнення правової науки, а також дані норми постійно розвиваються та вдосконалюються. В Україні постійно здійснюються заходи у сфері правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. Основною метою таких заходів є забезпечення належного рівня правової охорони, який відповідав би міжнародним нормам і стандартам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization (Signed at Stockholm on July 14, 1967 and as amended on September 28, 1979) [Electronic resource] // World Intellectual Property Organization. — Available at: URL: http://www.wipo.int/treaties/en/convention/trtdocs_wo029.html
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-44. – Ст. 356.
4. Канарик Ю.С., Марчук А.В. Правова охорона нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності. ПРАВО. ЛЮДИНА. ДОВКІЛЛЯ. Вип. Vol. 10(1), 2019. С. 114-119

М'якушко Ольга Миколаївна,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. На сьогодні, законодавство України передбачає досить велику кількість засобів захисту права власності, багато з яких чітко не регламентуються. Існування такого різноманіття призводить до виникнення спірних питань і суперечностей при їх застосуванні. Все це обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження засобів захисту права власності та вирішення проблем їх практичного використання.

Дана проблема виглядає особливо актуальною в зв'язку з процесами формування правової держави, бо право власності є одним з найважливіших невід'ємних прав людини, і його забезпечення - важливе завдання всіх органів держави. Стаття 13 Конституції України зазначає, що: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [1].

Право володіння своїм майном є одним з основних прав, від захисту якого великою мірою залежить розвиток громадянського суспільства та держави. Це право є важливим атрибутом правової держави та демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема щодо захисту права власності визначається багатьма вченими України та закордону, зокрема теоретичні основи цієї проблеми в своїх працях розглядали: Є. Блажівський, Л. Давиденко, В. Долежан, О. Драган, Р. Жоган, Е. Іскандеров, П. Каркач,

М. Косюта, В. Кравчук, О. Михайленко, М. Мичко, Н. Наулік, Г. Серeda, В. Сухоніс, Р. Шестопалов, П. Шумський та інші науковці.

Завданням даної роботи є вивчення проблем, пов'язаних з захистом права власності.

Метою статті є формулювання відповідних пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів захисту права власності.

Протокол №1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Конституція України дає нам гарантію того, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. В усіх демократичних країнах світу право власності є першим правом, яке захищається після природних прав людини. На жаль, в Україні, ми бачимо протилежну ситуацію – держава не зовсім сприяє утвердженню непорушності права власності, навпаки: органи влади не завжди діють ефективно щодо реагування на різного роду порушення цього права, а суди виносять рішення з порушенням норм права, які не тільки не захищають, а навпаки припиняють право власності у громадян та юридичних осіб. [7]

Власність посідає особливе місце в суспільному та приватному житті громадян. Практично кожна людина протягом свого життя стикається з тими чи іншими проблемами, пов'язаними з її власністю. Крім того, власність – це той базис, який гарантує життєздатність економіки держави, забезпечує існування і розвиток суспільства загалом. [8]

Можливість захисту права власності є однією із гарантій його недоторканності. Захист права власності та інших речових прав – це сукупність передбачених цивільним законодавством засобів, що застосовують у зв'язку із вчиненням щодо права власності та інших речових прав правопорушенням та спрямованих на відновлення та захист майнових інтересів володільця цих прав.

На жаль, рівень захисту права власності в Україні залишається досить низьким. Це підтверджується і міжнародними дослідженнями, зокрема, на початку 2017 року був оприлюднений рейтинг захищеності прав власності серед 70 найбільших країн світу і Україна у ньому зайняла «почесне» 57 місце.

Специфіка захисту права власності полягає у меті: відновити права потерпілого чи компенсувати втрату майна, ініціативі та матеріально-процесуальних діях потерпілого власника чи управлених на це осіб. Згідно із ч. 1 ст. 3 ЦПК, кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. [3]

Право власності, його дієві гарантії, надійний і ефективний судовий захист є важливішими атрибутами правової демократичної держави однак наразі ще не можна з упевненістю говорити про те, що українське законодавство досягло досконалості в питаннях регулювання права власності та забезпечення реальних гарантій прав власників. [5]

Особливо це стосується судового захисту прав власників та виконання судових рішень, які захищають власність. А це одна із основних гарантій права на володіння своїм майном, яка в Україні, на жаль, часто дає збій.

Так, в Україні часто можна спостерігати відсутність єдності судової практики у справах щодо власності та порушення «розумних» строків розгляду

справ, що особливо важливо для цієї категорії судових справ. Крім того, вже багато років існує і не вирішується системна проблема невиконання судових рішень. Поруч із іншими недоліками, які характерні для судової системи в цілому, а також не довіри населення до цієї інституції та невисокого авторитету судів в Україні це введе до суттєвого послаблення гарантій прав власників.

Актуальним питанням залишається невиконання судових рішень, щодо захисту прав власності фізичних осіб. Досі невирішена проблема неефективності діяльності виконавчої служби, яка в багатьох випадках не здатна виконати рішення суду. В той же час факт виконання рішення суду не менш важливий, ніж факт винесення такого рішення, оскільки кінцевим і головним результатом будь-якого судового процесу є поновлення порушених прав і свобод або відшкодування отриманої шкоди.

Як результат неефективності роботи цієї служби, до Європейського суду з прав людини надходять тисячі скарг від громадян України, пов'язаних з невиконанням або несвоєчасним виконанням рішень українських судів. Лише за минулий рік Європейським судом з прав людини було прийнято 172 рішення проти України, які вже набули чинності, й велика частина цих рішень пов'язана з незабезпеченням права на володіння своїм майном в частині невиконання рішень судів. [6]

Серед причин низького рівня захищеності права власності є недосконала система державної реєстрації права власності на нерухоме майно і в цьому році це проявилось особливо гостро в контексті слабкої захищеності «нових» процедур від протиправного втручання, яке привело до підвищення кількості «рейдерських» захоплень.

Водночас є певні позитивні зміни щодо державної реєстрації прав власності на нерухоме майно, яка також є важливою в контексті забезпечення гарантій права на володіння своїм майном. Досить багато було зроблено щодо створення єдиного реєстру речових прав, а також прозорості його функціонування і доступності інформації у ньому. Крім того, дещо було спрощено процедури здійснення реєстрації прав власності та зменшення часу необхідного для такої реєстрації. Це відбулося у тому числі за рахунок залучення більшої кількості інституцій, які мають право щодо реєстрації прав власності на нерухоме майно.

Не менші питання викликає бездіяльність держави щодо правового регулювання земельних правовідносин. Питання захисту прав у сфері земельних правовідносин залишається важливим та актуальним для України. Це зумовлено низкою причин, а саме: суперечливими або незаконними діями органів місцевого самоврядування при розподілі та передачі земель у власність, протиправними відводами або вилученнями землі, а також вирішенням інших розбіжностей, які впливають з порушення права володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що виникають між громадянами, юридичними особами, державними органами та органами місцевого самоврядування. Виникнення ж спірних земельних правовідносин, передусім, пов'язані з порушенням законних прав суб'єкта з боку інших осіб. Тому особи,

які зазнали порушення своїх прав, мають усі законні підстави та можливості захистити їх у спосіб, передбачений чинним законодавством України.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення, може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб. [9]

Дослідивши дану тему, можна зробити висновок, що необхідно:

1. Приділити особливу увагу виконанню судових рішень щодо захисту права власності, зокрема, яким присуджено виплатити особам певних коштів, повернути певне майно чи утриматися від дій щодо пошкодження чи заволодіння майном.

2. Створити прозору й ефективно працюючу систему державної реєстрації прав на нерухоме майно, яка була б достатньо захищеною від несанкціонованого втручання.

3. Забезпечити існування ефективного судового захисту прав власників.

4. Удосконалити захист прав власників земельних ділянок, створити механізми протидії силовому захопленню цих земель, прийняти законодавчі акти, які б урегулювали основні аспекти функціонування ринку землі.

5. Не допускати впровадження конфіскацій без рішення суду в умовах не забезпечення достатніх гарантій захисту права власності.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р., з наступними змінами та доповненнями станом на 2019 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 р., з наступними змінами та доповненнями станом на 2019 р.
3. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004р., з наступними змінами та доповненнями станом на 2019р.
4. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р., з наступними змінами та доповненнями станом на 2019р.
5. Доліненко Л.О. , Доліненко В.О., Сарповська С.О. Цивільне право України: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2016 – 356 с.
6. Заїка Ю. Українське цивільне право. Навч. посіб. - К.: Істина, 2017 – 312 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4. 11. 1950 р., з наступними змінами та доповненнями станом на 2019 р.
8. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. – К.: Видавництво Ліра-К, 2018. – 736 с.
9. Цивільне право України: Підручник: У 2 томах / Борисова В.І., Барінова Л.М. та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової - К.: Юрінком Інтер, 2016 – 552 с.

Нишпал Ірина Віталіївна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

МІЖНАРОДНІ ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ

Міжнародні податкові відносини – це відносини які відбувається між країнами, що своїми узгодженими діями налагаджують та формують сфери застосування податкового законодавства та інших питань, які стосуються системи оподаткування.

Такі відносини можуть регулюватися односторонньо, у випадку прийняття нормативно-правових актів, що встановлюють податкові режими для юридичних і фізичних осіб у загальному порядку та осіб, які отримують доходи або здійснюють комерційну чи ділову діяльність за кордоном.

Саме такий вид регулювання використовують здебільшого відносно прибуткових податків, які сплачуються на основі суми основних доходів платника податків, що включає в себе також доходи, які особа отримує з-за кордону та має наслідком застосування податкового законодавства тієї держави, з якої були отримані відповідні доходи.

Існують також двосторонні та багатосторонні міжнародні податкові угоди, об'єктом яких є угоди купівлі-продажу товарів, нерухомості та надання послуг. Стосовно податків на доходи і капітал, митних зборів – до них широко застосовуються додаткові податкові угоди, що вносять зміни або доповнення до відповідних норм внутрішнього законодавства країни.

На сьогоднішній день популярності набувають податкові угоди, що стосуються податків на доходи і капітал, особливо угоди про уникнення подвійного оподаткування, адже відповідно до статистики, лише у 2018 році за кордоном працювало 17,8% населення України – це 3,2 млн. громадян країни [2].

Тому практично всі країни-члени Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) уклали між собою відповідні двосторонні угоди. Розвинуті країни ще здавна прикладають вагомих старань, щоб врегулювати міжнародні податкові відносини, головною метою якої є боротьба проти ухиляння від сплати податків громадян, які працюють в інших країнах.

Шляхом укладення податкових угод країни намагаються також збільшити податковий контроль за діяльністю компаній і банків, для яких податкові зловживання стали щоденною практикою. Однак найбільшою проблемою міжнародних податкових відносин являється протиріччя між інтересами країн-імпортерів і країн-експортерів капіталу.

М. П. Кучерявенко зазначає, що подвійне оподаткування – це оподаткування одного податкового об'єкта у окремого платника одним і тим самим (чи аналогічними) податком за один і той самий відрізок часу [1].

Наприклад на початку XX сторіччя Е. Селігман зазначав, що подвійне оподаткування можливе лише на міжнародному рівні, оскільки лише розвиток

капіталізму, який створив підґрунтя для створення світового господарства, обумовив появу проблеми подвійного міжнародного оподаткування [4].

Однак не лише платники податків зацікавлені у виключенні подвійного оподаткування доходів щодо себе, а в цьому безпосередньо зацікавлені держави, які бажають підвищити рівень іноземних інвестицій та внутрішнього і зовнішнього товарообігу, підняття конкурентоспроможності не лише національних підприємств в своїй країні, але й в цілому підвищити економіку у всьому світі.

Для уникнення міжнародного подвійного оподаткування загалом застосовуються односторонні заходи, або укладаються міжнародні податкові угоди. Країна постійного місця проживання платника податку може дозволити включати при здійсненні податкових зобов'язань податки, які були ним сплачені за кордоном. Проте така система інколи може призвести до невиправданих втрат бюджету і до шахрайства та невиплат податків платників.

Щоб врегулювати відповідну проблему країни між собою укладають міжнародні угоди. Такі угоди й договори про уникнення подвійного оподаткування дають можливість ввести в економіку країн перелік гарантій, які є важливими для присвоєння іноземних інвестицій, а особливо для розвитку національної економіки країни.

Такі податкові відносини базуються на різноманітних принципах, зокрема поширеними є за ознаками територіальності, резидентства та громадянства.

Наприклад, в п. 23 ст.1 Типової конвенції ООН, де визначається механізм уникнення міжнародного подвійного оподаткування закріплюється «керівний принцип», який полягає в тому, що переваги конвенції про уникнення подвійного оподаткування не повинні надаватися у випадках, коли метою укладення договорів/угод є забезпечення більш вигідного становища в частині оподаткування за умов, якщо надання більш сприятливого режиму суперечить завданням відповідних договірних положень [3].

Так принцип територіальності тлумачить, що країна оподатковує лише доходи, які пов'язуються з діяльністю, яка здійснена на її території. Тобто дохід, який громадянин цієї країни отримує за межами її території, не входить до складу оподатковуваних доходів.

У свою чергу принцип резидентства стосується того, що кожен платник податків, який визнається резидентом, підлягає оподаткуванню з усіх джерел за всіма доходами, у тому числі ті, які отримав за кордоном.

Особливість оподаткування юридичних та фізичних осіб у сфері міжнародних економічних відносин призводить до того, що в угодах про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна містяться не лише загальні норми та правила, а й спеціальні статті та положення, що стосуються лише фізичних або суто юридичних осіб.

Таким чином, в угодах про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна, укладених Україною, використовуються відповідні механізми запобігання подвійному оподаткуванню:

1) податок, який сплачується в іншій країні, відповідно з якою Україна має договір, іде в залік при обрахунку податкових зобов'язань в країні постійного місця проживання;

2) звільнення доходів від оподаткування, якщо їх оподаткування було зроблено в країні – джерелі доходу.

Отже, в сучасних умовах податкова система України за своїм складом подібна до податкових систем європейських країн. Методи уникнення міжнародного подвійного оподаткування є досить ефективним засобом вирішення даної проблеми та застосовуються на підставі міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування і національного законодавства держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аналітичний портал [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/11/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayincziv-vyyixalo-zarobitky-kordon-ostanni-chotyry-roky>

2. Кучерявенко Н.П. Курс права. В 6 т. Ш.. Учение о налоге. Х., 2005. С. 589.

3. Типова конвенція ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими і країнами, що розвиваються, 1980 року // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.un.org/esa/ffd/documents/UN_Model_2011_UpdateRu.pdf

4. Seligman E.R.A. La Double Imposition et la Cooperation Fiscales Internationales / E.R.A. Seligman. Geneve, 1927. 604 s.

Невмержицька Аліна Анатоліївна,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРАЦЮ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На сучасному етапі вітчизняного державотворення, позначеного глибокою соціально-економічною кризою, молодь все частіше приймає рішення про якнайшвидше працевлаштування, незважаючи на досить юний вік. Приміром, проведене нами соціологічне опитування у жовтні 2019 р. серед студентів коледжів м. Житомира (особи 15-18 років) наочно довело цю істину, адже серед респондентів було 53% працюючих. При цьому цікавий той факт, що лише 14% офіційно оформили трудові відносини, всі ж інші трудилися за зарплату «у конверті». Тому актуальним видається дослідження ризиків подібного кроку.

Дитяча праця є специфічним соціально-економічним явищем, викликаним дією різноманітних чинників, що передусім залежать від рівня економічного розвитку країни, в якій проживає дитина, обсягу державного забезпечення освіти дітей, соціально-культурних поглядів на роль дитини в суспільстві. Якщо в окремих розвинених країнах залученість дітей до оплачуваної роботи має навчально-виховний характер, то в країнах, що

розвиваються, головним мотивом використання праці дітей є бідність і обмеженість освітніх можливостей для підростаючого покоління.

Для початку погляньмо наскільки поширене явище раннього працевлаштування в Україні та світі. Згідно з результатами перших і на сьогодні єдиних досліджень, проведених 1999 р. Державним комітетом статистики за сприяння МОП, в Україні було виявлено 350 тисяч дітей, зайнятих на різних роботах. Більша частина (46%) задіяна в сільському господарстві, в торгівлі (26%) і сфері послуг (19%). Середній вік, коли діти починали працювати, — 12 років. Вже в ті роки серйозне занепокоєння в Держкомстаті викликала велика тривалість робочого дня дітей. Так, робочий день 6% неповнолітніх дитяків віком 13—14 років був довший, ніж у дорослих, а 2% 15—17-річних дівчат і хлопців працювали понад 56 годин на тиждень [3].

Існує ця проблема не лише в Україні, а набула світового масштабу й розвивається переважно в тих країнах, де низький рівень життя. Так, згідно з даними досліджень МОП, станом на 1992 р. у світі в економічній діяльності було задіяно 250 млн. дітей. Це — без урахування дитяків віком від 5 до 17 років із країн із розвинутою та перехідною економікою, чисельність яких становила майже 50 млн. осіб. Сьогодні, за оцінками МОП, у світі вимушені працювати мінімум 165 млн. хлопчиків і дівчаток віком від 5 до 14 років. Більшість із них трудиться в небезпечних для життя і здоров'я умовах. При цьому 77 млн. дітей молодшого шкільного віку не відвідують школу. В результаті ці діти не мають початкової освіти і, як наслідок, ризикують залишитися без можливості в майбутньому стати кваліфікованими працівниками [3].

Однак, за даними досліджень МОП, у світі кількість працюючих неповнолітніх скоротилось на одну третину з 2000 р., від 246 млн. до 168 млн. дітей. Більше половини з них, 85 млн., задіяні на небезпечних роботах (в порівнянні з 171 млн. в 2000 р.). Сільське господарство залишається на сьогодні найбільшим сектором економіки, де задіяна праця дітей (98 млн, або 59%), в сфері послуг (54 млн), промисловості (12 млн) і все це тільки в тіньовому секторі економіки [2, с. 17].

МОП у своєму дослідженні виокремила такі недоліки раннього працевлаштування: залучення молоді до нестабільної прекарної праці; робота молоді за спеціальністю нижчої кваліфікації у порівнянні зі здобутою освітою; вищий рівень офіційного безробіття, аніж серед інших груп населення. Освіченість сучасних працівників зростає, однак шанси знайти роботу — ні. У країнах, що розвиваються, до 75% молодих людей мають нерегулярну роботу, а 90% працюють у неформальному секторі. Перехід від навчання до стабільної роботи в середньому потребує 19 місяців.

Поширеним явищем стала «недобровільна тимчасова робота»: короткостроковий контракт і неповний робочий день, тому що так вирішив наймач. У більшості європейських країн спостерігається тенденція до зростання тимчасової роботи серед молоді. Середній показник по ЄС показує збільшення з 40% у 2005 році до 43,3% в 2014 році (в Україні застосування

короткострокових договорів не дуже поширене, натомість поширені взагалі неоформлені трудові відносини) [2, с. 18].

Для українського ринку праці характерне явище «надмірної освіченості» (overeducation). У 2002 році Україна встановила рекорд у Європі: 38,3% молодих людей були «надто освіченими» для роботи, яку вони виконували. Це стало можливим за умов руйнування промислового потенціалу та відносної доступності освіти. Найбільше працівників із недостатнім рівнем освіти залучено до виконання функцій законодавців, вищих держслужбовців, менеджерів (13,1%) [3].

Цікавим є розподіл молодих працівників за доступом до соціальних гарантій. Згідно з опитуваннями, 64,3% можуть скористатися правом на щорічну оплачувану відпустку. Разом із тим, 93,8% не можуть розраховувати, що роботодавець оплачуватиме оренду житла. 13,1% молодих людей не знали, чи сплачує за них власник внески на соцстрахування. У 21% молоді тривалість робочого тижня – 50 і більше годин. 40-годинний робочий тиждень доступний для 61,4% молоді. Знайшлося місце і для парадоксів, які, однак, можна зрозуміти: 57,1% молоді залучено до неформального сектора, хоча більшість із них задоволені своєю роботою (78,3%).

Особливістю вітчизняного ринку праці є те, що 80,2% працюють на неформальних робочих місцях у формальному секторі, тобто, не мають гарантій, хоча й зайняті на офіційно зареєстрованих підприємствах [1]. Тому в Україні сформувалося викривлене уявлення про те, що таке прийнятна зайнятість. Українська молодь погоджується приймати як початкові незадовільні умови зайнятості. Готовність молодих людей до надмірної експлуатації є визнаним фактом. Вони мало цікавляться регулюванням і приймають на віру цінності ринкової економіки в їхньому максималістському вираженні: «більше працюєш – більше заробляєш». У Києві відомі випадки, коли молоді люди працюють по 20 і навіть по 30 годин без перерв, тобто більше як добу! Молодь нерідко завищує в опитуваннях рівень свого добробуту. Чимало молодих людей нині розпочинають свій шлях без будь-яких гарантій; це закладає основи для правового нігілізму. Висока мотивація юного покоління є похвальною, проте за умов соціальної безвідповідальності бізнесу це не приведе до зростання продуктивності економіки. Є й ризик консервації соцстандартів на найнижчому рівні у Європі.

Мало того, у процесі вивчення проблем експлуатації дитячої праці МОП виявило, що у світі з'явилися нові форми використання неповнолітніх у найбрудніших сферах економічної діяльності, що раніше не були прописані й ідентифіковані в 138-й Конвенції МОП. Ідеться про використання дітей у збройних конфліктах, про залучення неповнолітніх до торгівлі наркотиками, до роботи в секс- і порноіндустрії, виконання складних робіт (у приватних вугільних копальнях, на будівництві, у фермерських господарствах тощо), внаслідок чого ставляться під загрозу життя і здоров'я дитини. Ці найгірші форми експлуатації дитячої праці й стали основою 182-ї Конвенції МОП, яка покликана забезпечувати право на захист праці неповнолітніх від зловживань із

боку роботодавців. Її Україна ратифікувала 2000 року серед перших 40 країн світу [1].

Отже, раннє працевлаштування молоді включає у собі дуже багато підводних каменів та прихованих небезпек. Навіть незважаючи на юридичні гарантії прописані у міжнародних договорах та вітчизняному законодавстві, сучасні роботодавці знаходять шпарини щоб або уникнути взагалі прийому на роботу неповнолітнього, або перетворити його на фактичного раба на підприємстві. Тому молодій людині слід зважити всі за і проти та добре подумати при ухваленні рішення про працевлаштування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дудін В. Праця замість молодості: загрози для молоді на ринку праці: [Електронний ресурс] / В. Дудін, О. Ткаліч. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/pratsya-zamist-molodosti-zagrozi-dlya-molodi-na-rinku-pratsi/>
2. Охота Ю.Р. Деякі проблеми працевлаштування молоді / Ю.Р. Охота // «Ваш Договір». – 2014. – С. 14-20. – С. 17.
3. Тимошук О. Дитяча праця в Україні – традиція?: [Електронний ресурс] / О. Тимошук. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/dityacha_pratsya_v_ukrayini_traditsiya.html

Немировська Марія Вікторівна,
магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Постановка завдання. Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 р. було суттєво реформовано сучасне вітчизняне кримінальне судочинство. Стадія судового розгляду не стала винятком. Судовий розгляд є самостійною та однією з основних стадій кримінального процесу, і на цій стадії, як і на інших, у органів правосуддя може виникнути необхідність в застосуванні запобіжних заходів [10, с. 17].

Без запобіжних заходів не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, бо за їх допомогою забезпечується належний, заданий законом перебіг досудового розслідування і судового провадження, а в кінцевому підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства. Залежно від того, як законодавець за допомогою кримінального процесуального закону визначив баланс інтересів держави та інтересів особи через урегулювання мети, підстав, порядку та суб'єктів застосування цих заходів процесуального примусу, можна судити про ступінь свободи в державі і турботу про права людини в ній [5, с. 9]. З набранням чинності КПК України в 2012 році започатковано низку нових інститутів, одним з яких є такий запобіжний захід як домашній арешт.

Домашній арешт є альтернативним триманням під вартою запобіжним заходом, який доволі часто застосовується під час здійснення кримінального провадження, про що свідчить аналіз даних судової статистики. Так, протягом 2018 р. слідчими суддями місцевих судів розглянуто 9,3 тис. клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту (задоволено 8,4 тис., або 91 %)[4].

Стан дослідження. Загалом у теорії кримінальної процесуальної діяльності питання домашнього арешту досліджувались раніше та продовжують розроблятися (щодо питань нововведень) і на теперішній час таким видатними вченими, як О.Н. Агакерімов, А.Ф. Безрукава, К.Т. Балтабаєв, В.М. Биков, М.Й. Вільгушинський, О.М. Коріняк, В.Г. Крайнюк, О.П. Кучинська, Д.А. Лисков, Ю.А. Ліхолєтова, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін, В.О. Попелюшко, О.М. Слободян, О.Ю. Татаров, В.Я. Тацій, В.І. Фаринник, О.Г. Шило, Ю.П. Янович та іншими.

Метою даної статті є визначення особливостей застосування домашнього арешту на стадії судового розгляду.

Стаття 181 КПК України зазначає, що домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. При цьому в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати (ч.3 ст.196 КПК). Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення (ч. 2 ст. 233 КПК).

Домашній арешт може бути застосовано до підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину, за вчинення якого передбачено покарання у виді позбавлення волі (ч.2 ст.182 КПК). Таке нормативне обмеження застосування цього запобіжного заходу пояснюється доволі суворим його характером, відповідно й обмеження конституційних прав і свобод людини має бути пропорційним тяжкості вчиненого кримінального правопорушення.

Повернемося до змісту ч.1 ст.181 КПК України. Стосовно змісту цієї норми закону слід зазначити, що, по-перше, законодавець передбачив повну заборону підозрюваному та обвинуваченому залишати своє житло, а отже, за рішенням слідчого судді останній буде по суті триматися під вартою в домашніх умовах. Вважаємо, що саме така вказівка закону є правильною, якщо вважати цей запобіжний захід альтернативою тримання під вартою, оскільки до особи застосовуються всі обмеження, притаманні найсуворішому запобіжному заходу, за винятком побутових умов його утримання. Разом з тим виникає питання до законодавця про можливість спілкування такої особи зі сторонніми особами як особисто, так і за допомогою телекомунікаційних можливостей. Якщо така можливість існує, то ідея про ототожнення домашнього арешту з триманням під вартою не витримує критики, оскільки за допомогою такого спілкування підозрюваний вільно зможе порушити ті зобов'язання, які на нього

покладаються статтею 177 КПК України, яка зазначає, що метою застосування будь-якого запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Вважаємо, що на виконання підозрюваним або обвинуваченим вимог статті 177 КПК України законодавець повинен чітко вказати про позбавлення його можливості не лише залишати приміщення, де він утримується, а й можливості спілкування зі сторонніми особами, окрім тих, які законно перебувають в межах цього приміщення (близькі родичі, представник органів внутрішніх справ, захисники, лікарі тощо).

У зв'язку з цим слід погодитись з думкою О.П. Кучинської, що у разі обрання щодо підозрюваного домашнього арешту до нього застосовуються такі види обмежень:

- 1) заборона виходу з житла – повністю чи у певно визначений час;
- 2) заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку;
- 3) заборона спілкування з певним колом осіб та прийому будь-кого у себе вдома;
- 4) застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їх роботу;
- 5) покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати чи особисто з'являтися у визначений час до органів поліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого;
- 6) встановлення спостереження за обвинуваченим чи його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення;
- 7) інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і не сувору ізоляцію від суспільства [8, с. 18].

Крім того, за необхідності контролювати поведінку утриманого доцільно передбачити можливість працівників органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю (ч.5 ст.181 КПК).

По суті формою контролю з боку працівників органу Національної поліції за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, є відвідування житла цієї особи та/або використання електронних

засобів контролю. Інструкція «Про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту», затверджена наказом МВС України від 13.07.2016 р. у п.7 розділу 3 передбачає: за наявності в органі Національної поліції інформації про порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого запобіжного заходу відвідування його місця проживання може здійснюватися в нічний час. Періодичність відвідування визначається начальником органу Національної поліції. При цьому, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів [2].

Технічні особливості та порядок застосування електронних заходів контролю встановлені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 р., № 480 «Про затвердження порядку застосування електронних засобів контролю» [3]. Водночас застосування електронних браслетів як форми контролю за місцезнаходженням підозрюваних, обвинувачених є доволі дорогокоштуючим заходом, що іноді приводить до фінансової неспроможності нашої держави забезпечити їх у достатній кількості для виконання ухвал слідчих суддів, судів про застосування домашнього арешту. Тому у таких випадках єдиною реальною формою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, залишається відвідування його житла [7, с. 98].

Отже, виникає багато питань щодо обмежень прав працівників органів внутрішніх справ з метою забезпечення дотримання прав та свобод осіб, що спільно проживають з підозрюваним, обвинуваченим. Є певні практичні та теоретичні питання і щодо використання електронних засобів контролю, які теж потребують детального вивчення.

Висновки. Дослідивши всі «за» і «проти», ми з впевненістю можемо сказати, що домашній арешт – більш гуманний запобіжний захід в порівнянні з триманням під вартою, є його альтернативою і займає нейтральну позицію в запобіжних заходах у зв'язку з правовою природою його застосування. Поряд з тим, що особа усвідомлює невідворотність покарання, домашній арешт дає можливість підозрюваному, обвинуваченому зберегти соціальні та сімейні зв'язки, а в деяких випадках – і продовжити працювати та забезпечувати свою родину. Особливо актуальним це є у випадках, коли підозрюваний або обвинувачений є єдиним годувальником у родині.

Запровадження такого запобіжного заходу є прогресивним для українського законодавства та підвищить рівень демократизму в суспільстві, а також дасть можливість підозруваній або обвинуваченій особі, до якої застосовують домашній арешт, зберегти себе в суспільстві, що є невід'ємною частиною становлення індивіда.

Однак, практика застосування домашнього арешту буде ефективною тільки після докладної законодавчої регламентації такого запобіжного заходу не тільки в нормах КПК України, а й за допомогою спеціальних законів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.
2. Про затвердження інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ МВС України від 13.07.2016 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16>.
3. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України: від 08.06. 2017 № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17>.
4. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва протягом 2018 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_statistika_kriminal_2018.pdf
5. Вільгушинський М.І., Ліхолетова Ю.А. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до кримінального процесуального кодексу України. Адвокат. 2012. №11 (146). С. 9–13.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
7. Куцкір Г. М. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні: поняття, сутність та процесуальні особливості його застосування. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 2 (11). С. 96–99.
8. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві. Адвокат. 2010. № 7 (118).– С. 17–19.
9. Голуб І.Г. Нові види запобіжних заходів згідно з КПК 2012 року. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13hihzkr.pdf>.
10. Фаринник В.І. Сутність та особливості застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ. 2015. № 1. С. 15–28.

Опанасюк Вікторія Андріївна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет
Пестова Анна Романівна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

РИНКОВІ ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Сьогодні надзвичайно актуальним є питання ринку земель сільськогосподарського призначення як у вітчизняному, так і в зарубіжному законодавстві. Наразі однією з найбільших проблем української економіки є становлення цивілізованого ринку землі. При побудові власної моделі ринку землі в Україні доречно було б врахувати досвід зарубіжних країн. Земельні відносини в Україні досі не інтегровані до стабільного ринкового обігу.

Розрізняють первинний та вторинний ринок земель. Первинний ринок земель – це відчуження земельних ділянок державної і комунальної власності у

власність осіб, які відповідно до Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) можуть набувати право приватної власності на землю на підставі договорів купівлі-продажу. Вторинний ринок земель – це оборот земельних ділянок приватної власності між особами, які відповідно до ЗКУ можуть набувати право власності на землю на підставі договорів купівлі-продажу.

Україна володіє значним земельним потенціалом, який становить 5,7 % території Європи. Із 60,3 млн гектарів майже 70 % становлять сільськогосподарські угіддя з високою родючістю. Такий потенціал може розглядатися як потужна конкурентна перевага України, проте його практична реалізація вимагає впровадження ефективної моделі земельних відносин, адекватної сучасним жорстким умовам міжнародної конкуренції. В умовах глобальної економіки та інтеграції України у світові економічні процеси саме агропромисловий комплекс може стати в авангарді розвитку української економіки. Згідно із статистичними даними рівень господарського освоєння земельного фонду України є досить високим, майже 57% розораності сільськогосподарських угідь (через екстенсивне використання продуктивних угідь посилюється деградація земель, ґрунти втрачають свою родючість і виснажуються).

13 листопада 2019 року Верховною Радою України було прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». На нашу думку, цей проект є досить якісним та ефективним. Проектом даного нормативно-правового акту передбачено, що не допускається набуття у власність однієї особи більше 35% сільськогосподарських земель об'єднаної громади, 8% сільськогосподарських земель області та 0,5% сільськогосподарських земель України. Важливим також є те, що пріоритетне право купівлі землі матимуть орендарі, за умови оплати за ціною, за якою вона продається [1].

У країнах Європи встановлено певні обмеження щодо приватної власності на землю. Максимальну величину земельної власності на сім'ю встановлено в Румунії – 100 га, в Угорщині – 300 га на особу [2, с. 117]. Крім того, в Угорщині пріоритетне право на придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення надається особам, які пов'язані із сільськогосподарською діяльністю і мають аграрну освіту [3, с.27-28]. На нашу думку, для України доцільно використати досвід Угорщини і Чехії. В Угорщині при купівлі сільськогосподарських угідь до 100 га, власник може отримати банківський кредит на 10 років в розмірі 70 % від вартості землі, що купується. В Угорщині сільським господарствам надаються дотації, розмір яких залежить від площі сільськогосподарських угідь: до 10 га – 12 тис. форинтів на гектар, 10-30 га – 8 тис., понад 300 га (для господарських товариств і кооперативів) дотація надається лише при вирощуванні сої та гороху. В Чехії, визначаючи розмір податку за землю, всі земельні угіддя залежно від ґрунтово-кліматичних умов класифіковані на 44 податкові групи: за кращі землі податок становить 930 крон за гектар, а найменш родючі землі – тільки 10 крон/га [4, с.126]. При

цьому землекористувачі найбільше зацікавлені в господарюванні саме на землях кращої якості.

Також гарним прикладом реформування земельних відносин є Німеччина, де реформування здійснювалося шляхом приватизації за трьома напрямками: 1) передача державних земель, які підлягають приватизації в довгострокову оренду; 2) придбання цих земель господарями у власність за пільговою ціною; 3) продаж сільськогосподарських угідь за ринковими цінами. Ефективне використання сільськогосподарських земель потребує відповідного державного регулювання. Так, у Німеччині ведеться безперервний контроль за будь-якими змінами власності або оренди сільськогосподарських угідь. Передусім вони спрямовані на попередження небажаного розподілу земель (не схвалюється зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення на несільськогосподарські категорії користування), фрагментації ділянок (жодна ділянка для ведення товарного сільськогосподарського виробництва не може бути меншою 1 га) або надмірної концентрації земель (максимальна площа 400-500 га залежно від федеральної землі) [5, с. 98]. У цілому законодавство забороняє зміну цільового призначення сільськогосподарських земель на несільськогосподарські цілі, проте, закон про планування землекористування дає право органам виконавчої влади на відведення земель у певних межах для будівництва доріг, громадських споруд тощо.

Варто наголосити, що успішною або провальною земельну реформу можна вважати тільки в контексті того, чи досягає держава того, що визначила своїм головним завданням. Якщо це соціальний механізм для захисту населення, як теоретично передбачається в Угорщині, в Литві, то успіхом є те, що люди залишаються жити і працювати в селах, земельні ресурси перерозподіляються між ними природним чином, а сільське господарство підтримується на рівні, здатному задовольняти їх життєві потреби. Якщо ж головний пріоритет в державі – розвиток сільського господарства та його висока ефективність, то така стратегія не потребує участі великої кількості людей і орієнтується на великі земельні ділянки, ефективні виробничі потужності та економію на масштабах – як в Бразилії або Латвії [6].

Вважаємо, що запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні є вкрай необхідним для розвитку агропромислового комплексу нашої держави та економіки в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення : проект Закону, прийнятий від 13.11.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2178-10&skl=10
2. Балян А.В. Земельні реформи у постсоціалістичних країнах Східної Європи. Економіка АПК. 2001. № 11. С. 115-118.
3. Формування ринку землі в Україні: підручник / В.П. Галушко та ін. / За ред. А.С. Даниленка, Ю.Д. Білика. 2-ге вид., [перероб. та доп.]. Київ: Урожай, 2006. С. 27-28.
4. Алмаші С.О. Одноосібний сектор у сільському господарстві Угорщини. Економіка АПК. 2002. № 4. С. 123-126.
5. Гега П. Т. Використання зарубіжного досвіду реформування земельних відносин, як захід протидії корупції. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. Вип. 1. С.93-100.

6. Олександра Романовська. Міжнародний досвід земельної реформи: чому немає панацеї Земельна реформа. Ціна держави. 2017 р. URL:
<http://cost.ua/news/569-land-reform-international-experience>

Охріменко Дарина Андріївна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

НЕТИПОВІ МОНАРХІЇ ЯК ОДНА З ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Форма державного правління, в онтологічному своєму значенні, – це інституціонально-функціональна система державної влади, зміст якої визначається певним порядком її формування, принципами організації та взаємодії її суб'єктів – вищих органів державної влади. [1, с. 102]

Історія державно-організованого суспільства свідчить, що монархія як історичний тип форми державного правління є одним із найдавніших. Він склався ще за часів появи держави в суспільствах ранніх землеробських культур, де організація влади, здійснювана на жорстко централізованій основі, була найбільш ефективною, зрозумілою, відповідала найсуворішій регламентації сільськогосподарського виробництва, духовному світові хліборобів-общинників. Духовною її основою було те, що в їх патріархальній свідомості склалося уявлення про природну нерівність людей, їх диференціацію за майновим становищем, званням, місцем у соціальній ієрархії. [1, с. 104]

Форма правління, залежить від багатьох факторів. Серйозний вплив на форму держави робить культурний рівень народу, його історичні традиції, характер релігійних світоглядів, національні особливості природні умови проживання, зарубіжний досвід, суб'єктивні чинники тощо. Через це класичний поділ форм правління на республіку та монархію не завжди може бути коректним. [2, с. 109]

Нетипові форми правління – модифіковані форми правління, котрі поєднують в собі першорядні риси декількох «класичних» форм правління. У змішаних і «гібридних» формах правління втрачається жорсткість існуючих класифікацій і по юридичних ознаках. Такі модифікації форм обумовлені різними причинами.

Отже, можна визначити основні нетипові форми монархічного правління: «республіканська монархія», теократична монархія, виборна монархія, колективна монархія.

«Республіканська монархія» – монархія в якій влада монарха повністю обмежена у всіх сферах державної влади. Глава держави в монархії - спадковий і довічний. Вибори нового монарха звичайно проводяться в тому випадку, коли припиняється династія. Разом з тим, в сучасних умовах є такі монархи, де глава держави не довічний і не з родини, а переобирається через певний проміжок часу. Це зближує голову держави - монарха з президентом, а монархічну форму правління з республіканською. Головою держави не може бути обраний будь-

який громадянин, що задовольняє виборчим кваліфікацій і вимогам для президента, а тільки один з "місцевих монархів" - правителів складових частин федерації.

Яскравим прикладом такої «нетипової» монархії може бути Англія. Юридично англійській королеві належить величезна кількість повноважень, але фактично своїми повноваженнями королева ніколи не користується. А всі основні повноваження королеви виконують члени уряду.

Ще одним яскравим прикладом є Японія. Главою держави є імператор – «символ держави і єдності нації». Японська Конституція 1947 р. зводить реальну владу імператора до нуля. Фактично за ним залишилися тільки традиційно–церемоніальні функції: звернення до парламенту з промовою на відкритті сесії, представництво за кордоном, підписання офіційних документів [3, с. 109].

Теократична монархія (грец. theokratia – влада Бога) – форма правління, в якій політична і духовна влада зосереджена в руках церкви.

Теократія була основою правління всіх розвинених держав давнини. Так, всі стародавні фараони Єгипту були жерцями і проголошували себе богами або синами богів, у Стародавній Греції рішення нерідко приймалися на основі прорікань оракулів. Такою ж теократичною монархією була і давня Римська імперія, в якій вищі посадові особи (консули та інші) одночасно були жерцями і мали обов'язок здійснювати жертвоприношення, з'ясовуючи по них найкращий спосіб дій.

Державами з елементами теократії є ісламські держави. Ісламська держава – держава, яка прийняла іслам, зокрема шариат як основу своїх політичних інститутів чи законів. Наприклад, Саудівська Аравія і Іран підтримують релігійні суди з усіх аспектів права та релігійної поліції для підтримки соціальних вимог.

Ватикан з юридичної точки зору є абсолютною теократичною монархією. Главою держави є Папа Римський, який обирається на свою посаду законодавчим органом – Колегією кардиналів – довічно. Папі належить вся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади.

З південних монархій у приклад можна навести Бруней – азіатська держава, що є абсолютною теократичною монархією. Влада в Брунеї зосереджена в руках одного самодержавного монарха. Він одночасно є і релігійним лідером мусульман країни. [4, с.144-148]

Виборна монархія — тип монархії, коли новий монарх після припинення повноважень попереднього обирається парламентом, членами монаршої родини або іншим спеціальним органом. Ця ознака вказує на те, що цей вид форми правління поєднує в собі елементи монархії і республіки. Класичними прикладами виборних монархій можуть служити Священна Римська імперія, де імператор обирався сімома курфюрстами, Вестготське королівство, Польща і пізніше Річ Посполита, де з припиненням династії П'ястів в 1370 король став обиратися сеймом і була офіційно проголошена республіка.

В даний час класична виборна монархія існує тільки в трьох країнах світу: Камбоджа, Малайзія та Мальтійський орден. Також частково риси

виборної монархії мають: Андорра, Об'єднані Арабські Емірати, Свазіленд, Саудівська Аравія. Крім цього, в Екваторіальній Африці досі рада старійшин обирає племінних королів.

Колективна монархія – Об'єднані Арабські Емірати. Тут повноваження монарха належать Раді семи емірів об'єднаних у федерацію еміратів. Рада семи емірів складається з емірів всіх семи складових територій, що входять до складу федерації. Вона очолює державу як колективний орган, який обирає один раз у 5 років монарха найбільшого емірату Абу-Дабі, а такого монарха називають президентом. Рада є також законодавчим органом та вирішує більшість питань, які входять до компетенції глави держави. Найдивовижніше в ОАЕ є те, що в кожному з семи еміратів має місце абсолютна монархія, яка поєднується ще й з Конституціями еміратів. Вища влада країни не має ніякого права втручатися у внутрішні справи еміратів. [5, с.146]

Своєрідна форма монархії склалась і в межах країн Британської співдружності. Так, значна частина членів співдружності – це республіки, які мають власного президента (Кенія, Індія, Гайана та ін.), але майже половина інших країн співдружності (Канада, Ямайка та ін.) визнають головою держави королеву Великої Британії. [6, с.150]

Існують як переваги, так і недоліки нетипових форм правління, які встановлені на основі дослідження змін у формі держави, спричинених нетиповістю форми правління.

До переваг відносять те, що забезпечується стабільність управління країною, усувається можливість частотої зміни уряду з кон'юнктурних партійних міркувань, забезпечується консолідація партій, зміцнюється роль державної влади на місцях, сприяє єдності держави.

До недоліків належить те, що одночасно виникають нові види відносин, колізії та неузгодженості, руйнуються сформовані стандарти поділу влади, відбувається змішання різних початків, і це не завжди сприяє дотриманню конституційної законності, носії президентської влади нерідко виявляють прагнення до персоналізації влади, до авторитаризму, роль парламенту може швидко занепадати.

Висновок. Таким чином, можемо зробити висновок, що нині монархічна форма правління, а саме нетипові форми монархії, все ще лишається актуальною, однак в залежності від країни походження та національних традицій різняться за сферами та способами свого фактичного втілення. Вона має і переваги, і недоліки. Проте очевидно, що монархічна форма поступається своєю популярністю республіканській.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бостан С.К. Теорія держави і права: навч.посіб. / С.К. Бостан. – К. : Вид. МОН, 2013.
2. Алексєєнко І. Г., Суперпрезидентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів / І. Г. Алексєєнко / Економічний часопис-XXI. — № 8.
3. Чіркін В.С. Нетипові форми правління в сучасній державі / Держава і право. 1994. №1.
4. Терещук, М. М. Різновиди монархічної форми правління: порівняльна характеристика / М. М. Терещук // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук.

праць — К. : Ін-т держави і права НАН України ім. В. М. Корецького, 2007 — Вип. 38. — С. 144-148.

5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник / О.Ф. Скакун ; МОН України. — Київ : Правова єдність, 2009.

6. Герасіна Л.М. Політологія ... для студ. юрид. спец. вузів / Л. М. Герасіна, В. С. Журавський, В. Я. Зимогляд; [та ін.]; ред.: М. І. Панов; ред.: [та ін.]. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Київ : Ін Юре, 2005.

Панкратова Вікторія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗМІСТ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Культурні права органічно входять у систему прав людини. У даній системі всі права рівнозначні, взаємопов'язані і взаємодоповнюючі. У разі, якщо будь-яке з прав, що включене в дану систему «не працює», це призводить до дисбалансу суспільних відносин. Тому для успішного формування правової, соціальної держави культурні права людини не менш важливі, ніж будь-які з інших видів прав, оскільки вони сприяють консолідації суспільства, укріпленню взаємної поваги між людьми.

Культурні права і свободи особи безпосередньо пов'язані із поняттям «культура». В енциклопедичній науковій літературі культура визначається як сукупність матеріальних і духовних надбань, комплекс характерних інтелектуальних та емоційних рис суспільства, що включає не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань [3, с. 171].

Отже, культура - це безпосередньо не саме суспільство, а його якісний стан, тобто міра, ступінь розвитку всієї суспільної системи загалом і кожного її окремого елемента з точки зору ідеалів гуманізму та свободи. Інакше кажучи, культура є інтегральним критерієм прогресивності того чи іншого суспільства: високорозвинене суспільство — це суспільство високої культури як матеріальної, так і духовної [4, с.22].

Культурні права людини є важливою складовою загальної культури народу. Дані явища тісно взаємозв'язані між собою. Оскільки рівень розвитку культури визначає сутність, зміст і обсяг самих культурних прав. А останні створюють умови для збереження культури, її подальшого розвитку та примноження.

Отже, культурні права покликані формувати моральність, стандарти поведінки, які утверджують гідність особи, згуртованість суспільства, гарантують свободу доступу до духовних і матеріальних цінностей, створених світовою спільнотою.

Систему культурних прав людини становлять: право на освіту; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; право особи на вільний і всебічний розвиток та користування рідною мовою.

Саме ця група прав безпосередньо впливає на рівень духовного розвитку особи та забезпечує необхідні умови щодо створення і використання духовних досягнень людства. За своєю суттю культурні права є мірою духовності, яку держава гарантує особі з урахуванням умов життя і діяльності громадян і суспільства.

Культурні права забезпечують: можливість отримати певного рівня освіти; захист інтелектуальної власності громадян; розвиток наукових та технічних досліджень; свободу особи від ідеологічного контролю; право самостійно визначати для себе систему моральних та духовних цінностей; можливість отримувати повну, неупереджену, об'єктивну інформацію; свободу світогляду та віросповідання; гарантоване використання досягнень як національної, так і світової культури [5, с.90].

Значимість культурних прав людини визначається й тим, що вони досить широко регламентуються в провідних міжнародно-правових документах.

Фундаментальним та визначальним міжнародним нормативно-правовим актом, що закріплює принцип гарантування, захисту та охорони культурних прав людини, виступає Загальна декларація прав людини. Так в ст. 27 Декларації проголошується: «Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами» [1].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права містить положення про рівність культурних прав (Ст. 3), підкреслюється визнання «права кожної людини на участь у культурному житті; користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є» (Ст.15) [2].

Міжнародними актами, які врегульовують культурні права також є: Декларація соціального прогресу та розвитку Генеральної Асамблеї ООН; Статут ООН з питань освіти, науки та культури; Конвенція Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини та інші.

Велике значення мають і регіональні міжнародно-правові акти з питань культури, зокрема Європейська культурна конвенція, прийнята урядами - членами Ради Європи 19 грудня 1954 року. У Преамбулі Конвенції відзначається, що мета Ради Європи - досягнення ще більшої єдності між його членами для впровадження і втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням і сприятимуть кращому взаєморозумінню між народами Європи.

Резолюція Ради Європи «Стратегія Ради Європи в галузі культури» пріоритетними завданнями культурного співробітництва визначає: сприяння демократичним цінностям і правам людини відповідно до загального культурного підходу; встановлення атмосфери довіри і взаємної поваги між народами та спільнотами; розвиток відчуття культурної спільності нової Європи в багатстві її різноманітностей тощо.

Отже, культурні права людини є важливою складовою системи прав людини. Вони покликані формувати моральність, стандарти поведінки, які утверджують гідність особи, згуртованість суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Корінний М. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ: Україна, 2003. 609 с.
4. Мацькевич М. Культура й конституційні культурні права та свободи людини і громадянина: ключові аспекти взаємодії. *Віче*. 2012. 2. С. 20-25.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Панченко Вікторія Сергіївна,
кандидат історичних наук, голова циклової комісії
гуманітарних та природничих дисциплін,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ДІЛОВОДСТВО У МИРОВИХ СУДАХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У 1871-1919 рр. ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУДОЧИНСТВА

Актуальність проблеми. Для ефективної роботи будь-якої державної установи важлива раціональна організація її документообігу, яка впливає на швидкість прийняття рішень із оперативного управління та її фактичної діяльності. Особливої ваги діловодство набуває у судових та правоохоронних органах, оскільки втрачений чи помилково оформлений документ може вплинути на результат судочинства та коштувати долі людини. Сьогодні постає питання про вибір форми документообігу – електронна чи все-таки паперова. У контексті цієї дискусії доречно пригадати переваги та вади ведення документації у мирових судах у XIX ст.

Мета дослідження – на основі архівних матеріалів та законодавства Російської імперії вивчити організацію діловодства у мирових судах Волинської губернії у 1871-1919 рр.

Виклад основного матеріалу. Аби забезпечити населенню право на судовий захист з оскарженням вироків і водночас встановити чіткий всебічний

контроль над новими судами у ієрархії мирових установ законодавець виокремив три логічно пов'язані рівні: одноосібний суд – з'їзд – Сенат.

Мировий суд був першою інстанцією. Судочинство тут здійснював дільничний суддя у межах визначеної території. Законодавець зобов'язав мирового суддю вести діловодство. Лише з 1912 р. у кожній дільниці запроваджувалась посада секретаря, на якого покладалось зберігання справ і документів, видача за своїм підписом довідок, а також розсилання повісток і складання протоколів судових засідань. При цьому, всі надіслані на адресу суду пакети відкривались особисто суддею, а вже потім передавались для їх реєстрування. На кожному отриманому документі обов'язково робилась помітка про час його отримання. Всі повістки надсилались у двох примірниках і підписувались секретарем, а супровідні документи – суддею. У мировому суді велись такі книги як: реєстри вхідної та вихідної документації, кримінальних і цивільних справ, алфавітні покажчики, грошова і розносна книга, щоденник, книги депозитів та речових доказів [8, с. 8].

У реєстр вхідної документації записувались документи, які надсилались на адресу мирового суду і безпосередньо не відносились до матеріалів судового процесу. У настільний реєстр кримінальних і цивільних справ заносились розпочаті провадження. В алфавітних покажчиках помічались імена і прізвища сторін конфлікту із викладом суті позову, статті обвинувачення, і порядкового номеру. У реєстр вихідної документації вносились документи, що надсилались судом із зазначенням короткого їх змісту. У грошовій книзі позначались суми, що надходили у якості сплати судового мита та штрафів. У щоденнику відмічались надані позивачем прогонні кошти, а у розносну книгу – номери пакетів, переданих розсильними адресатам [8, с. 9-11].

Впорядковуючи матеріали судових проваджень, мировий суддя дотримувався наступних вимог. Кожна справа розпочиналась окремо, на її титульному аркуші зазначався номер за настільним реєстром, час початку та вирішення суддею. Обов'язково була наявність опису всіх документів, що входять до її складу [8, с. 12]. Про будь-яке своє розпорядження чи дію суддя робив належну відмітку. Така деталізація була необхідна аби сторони могли оскаржити рішення судді, особливо у касаційному порядку.

Щорічно за розпорядженням прокурора проводилась ревізія документації дільниць. До складу комісії входили двоє дільничних суддів та товариш прокурора. Перевірка проводилась без попередження і обов'язково у присутності ревізованого судді. За результатами інспектування складали протокол за підписами всіх присутніх та надсилали для відома голові з'їзду [4, арк. 1-8]. Фінансова звітність мирових судів перевірялась губернською контрольною палатою [3, арк. 26].

Зібрання почесних, дільничних і додаткових суддів утворювало вищу інстанцію – мировий з'їзд. Ця інституція складалась із багатьох підструктур, як-от: суддівського корпусу, канцелярії, бібліотеки, архіву, господарської частини, повірених та судових приставів, різних консультаційних бюро. При мирових з'їздах відразу запроваджувались канцелярії, які організовували його роботу. Канцелярські службовці повідомляли мировим суддям про час і порядок

денний сесій з'їзду, запрошували почесних суддів до участі у діяльності окружного суду, інформували про черговість взаємоінспектування мирових дільниць, а також сповіщали товаришів прокурора та духовних осіб про час проведення судових засідань.

Другим невід'ємним завданням канцелярії було діловодне обслуговування суддівської діяльності. Протоколи судових і розпорядчих засідань вів секретар, оформляв вирок канцелярський службовець. Однак, голова з'їзду переглядав готові документи і завіряв їх своїм підписом. Копії вироків, витягів із формулярних списків, виконавчих листів прохачам із дозволу голови теж надавала канцелярія [9, с. 66]. Із 1873 р. мирові з'їзди зобов'язувались подавати звіти про рух справ [7, с. 89]. Так як суддівський корпус був перевантажений виконанням безпосередніх завдань, то цей обов'язок взяла на себе канцелярія. Її службовці перевіряли дані мирових суддів округу, систематизували у зведені таблиці та подавали на схвалення голови з'їзду. Вони ж надсилали необхідну документацію у міністерство.

Мировий з'їзд як складова системи державних установ діяв у тісному зв'язку із ними. На його адресу надходили десятки запитів від поліції, мирових посередників, повітового та волосного керівництва, губернського казначейства, управління землеробства та державного майна. Звертались до з'їзду й уповноважені лікарень, притулків, благодійних організацій. У той же час і сам з'їзд повсякчас потребував різних довідок. Його листування цілком лягало на канцелярію. У середньому щорічно з'їздом розглядалось 543 справи, а також надсилалось 2840 листів [1, арк. 3-4]. Проаналізувавши причини такої завантаженості, М. Муравйов у циркулярі від 17 жовтня 1895 р. рекомендував низку заходів, які б зменшили об'єм роботи з паперами [5, арк. 131]. Їх суть зводилась до відміни застарілих штампів, впровадження друкованих бланків та надання усних відповідей на запити. 21 червня 1907 р. розіслано черговий циркуляр про спрощення діловодства у судових установах [6, арк. 1]. Однак канцелярська тяганина збереглась фактично до 1919 р.

Мировий суддя мав вирішувати справи на основі не лише законів, а й звичаїв. При цьому перше рішення із використанням звичаєвої норми ставало еталоном для вирішення решти подібних суперечок. Звідси впливає ще одна функція канцелярії – документозбереження. 1876 р. оголошено про заснування архівів у кожному мировому окрузі [2, арк. 1]. Тоді ж на розпорядчому засіданні Житомирського з'їзду 26 червня 1877 р. була прийнята типова інструкція, у якій окреслено обсяг повноважень, порядок та завдання його роботи. Відповідальним за діяльність архівосховища був архіваріус.

Між тим, комплектування архіву затягувалось. Щоб якось допомогти завершенню впорядкування, уряд у 1877-1881 рр. додатково виділяв на це по 400 руб. [2, арк. 5]. Із часом він почав займати три кімнати і його фонди дедалі збільшувались. Оскільки коштів на наймання приміщень не було, вирішено однотипні справи вилучити і продати з торгів. Ці заходи значно скоротили обсяги документозбереження і стали джерелом додаткового фінансування. Перші торги були проведені 1882 р., тоді продали 200 пудів справ і виручили 324 руб. сріблом [2, арк. 7]. У подальшому їх продаж став регулярним.

Висновки. Отже, мирові суди як найбільш затребувані у населення першими стикнулись із необхідністю ведення детальної документації своєї діяльності, а також з огляду на завантаженість справами змушені були виробити стандартизовані правила документообігу та шукати шляхи його оптимізації. Саме із такою метою були запроваджені посади діловодів, писарів, секретарів, а згодом цілі канцелярії при з'їздах. Для спрощення паперової роботи вироблялись бланки-шаблони документів, на деякі запити надавали усні відповіді, які, втім, реєструвались у журналах. Тому можемо констатувати, що мировий суд, який задумувався як максимально усний, простий і швидкий вид судочинства поступово перетворювався на неповоротку бюрократичну установу. Хоча самі судді постійно шукали вихід із ситуації, вносячи власні раціоналізаторські пропозиції, однак уряд гальмував їх запровадження на практиці, боячись втратити або бодай послабити контроль над і так доволі ліберальним судом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 442, оп. 528, спр. 104 Справа за клопотанням волинського губернатора про збільшення канцелярських виплат у з'їздах мирових суддів Волинської губернії. 1890 р. 8 арк.
2. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 167, оп. 1, спр. 169. Циркуляр Міністра юстиції про заснування при з'їздах і мирових дільницях судових архівів. Протоколи з'їзду про знищення архівних справ. Переписка із судовими приставами про продаж справ. 1877-1900. 50 арк.
3. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 245. Циркуляри Сенату про негайний розгляд мировими судьями справ про осіб, які ухиляються від несення військової повинності, про стягнення грошового штрафу із селян та засуджених за порушення лісового уставу, про права судових приставів здійснювати ввід у володіння нерухомим майном та інших. 1888 р. 32 арк.
4. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 266. Протоколи з'їзду про результати ревізії грошових документів у мирових суддів. 1893-1894 рр. 20 арк.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 171, оп. 1, спр. 1. Циркуляри Міністерства юстиції, волинського губернатора про застосування ст. 4 Статуту про покарання про порядок виклику судом свідків, про притягнення до відповідальності осіб за незаконне зберігання зброї та інше. 1872-1874 рр. 138 арк.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 171, оп. 1, спр. 471. Наряд документів для відома і керівництва за 1908 р. 9 арк.
7. Ефремова Н. Н. Министерство юстиции Российской империи 1802-1917 гг. / Н. Н. Ефремова - М.: Наука, 1983. – 149 с.
8. Особый наказ судебным установлениям Санкт-Петербургского столичного мирового округа – СПб, 1866. – 102 с.
9. Циркуляр Министерства юстиции от 19 ноября 1887 г. за № 1717 «О соблюдении некоторых предосторожностей при выдаче копий с служебных документов» // Сборник циркуляров и инструкций Министерства юстиции. Часть III (1886-1888). – СПб: типография правительствующего Сената, 1889. – 105 с. – С. 66.

Папп Віталій Дмитрович,
студент економіко-правового відділення
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ

Актуальність дослідження. Звертаючись до аналізу фундаментальних принципів організації та впорядкування суспільно-політичного життя, механізмів формування та функціонування державної влади, її взаємовідносин з громадянським суспільством, натрапляємо на таке поняття як «політичний режим». Протягом всього періоду незалежності України він перебуває у стані безперервної трансформації: від повільної лібералізації тоталітарного режиму «радянського типу» кінця 1980-х, через стихійну демократизацію початку 1990-х до олігархічного авторитаризму часів президентства В. Ф. Януковича. Останній, як відомо, призвів на рубежі 2013-2014 рр. до тих трагічних подій, які, в свою чергу, стали каталізатором активного революційного руху проти цього режиму, що мав на меті встановлення в країні демократії за європейськими стандартами.

Однак і нині політичний режим України все ще далекий від демократичного. Більше того, він залишається змішаним, тобто таким що сполучає у собі як авторитарні, так і демократичні ознаки. Це пояснюється багатьма причинами, комплекс яких зумовлений насамперед специфікою перехідного періоду, в якому знаходиться сьогодення постсоціалістична Україна.

На сьогоднішній день авторитарні політичні режими не втрачають своєї популярності у всьому світі. Так, за даними організації «Freedom House» у 2014 р. лише 88 країн світу (45% від загальної кількості країн) належить до категорії вільних (демократичних) режимів, тоді як решта 107 (55%), у тім числі й Україна, – до категорії невольних або частково вільних. У цьому контексті дослідження політичного режиму як одного з найважливіших елементів форми сучасної української держави набуває особливої актуальності.

Існує безліч класифікацій політичних режимів. Так, на основі різних критеріїв західних політологів у країнах, що розвиваються, розрізняють до шести – восьми різновидів державного режиму. Метою пропонованої розвідки є з'ясування особливостей та форм прояву авторитарного режиму.

Виклад основного матеріалу. Одним з найпоширеніших в історії типів політичної системи є авторитаризм. По своїх характерних рисах він займає проміжне положення між тоталітаризмом і демократією. З тоталітаризмом його ріднить автократичний, не обмежений законами характер влади, з демократією – наявність автономних, не регульованих державою суспільних відносин, особливо в економіці і приватному житті, збереження елементів громадянського суспільства.

Сутнісно значущим при визначенні авторитаризму є характер відносин

влади і суспільства. Ці стосунки побудовані більше на примусі, ніж на переконанні, хоча режим лібералізує суспільне життя, і вже не існує чітко розробленої керівної ідеології. Авторитарний режим допускає обмежений і контрольований плюралізм у політичному мисленні, думках і діях, мириться з наявністю опозиції [1].

Авторитарні режими формуються, як правило, в результаті державних переворотів або «повзучої» концентрації влади в руках лідерів або окремих внутрішньо-елітарних угруповань. Складаний таким чином тип формування та відправлення влади показує, що реально правлячими силами в суспільстві є невеликі елітарні угруповання, які здійснюють владу або у формі колективного панування (наприклад, у вигляді влади окремої партії, військової хунти), або у формі режиму єдиновладдя того чи іншого, в тому числі харизматичного, лідера. Причому персоналізація правлячого режиму в образі того чи іншого правила виступає найбільш часто зустрічається формою організації авторитарних порядків [6].

Авторитарній політичній системі властиві наступні риси: авторитарна влада має своїм джерелом насильне захоплення влади. Вона не формується народом і не обмежується правом – кодифікованим або звичайним, спирається на традицію; для неї характерне злиття законодавчої, виконавчої і судової влади, або їх формальний, показовий розподіл; при авторитаризмі влада спирається на адміністративний, поліцейський і військово-каральний апарат, тримається на відкритому насильстві або можливості його безпосереднього застосування; авторитаризм припускає жорсткий централізм управління, монополізацію влади в руках правлячої еліти або вождя; в соціальному плані авторитаризм намагається стати вищим за класові відмінності, виразити загальнонаціональний інтерес, що супроводжується соціальною демагогією, популізмом; в зовнішній політиці для нього характерні агресивні імперські установки [2].

Всі ці характеристики показують загальну картину авторитаризму тільки в тому випадку, якщо є наявним його духовна і практична основа - авторитет. Під авторитетом розуміється загальновизнаний неформальний вплив окремої особи або якоїсь організації на різні сфери життя суспільства.

У більш вузькому значенні авторитет - одна з форм здійснення влади, яка стоїть вище права. М. Бебер виділяв три типи авторитету: 1) заснований на раціональному знанні; 2) на традиції; 3) на харизмі вождя. В першому випадку носієм авторитету є вчитель-пророк, в другому – проповідник, в третьому - вождь. Без особи такого роду авторитаризм неможливий. Вона є знаком, символізуючим єдність нації, її суверенітет, її велике минуле, теперішній час і майбутнє [5].

Зважаючи на зазначені вище ознаки можна зробити висновок, що авторитаризм - політичний режим, при якому необмежена влада сконцентрована в руках однієї людини або групи осіб, які не допускають політичної опозиції, але зберігають автономію особи і суспільства в інших сферах суспільного життя.

Авторитарний режим може бути двох видів: революційний —

спрямований на зміну типу суспільно-політичного розвитку; стабілізаційний — орієнтований на збереження існуючого суспільно-політичного ладу.

Авторитарний режим неоднорідний за своїм характером. У літературі виділяють:

1. Деспотичний режим є абсолютно довільна, необмежена влада, заснована на самоправності.

2. Тиранічний режим заснований на одноосібному правлінні, узурпації влади тираном і жорстоких методи її здійснення. Однак на відміну від деспотії влада тирана часом встановлюється насильницьким, загарбницьким шляхом, часто зміщенням законної влади з допомогою державного перевороту.

3. Клерикальний режим заснований на фактичному пануванні релігійних діячів в суспільстві і державі. Керівник держави є одночасно і релігійним лідером нації, зосереджуючи у своїх руках не тільки світське, але і духовну владу (Іран, Ватикан).

4. Військовий (військово-диктаторський) режим базується на владі військової еліти, яка встановлена в результаті перевороту, здійснюваного проти законного правління цивільних осіб. Військові режими панують або колегіально (як хунта), або на чолі держави знаходиться один з військових чинів, найчастіше генерал або старший офіцер. Армія перетворюється в пануючу соціально-політичну силу, реалізує як внутрішні, так і зовнішні функції держави. В умовах такого антидемократичного режиму створюється розгалужений військово-поліцейський апарат, який включає, крім армії і спецслужб, велика кількість інших органів, в тому числі і позаконституційного характеру, для політичного контролю за населенням, громадськими об'єднаннями, ідеологічної обробки громадян, боротьби з антиурядовими рухами і т. п. Скасовується конституція і багато законодавчих актів, які замінюються актами військових властей. Типовий приклад - військове правління в М'янмі (колишня Бірма), Ірак за Саддама Хусейна, в ряді держав Тропічної Африки.

Авторитарні режими відрізняються від тоталітарних наступним. Якщо при тоталітаризмі встановлюється загальний контроль, то авторитаризм припускає наявність сфер соціального життя, не охоплених державним контролем. При тоталітарному правлінні здійснюється масовий систематичний терор по відношенню до противників, в авторитарному ж суспільстві проводиться тактика виборчих репресій, спрямованих на запобігання виникнення опозиції. У той же час в літературі має право на існування концепція, що розглядає класичний німецький і італійський фашизм (тоталітаризм) як крайню форму авторитаризму.

Авторитарний стабілізаційний режим може мати на меті проведення мобілізаційних заходів на подолання труднощів, що виникли внаслідок надзвичайних обставин, а також у зв'язку з: революційними рухами (прогресивними, консервативними або реакційними); рухами, що прагнуть відновити старі, віджиті порядки; загальносоціальною кримінальною злочинністю; іноземним утручанням.

Авторитарний режим встановлюється в державах, які: відкидають

демократичні принципи організації і здійснення державної влади; намагаються створити передумови для демократизації суспільства, але не встигли відпрацювати механізм демократичної влади; є демократичними, проте змушені, з огляду на обставини, вводити модель надзвичайного функціонування державної влади [4].

Слабкі сторони авторитаризму: повна залежність політики від позиції глави держави або групи вищих керівників, відсутність у громадян можливостей уникнення політичних авантур чи свавілля, обмеженість політичного виразу суспільних інтересів.

Переваги авторитарного режиму: здатність забезпечувати політичну стабільність і громадський порядок, мобілізувати суспільні ресурси на вирішення певних задач, долати опір політичних супротивників.

Авторитарні режими дуже різноманітні. Це монархії, диктаторські режими, військові хунти та ін. Монархії - вже зникаюча категорія авторитарних режимів. Не всі монархії авторитарні. В Європі (Великобританія, Норвегія, Данія, Бельгія, Люксембург, Іспанія) монархії, у принципі, є парламентськими демократіями. Але коли говорять про монархізм, як про підтип авторитарних держав, то мають на увазі монархію в найменш розвинутих країнах, де монархи є реальними правителями (Йорданія, Марокко, Саудівська Аравія). Військове правління: військові беруть владу і правлять країною. Політична діяльність або взагалі заборонена, або обмежена [3].

В сучасних умовах постсоціалістичних країн "чистий" авторитаризм, що не спирається на активну масову підтримку і деякі демократичні інститути, навряд чи може бути інструментом прогресивного реформування суспільства і здатний перетворитися на кримінальний диктаторський режим влади.

Але в будь-якому випадку, головною соціальною опорою авторитарного режиму, як правило, є групи військових («силовиків») і держбюрократії. Однак, ефективно діючи з метою посилення та монополізації влади, вони погано пристосовані для забезпечення функцій інтеграції держави і суспільства, забезпечення зв'язку населення з владою. Утворюється в результаті дистанція між режимом і рядовими громадянами має тенденцію до збільшення [5].

Висновок. Отже, одним з найбільш поширених в історії є авторитарний політичний режим. За своїми характерними рисами він займає проміжне місце між тоталітаризмом і демократією. Деякі вчені розглядають авторитаризм як перехідний режим від тоталітаризму до демократії. Сучасні авторитарні системи стали більш витонченими, менш жорстокими, але передусім вони тепер краще вбудовуються в глобальні економічні та дипломатичні системи. Вони створюють ілюзію плюралізму і в той же час невпинно нейтралізують ті інститути, які захищають плюралізм: насамперед суди, потім ЗМІ, а після цього громадянське суспільство.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондар Ю.М. Основи правознавства: Практикум. / Ю.М.Бондар. - К.:Атіка, 2004. - 204 с.
2. Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств. -К.: Політична думка, 1995. – 368 с.
3. Рабінович Н.М. Загальна теорія держави та права: конспект лекцій. / Н.М.

Рабінович. – Львів 1992 р.- 82 с.

4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави / П.М. Рабінович – К.: Атіка, 2011. – 176 с.

5. Самілик Г.М. Посібник з основ держави та права / Г.М. Самілик, П.В.Карпунчев, Л.А. Санченко – К., 2010. – 205 с.

6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф.Скакун – Харків: Консул, 2016. – 284 с.

Пашинська Анна Павлівна,
студентка 2 курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

Питання здійснення спадкових прав я завжди актуальним для правозастосування та в науковій діяльності, оскільки кожен за своє життя так чи інакше стає частиною спадкового правовідношення. Значимість спадкового права обумовлюється тим, що об'єктом спадкування переважно є право власності. Що залишається після смерті власника, кому має перейти це майно, в якому порядку та обсязі. У сучасному світі мільйони громадян є суб'єктами спадкових відносин. Важливість дослідження правових питань спадкування за законом обумовлена зростаючим значенням права приватної власності громадян і порядку її спадкування в умовах ринкової економіки, необхідністю розробки правового механізму, який належним чином міг би захистити права і інтереси громадян.

Спадкування за законом настає у разі, якщо фізична особа не залишила заповіту або якщо заповіт виявився недійсним, або відсутні умови, які зазначені у заповіті з умовою, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину, або вони не закликаються до спадкування, або якщо фізична особа розпорядилася лише частиною свого майна. Отже, спадкування за законом має місце тоді, коли і оскільки не існує заповіту.

Існують наступні підстави до спадкування за законом: 1) споріднення; 2) родинні відносини; 3) шлюб; 4) усиновлення; 5) перебування на утриманні спадкодавця не менше п'яти років.

При спадкуванні за законом майно переходить до зазначених у законі спадкоємців у відповідності до встановленої черговості, тобто до визначеного кола осіб, які спадкують одночасно. Кожна наступна черга спадкоємців за законом отримує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, у разі усунення їх від спадкування, а також, у разі неприйняття ними спадщини, або відмови від її прийняття.

Також, спадкоємцям за законом надається право за взаємною згодою (договором) змінювати встановлену черговість спадкування (ст. 1259 ЦК). Цей договір повинен бути нотаріально посвідчений та не може порушувати прав тих спадкоємців, які не беруть в ньому участі, а також тих спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку.

Проте, також черговість може бути змінена і за рішенням суду. За позовом особи, яка є спадкоємцем наступної черги, суд може визнати за нею право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, якщо судом буде встановлено, що ця особа надавала матеріальну допомогу, опікувалася та надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який був у безпорадному стані через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво [5, с. 780].

Цивільним кодексом України встановлено п'ять черг спадкоємців [4, с. 386].

До першої черги спадкоємців за законом належать діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той із подружжя, який його пережив та батьки (ст. 1261 ЦК). Цей перелік спадкоємців за законом є вичерпним.

При визнанні осіб, які належать до дітей, подружжя, батьків, а також дитини померлого, яка народилася після смерті, слід керуватися нормами сімейного законодавства. Законодавець вживає термін «дитина» як факт походження особи від певних батьків і наявність між ними споріднення першого ступеня.

До другої черги спадкоємців за законом належать рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід, як з боку батька, так і з боку матері (ст. 1262 ЦК). Вказані особи залучаються до спадкування за обставин, передбачених ч. 2 ст. 1258 ЦК, тобто за відсутності спадкоємців першої черги.

До третьої черги належать рідні дядько та тітка спадкодавця (ст. 1263 ЦК). Третя черга спадкоємців спадкує за відсутності перших двох черг, або якщо всі спадкоємці попередніх черг відмовилися від спадщини, не прийняли спадщину, усунені від права на спадкування.

До четвертої черги спадкоємців за законом належать особи, які проживали зі спадкодавцем однієї сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (ст. 1264 ЦК). Кваліфікуючою ознакою віднесення осіб до четвертої черги спадкоємців є їхнє проживання однією сім'єю зі спадкодавцем. Отже, визначальним тут є поняття сім'ї. Згідно зі ст. 3 СК сім'єю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я виникає на основі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

У п'яту чергу спадкують інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (двоюрідні внуки, двоюрідні племінники, двоюрідний дід та баба тощо). При цьому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів більш далекого ступеня споріднення.

Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що відділяють родича від спадкодавця, не рахуючи народження самого спадкодавця (ст. 1265 ЦК). У п'яту чергу право на спадкування за законом мають також утриманці спадкодавця (тобто неповнолітні або непрацездатні особи, які не були членами сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержували від нього матеріальну допомогу, що була для них єдиним або основним джерелом засобів до існування).

У ЦК України значно розширено коло спадкоємців за законом, причому цей термін поширюється на осіб не лише за ознакою родинних чи сімейних зв'язків, а й за ознакою членства у сім'ї. Однак, чинне законодавство не містить визначення поняття «член сім'ї». Офіційне тлумачення цього поняття спробував дати Конституційний Суд України, у рішення якого від 3 червня 1999 року зазначено, що природа сімейних правовідносин визначається кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; спільним постійним проживанням; веденням спільного господарства.

ЦК України у статті 1266 передбачає також можливість спадкування за правом представлення. Спадкування за правом представлення – це особливий порядок спадкування, коли при наявності певних обставин до спадкування за законом закликаються особи, які заступають собою місце спадкоємця, що помер раніше ніж спадкодавець [4, с. 334].

За правом представлення онуки (правнуки), прабаба, прадід, двоюрідні брати та сестри, племінники спадкодавця, спадкують ту частку, яка б належала їх відповідному родичу, якщо би він був живий. Тобто, маються на увазі батько чи мати, дід чи баба, брат чи сестра, дядько чи тітка спадкодавця, які мали б успадковувати, але померли, ще до моменту відкриття спадщини. Спадкоємцями вони виступають, ніби представляючи родича, який був більше близьким спадкодавцю, але який на момент відкриття спадщини помер.

Однією з умов, за якої настає спадкування за правом представлення є те, що спадкодавець не залишив заповіту, де б визначалась частка спадкового майна. Якщо кілька осіб одночасно спадкують за правом представлення, то між ними порівну ділиться частка їх померлого родича [6, с. 49]. Проте, розмір часток може бути змінений спадкоємцями за їх усною чи письмовою згодою (стаття 1267 ЦК).

Отже, спадкування за законом в Україні має свої особливості, що виражаються у законодавчому підґрунті та практичній реалізації цього виду спадкування. Дослідження питання спадкування за законом дозволяє зробити висновок, що даний вид спадкування є дуже значущим питанням у сфері спадкового права, проте і він потребує законодавчих удосконалень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України. – К.: Алерта, 2019. – 312с.
2. Сімейний Кодекс України. – К.: Паливода, 2019. – 108с.
3. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.
4. Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посібник / Р. О. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – 424 с.
5. Харитонов Є.О. Цивільне право України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О. В. Старцев. – [вид. 3-тє, переробл. і допов.] – К. : Істина, 2011. – 808 с.
6. Гончарова А. Розмежування понять «спадкова трансмісія» та «спадкове представлення» / А. Гончарова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – с.48-50.

ВИДИ ДОГОВОРІВ

На сьогодні питання вивчення цивільно-правових договорів є досить актуальним, адже договір є одним із найважливіших інститутів цивільного права, оскільки регулює більшість цивільних відносин. Така ситуація зумовлена тим, що цивільно-правовий договір є не лише підставою для виникнення, зміни чи припинення взаємних прав та обов'язків, а й універсальною конструкцією в регулюванні будь-яких відносин. Отже, договірне регулювання цивільно-правових відносин є одним з основних інструментів у забезпеченні стабільності цивільного обороту.

Цивільно-правовий договір забезпечує товарообіг. Договір охоплює відносини у сфері задоволення побутових та культурних потреб людини. Кожна особа має свободу вибору характеру та сторони договору, вільний вибір умов договору. Основними ознаками договору є домовленість учасників та спрямованість на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Договори можуть бути багатосторонніми, такі договори укладаються більш ніж двома сторонами. Договір – це опорна конструкція цивільного права, що наразі переживає оновлення на і спричиняє проблеми в теорії і на практиці.

Особливу увагу приділили деякі правники окремим видам договорів. А саме у роботах Безклубого І. А., Лепех С. В., Янишен В. висвітлені питання укладення договору позики. В свою чергу Ястремська О., Бондаренко С. В., аналізують у своїх роботах договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Окремі наукові праці присвячені договору найму: Кармаза О., Мічурін Є.

Чинне законодавство визначає, що сторони є вільними в укладанні договору. У ст. 627 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) зазначається положення, яке закріплює принцип свободи договору [1]. Кожна особа має свободу вибору характеру та сторони договору, вільний вибір умов договору. Основними ознаками договору є домовленість учасників та спрямованість на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Договори можуть укладатися в усній, письмовій простій та письмовій нотаріальній формі. Запровадження та удосконалення договору у сфері медичних послуг як регулятора відносин являється необхідною потребою сучасності.

Класифікація договорів має не лише теоретичне, а й практичне значення. Так, виявлення спільних типових рис договорів і відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір виду договору, забезпечує його відповідність змісту регульованої діяльності. Крім того, класифікація сприяє подальшому вдосконаленню й систематизації законодавства, слугує меті кращого дослідження договорів [2, с. 18].

Найбільш притаманною для класифікації цивільно-правових договорів є дихотомія, яка покладається на одну з трьох підстав. Перша з них – це розподіл обов’язків між сторонами, друга – наявність зустрічної вимоги, а третя – момент укладення договору. Таке використання визначених підстав дало змогу виділити три пари договорів: односторонні та двосторонні, платні та безоплатні, реальні та консенсуальні [3, с. 11].

Цивільний кодекс України класифікує договори за сферами діяльності та розміщує їх у такій послідовності:

1) договори про передачу майна у власність: купівля-продаж, поставка, контрактація, дарування, постачання енергетичними ресурсами тощо (глави 54–57);

2) договори про передання майна в тимчасове користування: майновий найм, оренда, лізинг, житловий найм, побутовий прокат, безоплатне користування майном (глави 58–60);

3) договори про виконання робіт: побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи, договір аудиту тощо (глава 61);

4) договори, спрямовані на встановлення зобов’язань із надання фактичних послуг (глави 67, 71–74);

5) договори, спрямовані на встановлення зобов’язань із вчинення юридичних і фактичних послуг (глави 68–70);

6) договори про передачу результатів творчої діяльності: авторські, ліцензійні договори, договір франчайзингу, про передачу науково-технічної продукції тощо (глави 75–76);

7) договори, спрямовані на встановлення зобов’язань із надання фінансових послуг (глави 67, 71–74);

8) договори про спільну діяльність: установчий договір, про науково-технічне співробітництво тощо (глава 77);

9) договір стосовно розпорядження майном на випадок смерті – спадковий договір (глава 90).

Отже, можна зробити висновки, що вищенаведена класифікація видів договорів за Цивільним кодексом України та критеріїв їх поділу свідчить, що норми кодифікованого акту цивільного законодавства зазначають лише деякі не всі види договорів і не охоплюють всю розгалужену та складну їх систему, що є основою для подальших наукових розробок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Біленко, 2018 19 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС 4/2018
3. Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики: монографія / за заг. ред. А.Б. Гриняка. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 402 с

ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА РЕПАТРІАЦІЮ

Одним із пріоритетних завдань сучасної держави та суспільства є питання забезпечення належних умов праці робітників та службовців, зокрема, своєчасної репатріації працівників. Це пов'язано з розширенням географії трудової міграції, збільшенням випадків направлення роботодавцями працівників у закордонні відрядження. Враховуючи міжнародний характер трудової міграції та наявність розбіжностей у правових системах, норми щодо репатріації працівників часто виконуються не у повному обсязі або виникають проблеми у їх виконанні. В окремих випадках органи державної влади України змушені докладати чималих зусиль, щоб повернути працівника на батьківщину, але термін повернення все одно затягується. Тому актуальним є дослідження міжнародних норм, що регулюють трудові відносини, зокрема, передбачають гарантії та компенсації працівникам у разі їх репатріації.

Метою публікації є дослідження міжнародного законодавства, що здійснює регулювання правовідносин, пов'язаних з репатріацією громадян України, з метою виявлення його недоліків та позитивних норм, що дасть можливість удосконалити ці норми.

Законодавство України про працю передбачає, що трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, регулюються законодавством сторони працевлаштування та міжнародними договорами України. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про зайнятість населення» [1] громадяни України у період тимчасового перебування за кордоном мають право займатися трудовою діяльністю, якщо вона не суперечить чинному законодавству України і держави перебування. При цьому інтереси громадян України, тимчасово працюючих за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

І.Я. Кисельов виділяє три основні моделі трудових відносин працівників, що виїжджають на роботу за кордон. [2, с. 19] При першій моделі правовідносин, яка передбачає трудову діяльність за кордоном та витікає з юридичного факту (трудоного договору), що виник у певній державі на основі її законодавства. У рамках цього договору роботодавці направляють своїх працівників у організації за кордон для участі у будівництві підприємств, монтажу вітчизняного обладнання, здійснення термінової допомоги та направляють їх у короткострокові закордонні відрядження у справах служби. Друга модель передбачає, що громадяни держави виїзду безпосередньо або через посередників укладають трудові контракти з іноземними роботодавцями про роботу за кордоном. У такому випадку має місце експорт робочої сили (зовнішня трудова міграція). При третій моделі роботодавцем громадянина держави виїзду є міжнародна організація, що знаходиться за кордоном. Правове

регулювання кожного з цих видів міжнародної праці відрізняється одне від одного [3].

Статтею 53 Закону України «Про міжнародне приватне право» [4] встановлено перелік підстав, згідно з якими трудові відносини громадян нашої держави, які працюють за кордоном, регулюються правом України, зокрема, якщо:

- громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України;

- громадяни України уклали з роботодавцями - фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота;

- це передбачено законом або міжнародним договором України.

Чинний Кодекс законів про працю України не містить норм щодо гарантій та компенсацій працівникам у разі їх репатріації.

Норми, які регулюють порядок репатріації працівників, встановлені безпосередньо у двосторонніх угодах, зокрема: Угоді між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Білорусь, які працюють за межами своїх держав від 17 липня 1995 року [5], Угоді між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Вірменія, які працюють за межами своїх держав, від 17 червня 1995 року [6], Угоді між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про взаємне працевлаштування громадян від 28 березня 1995 року [7], Угоді між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на території обох держав, від 21 листопада 1995 року [8], Угоді між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників від 16 лютого 1994 року [9] тощо.

Необхідність дослідження положень двосторонніх угод викликана тим, що в них трудові відносини громадян, які працюють на території іншої держави, розмежовуються за правовими підставами здійснення їх трудової діяльності, а отже, є різним і правове регулювання.

Так, статтями 13,14 Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Білорусь, які працюють за межами своїх держав від 17 липня 1995 року передбачено, що у разі смерті працівника роботодавець організує перевезення тіл, та особистого майна померлого на територію Держави виїзду, несе всі пов'язані з цим витрати та інформує дипломатичне або консульське представництво цієї держави з наданням матеріалів щодо факту смерті. Витрати на проїзд працівників та членів їх сімей від місця проживання до пункту призначення, їх дорожні витрати, викликані захворюванням або стаціонарним лікуванням, витрати на перевезення їх особистого майна з території Держави працевлаштування на територію

Держави виїзду після закінчення трудового договору (контракту) на зворотну дорогу несе роботодавець.

Доцільно зауважити, що правове регулювання репатріації моряків має свої особливості. В Україні питання репатріації членів екіпажу регулюються Конвенцією Міжнародної організації праці №23 «Про репатріацію моряків» 1926 р. і Кодексом торговельного мореплавства України 1995 р. Репатріацію українських моряків, які працюють на суднах іноземних судновласників, регулюють положення міжнародних угод України, договорів найму та національних нормативно-правових актів країни прапора судна [10].

Необхідно зазначити, що у проекті Закону України «Про працю» № 2708 від 28.12.2019 року [11] встановлено гарантії та компенсації працівникам у разі їх репатріації, також визначено поняття репатріації. Так, згідно з статтею 78 вказаного законопроекту репатріація — це повернення працівника, який перебуває поза межами України у відрядженні до його місця проживання чи до місця укладення з ним трудового договору для відпочинку (відпустки), продовження виконання обов'язків, передбачених трудовим договором чи звільнення. Репатріація працівника організовується роботодавцем.

Вказаним законопроектом встановлено, що правом на репатріацію користуються працівники у разі:

1. Закінчення строку трудового договору або трудового договору на конкретний рейс, що закінчився за кордоном;
2. Захворювання, отримання травм чи з інших причин, підтверджених медичним висновком, якщо працівник за медичним висновком є транспортабельним;
3. Катастрофи транспортного засобу, на якому працював працівник;
4. Якщо власник транспортного засобу не може виконувати обов'язки роботодавця внаслідок банкрутства, продажу транспортного засобу, зміни реєстрації, арешту транспортного засобу або з інших причин;
5. Якщо транспортний засіб без згоди працівника направляється в зону військових дій.

Для працівника — члена екіпажу морського судна право на репатріацію виникає у разі перебування його на борту судна 12 та більше місяців, якщо менший строк не передбачений трудовим та/або колективним договором.

Днем звільнення працівника у разі його репатріації вважається щонайменше наступний після прибуття працівника до місця його проживання або до місця укладення з ним трудового договору день. За цей час за працівником зберігається середня заробітна плата.

Отже, проаналізувавши двосторонні Угоди, укладені Україною з іншими державами, можна зробити висновок, що норми вказаних Угод визначають різні правові підстави репатріації. Так, працівник, у разі розірвання трудового договору за власним бажанням, не має право на репатріацію. Таке право надається тільки у разі закінчення строку трудового договору. Крім того, ініціатива роботодавця є ознакою, що визначає правові

наслідки репатріації й тоді, коли останній формально не виявляє такої ініціативи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
2. Киселев И.Я. Международный труд. Практическое пособие / И.Я. Киселев. – М., Юристь. – 1997. – 232 с.
3. Рудницька О.П. Правове регулювання гарантійних виплат в трудовому праві. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 176 с.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
5. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Білорусь, які працюють за межами своїх держав від 17 липня 1995 року // Офіційний вісник України. – Офіц. вид. – 2008. – №3. – Ст. 78. – (Збірник нормативно-правових актів України).
6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Вірменія, які працюють за межами своїх держав від 17 червня 1995 року // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – Офіц. вид. – 2005. - № 7. – С. 100. – (Збірник нормативно-правових актів України).
7. Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про взаємне працевлаштування громадян від 28 березня 1995 року // Офіційний вісник України. – Офіц. вид. – 2007. – №76 (19.10.2007). – Ст. 2834. – (Збірник нормативно-правових актів України).
8. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на території обох держав від 21 листопада 1995 року // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – Офіц. вид. – 2005. - № 7. – С.107. – (Збірник нормативно-правових актів України).
9. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників від 16 лютого 1994 року // Офіційний вісник України. – Офіц. вид. – 2007. – №7 (09.02.2007). – Ст. 265. – (Збірник нормативно-правових актів України).
10. Орлова Н. Г. Репатріація як важлива міра захисту соціально-трудових прав моряків / Н. Г. Орлова // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Х. : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2012. - С. 56-59.
11. Про працю: Текст законопроекту № 2708 від 28.12.2019 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833

Сірик Ніна Євгеніївна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

АБСОЛЮТНІ МОНАРХІЇ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Абсолютна монархія (від лат. absolutus – безумовний, необмежений) традиційно розуміється як форма державного правління, за якої верховна влада повністю належить монархові (царю, імператорові, королю), який у силу свого особливого статусу (первинність, спадковість владних повноважень,

безстроковість і безвідповідальність) одноосібно володарює в державі. В країнах Західної Європи абсолютні монархії складаються в XV-XVI ст., вони приходять на зміну станово-представницької монархії. Абсолютна монархія постає як арбітр між старим пануючим класом феодалів та буржуазією і як захисниця обох класів від революційного руху народних мас, які піддаються і феодальній, і капіталістичній експлуатації. Ідея абсолютної монархії виникла у праці «Державець» Ніколо Маккіавеллі в XVI столітті. Монарх, на думку Макіавеллі, – тиран, який повністю злився зі світом бездушної причинності.

На сьогодні існує велика кількість характеристик абсолютної монархії. Так, Е. Григоніс характеризує абсолютну монархію як необмежену монархію, державний механізм якої «засновано на принципі єдиновладдя, що є повністю протилежним принципу поділу влади. Вся державна влада в умовах абсолютної монархії неподільно зосереджується в руках монарха» [1, с. 315]. А. Мішин щодо абсолютної монархії зазначав: «Для абсолютної монархії (самодержавства) характерною є відсутність будь-яких представницьких установ, абсолютне зосередження усієї державної влади в руках монарха» [2, с. 78]. Приділили увагу абсолютній монархії й автори «Юридичної енциклопедії». Так, В. Тимошенко визначила абсолютну монархію як форму правління, «за якої влада (законодавча, виконавча, судова) цілковито належить одній особі (цареві, королю, імператору)» [3, с. 10], а О. Дубина вказав, що абсолютною є «необмежена монархія, де верховна влада цілком і повністю належить імператору (королю, царю і т.д.)... Абсолютна монархія прагне до максимальної політичної централізації» [4]. Таким чином, аналізуючи усі вищевикладені визначення, можна зробити висновок, що абсолютною є монархія, в умовах якої монарх має усю повноту законодавчої, виконавчої та судової влади. Однак, така точка зору не завжди відповідає дійсності. Так, більшість із вищевказаних авторів, а також такий дослідник як С. Камінський [5, с. 46] та ін. абсолютно вірно відносять до абсолютної монархії Султанат Оман. Однак, згідно ст. 60 «Білої Книги» – Основного Закону Султанату Оман, затвердженого Королівським декретом № 101/96 6 листопада 1996 р., «судова влада є незалежною і втілюється в судах загального права будь-якого типу чи статусу, яка виносить вироки відповідно до Закону». Проте детальний аналіз зазначеного Закону дозволяє стверджувати саме про абсолютний характер влади султана. Крім того, цілком слушною, на наш погляд, думкою є точка зору С. Камінського [5, с. 46] про те, що основним критерієм для класифікації монархічної форми правління є спосіб відповідальності уряду. Цей критерій дозволяє підрозділити сучасні монархії на дві групи. І одна з них включає абсолютні монархії, де уряд несе відповідальність тільки перед главою держави. Отож, абсолютною слід вважати таку систему правління, де уряд несе відповідальність лише перед монархом законодавцем.

Саме поняття «абсолютизму» бере початок з положень римського права про те, що «державець не зв'язаний законами». Під впливом цієї етимології історики і юристи XIX –поч., XX ст. створили модель абсолютизму як необмеженої монархії, в якій державцю належала вся повнота публічної і, в

першу чергу, законодавчої влади. На створенні цієї моделі відбився і конституційний досвід пізніших абсолютистських режимів XIX ст. (набагато потужніших, ніж ті, що існували в XVI-XVIII ст.). Абсолютизм, що виник у XVI ст., став впродовж XVII - XVIII ст. найбільш розповсюдженою формою державного правління. Лише Республіка Сполучених Провінцій, Венеція, Генуя мали республіканську форму влади.

Через абсолютизм пройшли в своєму розвитку всі європейські держави. У кожному з них він мав свої особливості. Так найбільш яскраво абсолютна монархія проявила себе у Франції XVII століття. Зародження в надрах феодалізму капіталістичного укладу зумовлювало зміни характеру абсолютизму. У початковий період свого розвитку абсолютна монархія відіграла прогресивну роль, сприяючи розвиткові мануфактурної промисловості, внутрішньої та зовнішньої торгівлі, а також подальшій централізації держави. Потім абсолютизм виступив у досить реакційній ролі - став на перешкоді цьому розвиткові, щоб не допустити зростання могутності буржуазії, яка виявилася для нього небезпечною. В Англії розквіт абсолютизму стався при Єлизаветі I (XVI століття), хоча він і значно відрізнявся від класичного визначення: королева ділила владу з парламентом, була відсутня постійна армія. В результаті політичної роздробленості Німеччини, закріпленої Золотою буллою, до XVI ст. абсолютна монархія утвердилася в кожному окремому князівстві. Це був князівський чи обласний абсолютизм. В цілому, пік абсолютної монархії в Західній Європі припав на XVII-XVIII ст. Росія ж відставала від неї майже на два століття. Абсолютизм в Росії проіснував в формі самодержавства, головною відмінною рисою якого стала слабкість національної буржуазії. Абсолютизм у Росії зберігався до революції 1905-1907 рр. Це зумовило формування в Росії буржуазної монархії.

З точки зору загальної класифікації форм державного правління найважливіше значення мають юридичні ознаки абсолютної монархії, які можна назвати поряд з розглянутими її загальними рисами, а саме:

1. Монарх є джерелом державної влади, суверенітет формально і фактично належить виключно йому, тому саме в його руках зосереджується вся повнота цієї влади, що дає підстави вважати монарха наддержавною інституцією з необмеженою владою, компетенція якої не підлягає регламентації. Влада монарха верховна, суверенна, не знає обмежень і поширюється на всі сфери державної діяльності. Монарх уособлює вищу державну владу за власним правом, а не в порядку делегування від народу, який усунутий від процесу формування органів верховної державної влади, а значить і процесу її легітимації. Абсолютизм виключає наявність у суспільстві будь-якої іншої публічної влади, незалежної й непохідної від влади монарха. Відповідно, за ним визнається юридичне верховенство з усіх питань державного значення. Абсолютний монарх і є державою в цілому, уособленням і носієм усієї повноти державних функцій і повноважень. Правління в такій державі є результатом його одноосібних дій, бо навіть при розподілі повноважень між іншими державними органами остаточне рішення з будь-якого питання залишається за ним.

2. Відсутність поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову гілки, тому встановлюється єдиновладдя (необмеженість влади) – державна влада, яка характеризується інституціональною, функціональною, суб'єктною (персональною) єдністю своїх органів, керівництво яких сконцентроване в руках глави держави – монарха. Монарх є єдиним або верховним законодавцем, бо тільки за його волевиявленням нормативні приписи можуть набувати силу закону; монарх є верховним суддею, від його імені здійснюється правосуддя, він володіє і правом помилування; формує уряд, призначає й звільняє посадових осіб виконавчої влади, уряд несе перед ним відповідальність. Абсолютний монарх дотримується законів лише тією мірою, якою він сам бажає їм підкорятися.

Єдиновладдя монарха можна розглядати в трьох аспектах.

Інституціональний полягає у відсутності гілок влади як самостійних підсистем державного апарату, представницьких установ, що обмежували б владу монарха: або їх немає взагалі, або вони виконують тільки дорадчі функції при ньому чи відправляють правосуддя.

Функціональний аспект єдиновладдя передбачає відсутність будь-яких політико-правових рамок діяльності монарха. Його повноваження мають абсолютний, тобто всеохоплюючий характер. Повноваження всіх інших органів державної влади є похідними від компетенції монарха. Відповідно, у державноправових актах статус абсолютного монарха визначається за допомогою максимально загальних, декларативних формулювань, тоді як статус всіх інших органів державної влади – по можливості чітко, точно й навіть казуїстично.

Суб'єктний (або персональний) аспект єдиновладдя виявляється в тому, що влада здійснюється однією особою, а про жоден інший суб'єкт політичного життя не йдеться.

3. Наявність розгалуженого бюрократичного апарату для здійснення державної політики, відповідального тільки перед монархом. При абсолютизмі держава досягає найвищого ступеня централізації, утворюються розгалужений бюрократичний апарат, регулярна армія й поліція.

4. Відстороненість народу від участі в управлінні загальнодержавними справами. Сам народ, який розглядається як об'єкт державно-владного впливу, зобов'язаний беззаперечно підкорюватися владі монарха, а відносини людини й держави опосередковуються через правовий стан підданства. Організаційних форм, за допомогою яких народ міг би безпосередньо приймати державно-владні рішення, фактично немає.

5. Монарх не несе конкретної політичної і юридичної відповідальності за результати свого правління, а за помилки і зловживання в державному керівництві відповідають державні чиновники. Більш того, повна політична та юридична безвідповідальність монарха при абсолютизмі доповнюється відсутністю контролю за його верховною владою з боку суспільства.

Водночас на окремих етапах розвитку і в конкретно-історичних умовах абсолютизму можуть бути властиві й інші риси, які не мають суттєвого значення, що є свідченням багатовекторності й багатофакторності політико-

правового положення кожної країни. Тому окремі моделі історичних і сучасних абсолютних монархій належить досліджувати з урахуванням як загальних, так і специфічних ознак. Звичайно, у даному контексті найбільший інтерес викликають питання щодо сучасного стану абсолютних монархій і тенденцій їх розвитку [6, с. 26].

На сьогоднішній день в світі налічується кілька держав з абсолютною монархією, серед них: Бахрейн, Бруней, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман і Саудівська Аравія. Деякі держави можуть сьогодні мати навіть символічні конституції, проте ці акти не є конституціями в повному розумінні слова, оскільки не обмежують владу монарха. Такою конституцією була, наприклад, Тимчасова конституція Катару 1970 року. Окреме місце займає князівство Андорра зі своїм особливим режимом правління. Там вже більше 700 років державу очолюють дві особи (князі), одним з яких за традицією

Очевидно, що абсолютні монархії збереглися здебільшого на арабському Сході. З цього випливає, що причинами живучості такої форми правління є соціально-економічна база і відсутність гострих соціальних суперечностей. Це зумовлено на думку С.К.Бостана багатими природними ресурсами, наявністю яких у цьому регіоні дозволяє владі здійснювати соціально-спрямовану політику і таким чином гальмувати об'єктивні процеси руйнування станово-кастового суспільства, в якому ті країни ще перебувають, та їх перехід до громадянського суспільства. Крім класичної, існує також і особливий різновид абсолютної монархії – абсолютна теократична монархія. Вона є особливою формою організації державної влади, при якій остання належить до церковної ієрархії. Прикладом такої монархії є Ватикан, де законодавча, виконавча і судова влада належить Папі, який обирається довічно колегією кардиналів. Правниче керівництво релігійною, політичною та економічною діяльністю здійснюється римською курією. У її складі - секретаріат, рада у державних справах, 10 конгрегацій(духовних відомств), та інші служби.

Отже, основною відмінною рисою абсолютної теократичної монархії від класичного зразка є те, що глава держави є одночасно і главою церкви, причому в державі діє єдина релігія.

Список використаної літератури:

1. Григонис Э. П. Формы государства в современном мире (Извлечение из монографии) / Э. П. Григонис // Конституционное право зарубежных стран : [курс лекций]. – СПб. : Питер, 2002. – С. 298-405.
2. Мишин А. А. Конституционное право зарубежных стран : [учебник] / А. А. Мишин – М. : Белые альвы, 2000. – 480 с.
3. Тимошенко В. І. Абсолютизм / В. І. Тимошенко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1: АГ. – 1998. – С. 10-11.
4. Дубина О. К. Монархія / О. К. Дубина // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 3: К-М. – 2001. – С. 758.
5. Каминский С. А. Институт монархии в странах Арабского Востока / С. А. Каминский. – М. : Главная ред. восточной лит. изд-ва "Наука", 1981. – 152 с.

6. Серьогіна С. Г. Абсолютна монархія: історико-теоретичний аспект / С. Г. Серьогіна // Проблеми законності. Вип. 74. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2005. – С. 18–27.

7. Александров И. А. Монархии персидского залива: этап модернизации / И. А. Александров. – М. : Дело и сервис, 2000. – 544 с.

Сіромський Руслан Богдпнович,
кандидат історичних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

УХВАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 р.: ПОЗИЦІЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Права людини до Другої світової війни розглядалися як прерогатива внутрішньої політики тієї чи іншої держави і не вважалися прийнятною темою для дипломатичних розмов [3, с. 14]. Однак негативний історичний досвід першої половини ХХ ст., котрий полягав у масових і систематичних порушеннях прав людини (особливо в роки війни), сприяв усвідомленню фундаментальної значущості дотримання елементарних людських прав для збереження демократії. Таке розуміння знайшло свій вияв вже у Статуті ООН 1945 р., де засновники цієї міжнародної організації заявили про намір “знову утвердити віру в основні права людини” [7]. Оскільки Статут поверхово і недостатньо чітко визначав права людини, то виникла потреба ухвалити окремий документ, покликаний регулювати зазначену сферу. Цим документом власне і стала Загальна декларація прав людини 1948 р., навколо погодження положень якої між країнами Заходу і Радянським Союзом розгорнулися запеклі суперечки. По суті, майже відразу, права людини перетворилися на інструмент ідейних опонентів у “холодній війні”. Характерно, що з плином часу проблема дотримання прав людини не втратила своєї актуальності, зокрема на пострадянському просторі, де фіксуються випадки не дотримання окремих людських прав і свобод (як, зрештою, і їхнє різночитання).

Мета статті полягає в аналізі позиції Радянського Союзу стосовно ухвалення Загальної декларації прав людини 1948 р.

Історіографія. Порушеній проблеми у своїх дослідженнях торкалася низка західних науковців (Дж. Донеллі, Е. Фрієр, Ф. Пшетачнік [3; 9; 10]), тоді як в Радянському Союзі питання “прав людини” тривалий час перебувало під своєрідним табу. Лише з початком горбачовської перебудови стали з’являтися неспівмірні розвідки, покликані прояснити радянську позицію у сфері прав людини в період “холодної війни” (наприклад, праці В. Карташкіна [5]).

Для роботи над підготовкою Загальної декларації прав людини 16 лютого 1946 р. ООН створила спеціальну Комісію з прав людини, яка згодом стала і першим міжнародним контрольним органом у цій сфері [5, с. 75]. Комісія з прав людини складалася з 18-ти делегатів країн-членів ООН, а Радянський

Союз репрезентував український вчений, юрист-міжнародник Володимир Корецький (1890–1984). Упродовж 1947–1949 рр. він був першим заступником голови Комісії з прав людини, яку очолювала Елеонора Рузвельт – вдова 32-го американського президента Франкліна Делано Рузвельта.

За дорученням генерального секретаря ООН підготовку проекту Загальної декларації прав людини очолив канадець, професор Джон Пітерс Гамфрі (1905–1995) – директор відділу Секретаріату з прав людини (1946–1966). У співпраці з іншими фахівцями він підготував чорновий варіант Декларації, положення якої доводилося обстоювати в гострому протистоянні з СРСР [1, с. 22]. Якщо з радянськими пропозиціями щодо гарантування “основних життєвих прав людини” – права на працю, освіту чи медичний захист, – Дж. Гамфрі був схильний погодитися, то пропагування “колективних прав” він категорично відкидав (між “колективними правами” і “правом держави” Гамфрі ставив знак рівності) [1, с. 25]. У підсумку представник Радянського Союзу в ООН Андрій Вишинський (1883–1954) розкритикував проект Декларації “через ігнорування права націй на самовизначення” [2, с. 383].

Роль держави в радянській правовій системі була надзвичайно гіперболізована, а права людини немислимі поза державою. Права людини, як “соціальне і класове поняття”, не вважалися чимось само по собі зрозумілим, як наприклад на Заході, а “розподілялися” державою [10, р. 245]. Тоді як країни Заходу звертали більше уваги на закріплення політичних прав людини, Радянський Союз із сателітами виступав за розширення економічних і соціальних прав. Права людини трактувалися тут передусім, як права робітника. Радянські науковці відкидали ліберальну традицію пріоритетності природних і невід’ємних прав людини (наприклад, права на свободу слова, релігії, рівності перед законом тощо). Теоретики концепції прав людини виходили з того, що в СРСР інтереси особистості і держави не повинні, і не можуть розходитися, а необхідність забезпечення прав громадян нерозривно пов’язана із стійкістю радянського соціалістичного устрою. Відтак зв’язок прав і обов’язків визначав “правомірність” різного роду обмежень.

Під час дискусії щодо проекту Загальної декларації права людини, в розділі про “Права та обов’язки держави”, В. Корецький заявляв, що “фізична особа не є суб’єктом міжнародного права”, оскільки соціалістична доктрина відкидає теорію міжнародної правосуб’єктності індивідів [6, с. 64]. Відтак Радянський Союз рішуче виступав проти будь-яких спроб визнання фізичних осіб “суб’єктами міжнародного права”, оскільки це на переконання його представників обмежувало суверенітет держави над власними громадянами і створювало потенційні можливості для зовнішнього втручання у внутрішні справи держави [10, р. 249]. У центрі дебатів між країнами Заходу і Радянським Союзом опинилися різні трактування принципу VI – про невтручання у внутрішні справи і принципу VII – про повагу людини і її основних свобод. Так, А. Вишинський розкритикував представника Канади в ООН Лестера Пірсона, котрий наважився звернути увагу на порушення радянською стороною прав людини в Східній Європі [2, с. 389].

Один із теоретиків соціалістичної концепції прав людини, завідувач кафедри радянського державного права Львівського університету (1944–1959), а пізніше представник УРСР у Комісії з прав людини ООН Петро Недбайло (1907–1974) також трактував права людини предметом внутрішньої компетенції держави. Однак він допускав і міжнародну співпрацю у цій сфері, але як складову “боротьби за мир і безпеку СРСР” [10, р. 250].

Радянська делегація висловлювала своє неприйняття ст. 19 майбутньої Декларації, де йшлося про те, що “кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів” [4]. Природно, для тоталітарної держави, яким був Радянський Союз в сталінський період, це було абсолютно неприйнятно. Окремі положення Загальної декларації прав людини були несумісні зі сталінською політикою, яка як й надалі базувалася на терорі [9, р. 299].

Під час своїх виступів А. Вишинський висловлював побоювання щодо небезпеки “поширення фашизму” через гарантування “свободи будь-яких переконань”, однак це була не більше, ніж словесна ширма. На засіданні Генеральної асамблеї ООН 9 грудня 1948 р., себто за день до ухвалення Загальної декларації прав людини, А. Вишинський з цього приводу наголошував: “Які ідеї можна поширювати вільно і безперешкодно? Більшість комісії (з прав людини – *Р. С.*) на це питання відповідає – всілякі ідеї. Радянська делегація на це питання відповідає: Ми цього визнати не можемо...” [2, с. 370].

Вироблення остаточного варіанту Декларації стало заручником “холодної війни” і затягнулося на три роки. Радянський представник закликав “покращувати декларацію” [2, с. 377], однак 10 грудня 1948 р. в остаточній редакції Загальну декларацію прав людини підтримали 48 країн (з 58 тодішніх членів ООН). БРСР, УРСР, СРСР, Чехословаччина, Польща, Югославія, ПАР і Саудівська Аравія утрималися при голосуванні [8]. У кожній з цих країн були свої мотиви не голосувати “за”. Так, голова радянської делегації А. Вишинський наголосив: “Незважаючи на деякі свої чесноти, цей проект має низку великих недоліків, головний з яких полягає в його формально-юридичному характері і відсутності в ньому будь-яких заходів, здатних сприяти реалізації проголошених в цьому проекті основних свобод і прав людини” [2, с. 367].

Висновки. Загальна декларація прав людини 1948 р. була ухвалена в умовах протистояння між країнами Заходу і Радянським Союзом. Представники останнього активно обстоювали закріплення в документі положень соціально-економічного характеру й колективних прав. Натомість країни Заходу особливу увагу приділяли захистові індивідуальних прав, передусім громадянських і політичних, що суперечило радянській концепції прав людини, яка перебувала на стадії формування. У підсумку Радянський Союз та його сателіти відмовилися підтримати ухвалення Загальної декларації прав людини, навіть попри її рекомендаційний характер.

Список використаних джерел та літератури:

1. Агеева И. Джон Хамфри и Советский Союз, *Канадский ежегодник*. 2015. Вып. 19. С. 18–47.
2. Вышинский А. Вопросы международного права и международной политики. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1951. 800 с.
3. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці. Пер. з англ. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (неофіційний переклад), доступно https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_015
5. Карташкин В. Права человека в международном и внутригосударственном праве. Москва: Институт государства и права РАН, 1995. 134 с.
6. Монтгомери Дж. У. Марксистский подход к правам человека. Анализ и критика, Международное сотрудничество и права человека. Реферативный сборник. Москва: ИНИОН, 1989. С. 60–65.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй, доступно http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf
8. Drafting and Adoption the Universal Declaration of Human Rights, доступно <https://archive.is/20120919000037/http://www.udhr.org/history/overview.htm#selection-31.0-37.41>
9. Fryer E. D. Soviet Human Rights: Law and Politics in Perspective, Law and Contemporary Problems. Spring, 1979. Vol. 43, No. 2. P. 296–307.
10. Przetacznik F. The socialist concept of human rights: its philosophical background and political justification. *Revue Beige Droit International*. 1977. Vol. 13. P. 238–278.

Слободянюк Сергій,

студент 2-го курсу історичного факультету
Житомирський державний університет імені І. Франка

ВПЛИВ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ 1569 р. НА СТАНОВИЩЕ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ

У 1569 році політична карта світу істотно змінилася. У Європі з'явилася нова сильна і впливова держава - Річ Посполита. Згідно Люблінської унії 1569 року, до Польської Корони відійшли майже всі українські землі, за винятком Буковини, яка перебувала в той час у складі Молдавського князівства, і Закарпаття, яким володіло тодішнє Угорське королівство [6].

Метою роботи є розглянути вплив Люблінської унії на становище Київської митрополії як помісної православної церкви українців, зокрема її територіальне поширення, права і привілеї, які вона отримала, причини і наслідки посилення католицизму на українських землях в складі Речі Посполитої в другій половині XVI - початку XVII століть.

Вплив Люблінської унії на православну помісну церкву українців по-різному оцінювалася дослідниками і політичними діячами. Відомий український вчений, церковний діяч І.Огієнко (митрополит Іларіон) вважав 1569 рік «найтрагічнішим роком нашої історії» [3]. М.Грушевський розглядав Люблінські постанови виключно як «приєднання українських земель до Польщі», порівнюючи процеси в культурно-духовній сфері з «колонізаційним

походом»[1]. У радянській історіографії Люблінський акт подавався як здійснення духовної експансії Ватикану на українські землі [4].

Діаметральну позицію займають сучасні українські вчені. Зокрема, Н.Яковенко вважає, що Люблінська унія з правової точки зору була актом цілком парламентарним, тому визначення її як «захоплення, окупація» не має під собою ні юридичної, ні логічної підстави [8].

Більшість зарубіжних дослідників українського походження вважає постунійний (після 1569 року) режим окупаційним для України. Такої думки, зокрема, дотримується американський вчений В.Жила. Унію дослідник вважає «революційною подією в тогочасному релігійному житті»[2, с. 180].

Виразником і гарантом українського православ'я виступала тоді Київська митрополія, яка розповсюджувала свою діяльність не тільки на українські, але й на значну частину білоруських і литовських земель, населення яких в своїй більшості було православним. Число єпархій Київської митрополії періодично змінювалося, і згодом їх було десять: 1) Київська; 2) Брянська або Чернігівська; 3) Володимир-Волинська; 4) Луцька; 5) Холмська; 6) Галицько-Львівська; 7) Перемишльська; 8) Смоленська; 9) Полоцька; 10) Туровська [7].

Залишати поза увагою питання православної української церкви польський уряд не міг. Тому, в урядових привілеях, жалуваних «обивателям» приєднаних воєводств, неодноразово підкреслювалося, що їм разом «зі старими звичаями і правами» надаються «вольності і волі Корони згідно з станом, гідності та власності кожного», тобто збережуться всі права і «вольності»[6].

Що стосується православної церкви, то держава зобов'язувалася «як римського, так і грецького віросповідання не принижувати, не обмежувати і повністю зберегти». У грамоті польського короля Сигізмунда II Августа Київському митрополиту Іоанну III Протасовичу було сказано, що владики повинні і надалі керувати православною церквою в Речі Посполитій і постачати їй єпископів, архімандритів, ігуменів та інших службовців.

Права і привілеї Київської митрополії неодноразово підтверджувалися польськими королями [7]. Жоден з польських монархів в перші десятиліття після 1569 роки не порушив письмового зобов'язання своїх попередників.

Таким чином, на перший погляд, Люблінська унія створила сприятливі умови для діяльності Київської митрополії, затверджуючи права і привілеї православної церкви і гарантуючи свободу віросповідання. Православ'я нарівні з католицизмом в правовому відношенні ставало панівним віросповіданням на всій території Речі Посполитої.

Але формально рівне з римсько-католицькою церквою становище Київської митрополії мало лише декларативний характер, а дії польської адміністрації в дійсності були спрямовані на знищення православної церкви як головного дійового атрибута української народності. Окрім того, представники вищого духовенства Київської митрополії, не скориставшись своїми правами, проявили згубну для православ'я пасивність, фактично сприяли церковній руїні.

З переходом українських земель до Польщі в Україну хлинуло велика кількість польських магнатів. Виникають величезні латифундії «королевичів»: Замойських, що володіли землями від Тернополя до Паволочі; Тарнавських,

панівних на Уманщини; Конецпольских, що мали Барське, Плоскіровське, Переяславське, Гадяцьке і Миргородське староства; Вишневецьких, які отримали все Посулля (Полтавська та частина Чернігівської губернії) [6].

Разом зі шляхтою прийшли і різні релігійні ордени, що почали активну місіонерську роботу. Серед них особливою активністю вирізнялися Домініканський, Францісканський і Бернадінський ордени. Їх монахи, виключно поляки за походженням, послідовно здійснювали полонізацію а католізацію нових земель.

У 1540 році католицька церква заснувала орден Єзуїтів (Ісусівців), який зосередив у своїх руках інтелектуальні сили і фактично очолив процес виховання молоді за допомогою високоосвічених педагогів в школах різних ступенів. Запрошені до Польщі єзуїти, після Люблінської унії поширили свою діяльність, як в Україні, так і на території Великого князівства Литовського. Вони відкрили школи у Вільно (1750 г.), колеції в Ярославі, який став центром єзуїтської пропаганди в Галичині (1571 г.), і в Полоцьку (1579г.), школи в Орші, Любліні, Несвіжі, Львові, Кам'янці (Подільському), Перемишлі, Вінниці, Фастові, Острозі, в Новгороді-Сіверському і в інших містах [5]. Майже вся Україна була охоплена мережею єзуїтських шкіл.

У політичному плані орден Єзуїтів створив теорію єдності держави і церкви, звичайно католицької. Вся політика Польщі була чітко визначена: латинізувати (тобто покатоличити) і в той же час денаціоналізувати Україну, інші православні народності білорусів-литвинів, які входять до складу Речі Посполитої. А для цього необхідно було знищити їх православну церкву.

Це завдання могло бути вирішено трьома шляхами: ліквідацією церковно-національних святинь і цінностей минулого, падінням авторитету православної церкви, викликанням почуття сорому за приналежність до православ'я і до українського народу [5].

Помітно активізує свою безпосередню діяльність по відношенню до України і Литви Святий Престол. З Рима від папи прибувають листи, що несуть чітко визначений характер. З середини XVI століття до 1595 року україно-білоруська проблематика піднімалася в 9-ти папських посланнях. Шість з них належали Григорію XIII і датувалися 1582-1583 роками.

Пасивна громадянська позиція вищого православного духовенства протягом XVI століття дала можливість польській владі вміло сприяти падінню авторитету митрополита «Київського, Галицького і всієї Русі» серед віруючого населення. Це проявилось, насамперед, в тому, що владики фактично втратили можливість повноцінно управляти церковними справами. Король за правом «подавання» міг дозволити собі затвердити на митрополичу кафедру не обраного Собором кандидата, а того з єпископів, який сам «попросив» монарха про дарування «хлібом духовним, київською митрополією». Таке право «подавання» ставило вищу ієрархію в залежність від світської влади і робило єпископські кафедри предметом спекуляцій з боку людей, які не мають на них ні морального, ні формального права.

Поширеним явищем стало хабарництво, корупція. Стало звичайною справою отримати єпископство або архімандрію по протекції, через зв'язки чи

гроші. Такі люди, ставши єпископами, використовували своє становище в основному для поліпшення особистого добробуту, зовсім не переймаючись церковно-релігійними справами.

Чималу шкоду Українській православній церкві приносив ще і так званий «патронат» світських людей над храмами і монастирями. Виникнувши як засіб допомоги церквам і монастирям, що вважалося справою честі кожного заможного чоловіка, патронат поступово став спадковим і передавався за заповітом. В особливо нестерпні умови потрапляли церкви і монастирі, коли їхні патрони ставали католиками або переходили в який-небудь напрямок протестантизму. У таких випадках патронат замість опіки перетворювався в переслідування і образу православних священиків і мирян.

Через пряме або опосередковане втручання польської влади та католицизму в справи православ'я уже в перші роки після Люблінської унії відбулося суттєве відставання православної церкви від католицької в сфері освіти молоді і підготовки духовних кадрів [5].

Разом з тим, у свідомості «руського» (українського) народу «руська віра», православна віра залишалися синонімом народності. Перестати бути православним означало перестати бути українцем.

Список використаних джерел та літератури

1. Грушевський М. Історія української літератури: в 6-ти т., 9 кн. - Т.1. К., 1993. - С.13.
2. Жила В. Національно-релігійні особливості католицької полемічної літератури в Україні кінця XVI - початку XVII сторіч // Збірник праць Ювілейного Конгресу. - Мюнхен, 1988/1989. - С.180, 181.
3. Огієнко І. Українська Церква. - К., 1993. - С.159.
4. История Украинской ССР. - К., 1982. - Т.2. - С.230.
5. Плохий С. Борьба украинского народа с католической экспансией XVI-XVII веков. - Днепропетровск, 1987. - 63 с.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. К.: Либідь, 1995 р. 672 ст.
7. Хронологія історії православної церкви. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua>, доступно всім (дата звернення: 25.04.2019). – Назва з екрану
8. Яковенко Н. Зрадливий перевертень чи цементуючий фермент нації?// Наше минуле. - К., 1993. - № 1. - С.186, 191.

Слободянюк Сергій Сергійович,
студент 2-го курсу історичного факультету
Житомирський державний університет імені І. Франка

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО ЯК ІСТОРИЧНО - ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ СУЧАСНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІСТ ВОЛИНИ-ЖИТОМИРЩИНИ)

Запровадження в Україні реформи з децентралізації влади сприяли вагомим змінам у місцевому самоврядуванні, яке має реалізувати право громадян управляти територіальними громадами.

Метою статті є розглянути магдебурзьке право на землях Правобережної України в XV - XIX ст. на прикладі міст Волині-Житомирщини як історично-правову модель розвитку сучасного місцевого самоврядування.

Аналіз історії магдебурзького права в українських містах та окремих аспектів запровадження реформи самоврядування в незалежній Україні розглядається в роботах дослідників М.Владимирського-Буданова, В.Антоновича, М.Грушевського, В.Отамановського, О.Компан, П.Саса, М.Кобилецького, Т.Гошко та інших.

Магдебурзьке право і сучасне українське самоврядування мають багато спільних рис. Поєднує їх ідея права територіальних громад на вирішення питань власного життя. Ознакою децентралізації публічної влади прийнято вважати наявність внутрішньодержавних територіальних утворень з різним правовим статусом і певним ступенем самостійності [6]. Такими утвореннями можна вважати міста Волині – Житомирщини з магдебургським привілеєм та об'єднані територіальні громади сучасної Житомирської області.

Процес поширення магдебурзького права на Волині-Житомирщини хронологічно охоплює XV–XIX ст. та географічно розповсюджується на дванадцять міст, які входили складу Великого князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої: Житомир, Іскоростень, Малин, Овруч, Олевськ, Брусилів, Коростишів, Романів, Любар, Звягель, Форощня, Романівка. В незалежній Україні з початком децентралізації на Житомирщині утворено 57 об'єднаних територіальних громад та 631 територіальна громада [2].

До ознак децентралізації публічної влади відноситься максимальне наближення влади до об'єктів, забезпеченість ресурсами, доступність суспільної участі, гласність та контроль громади.

В містах з магдебургією був відсутній єдиний чітко визначений порядок виборів до магістратів та рівний доступ до голосування. У містах - Житомирі, Коростені, Звягелі - існували різні терміни їхнього проведення: перед Новим роком, у найближчий до нового літа понеділок, напередодні свята Св. Петра. Самі вибори найчастіше проходили в ратуші або магістраті на зборах жителів. Відносно невелика площа приміщення не дозволяла вмістити всіх охочих, тому в документах серед учасників подібного роду заходів прописана лише обмежена кількість виборців [5].

В системі сучасного самоврядування участь у виборах депутатів до місцевих органів приймають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України та проживають на території відповідного територіального виборчого округу. Також виборцям забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні, а організація і проведення місцевих виборів здійснюються публічно і відкрито.

При порівнянні повноважень магдебургського магістрату і сучасних рад виявлено ряд спільних повноважень, що дає підтвердження факту спадкоємності двох моделей. Це стосується повноважень у сфері соціального захисту населення, забезпечення громадського порядку та пожежної безпеки, ведення реєстру територіальної громади, в галузі торгівлі і підприємницької

діяльності, фінансових повноважень, які стосувалися стягнення податків, зборів, орендної плати [6].

Фінансова спроможність органів місцевого самоврядування у містах з магдебурзьким правом, як і при децентралізації публічної влади, забезпечується завдяки збору податків на користь певної адміністративно-територіальної одиниці. В містах Волині-Житомирщини з магдебурзьким правом сплачувався міський податок «щос», який перетворився на податок від нерухомого майна у місті (4 % від вартості майна). Крім того, до міських кас також сплачували чисельні місцеві податки з торгів і промислів: чопове і шеляжне – від продажу алкогольних напоїв; прасовка – за торгівлю сіллю; пасічний – за бджільництво; на будівництво доріг; складове; на міську охорону; на ремонт міських укріплень, шляхів, мостів, податками обкладалися також гостинні двори, міські лазні, млини [4]. Загальний обсяг всіх надходжень від мешканців Житомира в 1778 р. становив астрономічну для тих часів суму – 40 тис. злотих [5].

ОТГ також встановлюють місцеві податки та збори: податок не нерухоме майно, розмір якого визначає рада, акцизний збір з продажу алкогольних виробів, збір за паркування автотранспорту, ринковий збір, податок з реклами, за видачу ордеру на квартиру, з власників собак, збір за право на використання місцевої символіки, за право на проведення кіно- і телезйомок, за право на проведення місцевих аукціонів. Децентралізація і дерегуляція прибирає штучні перешкоди для підприємницької діяльності – зайві дозволи і контроль. І зрушення є: якщо в 2013 р. бюджет розвитку Житомира становив лише 40 млн. грн., то вже в 2016 р. – 400 млн. грн., а в 2017 р. – 420 млн. грн. [6]. На відміну від часів магдебургії, коли земля належала власнику, до власності громади належить також і земля. Незалежно від того, знаходиться вона під приватним підприємством чи ні, заключається договір оренди, затверджуються відповідні ставки.

Ще за часів магдебургії ознакою місцевого самоврядування стає контроль і гласність. Після закінчення строку своїх повноважень урядовці зобов'язані були подавати звіт про витрачені кошти. До заслуховування звіту залучалися представники від громади, наприклад, від кожної вулиці, яка підпадала під юрисдикцію самоврядування. Сучасне законодавство передбачає щорічний звіт про діяльність виконавчих органів влади міського, селищного, сільського голови. Згідно Закону України «Про доступ до публічної інформації» (ст. 15) рішення органів місцевого самоврядування підлягають обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше 5 робочих днів з дня затвердження документу [3].

Не дивлячись на низку спільних рис, ці моделі мають принципові відмінності. Особливо чітко простежується різниця між цими двома інституціями на рівні сфери поширення компетенції, джерел та форми легітимізації. У сучасній Україні місцеве самоврядування визнається як реальна здатність громади самостійно вирішувати питання місцевого значення на всій території громади. Сфера поширення магдебурзького права мала обмеження в вигляді юридик - земельних ділянок з об'єктами нерухомості та особами, що мешкали там і не підпорядковувались органам міського самоврядування [4].

Найчастіше це були феодалні та церковні володіння в межах міста, але не підпорядковані магістратам.

За джерелом та формою легітимізації модель магдебургського права припускає необхідність опосередкованої представницької демократії. Права, функції та устрій магдебургії були чітко регламентовані у локаційній грамоті. Привілеї можна було одержати тільки від представника вищої державної влади. Їхнє розширення можливе було виключно через надання іншого привілею. Територіальні громади сіл, селищ, районів міст чи міст незалежної України володіють статусом юридичних осіб – власників і володіють механізмами впливу на органи місцевого самоврядування через проведення загальних зборів, місцевих референдумів.

Об'єм правового регулювання магдебурзького права був набагато ширшим, ніж повноваження сучасного місцевого самоврядування. Локаційні грамоти, якими дарувалось магдебурзьке право містам, закріплювали за останніми право на відправлення цивільного та кримінального судочинства. Сучасне місцеве самоврядування не врегульовує цю сферу суспільних відносин, адже судова влада України — нарівні з виконавчою та законодавчою є однією з гілок влади відповідно до статті 6 Конституції України.

Принциповими для функціонування моделей середньовічного та сучасного самоврядування є питання обмеження членів громади в самоврядній діяльності. Магдебурзьке право не поширювалося на жінок, людей незаможних, незаконнонароджених, людей не християнського віросповідання та обмежувало права православної спільноти. Сучасне місцеве самоврядування забороняє будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками.

Таким чином, сучасне місцеве самоврядування використало як історичне підґрунтя прогресивні сторони магдебурзького права, ідею права територіальних громад на вирішення питань власного життя, принцип виборності органів влади і посадових осіб, дієву зовнішню форму організації самоврядування, систему визначення повноважень.

Список використаних джерел та літератури

1. Бюджет міста Житомира. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zt-rada.gov.ua/pages/c450>, доступно всім (дата звернення: 12.11.2019). – Назва з екрана.
2. Децентралізація влади. Житомирська область. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/region/item/id/10>, доступно всім (дата звернення: 10.11.2019). – Назва з екрана
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>, доступно всім (дата звернення: 12.09.2019). – Назва з екрана.
4. Гошко Т. Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні, XIV – початок XVII ст./ Т.Д.Гошко – Л. : Афіша, 2002. – 254 с.
5. Костриця М.Ю., Кондратюк Р.Ю. Житомир. Підручна книга з краєзнавства./ М.Ю. Костриця, Р.Ю.Кондратюк – Житомир: Косенко,2007р., 463с.

6. Левченко Н.В. Формування сучасної української моделі місцевого самоврядування в контексті історичного досвіду (Магдебурзьке право) / Н.В. Левченко // Державне будівництво. – №.1. – 2010. – С. 1 – 18.

Стужук Анастасія Вікторівна,
студентка факультету державного управління та права,
Державний університет «Житомирська Політехніка»
Барановська Тетяна Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська Політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Однією з небезпечних соціальних кримінологічних тенденцій сучасного світу є розповсюдження підліткової злочинності. Причиною цього правоохоронці називають недостатню увагу до дитячої злочинності. По-перше, це не благополучна сім'я. В таких родинах батьки не приділяють увагу дітям, адже зазвичай вони п'яниці або наркомани. Їм однаково де їхні діти та чим вони займаються. Дітям з таких сімей потрібно відстоювати свою думку та своє існування в суспільстві. З таких родин неповнолітні зазвичай раніше стають дорослішають і самі шукають різні способи для виживання. Такі діти не знають, що злочинні дії будуть покаранні. Не є важливо скільки тобі років і який злочин вчинив ти. Важливим є те що рано чи пізно, тобі відповідальності не уникнути в будь-якому випадку. По-друге, це коло друзів. Адже саме вони впливають на тебе і є підбурювачами до різних злочинів. Ти повинен запам'ятати які б не були друзі, але ти завжди маєш бути при своїй думці і не вестись на їхні злочинні наміри. По-третє, незайнятість суспільно корисною працею. Часто після випуску зі шкіл чи профтехучилищ діти які не склали тестування не знають куди їм подітись. Вони утворюють цілі банди з таких же дітей по не щастю і починають займатись «бандитизмом».

Саме тому виникла потреба у постійному дослідженні даної теми. Виявлення факторів, які сприяють дитячій злочинності та розробки заходів по запобіганню їх. Удосконалення профілактичних та превентивних заходів профілактики через злочинності серед підлітків необхідна у зв'язку з інтенсивним зростанням даного виду злочинів. В загальному вигляді протидія злочинності неповнолітніх здійснюється на основі поєднання економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів, що не мають своїм спеціальним призначенням боротьбу зі злочинністю та запобігання злочинам. Але вони сприяють і цьому завданню створюючи умови, що виключають саму можливість існування злочинності як соціального явища. Даний вид діяльності виступає як засіб за допомогою якого в суспільстві досягається зниження рівня та обмеження масштабів злочинності.

Вік особи з якого може наставити кримінальна відповідальність за вчинення злочину визначено в Кримінальному кодексі України в ст.22 [3]. У ч.1

даної статті говориться, що до відповідальності підлягають особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років. У ч.2 зазначеної статті передбачається, що особи, які вчинили злочин у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності лише за вчинення злочинів, встановлених ст. 22 КК. Отже, злочинність неповнолітніх — це сукупність злочинів які вчиняють підлітки, у віці від 14 до 18 років. Але встановлені таким чином вікові межі мають досить умовний характер, оскільки багато чинників, які впливають на злочинність неповнолітніх, мають місце і серед підлітків молодшого віку (10—13 років) та молодіжного віку (18—21 та 22—25 років). Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність визначено ст. 304 КК України — злочин, який характеризується специфічним характером та вельми високим ступенем суспільної небезпечності. Справа в тому, що кримінальний досвід, який здобувається особою у неповнолітньому віці, виявляється не тільки і не стільки самодостатнім соціально-правовим феноменом, об'єктом юридичного аналізу, скільки чинником особистісної деформації криміногенного значення [1]. За даними Міністерства соціальної політики України, у 2017 році із загальної кількості засуджених неповнолітніх злочин у віці від 14 до 16 років скоїли 870 неповнолітніх (у 2016 році — 1 012), 311 дівчат (у 2016 році — 326). Звільнено від покарання 2 021 неповнолітнього (у 2016 році — 2 273), у тому числі з випробуванням — в 1 639 випадках (у 2016 році — в 1 991 випадку), на підставі закону про амністію — у 213 випадках (у 2016 році — у 15 випадках). На початку 2019 року з'явилися дані поліції, де чітко окреслено, що українські підлітки щороку скоюють близько 6-7 тисяч кримінальних злочинів. Статистика свідчить, що за 2018 рік неповнолітні вчинили 6 639 таких правопорушень [2, с. 21]. Злочинність неповнолітніх має ті самі соціальні причини, що й злочинність дорослих, але механізм її своєрідний. Оскільки особистість підлітка (її соціальні характеристики, відповідальні за зміст поведінки) лише починає складатися в єдину систему, особливого значення набувають вади морального й розумового розвитку. Ситуація протиправної поведінки неповнолітніх почасти характеризується неповнотою усвідомлення скоєних суспільно небезпечних дій, їх мотивів і цілей. Чітко простежується зв'язок між «важким» дитинством і правопорушеннями неповнолітніх, у т. ч. злочинами. Найчастіше злочини неповнолітніх — це результат неправильного виховання, відсутності догляду батьків за дітьми, матеріальних нестатків, притаманних суспільству деструкцій та суперечностей, негативного впливу оточення за відсутності моральних бар'єрів та ін.

Саме тому особливо гостро мають постати питання подальшого реформування чинного законодавства у сфері кримінальної політики щодо неповнолітніх як однієї з найбільш кримінально вразливих верств населення, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та ефективної його реалізації на практиці [2, с. 21]. На мою думку, наша країна повинна розробити більш жорстокі заходи запобігання дитячій злочинності. Потрібно розробити чіткі закони, щоб вони відрізнялися від тих законів за які відповідають дорослі. Ці закони повинні бути більш жорсткими щоб діти не хотіли потрапляти до місць позбавлення волі. Замість потрапляння за ґрати діти

відпрацьовували б на суспільних роботах, робили б певну роботу яку б надавала б їм місцева влада. Побудувати більше притулків з яких би діти не намагались втекти. В цих притулках їх би навчали певному ремеслу, яке допомогло б їм у майбутньому або навіть стало б їх справою всього життя. Навчали б поважати одне одного, допомагати один одному, бути один за одного без певних злочинних намірів. Збільшити патрульні наряди, які б краще патрулювали. Створити громадські формування, щоб вони дивились за такими підлітками та продовжити встановлювати відео спостереження в усіх містах та селах. Ці заходи зменшили б кількість злочинів на декілька процентів, а з часом злочинність зникне.

Дитяча злочинність є однією з негативних явищ в суспільстві. Причинами вчинення таких злочинів є багато факторів, які на даний час не є повністю дослідженні. В наш час діти набагато небезпечніші чим раніше. Злочинність перевернулася, адже вже дівчата є зачинателями бандитських угруповань , а раніше ці злочини вчиняли хлопців. Боротьба зі злочинністю повинна посісти провідне місце у суспільстві для того щоб знищити її в цілому. Як свідчить практика, вказані причини і умови у багатьох регіонах України глибоко не аналізуються і особливості їх у запобіганні даного виду злочинності не враховуються. Нерідко працівники правоохоронних органів обмежуються лише поверховим вивченням даних статистики, без ретельного дослідження причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми, без встановлення причинного зв'язку між ними. Саме тому повинно постати питання подальшого реформування чинного законодавства у сфері кримінальної юстиції.

Список використаних джерел та літератури :

1. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. [Електронний ресурс] -2014
Режим доступу до ресурсу: <https://urist-ua.net>
2. Ковальченко Т.Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : автореф. дис. на здобуття наук ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / Т. Л. Ковальченко. – Київ, 2004. – 21с.
3. Криминологічна характеристика засуджених неповнолітніх в розрізі скоєних злочинів. [Електронний ресурс] // судечно-юрідическая газета. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-scho-govorit-statistika>

Тарасова Наталія Володимирівна,
голова циклової комісії права та менеджменту,
викладач-методист

Глаз Єлизавета Броніславівна,
студентка II курсу спеціальності 081 Право

Гриськова Ольга Сергіївна,
студентка II курсу спеціальності 081 Право
Хмельницький кооперативний коледж ХКТЕІ

ПРАВА ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Витоки явища, яке згодом стали називати правами людини, беруть свій початок з найдавніших часів людської історії. Ідеї про цінність і недоторканність життя, про рівність людей перед вищими силами містяться ще в прадавніх міфах і віруваннях. Відродження України постає разом з питанням прав України як самостійної держави. Тому актуальним є питання про права окремої людини, вони стають одним із головних ціннісних орієнтирів сучасного суспільного розвитку України.

Актуальність даної статті обумовлена тим, що в науці відомі результати досліджень прав людини в Україні, але вони не відображають повну картину еволюції прав і свобод людини в Україні через призму української суспільно-правової думки, що безумовно, має важливе значення.

Дослідженням проблем прав людини в Україні займалися такі науковці як О. В. Батанов, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, П. М. Рабінович, В. Я. Тацій, В. Ф. Погорілко, Ю. С. Шемчушенко, однак єдиного підходу щодо системи прав людини в Україні здійснено не було. Формуванню визначення, сутності загальнотеоретичного поняття прав людини присвячені роботи М. Вітрука, А.М. Колодія, М.І. Козюбри, О. Лукашової, І.І. Лукашука, С. В. Максимова, О. В. Петришина, П.М. Рабіновича. Андрій Бутенко – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права Європейського університету, голова Координаційної ради молодих юристів України при Міністерстві юстиції України, підкреслює, що права людини, необхідні для нормальної життєдіяльності суспільства. Так, у працях видатних мислителів лібералізму й просвітництва – Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Т. Джефферсона, Дж.-Ст. Мілля, І. Бентама – були закладені основи сучасного розуміння прав людини (на життя, свободу, власність тощо) як священних імперативів і норм взаємовідносин особи і влади.

Нині можна констатувати, що науковці все частіше висловлюють думку про нерозривний зв'язок права та прав людини. На думку М.І. Козюбри, право має розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права, і не як безпосередній акт державної влади.

Отже, метою даної статті є відображення картини еволюції прав і свобод людини в Україні через призму української суспільно-правової думки. Ця проблема займає важливе місце в становленні системи прав людини в сучасній Україні.

Досліджуючи процес становлення прав і свобод людини на землях України, можна зробити висновок, що український народ створив цілий ряд визначних прикладів правової думки і нормотворення. Так, в першому писаному кодифікаційному акті руського феодального права «Руська правда», містилися норми, що врегульовували відносини власності і спадкові відносини. Низка норм закріплювала відсутність смертної кари, мученицьких покарань або катування під час допиту, обмеження, а згодом і заборону кривавої помсти, різноманітні правові механізми захисту життя, честі і гідності особи.

Вершиною козацького нормотворення певною мірою вважається Конституція Пилипа Орлика 1710р. Так, в розділі 10 записано:

«Ясновельможний гетьман за своєю посадою має дбати про лад у Вітчизні Запорізькій, а особливо повинен пильнувати, щоб людям військовим і посполитим не чинилися збиткові тягарі, податки, пригнічення та здирства, через які вони залишають своє житло і йдуть шукати прихистку у закордонні держави. Для цього треба, щоб панове полковники, сотники, отамани з усіма військовими та посполитими урядниками не наважувалися виконувати панщин та відробітки на своїх приватних господарствах силами козаків та посполитих. ...Тому остаточно постановляється, щоб Ясновельможний гетьман жодними, хоч би й найбільшими, подарунками та респектами не спокушався, нікому за хабарі в урядах ні полковничих, ні інших військових чи посполитих посад не давав і насильно в уряд нікого не призначав. В розділі 11 – прописані права вдов і сиріт, «Вдови-козачки й осиротілі діти козацькі, двори козацькі й жінки в час відсутності козаків, які перебувають в походах або на якійсь іншій військовій службі, щоб до всяких громадських повинностей не притягалися і сплатою податків не обтяжувалися - так погоджено і ухвалено». Розділ 14 стверджує - «Будь-яка особа у приватній справі, а не військовій, без регіментарської подорожньої переїжджаючи, повинна усюди в містах і селах обходитися своїм коштом, а підвод та супроводжуючих не вимагати і силою ніколи не брати».

У період визвольних змагань 1917–1920рр. питання надання і забезпечення прав і свобод людини і громадянина вийшло за межі просто політичних вимог і стало перетворюватися на реальну справу. Так, у III Універсалі УЦР було закладено базові права громадян, основи сучасного трудового законодавства (восьмигодинний робочий день) тощо.

Закономірним результатом розвитку державно-політичного процесу стало прийняття 29 квітня 1918 року Конституції Української Народної Республіки («Статут про державний устрій, права і вольності УНР»). Одне з центральних місць в Основному законі посідають права людини, який гарантував усім громадянам УНР рівні громадянські й політичні права (ст. 12): соціальне походження, віросповідання, національність, освітній рівень чи майнове становище не давали ніяких привілеїв для них. Заборонялось у офіційних актах і діловодстві вживати будь-які титули. Проголошувалася також рівність прав та обов'язків для чоловіків і жінок (ст. 11). Конституція окреслювала широкий спектр гарантій прав особистості. Гарантувалася недоторканість особи, її житла і листування. Жодна людина не могла бути затримана на території республіки, за винятком випадків затримання на місці злочину, та й тоді громадянин мав бути звільнений через 24 години, якщо суд не знайде підстав для подальшого утримання (ст. 13). Смертна кара, катування та інші дії, що принижують людську гідність, скасовувались (ст. 14). Заборонялося влаштовувати обшуки у житлових приміщеннях або розпечатувати листи без судового наказу (ст. 16). У деяких випадках, передбачених законом, це дозволялось, але рішення суду на такі дії мало бути доведене до громадянина протягом 48 годин (ст. 15). Проголошувалися (із застереженням (ст. 17) «оскільки при цьому не переступаються норми карного права») свобода слова, друку, сумління, права на об'єднання в організації, страйки, зміну місця перебування (ст. 18), участь у

державному і місцевому управлінні через активне і пасивне виборче право починаючи з 20 років, за винятком божевільних. Усі інші випадки позбавлення виборчого права повинні були вирішуватись Всенародними Зборами (ст. 21).

Найголовніші права людини - громадянина незалежної країни підтверджено "Декларацією при державній суверенітет України" (16 липня 1990 р.). Декларація містить у собі стислий виклад головних засад державного життя. Основою, гордістю і багатством країни є вільна людина. Права і свободи кожного захищають закони, а ми, зі свого боку, повинні їх виконувати. Таким чином у державі дотримуватиметься лад і виконуватиметься воля народу.

Проголошення 24 серпня 1991р. незалежності України відкрило нову сторінку історії нашої держави та її народу, дало змогу розширити права та свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням.

Прийняття Конституції України 1996 р. стало важливим кроком у нормативній регламентації Парламентом України основних прав і свобод громадян. Забезпечення прав людини виступає критерієм, за яким оцінюється досягнутий рівень демократії в державі. Сучасне конституційне законодавство України в частині закріплення прав та свобод громадян відповідає міжнародноправовим стандартам прав людини, Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права від 19 грудня 1966 року, Міжнародному пакту про економічні, культурні й соціальні права від 19 грудня 1966 року.

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» – таким твердженням починається ст. 3 Конституції України. Тим самим на найвищому конституційному рівні закріплюються взаємовідносини між людиною і державою, в яких на перше місце висувається людина, а не держава. В чинній Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина присвячено спеціальний розділ II. Цей розділ є одним з найважливіших в Конституції.

Одним із найбільших досягнень у гарантуванні прав і свобод є передбачена Конституцією система організаційно-правових гарантій, з-поміж яких особливо значна роль відведена Президентові України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Враховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що такий напрям діяльності сучасної України, як утвердження і забезпечення прав і свобод людини, є головною функцією Української держави. В основі розвитку сучасного права мають бути людина та її права як своєрідний стандарт. Сьогодні критично необхідне підвищення правової обізнаності та реальний захист прав людини. Всі, хто живе на Україні, становить народ і країни, який є володарем і господарем республіки.

Пріоритет людської особистості, реалізації та захисту її прав і свобод, залишаються первинними для держави та є цементуючими орієнтирами розвитку правової системи України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. В-во "Наукова думка", 2008. 568 с.
2. Декларація про державний суверенітет України: Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), від 1990 р. N 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 29.10.2019)
3. Конституція П. Орлика-пам'ятка правової думки. ГО «Український інтерес»: веб-сайт. URL: <https://uain.press/articles/konstytutsiya-pylypa-orlyka-pam-yatka-pravovoyi-dumky-1023776> (дата звернення: 29.10.2019)
4. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (дата звернення: 01.11.2019)
5. Логвиненко Є. С. Права людини і громадянина у конституційних актах Української Центральної Ради. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини. Харків, 2016. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4034/aclTToRh4l2C48oQ34OKFFQfWwNutr1Q.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 01.11.2019)
6. Дія права: інтегративний аспект: монографія / кол. авторів; відп. ред. Н. М. Оніщенко. К.: Юрид. думка, 2010. 360 с.
7. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х., 2011. С. 101, 104.
8. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення: 01.11.2019)
9. Прієшкіна О. В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Правова держава. 2017. № 26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_26_8 (дата звернення: 01.11.2019)

Туровська Світлана Олександрівна,
студентка І-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

до правової ідеології. В майбутньому ж світ стане свідком торжества моральної ідеології. Роль будь якої ідеології полягає в збереженні світового порядку.

Накопичення суспільством багатства дозволило відбутися і четвертому кардинального поділу праці: відокремлюється в особливий вид діяльності – наука. Наукові дослідження і відкриття використовувалися для видобування знань про світ ще в глибоку давнину, але тоді ними займалися жерці. Як самостійний професійний вид діяльності наука стала виділятися з XV ст. Можливо, в майбутньому, як це припускають футурологи, світом будуть правити вчені. У сфері науки також можна простежити кілька великих поділів праці. Зокрема, відокремилися природні і гуманітарні науки, у межах яких існує безліч різновидів наук.

Поділ праці веде до формування соціальних груп зі своїми специфічними інтересами: виникнення політичної спеціалізації призвело до відокремлення бюрократичного шару або шару, державних службовців, інтереси якого нерідко конфліктують з інтересами народу. Однак все ж існуюча в суспільстві солідарність між людьми переважає. І причину цієї солідарності потрібно бачити в тому, що бюрократичний прошарок виконує в цілому корисну і навіть необхідну роботу для всього суспільства. Управлінська праця є високоінтелектуальною й енерговитратною [3].

Згідно з кризовою теорією (автор А. Венгеров) держава виникає як підсумок так званої неолітичної революції – переходу людства від присвоюючої до виробничої економіки. Цей перехід, на думку А. Венгерова був викликаний екологічною кризою (звідси назва теорії), що настигла приблизно 10-12 тис. років тому. Глобальна зміна клімату на Землі, вимирання мамонтів, шерстистих носорогів, печерних ведмедів та іншої мегафауни поставило під загрозу існування людства як біологічного виду. Зумівши вийти з екологічної кризи шляхом переходу до виробничої економіки, людство перебудувало всю свою соціальну і господарську організацію. Це призвело до розшарування суспільства, появи класів і виникнення держави, яке і повинно було забезпечити функціонування нового типу господарювання, нової форми трудової діяльності та самого існування людства в нових умовах.

Дуалістична теорія (В. Афанасьєв, А. Малигін) теж пов'язує процес виникнення держави з неолітичною революцією. Але на відміну від кризової теорії, вона говорить про два шляхи виникнення держави – східний (азіатський) і західний (європейський). При цьому східний шлях виникнення держави розглядається як універсальний, оскільки вважається характерним для держав Азії, Африки та Америки, а західний – як унікальний, бо притаманний тільки європейським державам.

Головна особливість східного шляху вбачається авторами дуалістичної теорії в тому, що держава формується на основі сформованого в первісному суспільстві апарату управління. У зонах поливного землеробства (а саме там виникали перші держави) існувала потреба в будівництві складних іригаційних споруд. Це вимагало централізованого управління і створення спеціального апарату, тобто органів, посадових осіб, які б це управління здійснювали. Органи громадського управління і відповідні посади створювалися для виконання і деяких інших функцій (наприклад, для управління особливими резервними фондами, відправлення культів тощо). поступово посадові особи, які виконували функції соціального управління, перетворювалися в привілейований замкнутий соціальний прошарок, касту чиновників, що стала основою державного апарату.

Для західного шляху виникнення держави характерним є те, що провідним державотворчим чинником тут був поділ суспільства на класи, в основі якого лежала приватна власність на землю, худобу, рабів та інші засоби виробництва [2].

Отже, сучасні вчені й надалі продовжують досліджувати процес виникнення держав, пропонуючи нові концепції відповідно до сучасних наукових досягнень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ибрагимов р. А. Инцестная (половая) теория происхождения государства: концепция К. Леви-Стросса // Теория государства и права. Издательство: Общество с ограниченной ответственностью "Издательство "Концепция". – 2016. – № 2. – С. 55-60.
2. Саидахмедова Г. Р. Современные теории происхождения государства // Молодой ученый. – 2019. – №27. – С. 213-214. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moluch.ru/archive/265/61335/>
3. Современные теории происхождения государства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/4a6VOhVPSk4/all.html>

Фещенко Тетяна Володимирівна,
студент факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет
Остимчук Вікторія Вікторівна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

Злочини проти життя та здоров'я особи є одними із особливо небезпечних у суспільстві за своєю кількістю та посягають на найцінніше, що є у людини - це її життя та здоров'я. Зазвичай, вони призводять до багатьох проблем зі здоров'ям або у найгірших випадках - смерті.

Дані за 2017 рік, які були занесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, свідчать про високий рівень злочинів, передбачених ст.ст. 121-125, 128 Кримінального кодексу України (далі – КК України) - це 29899 злочинів, а за ч. 2 ст.121 КК України – 613 злочинів із нанесенням тяжких тілесних ушкоджень.

Проблематику формування криміналістичних методик розслідування окремих категорій злочинів у своїх наукових працях досліджували: Ю.П. Алєнін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, О.Ю. Головін, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, А.М. Кустов, О.М. Ларін, В.В. Лисенко, М.В. Салтевський, Ю.М. Чорноус, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші вчені.

Криміналістична характеристика тяжких тілесних ушкоджень включає в себе: спосіб вчинення та мотив злочину, слідова картина, місце та час вчинення злочину, особа злочинця та потерпілого.

Вказана категорія злочинів характеризується тим, що їх вчиненню загалом не передує спеціальна підготовка, тому найчастіше вони вчиняються раптово. В багатьох випадках для заподіяння тяжких тілесних ушкоджень

застосовують: тупі та гострі предмети, холодну та вогнепальну зброю, вибухові та хімічні речовини.

Найбільш поширеними наслідками злочинних насильницьких дій є тяжкі тілесні ушкодження, що є небезпечними для життя. Внаслідок таких дій потерпілим спричиняються тілесні ушкодження у вигляді: проникаючого поранення, відкритих та закритих переломів кісток, забою головного мозку тощо.

Готуючись до вчинення злочину злочинець заздалегідь обирає місце та час, можливих співучасників, знаряддя вчинення та інше. Особи, що завдають тяжких тілесних ушкоджень, як правило, після нанесення останніх прагнуть приховати свою особу та знаряддя їх заподіяння. Також дається взнаки і емоційний стан особи після вчинення певних дій, а саме: деякі особи навіть не намагаються приховати свій злочин та знаряддя, якими були завдані тяжкі тілесні ушкодження.

Мотивом для нанесення тяжких тілесних ушкоджень можуть бути: особисті неприязні відносини, помста, корисливі мотиви, хуліганські спонукання, релігійна та інша неприязнь. Окрім цього, мотивом може стати аморальна поведінка потерпілого, образливі слова потерпілого на адресу винного, розбіжність з певних питань, особливо коли особи знаходяться в стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних засобів. Для жінок типовим мотивом для завдання тяжких тілесних ушкоджень є психологічна обстановка, яка утворилася в результаті поведінки потерпілого, що виразилась в образах, побитті її дітей, зрадах.

На місці заподіяння тяжких тілесних ушкоджень можна побачити певну інформацію про злочин, яка виражається в:

- фізичних слідах (сліди боротьби, сліди рук, ніг, транспортного засобу);
- різноманітні предмети потерпілого або ж самого злочинця (одяг, взуття тощо);
- предмети навколишнього середовища (мастила, фарби, частини ґрунту тощо);
- можливі виділення людського організму (кров, слина, елементи пошкоджених органів потерпілого).

Ця категорія злочинів характеризується слідами механічної взаємодії у потерпілого на тілі, залишками крові на особі або на його одязі, взутті. За зразком крові, яка виявлена на місці події, можна встановити момент заподіяння тілесних ушкоджень та в якому положенні знаходилося тіло особи. Також за слідами на тілі потерпілого можна визначити як наносились тілесні ушкодження та які знаряддя використовували.

Травми від тупих предметів можуть бути: ранами – форма ран різноманітна та обумовлена формою травмуючої поверхні тупого предмету; синцями – за синцями можна визначити місця дії тупого предмету та час нанесення травми; забоями; переломами – відповідно до морфологічних особливостей перелому визначають місця травми та направлення руху травмуючої сили; пошкодженням внутрішніх органів.

Тяжкі тілесні ушкодження, які наносять тупими предметами, також супроводжуються пошкодженням одягу. Слідами на одязі є порушення цілісності тканини, порушення будови тканинних покривів, залишки забруднення на тканині. Тілесні ушкодження зазвичай завдаються фізичною силою злочинця (55%), також ударами рук та ніг, головою жертви об тверду поверхню, больових прийомів, у деяких випадках - шляхом зіштовхування з висоти, виштовхування з транспортного засобу, що рухається.

Місця, де вчиняються дані злочини, можуть бути доволі різноманітними. Але найчастіше це жилі приміщення, де мешкають злочинці або сам потерпілий (58 %), у громадських місцях (27 %) та у громадському транспорті, малолюдних місцях (4-3%).

У вечірній час, а саме з 18 години до 24 години, вчиняється найбільша кількість даних злочинів, зазвичай у компаніях, де особи перебувають у стані алкогольного сп'яніння та під дією наркотичних речовин, а найменше заподіяння тілесних ушкоджень спостерігається вранці з 6 години до 12 години.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, щорічно кількість потерпілих від нанесення тілесних ушкоджень становить від 4 до 5 тисяч осіб. Цю категорію ми можемо умовно розмежувати на дві групи: першою групою є особи, які знаходяться у стані алкогольного сп'яніння та ведуть себе зневажливо до присутніх осіб у громадських місцях, тим самим провокуючи їх на сварки або бійки. До другої групи ми відносимо осіб, які постійно сваряться на ґрунті ревнощів, заздрощів, неприязних відносин між собою, тобто мають провокаційний характер. Дуже важливим є те, що при встановленні способу нанесення тяжких тілесних ушкоджень слід обов'язково з'ясувати: а) якими діями нанесено тілесні ушкодження, способи нанесення ударів, правою чи лівою рукою, їх направленість і силу, кількість та частоту, розташування особи, що завдавала ушкодження, потерпілого й інших учасників конфлікту в момент нанесення кожного ушкодження; б) знаряддя і засоби нанесення тілесних ушкоджень: вогнепальна і холодна зброя, інші предмети, у тому числі побутові (кухонні ножі, молотки, викрутки тощо), отруйні речовини, вибухові пристрої, тварини, транспортні засоби тощо; в) кому саме належали знаряддя і засоби вчинення злочину (злочинцю, потерпілому, третім особам тощо); г) чи не нанесено тілесні ушкодження способом, який має характер особливого мучення.

Тяжкі тілесні ушкодження потерпілому спричиняє особа або група осіб, яка знаходиться у віці від 18 років і до 40 років, немає постійного місця роботи та стабільної заробітної плати. Зазвичай, злочинцями є чоловіки, які раніше вже притягувалися до кримінальної відповідальності та на момент вчинення злочину перебували під дією наркотичних речовин або були в стані алкогольного сп'яніння, а що до жінок, то це вкрай є нетиповим для них, хоча і були рідкі випадки, що жінки вчиняли злочин даного характеру.

Отже, ми дійшли висновку, що у більшості випадках нанесення тяжких тілесних ушкоджень винна особа перебуває під дією певних речовин та не здатна контролювати свої вчинки, що призводить до бійки та у наслідку нанесення тілесних ушкоджень з не обережності або ж навмисно іншій особі. За

вказані дії винні особи повинні бути притягнуті до кримінальної відповідальності відповідно до Особливої частини КК України. Проаналізувавши статистичні дані та всі аспекти нанесення тяжких тілесних ушкоджень, можна визначити, що злочинцями зазвичай являються саме особи, які не мають постійного місця роботи, тобто мають наміри можливо збагатитися за рахунок іншої особи, а також найбільш вірогідною причиною є сварки або ревності, які несуть за собою тяжкі наслідки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>].
2. Розслідування заподіяння тілесних ушкоджень. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_4.27.html

Фролов Максим,

студент економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний коледж
Київського торговельно-економічного університету

КОРУПЦІЯ ТА ЇЇ ВИТОКИ

Термін «корупція», як зазначають словники, походить від латинського *corruptio* й означає «псування», «розбещення», «підкуп», «продажність». Тобто, корупцію можна розуміти як «псування» окремих службовців, їх «розбещеність» в підході до виконання своїх обов'язків. Законодавцем термін «корупція» та «корупційне правопорушення» окреслено у п.1ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» і звучить як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих державою службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Перелік осіб, про яких йдеться мова в поясненні, значиться пунктом 1 статті 3 вище зазначеного Закону.

З точки зору криміналістичної науки, наведене у Законі визначення використовується у вузькому значенні, адже корупція є одночасно як соціально-економічним так і моральним явищем, оскільки має вплив на всі сфери життєзабезпечення суспільства. З усього вище сказаного, можна визначити основні підходи до розуміння корупції:

- корупція розуміється як підкуп-продажність державних службовців;
- корупція розглядається як зловживання владою або посадовим становищем, здійснене з певних особистих інтересів;

– корупцію розуміють як використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб;

– корупція розглядається як елемент (ознака) організованої злочинності.

Явища, які мають характер корупційних дій наступні:

– грошові хабарі;

– подарунки;

– примушування до обов'язкових платежів (так звані «благодійні внески», передплата видань, кошти на розвиток закладу тощо);

– виконання робіт, надання послуг безоплатно або за заниженими розцінками;

– продаж майна або сприяння у продажі державного чи комунального майна за заниженими цінами;

– надання кредитів, позик на пільгових умовах, у випадках, коли це не передбачено законодавчими або іншими нормативно-правовими актами;

– надання пільг та переваг, не передбачених законодавством.

До корупційних дій належать також похідні, наприклад, приховування або перекручення інформації, штучне та неправомірне обмеження доступу до різного роду процедур (конкурси, іспити тощо).

Вчені-теоретики детермінанти корупційних злочинів поділяють на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і соціально-психологічні криміногенні фактори. До політичних чинників віднесені:

1) відсутність програми дій та предметності у впровадженні демократичних засад до різних сфер суспільного життя;

2) повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, передусім, його громадянських інституцій;

3) відсутність системи виховання у службовців патріотичних почуттів, моральних, професійних якостей, розуміння того, що корупція підриває авторитет держави, етичні основи суспільної свідомості;

4) недостатня визначеність і непослідовність у здійсненні антикорупційної політики, що породжує у службовців, схильних до корупційних діянь, відчуття безкарності;

5) відсутність державної ініціативи та необхідних організаційних зусиль щодо створення громадських формувань задля підвищення активності населення у боротьбі з корупцією;

6) відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних органів.

Економічними чинниками є:

1) несприятливі умови для правомірної діяльності усіх суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу;

2) непрозорість процесів приватизації, вирішення інших господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо;

3) зростання розриву між доходами підприємців і державних службовців, наділених повноваженнями управління економічними процесами.

Правові чинники включають:

1) недосконалість нормативно-правової бази, що не забезпечує ефективної протидії зловживанням чиновництва, зберігає його надмірну закритість, не сприяє чіткому контролю за діяльністю службовців та надійному правовому захисту громадян від свавілля посадових осіб;

2) відсутність цілісної системи правових засобів впливу на фактори, що обумовлюють корупційні злочини;

3) прогалини в законодавстві, що передбачає відповідальність за різні види корупційних правопорушень і регламентує діяльність державних органів у боротьбу з ними. Організаційно-управлінськими чинниками є:

4) слабка регламентація правил поведінки державних службовців, процедури здійснення їх повноважень, видання офіційних документів тощо;

5) наявність у посадових осіб занадто широких можливостей для прийняття рішень на свій розсуд;

6) поширеність випадків заміщення посад не на підставі ділових і моральних якостей особи, а через знайомство, особисту відданість, близькість політичних уподобань тощо;

7) відсутність тестування на відповідність професійним і моральним якостям, періодичної ротації кадрів, формальне ставлення до їх атестації;

8) відсутність механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів чи членів злочинних угруповань.

До соціальна-психологічних чинників відносять:

1) зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, внаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється у правило поведінки;

2) низька психологічна готовність громадян протидії корупції;

3) корислива спрямованість багатьох державних службовців, що призводить до порушення закону, норм моралі та професійної етики;

4) моральна деформація частини керівників, яка виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до корупційних діянь з боку підлеглих (кругова порука) [4].

Отже, за результатами аналізу проведених різнобічних досліджень, можна виокремити такі основні причини виникнення і поширення корупції в Україні як недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість на що часто скаржаться як громадяни так і інші представники юридичних осіб); невідповідність рівня оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обсягу їх повноважень; толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції;

сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII.
2. Литвин О.В. – Детермінанти корупційних правопорушень у розрізі протидії корупції в податкових органах. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип.1 (1) 2014 – с.117.
3. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / упоряд.: М.І. Камлик та ін. – К.: Школяр, 1999.
4. Криміналогія: підручник/В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.Ю. Шостко та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіни. – Х.: Право, 2014. – 440с.

Хамраєва Карина Муратівна,
студентка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХИ
УДОСКОНАЛЕННЯ**

Загалом міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні відіграє вагоме значення для підтримки балансу у світі і позитивно впливає на розвиток міжнародного суспільства. Однак разом з позитивними аспектами існують і негативні. Одним із останніх є інтернаціоналізація злочинності, тобто поширення типових ознак та поява їх у країнах та регіонах, для яких вони не були взагалі характерними. У зв'язку з цим, компетентні органи однієї держави все частіше звертаються по допомогу до компетентних органів іншої держави у ході розслідування кримінального правопорушення.

Питанню міжнародного співробітництва належить безліч публікацій. Чимало науковців вивчають це явище, зокрема В.В. Сердюк, Р.Ш. Бабанли, Ю.П. Аленін, П.Н. Бірюков, О.І. Виноградова, О.Г. Волеводз, Т.С. Гавриш, Н.Г. Гасимов, В.М. Дрьомін, В.В. Зуєв, В.Г. Кисельов, Е.Б. Мельникова та багато інших.

Під міжнародним співробітництвом у кримінальній процесуальній науці пропонується розуміти діяльність, здійснювану слідчим, прокурором, судом відповідно до вимог законодавства, яке регулює кримінальне провадження, узгоджену з відповідними компетентними органами іноземної держави, а також міжнародними організаціями щодо отримання та надання допомоги в досудовому провадженні, судовому розгляді, а також у прийнятті інших заходів, необхідних для правильного вирішення кримінальних справ [1, с. 51].

Аналіз нормативно-правових актів із питань співробітництва між собою держав дозволяє виділити такі основні напрямки вказаної діяльності:

- співробітництво з питань криміналізації окремих протиправних діянь міжнародних (за вчинення яких передбачається юрисдикція міжнародних судових органів та установ) чи транснаціональних злочинів;
- співробітництво з питань створення та функціонування міжнародних судових органів з юрисдикцією щодо міжнародних злочинів;
- співробітництво у ході кримінального провадження між державами;
- співробітництво щодо попередження кримінальних правопорушень;
- співробітництво у пенітенціарній сфері.

Як вбачається, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження є комплексним правовим інститутом, який включає в себе норми кримінального процесуального законодавства, що регламентують власні кримінальні провадження у зв'язку із таким співробітництвом та норми міжнародного права, що регулюють міждержавні відносини чи відносини між Україною відповідним міжнародним судовим органом (установою) з питань кримінального провадження.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства на сьогоднішній день, на жаль, виходить за рамки національного кримінального процесу, тому на законодавчому та правозастосовному рівнях необхідно забезпечити використання спеціального підходу, який не є типовим для внутрішньо-державного кримінального процесу.

Загалом це також впливає в установленні особливого порядку відносин, спеціальних вимог до форми, змісту та порядку виконання відповідних запитів, підстав для відмови в допомозі та обмежень щодо використання інформації, яка передається іноземній державі. Важливо, що такий особливий порядок має бути законодавчо регламентований щодо всіх форм співробітництва, які відносяться до кримінального процесу.

Різноманітність та кількість питань, з метою вирішення яких здійснюється міжнародне співробітництво у кримінальних справах втілюється у його формах та напрямках. Конкретна форма міжнародного співробітництва реалізується в тих процесуальних діях, які виконує запитувана держава за запитом іноземного компетентного органу.

У науці кримінального процесу та в спеціальній літературі немає єдності щодо визначення цих питань. Так, наприклад, В.В. Меркушин, пропонує відносити до них: 1) обмін інформацією, яка стосується організованої злочинності в цілому, і співробітництво з окремих питань (надання інформації про вчинені злочини і осіб, які їх вчинили; сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів на території держав, що здійснюють співпрацю); 2) обмін інформацією з правових питань; 3) видачу осіб; 4) взяття під варту для забезпечення видачі; 5) взаємну правову допомогу у вилученні і конфіскації доходів від незаконної діяльності; 6) здійснення кримінального переслідування; 7) розшук осіб; 8) проведення обшуків, виїмок, експертиз; 9) передачу предметів; 10) допит свідків, потерпілих, експертів та інших учасників процесу; 11) виклик обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів у державу, що зробила запит; 12) повідомлення про обвинувальні вирoki та судимість; 13) передача засуджених до позбавлення волі для відбування покарання у

державі, громадяном якої він є; 14) визнання вироків іноземних держав [3, с. 51].

Натомість, також пропонується виділяти такі форми міжнародного співробітництва, як: міжнародна правова допомога, яка полягає у проведенні компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою; видача особи (екстрадиція), яка вчинила кримінальне правопорушення в державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; перейняття кримінального провадження у відповідності до його різновидів, а саме: простого та складного; передача засуджених осіб та визнання і виконання вироків іноземних держав. Тобто, як бачимо, запропоновані форми також узаконені чинним національним законодавством і відповідають йому.

Окремі процесуалісти пропонують диференціювати процесуальні і непроцесуальні форми взаємодії в залежності від суб'єкта та правових засобів спільної діяльності. При цьому, у першому випадку йдеться про виконання певних процесуальних дій, які не врегульовано кримінальним процесуальним законодавством, однак мають місце при здійсненні співпраці (наприклад, обмін інформацією). Також у науці висувається пропозиція щодо поділу форм співробітництва в залежності від давності їх існування на традиційні (правова допомога у вузькому сенсі, видача тощо) та нові (міжнародний розшук, арешт та конфіскація отриманих злочинним шляхом грошових засобів та майна, а також прибутків від злочинної діяльності; міжнародне співробітництво при розслідуванні комп'ютерних [2, с. 114].

Україною було укладено та ратифіковано багато міжнародних угод, конвенцій, договорів тощо, значна їх кількість направлена на регулювання міжнародної співпраці при розслідуванні, розгляді та вирішенні кримінальних правопорушень, але вони, на жаль, не містять чітких інструкцій для національних правоохоронних органів щодо процедури здійснення відповідних дій, що у свою чергу впливає на реалізацію проектів інноваційної сфери діяльності державної влади.

Удосконалення механізмів його реалізації з метою надання компетентної міжнародної правової допомоги під час розслідування кримінальних правопорушень вбачаємо можливим лише за умови вдосконалення договірної бази співробітництва шляхом укладання міжвідомчих угод, які стосуються компетенції прокуратури та участі у підготовці міжнародних договорів України у галузі співробітництва під час кримінального провадження, а також чинного законодавства з цих питань.

Отже, відповідно до вище викладеного, можна зазначити, що міжнародне співробітництво в межах кримінального провадження врегульовується безпосередньо міжнародними та національними нормативно-правовими актами. В умовах сьогодення існує нагальна потреба у розвинутій системі міжнародного співробітництва, яка б змогла забезпечити швидке, повне та

неупереджене як досудове розслідування, так і судовий розгляд, а також виконання інших завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волеводз А.Г. Правове регулювання нових напрямлень міжнародного співробітництва в сфері кримінального провадження. М.: Вид-во «Юрлітінформ», 2002. 462 с.
2. Волеводз А.Г. Про формування правових основ нових. напрямків міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу держав - учасниць СНД. Прокурорська та слідча практика. 2002. № 3 (22-23). С. 111-135.
3. Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. М.: Амалфея, 2003. 377 с.

Цишнатій Марія Михайлівна,
магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Світова практика розгляду земельних спорів, які вирішуються в судовому порядку, базується на дуалістичній моделі поділу права на приватне та публічне. Приватно-правові земельні спори, які виникають між фізичними або юридичними особами приватного права з приводу володіння та розпорядження земельною ділянкою, в більшості держав світу, як і в Україні, вирішуються в судах загальної юрисдикції. Однак існує практика вирішення таких справ і в спеціалізованих судах, зокрема: в Англії тривалий час успішно діють спеціальні суди з земельних питань; в Німеччині – спеціальні суди з сільськогосподарських земель, які розглядають відповідні земельні спори, як за участю звичайних громадян, так і комерційних організацій [1, с. 118]; в США в окремих штатах діють суди спеціальної юрисдикції (або самостійно, або при окружних судах), серед яких, зокрема суди з земельних спорів; в Швейцарії створено спеціальні суди з питань оренди нерухомості (землі); у Данії – трибуни з питань оренди, що складаються з судді і двох засідателів, призначених суддею з числа представників асоціації землевласників, об'єднань орендарів і комерційних підприємств району; в Норвегії – спеціальні суди з земельних питань (наприклад, щодо укрупнення земельних ділянок); у Фінляндії – суди з земельних спорів щодо землевідведень; у Туреччині – спеціальні суди з кадастрових спорів; у Франції всі суперечки, що стосуються Статуту сільськогосподарської оренди, а також інші спори між орендодавцями та орендарями, розглядають паритетні суди сільськогосподарської оренди [2, с. 83].

Для визначення особливостей французької моделі розгляду публічно-правових земельних спорів в системі адміністративної юстиції, слід дослідити сучасну систему адміністративної юстиції Франції, яка має трирівневу структуру: адміністративні суди, адміністративні апеляційні трибунали та

Державна рада [3, с. 7]. Розгляд публічно-правових земельних спорів в адміністративному суді відбувається на основі скарги фізичної або юридичної особи на дії влади у формі прийняття правового акту управління, індивідуального або нормативного акту, пов'язаного з визначенням правового статусу земель державного та муніципального значення, крім актів Уряду, що спрямовані на визначення статусу земель державної власності, які використовуються з метою реалізації загальнодержавних програм будівництва об'єктів оборонного або інфраструктурного значення. Результатом розгляду публічно-правового спору є скасування незаконного акту, пов'язаного з визначенням правового статусу земель державного та муніципального значення та відшкодування завданої шкоди заявникові дією такого акту [4, с. 51].

Процесуальні основи німецької моделі адміністративних судів визначає Положення про адміністративні суди 1960 року. Характерними ознаками німецької моделі системи адміністративних судів є триланкова структура: суди першої інстанції, вищі адміністративні суди земель, Федеральний адміністративний суд. Суди першої інстанції та вищі земельні суди діють у складі трьох суддів і двох засідателів, а Федеральний адміністративний суд складається з п'яти суддів. Відмінною, але досить суттєвою ознакою Німецької моделі розгляду публічно-правових земельних спорів в системі адміністративної юстиції є те, що громадянин або юридична особа, земельні права якої були порушені, не може безпосередньо звернутися до суду з позовом на дії та рішення суб'єкта владних повноважень, а має спершу в позасудовому порядку оскаржити їх шляхом подання скарги до органу публічної влади, який виніс таке рішення.

У разі відхилення скарги протягом місяця, заявник може набути статусу позивача шляхом звернення з позовом до адміністративного суду, який повинен дослідити обставини справи та разом з прийняттям рішення про визнання дій чи рішень суб'єкта владних повноважень незаконними, відмінюючи їх, може порушити питання щодо недостатньої компетенції посадової особи, яка приймала рішення або навіть усунення її від виконання оспорюваних повноважень, терміном до одного року. Слід зауважити, що така практика є дуже корисною та має бути запроваджена в Україні, адже вона мала б позитивні наслідки: по-перше, це зменшило б навантаження суддів, адже велика кількість публічних земельних спорів могла б вирішуватись в позасудовому порядку (за прикладом Німеччини – це близько 40 % всіх спорів); по-друге, це підвищило б рівень відповідальності посадовців за прийняття ними незаконних рішень, які свідомо приймаючи їх, розуміли б рівень своєї відповідальності, найвищим ступенем якої є позбавлення повноважень (посади).

Подібні системи існують і в інших європейських країнах. Так, в Австрії адміністративні суди діють на підставі Закону про Адміністративний суд (1965 рік), у Швейцарії та її кантонах адміністративні суди керуються законом про адміністративні процедури. Так, для прикладу, розгляд земельних спорів за участю суб'єктів публічної адміністрації в Австрії також віднесений до компетенції адміністративних судів, які мають однорівневу систему – єдиний

загальнодержавний Адміністративний суд, в склад якого входять професійні судді, стаж правничої діяльності яких складає понад 10 років [5].

Дещо іншою є модель побудови системи адміністративних суддів, з огляду на розгляд публічних земельно-правових спорів в США та Англії, яку ще називають англосаксонська модель адміністративної юстиції. Система адміністративного судочинства Англії, яка складається з адміністративних трибуналів, виокремилась із системи судів загальної юрисдикції відносно недавно, у 1992 році з прийняттям Закону «Про адміністративні трибунали та розслідування». Специфікою Англійської системи адміністративного судочинства є те, що в ній чітко виражена спеціалізація адміністративних трибуналів, за якої існують окремі трибунали з розгляду земельних як публічно-правових, так і приватно-правових спорів, які виникають як між громадянами та юридичними особами, так і за участю суб'єктів владних повноважень, і це спричинено відсутністю поділу права на приватне та публічне. Особливість розгляду публічно-правових земельних спорів адміністративними трибуналами в Англії полягає в: пануванні судового прецеденту, що проявляється в обов'язкову врахуванню судом при розгляді справи та винесенню рішення з неї судової практики розгляду схожих або аналогічних за предметом спору адміністративних справ; існуванні прямого звернення до суду, тобто не існує «квазісудового» (досудового, адміністративного) порядку розгляду публічних спорів, всі вони вирішуються в суді, як вищій інстанції встановлення законності; залученні до судового розгляду на правах судді фахівців (експертів) у сфері земельних відносин (на платних засадах), які мають суттєвий досвід роботи в цій сфері та є публічними особами, які зокрема надають безоплатну правову допомогу в цій сфері (тобто займаються волонтерською та правопросвітницькою діяльністю).

Здійснивши вибіркового аналіз моделей побудови системи адміністративних суддів провідних країн світу необхідно зазначити, що Україна пішла, на нашу думку, вірним шляхом реалізації континентальної моделі адміністративної юстиції, тобто запровадження інституту адміністративної юстиції у вигляді діяльності системи спеціалізованих адміністративних судів, розвиток якої має призвести до виокремлення внутрішньо-системної градації компетенції щодо розгляду окремих категорій адміністративних справ та в перспективі виключить або принаймні мінімізує спір про судову підвідомчість цієї категорії справ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барабаш Б. Судова система штатів США та її функціонування. Право України, 2001. № 8. С. 117-120.
2. Арсенюк А. О. Процесуально-процедурний порядок судового розгляду земельних спорів в Україні: дисер. ... канд. юр. наук: спеціальність 12.00.06. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2016. 223 с.
3. Цуркан М. І., Мироненко К. В. Французький досвід побудови адміністративних судів. Вісник Вищого адміністративного суду України, 2009. № 2. С. 6-13.
4. Чаку Є. В. Оптимізація організації та функціонування адміністративних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, ДДУВС, 2012. 181 с.
5. Судова система Австрії. URL: <https://yvu.com.ua/sudoustrij-ta-sudochynstvo-avstriyi>.

Черниш Роман Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський національний гроекологічний університет

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНОМУ ВТРУЧАННЮ В РОБОТУ ОФІЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-СТОРІНОК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Житомирська область є одним із лідерів реалізації адміністративно-територіальної реформи місцевого самоврядування шляхом утворення об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ).

На грудень 2019р. в регіоні створено 57 ОТГ: 55 успішно діє; в 2-х у 2019р. відбулися перші вибори; 2 ОТГ очікує рішення ЦВК про призначення перших виборів; 2 міста обласного значення (Житомир, Новоград-Волинський), до яких приєдналися територіальні громади; 432 територіальних громад об'єдналися (68,5% від загальної кількості рад базового рівня). У всіх 23 районах області утворені ОТГ, територія Народицького та Коростишівського районів на 100% покрита ОТГ.

Проведений аналіз свідчить про те, що майже всіма ОТГ, в першу чергу з метою висвітлення своєї діяльності та дотримання державного курсу з діджиталізації, було створено офіційні сторінки в мережі Інтернет.

Поряд із тим, зважаючи на наявність ряду об'єктивних та суб'єктивних чинників, в ході функціонування та адміністрування офіційних електронних ресурсів органів місцевого самоврядування фіксуються передумови до порушення окремих норм національного законодавства в інформаційній сфері, втручання в процес забезпечення їх належного функціонування, можливого поширення фейкової чи тенденційної інформації тощо.

Зокрема, нормами Постанови КМУ від 21.10.2015 № 851 (далі Постанова КМУ №851) затверджено вимоги до доменних імен державних органів в українському сегменті Інтернету.

Органи виконавчої влади, інші державні органи для забезпечення представлення в Інтернеті своїх офіційних веб-сайтів, надання доступу через Інтернет до електронних реєстрів, баз даних та інших електронних інформаційних ресурсів, використання і обміну повідомленнями електронної пошти зобов'язані реєструвати доменні імена у домені "GOV.UA" або ".УКР".

Також, для здійснення службового (офіційного) листування посадовим особам органів державної влади необхідно використовувати виключно електронні поштові скриньки, розміщені на серверах, які перебувають у вищевказаних доменних зонах.

При цьому, якщо для органів виконавчої влади положення вказаного нормативно-правового акту є обов'язковими для виконання, то у п.3. мова йде лише про рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування [3].

На нашу думку, вказане не в повній мірі відповідає реаліям сьогодення. Адже, у відповідності до норм Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", об'єднана територіальна громада отримує прямі

міжбюджетні відносини у випадку визнання її спроможною (перш за все фінансово). За цих умов ОТГ створюють свої виконавчі структури для здійснення повноважень, визначених Законом [1]. У переважній більшості це повноваження, що наразі здійснюються відповідно районними державними адміністраціями та радами.

Як правило, посадові особи територіальних громад не володіють положеннями Постанови КМУ № 851 у частині необхідності реєстрації сайтів в доменах “GOV.UA” або “.УКР”, розміщують їх на інших доменах та хостингах. Поряд із тим, ними неналежним чином виконуються вимоги п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 № 373 “Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах” щодо належного захисту відкритої інформації, яка належить до державних інформаційних ресурсів [4].

Вважається, що вказане обумовлено новизною інституту ОТГ, невідповідністю положень частини нормативно-правових актів реаліям сьогодення, наявністю правових колізій, і, подекуди, неналежною фаховою підготовкою співробітників територіальних громад, які забезпечують адміністрування офіційних електронних ресурсів (в першу чергу правовою та технічно-спеціальною).

Зазначене створює передумови до втручання в роботу вказаних сторінок з боку представників хакерського середовища чи іноземних спецслужб, спотворення інформації, що на них розміщується, отримання несанкціонованого доступу до ПЕОМ, з яких здійснюється їх адміністрування, не дозволяє провести офіційну верифікацію електронних ресурсів тощо.

Враховуючи засади Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” [2], інших нормативно-правових актів, політика суб’єктів забезпечення кібербезпеки повинна бути спрямована на:

- проведення відповідних навчань з посадовими особами органів місцевого самоврядування та системними адміністраторами/суб’єктами, які відповідають за інформаційну безпеку новостворених ОТГ (підвищення фахового рівня);

- стимулювання залучення до штату осіб, які володіють навичками організації систем інформаційного захисту;

- на рівні Уряду рекомендується ініціювати внесення змін до Постанови КМУ від 21.10.2015 № 851 в частині зобов’язання органів місцевого самоврядування (ОТГ) здійснювати реєстрацію доменних імен офіційних інтернет-ресурсів згідно з порядком, визначеним для органів виконавчої влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закону України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

2. Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2163-19>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про деякі питання використання доменних імен державними органами в українському сегменті Інтернету” [Електронний ресурс] // № 851 від 21 жовтня 2015 р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248593834>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах” [Електронний ресурс] // № 373 від 29 березня 2006 р. – Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF>.

5. Черниш Р.Ф. Механізми поширення шкідливого програмного забезпечення та правові способи протидії /Р.Ф. Черниш, І.М. Осауленко, Д.В. Микитюк // Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 23 трав. 2019 р. / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2019. – Вип. 10. – с.70-74. (306 с.).

6. Черниш Р.Ф. Правовий досвід країн Європейського Союзу у сфері протидії поширенню фейкової інформації /Р. Черниш// Підприємництво, господарство і право [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/22.pdf>.

7. Черниш Р.Ф. Фейк, як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни /Р. Черниш// Часопис київського університету права [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kul.kiev.ua/doc/chasopys2019/CHAS19_2.pdf

8. Черниш Р.Ф., Осауленко І.М. Щодо окремих аспектів протидії інформаційному тероризму в сучасних умовах / Р.Ф. Черниш // Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – с. 367-369.

Шевчук Богдан Леонідович,
кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

ПРОБЛЕМА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЧИНОВНИКІВ ВОЛИНСЬКОЇ КАЗЕННОЇ ПАЛАТИ У 1860-Х РР.

Сьогодні більшість цивільних державних службовців України має фахову підготовку, яка дозволяє виконувати свої функціональні обов’язки. Як правило, при працевлаштуванні потрібно подати копію документу про вищу освіту. Розглядаючи дане питання в історичній ретроспективі, з’ясовуємо, що в українських губерніях до 1860-х рр. відсутність вищої освіти не впливала на призначення особи та її просування по кар’єрній драбині. В даному дослідженні ми поставили за мету проаналізувати причини такого явища на прикладі Волинської казенної палати у 1860-х рр.

Досліджувана наукова проблема не знайшла широкого відображення у працях істориків. О. Маркевич, аналізуючи механізми призначення керівників казенної палати у першій третині XIX ст., констатує, що «принципами вибору чиновників були родинні зв’язки, особисті симпатії начальника губернії» [1]. За таких умов фахова підготовка призначуваних віце-губернаторів відходила на другий план. О. Головка констатував відсутність у Російській імперії налагодженої системи комплектування органів фінансової адміністрації в окреслений період [2]. М. Бармак комплексно охарактеризував основні види імперської державної служби, дослідив законодавство про цивільну службу і про службову кар’єру чиновників, описав формування кадрового складу

адміністративних структур [3]. В. Жвалюк проаналізував питання комплектування і освітніх критеріїв добору службовців відомства міністерства фінансів [4]. Механізми призначення чиновників на посади вивчала В. Шандра [5].

Цивільна служба в Російській імперії здійснювалася відповідно до ієрархії чинів, закріпленої в Табелі про ранги. Присвоєння класних чинів слугувало одним із засобів заохочення. Табелі про ранги виділяв чиновників у окрему групу суспільства, яка була наділена рядом прав і переваг. Вступ на цивільну службу визначався становим походженням, віком і рівнем знань. За правом походження служити дозволялося дітям спадкових і особистих дворян, священнослужителів, вчених, художників, придворних, поштових службовців, майстрів і підмайстрів. Всі інші категорії населення не могли вступати на службу (виняток становили особи, що закінчували навчальні заклади, з яких дозволялося приймати осіб незалежно від їх походження; і ті, хто здобував вчений або академічний ступінь) [6].

У становому суспільстві Російської імперії пріоритет надавався походженню особи, а тому переваги при вступі на цивільну службу, а також динаміка просування в чиновницькій ієрархії безпосередньо залежали від окресленого фактору. Не були виключенням службовці Волинської казенної палати. Аналіз формулярних списків за 1863 р. показав, що із 89 осіб 41 мала дворянське походження (це складало 46,06% кадрового складу). Щоправда, 16 із них були дворянами не затвердженими Герольдією. Дітьми військових були 35 осіб (39,32% від загального числа): 31 син обер-офіцерів і 4 сини штаб-офіцерів. Крім того, у Казенній палаті служили 12 осіб (13,48%) з родин священників і 1 чоловік із вільних людей [7]. Таким чином, доступ до цивільної служби в досліджуваний період жорстко регламентувався за становою ознакою. Представники привілейованих категорій населення та діти осіб, які дослужилися до офіцерського чину в армії, мали вільний доступ, а для інших така можливість була обмежена, незважаючи на реформи 1860-х років [8].

Одним із завдань, які стояли перед урядом, було забезпечення казенних палат «вірнопідданими» кадрами із фаховою підготовкою [9]. У першій половині XIX ст. джерелом кадрового поповнення казенних палат слугували військовослужбовці. Однією з причин такого становища була недостатня кількість середніх спеціальних і вищих навчальних закладів [10]. Така ситуація спричинила дефіцит кваліфікованих кадрів, тому про освіту під час призначення мова не йшла.

Дану проблему прагнув частково вирішити М. Сперанський. Ще у 1809 р. з його ініціативи почалася реформа, яка передбачала заборону надавати чини V та VIII класів за Табелем про ранги особам, які не мали свідоцтва про закінчення курсу в одному з університетів Російської імперії або не склали в університеті іспитів за встановленою програмою. Проте впертий опір чиновників різних рівнів привів до того, що освітній критерій надовго зник зі списку вимог до кандидатів на цивільну службу [11].

Аналізуючи формулярні списки службовців Волинської казенної палати за 1863 р., насамперед, звернемо увагу на освітню підготовку службовців.

Одразу підкреслимо той факт, що жоден з працівників Волинської казенної палати не мав вищої освіти. Середню освіту мали 56 із 89 службовців. Під час навчання вибули з навчальних закладів 5 осіб. 23 службовці Казенної палати мали домашню освіту або не мали її взагалі [12]. Варто сказати, що якість домашньої освіти часто була кардинально відмінною. Залежно від різних факторів в домашніх умовах могли навчити лише читати, писати і рахувати, а за інших обставин наймали дорого оплачуваних репетиторів, які надавали хороші знання з іноземних мов, гуманітарних і точних наук.

У формулярних списках не зазначалася освіта п'яти осіб, вірогідно, через її відсутність, оскільки в XIX ст. великої ваги надавали освіченості людини і не могли упустити такий важливий факт. Таким чином, у 1863 р. серед чиновників і службовців Волинської казенної палати середню освіту мали 62,92% осіб, вибули з навчальних закладів до закінчення повного курсу навчання – 5,61%, не мали підготовки або мали домашню освіту – 25,84% працівників [13].

Отже, дослідження показало, що освіта особи не мала значення при вступі на цивільну службу. Принаймні до початку 1860-х рр. зберігалася тенденція призначення на високі посади осіб без належної освітньої підготовки. Аналіз формулярних списків Волинської казенної палати свідчить, що станом на 1863 р. жодний чиновник установи не мав вищої освіти. Очевидно, дана ситуація зумовлена жорстким спротивом з боку урядової бюрократії освітній реформі, яку запропонував М. Сперанський на початку XIX ст. Невдачі в її реалізації витіснили освітній критерій під час прийняття на державну службу. За таких умов професійні знання, навички і досвід особа здобувала під час виконання своїх службових обов'язків. Натомість походження особи відігравало вирішальне значення для доступу до цивільної служби. Понад 85% службовців Волинської казенної палати у 1863 р. були вихідцями із дворян або сімей військових, оскільки ці категорії населення складали соціальну опору самодержавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Маркевич О. В. Віце-губернатор Волинської губернії першої половини XIX століття: соціологічний портрет // Волинські історичні записки. 2011. Т. 6. С. 125.
2. Головка О. М. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). Історико-правове дослідження. Х., 2005. С. 77.
3. Бармак М. В. Формування російської імперської системи державної служби на українських землях (XVIII – XIX ст.). Тернопіль: Видавництво Астон, 2016. 392 с.
4. Жвалюк В. Р. Податкові органи Російської імперії в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності: монографія. К.: Атіка, 2001. 176 с.
5. Шандра В. С. Формування бюрократії в Правобережній Україні (XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал. 2007. № 2. С. 143–158.
6. Шевчук Б. Л. Волинська казенна палата наприкінці XVIII – у 60-х рр. XIX ст.: структура, повноваження та соціальні наслідки діяльності: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 76.
7. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО), ф. 118, оп. 2, спр. 1578, арк. 1–388.
8. Шевчук Б. Л. Повноваження чиновників та кадровий склад Волинської казенної палати у кінці XVIII ст. – 1860-х рр. // Сумський історико-архівний журнал. 2011. № XIV-XV. С. 168.

9. Орлик В. М. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії) // Український історичний журнал. 2003. № 2. С. 69.

10. Головка О. М. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). Історико-правове дослідження. Х., 2005. С. 77.

11. Шевчук Б. Л. Волинська казенна палата наприкінці XVIII – у 60-х рр. XIX ст.: структура, повноваження та соціальні наслідки діяльності: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 74.

12. ДАЖО, ф. 118, оп. 2, спр. 1578, арк. 1–388.

13. ДАЖО, ф. 118, оп. 2, спр. 1578, арк. 1–388.

Шеленговська Яна,
учениця 9-Б класу СЗОШ №8 м.Бердичева
Науковий керівник: **Голчук А.А.,**
вчитель історії і правознавства СЗОШ №8 м.Бердичева

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ

Як відомо, Конституція України, проголошуючи права людини і громадянина, виходить із системи прав і свобод, що визначаються теорією конституційного права. Права та свободи людини і громадянина прийнято поділяти на особисті; політичні; економічні; соціальні та культурні.

Особисті права і свободи людини безпосередньо пов'язані із самою сутністю людини як фізичної особи.

До особистих прав людини належать право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), невід'ємне право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), право на недоторканність житла (ст. 30), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33), право на свободу думки і слова (ст. 34), право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35).

Основний Закон проголошує: "Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними". Це означає, що більшість прав і свобод, які ми маємо за Конституцією, як загальновизнані у світі стандарти можливої поведінки, належать кожній людині від народження, і суспільство і держава це визнають як факт.

Сьогодні правова система України знаходиться в стані кардинальної реформи з метою побудови демократичної, соціальної та правової держави. Фундаментальним принципом такої побудови повинен стати принцип всебічного захисту прав і свобод людини. Головним органом, що забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд. На забезпечення ефективного захисту прав та свобод людини

направлені норми Конституції про розповсюдження юрисдикції судів на всі правовідносини, які виникають у державі.

З проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Закріплене в конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідним фактором. Право на правосуддя відображається в основних засадах судочинства. Тому зміст цього права складається з наступних елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи в найкоротший строк, що передбачений законом [8, С. 19].

Останнім часом проблеми судового захисту прав людини ще більше загострилися.

По-перше, при зверненні до суду, як і до інших державних та громадських інституцій, за захистом своїх порушених прав нерідко бракує належного документального підтвердження порушень; належної і своєчасної фіксації фактів, подій, явищ; відповідної нормативно-правової бази з цих питань. Наприклад, звернення громадянином до суду за відшкодуванням моральної шкоди. В поняття моральної шкоди входять - втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 „Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. В даному випадку, при зверненні до суду за захистом свого порушеного права, особа повинна знати нормативно-правові акти, які регулюють питання відшкодування моральної шкоди, мати бажання відстояти свою честь та гідність, а також забезпечити документальне підтвердження (наявність довідки від лікаря про ушкодження здоров'я, товарного чеку про придбання ліків, офіційного документу з роботи про відсутність на роботі з причин, що виникли внаслідок порушення прав та ін.).

По-друге, строк розгляду справ законодавчо чітко не встановлений, внаслідок чого громадяни роками не можуть захистити свої права. Це породжує недовіру, непошану громадян до суддів та судової системи загалом.

По-третє, через неспроможність більшості громадян сплатити державне мито та скористатися послугами адвоката.

Ідею природної рівності і свободи всіх людей обґрунтував софіст Алкідам. Йому належать такі відомі слова: «Божество створило всіх вільними, а природа нікого не створила рабом». Для конституційних прав і свобод є характерною власна система і ознаки, що відрізняє їх від інших прав і свобод. Це означає, що права і свободи людини і громадянина наділені верховенством, оскільки всі інші права і свободи повинні відповідати їм, а також вони є правовою базою для прийняття всіх інших прав і свобод, що деталізують їх. Права і свободи є нормами прямої дії і мають гарантований захист [5, С. 119, 121].

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп.
4. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: Навч. Видання. – Київ. – Наукова думка, 2003. – С. 733.
5. Погорілко В.Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – С. 652.
6. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України: Навч. Посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 304.
7. Антологія світової філософії. – М., 1969. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 321.
8. Аракелян М. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом // Право України. – 2006. - № 3. – С. 19-21.
9. Маляренко В. Про рівень правосуддя в державі та повагу до суду // Право України. – 2004. - № 1. – С. 4-10.
10. Сульженко Ю. Реалізація права на судовий захист у суді першої інстанції // Право України. – 2005. - № 7. – С. 89-94.
11. https://pidruchniki.com/12461220/pravo/konstitutsiyniy_status_lyudini_gromadyani на
12. <http://old.minjust.gov.ua/8158>

Шиманський Максим Вікторович,
магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є надзвичайно глобальною та прибутковою злочинною «індустрією» в світі, поступаючись за рівнем доходів лише продажам наркотиків та зброї.

Статтею 33 Конституції України кожній особі гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України та у будь-який час повернутися в Україну [1].

Грубе порушення цих конституційних прав може бути вчинено у вигляді продажу чи іншої сплатної передачі особи або вчинення іншої незаконної угоди для переміщення потерпілого за його згодою чи без через державний кордон України з метою подальшого продажу для сексуальної експлуатації чи використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з комерційною метою, або використання у збройних конфліктах чи для експлуатації її праці, що у відповідності до статті 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України) кваліфікується як торгівля людьми.

Торгівля людьми може бути визначена як будь-які дії та відповідні наміри, пов'язані із вербуванням, транспортуванням в межах однієї країни або за її межами, купівлею, продажем, переміщенням, передачею з рук в руки або утриманням осіб:

а) залучених до використання обманним шляхом, змушуванням (включаючи використання або погрози насильства чи зловживання службовим становищем) або борговою залежністю (кабалою);

б) з метою утримання цієї особи, незалежно від того, оплачується її праця чи ні, в підневільному стані (домашньому, сексуальному або репродуктивному), в примусовій праці або в умовах, тотожних рабству.

В коментарях до визначення торгівлі людьми роз'яснюється, що процес торгівлі може включати особу або групу осіб, починаючи з вербувальника і закінчуючи останньою особою, яка купує або отримує жертву (як-от власник секс-магазину). Це може бути особа, яка утримує людину в умовах рабства або застосовує по відношенню до неї методи, тотожні рабству, примусову або кріпацьку працю, наприклад, примусове використання в легкій, сільськогосподарській, риболовній галузях, секс-індустрії або в жебракуванні, в роботі служницею або в примусовому шлюбі, де жінок утримують як віртуальних ув'язнених. При цьому визначення торгівлі не вимагає перетину державних кордонів. Велика кількість випадків сучасної торгівлі відбувається під час переміщення людей з одного регіону до іншого в межах однієї країни. І такі потерпілі страждають від насильства не менше від тих, яким доводиться перетинати кордон [2, с. 69].

У плані гендерного аналізу помітною є тенденція до незначної переваги кількості постраждалих осіб чоловічої статі (52 %) у порівнянні з жінками (48 %). Чоловіки стають жертвами торгівлі людьми у віці від 14 до 44 років (87,7 %), найбільш віктимною категорією є особи у віці від 25 до 34 років (45,2 %). Більшість з них перебувають у скрутному матеріальному становищі (87,6 %) [3, с. 564].

Дослідники зазначають, що чоловіків здебільшого використовують на виробництві. Жінок віком від 18 до 30 років використовують у секс-індустрії, а старших 30 років - в обслуговуванні. Серед постраждалих від торгівлі дітьми

переважають дівчата (до 60 %) віком від 11 до 18 років, але помітною є тенденція збільшення кількості продажу немовлят [4, с. 155].

Торгівля людьми не є одномоментною дією, а становить собою складний і багатоетапний процес, головною метою якого є експлуатація жертви. Механізм торгівлі людьми у класичному варіанті складається із таких стадій як вербування, переміщення, передача і експлуатація. Особливості віктимної поведінки жертви існують на кожному із зазначених етапів. Так, вербування як перший етап торгівлі людьми може здійснюватися через оголошення про працевлаштування або навчання за кордоном в ЗМІ, в соціальних мережах, туристичних, шлюбних та модельних агенціях, фірмах з працевлаштування за кордоном, через листування («наречена поштою») тощо. Особливістю такого вербування є повний або частковий обман майбутньої жертви.

Торгівля людьми, як правило, передбачає будь-яке пересування жертви. Торгівці переміщують жертв з їхнього середовища і тримають у місцях, де можуть їх контролювати і утримувати в залежності. Перевезення відбувається найчастіше із супроводом. Це робиться, аби унеможливити ситуації, коли жертва може не прибути до місця призначення. Такий супровід також має на меті зменшення кола контактів жертви з оточенням. На етапі перевезення постраждалі можуть вже зазнавати обмеження свободи пересування та спілкування, грубого поводження, фізичного знущання та іншої шкоди. Нерідко жертв переховують, використовуючи при цьому різноманітні засоби: укривають в спеціальних приміщеннях, змінюють персональні дані, документи, зовнішність тощо.

Експлуатація є кінцевим етапом торгівлі людьми. Відповідно до визначення, наданого примітці до статті 149 КК України, вона включає всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Найбільш поширеними у сучасному суспільстві вважають трудову та сексуальну експлуатацію. У трудову експлуатацію потрапляють як чоловіки і жінки, так і діти. Чоловіків зазвичай використовують на важких роботах: у сільському господарстві, на будівництві та виробництвах. Їх змушують працювати по 16-18 годин на добу, без вихідних, з порушенням техніки безпеки праці. Часто такі особи повністю ізольовані, проживають в антисанітарних умовах, без належного харчування. Жінок використовують як доглядальниць за хворими або літніми людьми, хатніх робітниць, на підприємствах з пошиття одягу тощо. У процесі трудової експлуатації на початку роботи постраждалим, як правило, обіцяють заробітну плату після виконання певного обсягу або наприкінці певного терміну роботи. Проте коли через певний час вони починають наполягати на виплаті заробітної плати, їм пояснюють, що жодних коштів вони не отримають і мають працювати стільки, скільки буде за потрібне. Будь-який спротив жорстоко карається побоями, обмеженням у пересуванні,

голодом, залякуваннями. За результатами досліджень і розслідувань відомо багато випадків коли постраждалих б'ють, з них знущаються, на їхньому тілі часто можна побачити опіки від цигарок та рубці від порізів. Експлуататори, завдаючи фізичної шкоди, намагаються морально «зламати» людину, підкорити та примусити виконувати все, що їй накажуть [5, с. 237, 245].

Для розслідування торгівлі людьми на перший план виступають ознаки способу вчинення злочину, які відбиваються у комплексі різноманітних матеріальних та ідеальних слідів, що дозволяє зорієнтуватися у вчиненому діянні та намітити найбільш оптимальні методи його розслідування. Розуміння закономірних зв'язків між системою слідів та іншими елементами криміналістичної характеристики торгівлі людьми надає можливість правильно визначити методичну схему розслідування.

В структурі криміналістичної характеристики торгівлі людьми особа потерпілого відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення для виявлення та розкриття зазначеної категорії злочинів. Це пояснюється такими обставинами: а) певної вибіркковості дій злочинця, що вказують на взаємозв'язок між особливостями його особи і особи потерпілого; б) наявністю і характером відношень між потерпілим і злочинцем, які впливають на способи вчинення злочину.

Одним з перспективних напрямків оптимізації і підвищення ефективності розслідування торгівлі людьми є дослідження і подальша розробка типових версій. Використання систем типових версій вносить у розслідування елемент точності, повноти розслідування, допомагає слідчому проаналізувати відомі йому аналогічні ситуації і відібрати підходящі під конкретний випадок.

Узагальнення практичного досвіду свідчить, що однією з вирішальних умов підвищення ефективності розкриття і розслідування торгівлі людьми є постійно діючі слідчо-оперативні групи. В таких групах ефективна тактична взаємодія співробітників досягається розробкою процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів з конкретизацією завдань і обов'язків кожного з учасників на певному етапі розслідування. У свою чергу, організаційна взаємодія забезпечується вертикальними зв'язками підпорядкування і горизонтальними зв'язками інформаційного обміну та співробітництва.

Виходячи з викладеного можна з впевненістю говорити про торгівлю людьми як про сучасну криміналістичну проблему. Достатньо важливим є сьогодні прагнення досліджувати механізм розвитку та розповсюдження цього виду злочину з перспективою викорінювання, що надалі, поза сумнівом, відобразиться на іміджі країни взагалі і на добробуті суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Пясковський В.В. Поняття та криміналістична характеристика торгівлі людьми. Вісник прокуратури № 5. 2003. С.67-71.
3. Раковська Ю.В. Особливості експлуатації чоловіків у рамках торгівлі людьми. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 563-570.

4. Дручек О. В. Торгівля людьми та проблеми протидії їй в Україні. Порівняльно-аналітичне право : електрон. фах. наук. вид. 2014. № 3. С. 154 - 157. URL : http://www.pap.in.ua/3_2014/42.pdf.
5. Віктимологія : навч. посіб. / за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкина. Х. : Право, 2017. 308 с.

Шостак Діана Олександрівна,
студентка 2-го курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОЇ І ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ В СВІТІ

Влада – це можливість управляти іншими людьми силою авторитету, переконання чи примусу. Це здатність нав'язати свою волю іншим людям, навіть всупереч їх опору.

Влада може базуватися на різних методах: демократичних і авторитарних, чесних і нечесних, насильстві і помсті, обмані, провокаціях, вимаганні, стимулюванні, обіцянці, любові, повазі, авторитеті й так далі. Вважається, що влада з'явилася одночасно з людським суспільством і буде в тій чи іншій формі завжди супроводжувати його розвиток. Вона необхідна для організації суспільного виробництва, яке вимагає підпорядкування всіх учасників єдиній волі, а також для регулювання інших взаємин між людьми в суспільстві.

У реальному політико-правовому просторі влада проявляється в різних формах, забезпечуючи домінування окремих груп. Виходячи з цього, італійський вчений Н. Боббіо визначає три форми політичної влади, які в тій чи іншій мірі притаманні всім політико-правовим режимам.

Першою є влада, що являє собою у вигляді видиме, явне правління та діяльність інститутів, що спрямовані на публічну взаємодію з населенням чи іншими суб'єктами політики. Ця форма влади реалізується як дії державних органів, які розробляють і публічно застосовують певні процедури прийняття та узгодження рішень; політичних лідерів, які обговорюють із суспільством здійснені ними заходи; опозиційних партій і засобів масової інформації, які критикують дії уряду і тощо. Отже, політична влада відкрито демонструє свій інтерес у підтримці її рішень громадськістю, вона принципово звертається до людей, показуючи, що політичні рішення приймаються в ім'я інтересів населення і під його контролем. Публічна форма владарювання характеризує політику як взаємодію пануючих (керуючих) і підвладних (керованих), наявність у них певних взаємних зобов'язань, дія взаємно вироблених норм і правил співучасті еліт і нееліт в управлінні державою і суспільством.

Поряд з цим у державному просторі складаються і форми напівсхованого (тіньового) правління. Вони характеризують або пріоритетний вплив на формування політичних цілей будь-яких структур (окремих органів держави, лобі), формально не володіють такими правами і привілеями, або домінування в процесі прийняття рішень різних неформальних елітарних угруповань. Наявність такого роду владних процесів показує не тільки те, що тлумачення

державних завдань або вироблення урядових рішень на ділі є процесом значно менше формалізованим, ніж це оголошується офіційно або бачиться з боку. Тіньовий характер даного професійного процесу демонструє і те, що він відкритий для впливу різноманітних центрів сили (ресурсів) і часто в принципі орієнтується на усунення громадськості від обговорення тонких і делікатних проблем, які не потребують широкого розголосу.

Третя форма політичної влади позначається італійським вченим Боббіо як приховане правління, або криптоправління. Воно демонструє ті способи владарювання, які практикуються або органами таємної політичної поліції, або армійськими угрупованнями та іншими аналогічними структурами, які де-факто домінують у визначенні політичних цілей окремих держав. До цього ж типу владарювання можна віднести і діяльність кримінальних співтовариств, які поставили собі на службу державні інститути і перетворили їх у різновид мафіозних об'єднань. Ці приклади показують, що в структуру політичної влади окремих держав можуть входити інститути та центри впливу, які діють проти самої держави.

Тіньова влада – один із проявів політичної влади, що характеризується відсутністю публічного характеру дій суб'єкта влади з формування та здійснення його волі. Розрізняють два основні різновиди тіньової влади:

1) приховане, невидиме правління, здійснюване на основі передачі вищими державними органами своїх владних повноважень щодо прийняття та здійснення політичних рішень особам та інститутам, що не володіє для цього офіційними повноваженнями;

2) діяльність різного роду асоціацій, що виникають або на базі політичних структур, або паралельно з ними. Вони мають нелегальний характер і здатні чинити домінуючий вплив на прийняття політичних рішень, здійснення контролю за їх реалізацією та інших владних функцій в різних частинах політичного простору.

Тіньовими структурами є вданому випадку організації, особи, новостворені структури тощо, які до певного часу залишаються в тіні, і вважають за краще робити свою справу, втілювати свої задуми, не привертаючи особливої уваги. Про значне поширення такої практики говорить і зростаюче число понять: тіньова влада, тіньова політика, тіньова економіка, тіньовий уряд, тіньовий кабінет, тіньовий прем'єр і т.п. [1]

Поряд із цим, сьогодні у суспільстві певної популярності набула теорія змови, складовою якої є криптократія, або тіньовий уряд, – тобто влада, яка фактично належить групі осіб, що не афішують свою справжню роль у суспільстві і здійснюють управління таємно.

Термін «криптократія» вживається різними дослідниками для позначення таємних спільнот, що мають, з точки зору цих авторів, відповідні амбіції і справляють достатній вплив на суспільні процеси та рівносильні за значимістю з іншими відомими політичними формами.

Таємний уряд нібито є головним, і саме він визначає політичний курс. Поширеною ознакою тіньового уряду є це його прямий зв'язок зі спецслужбами (КДБ, ЦРУ) і з таємними організаціями (масони, ілюмінати, розенкрейцери).

Тіньовий уряд зберігає безліч секретів і несе відповідальність за різні лякаючі події і явища (таємні експерименти на людях, НЛЮ, контроль над розумом.).

Грошові фонди тіньового уряду, по ряду версій, складаються з грошей, «втрачених» в надрах державного бюджету, а також доходів від незаконних торгових угод [2].

Життя суспільства будь-якого історичного періоду, як уже підкреслювалося вище, містить, поряд із прозорою легалізованою і публічною стороною, значну кількість проявів, які приховуються із тих чи інших причин, переводяться в тінь, виступають в якості неформальних відносин. Особливо поживається тіньова сторона життя суспільства в період соціальних революцій, перехідних періодів і на етапі, що їм передуює. Це пов'язано з підготовкою до легалізації, виходу з «тіні». Разом з тим, існує чимало соціальних проявів, які в будь-які історичні періоди воліють залишатися в «тіні». Мова йде не тільки про кримінал, організовану злочинність, які по суті представляють принципово тіньову сторону життя, регульовану своєю власною системою цінностей і тіньових інститутів, а й про діяльність організацій і окремих суб'єктів, які, формально не порушуючи загальноприйнятих норм, вважають за краще не афішувати свою діяльність, а в ряді випадків закритість організації та її мети беруть за принцип. Так діють, зокрема, спецслужби, завдання яких – захист декларованих інтересів держави та її інститутів і керівників, державних секретів, планів і заходів з підготовки до них і інші види діяльності, відомості про які засекречуються на багато десятків років, якщо взагалі підлягають розголосу.

Існують організації, групи людей і окремі особи, діяльність яких об'єднує якийсь загальний інтерес, який не підлягає публічному розголосу. Йдеться про елітарні організації, метою яких виступає досягнення таємних (езотеричних) знань, позиціонування своєї обраності, а також спрямованість до домінування над великими групами людей, які, в разі розголошення таких цілей навряд чи погодяться з подібними планами. Іншими словами такі цілі повинні бути нав'язані закритою групою суспільству і проводитися в життя або через офіційні інститути, або за допомогою засобів ідеологічного і психологічного маніпулювання.

В даному випадку ми і маємо справу з тіньовою стороною політичних процесів. У них, таким чином, може міститися аспект впливу з боку, не пов'язаний безпосередньо з основними інтересами легального суб'єкта політичного управління та його об'єкта. Або ж легальний суб'єкт політичного управління, декларуючи певні політичні цілі і рішення, що поділяються більшістю населення (політичного об'єкта), на ділі реалізує якісь приховані задуми, заявляючи потім, що «думали як краще, а вийшло як завжди». У цьому випадку ми також часто маємо справу з тіньовим аспектом політичних процесів, що базується на маніпулюванні, фальсифікації і провокації, прямому обмані виборців. Лукава (лицемірна) політика, політика з подвійним дном також має значний (якщо не основний) тіньовий аспект [3].

Таким чином, тіньова влада, як один із видів владарювання, є сьогодні в тій чи іншій мірі присутнім у бідь-якій державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Явные и теневые формы политической власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://psyera.ru/yavnye-i-tenevye-formy-politicheskoy-vlasti_8523.htm
2. Політологія: словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://political_science.academic.ru/155/%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%AC_%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%90%D0%AF
3. Воронов В. А. Феномен теневой власти в современном политическом процессе России : диссертация ... кандидата политических наук : 23.00.02.- Ростов-на-Дону, 2002.- 190 с.

Yaremchuk Volodymyr Yurievich,
undergraduate student of the socio-psychological faculty,
Zhytomyr Ivan Franko State University

INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF LAW OF UKRAINE

The main legal instrument governing the field of international treaties is the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969 [2], of which Ukraine is a party. Yes, according to Art. 2 of the Convention, "international treaty" is defined as an agreement between States in writing, governed by international law. The main features of such a treaty are, first of all, its form - in writing, as well as the subjects - the state.

However, it should be noted that the Vienna Convention was only the next step in the development of already existing international law, and was intended, above all, to promote a uniform understanding of the rules for the conclusion, operation and termination of international treaties. It is also important that the Convention did not apply to international agreements concluded between entities other than States. And states, although they are the main subjects of international law, are not the only ones, and therefore on March 21, 1986, the Vienna Convention on the Law of Treaties between States and international organizations or between international organizations was adopted [1].

In turn, the international treaties of Ukraine are a set of treaties, they are concluded in writing on behalf of our state with a foreign country or other subject of international law. Moreover, it does not depend on any specific name (treaty, agreement, convention, pact, protocol, etc.), nor does it contain the contract in one or more related documents.

Ukraine's international treaties are concluded with the aim of properly securing national interests, pursuing the goals, objectives and principles of Ukraine's foreign policy. The basic principles of international law in Ukraine are contained in the norms of the Constitution. According to Article 9 of the Constitution of Ukraine [4], the existing international treaties, the consent of which was rendered binding by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the national legislation of Ukraine. Moreover, to conclude an international treaty that contradicts the Constitution of

Ukraine, it is possible only after making appropriate amendments to the Basic Law of our state.

The main legal act of Ukraine, which is intended to regulate these social relations, is the Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine" of June 29, 2004 [3], which establishes the procedure for the conclusion, implementation and termination of international treaties of Ukraine in order to properly secure national interests. , implementation of the goals, objectives and principles of Ukraine's foreign policy enshrined in the Constitution of Ukraine and the legislation of Ukraine. The scope of the law, in accordance with Art. 1, all international treaties governed by the norms of international law and concluded in accordance with the Constitution of Ukraine and the requirements of this law shall act.

Classification of international treaties of Ukraine can be done according to the following criteria:

1) by their importance - on intergovernmental (performed on behalf of Ukraine), intergovernmental (concluded on behalf of the Government of Ukraine) and interagency (on behalf of public authorities).

2) by their name (treaty, convention, pact, communique, memorandum, charter, protocol, agreement, declaration, model law, etc.).

3) by parties (concluded by the President of Ukraine or the Cabinet of Ministers of Ukraine or bodies of state and judicial power.

4) the number of parties - bilateral and multilateral.

According to the content, Ukraine's international treaties are also divided into:

1. political;

2. on the rights, freedoms of man and citizen;

3. concerning the participation of Ukraine in interstate unions, interstate associations (organizations), as well as the system of collective security;

4. regarding military assistance, sending or admission of units of foreign forces to the territory of Ukraine and vice versa;

5. regarding the use of the territory of Ukraine and its natural resources;

6. if, with the consent of the parties to the treaty, it is of an interstate nature;

7. agreements on other matters that are the responsibility of the subject of conclusion.

The Constitution of Ukraine recognizes the concluded and duly ratified international treaties of Ukraine as a part of national legislation (Article 9, paragraph 1) [5]. A similar provision is contained in part one of Article 19 of the current Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine".

Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine" in Part 2 of Art. 7 clearly defines the scope of existing international treaties that are subject to international ratification (approval). In particular, such international treaties of Ukraine, which may be sources of constitutional law, include:

a) Political treaties (membership of international organizations, collective security, prosecution of war criminals, etc.).

b) citizenship treaties (defining the legal status of citizens, foreigners, stateless persons and refugees).

(c) Treaties concerning the rights and freedoms of the individual and the citizen and the fight against discrimination

d) agreements on participation in interstate unions and other intergovernmental organizations (organizations), collective security systems (bilateral international treaties on friendship and cooperation, on common borders, etc.).

e) treaties on the historical and cultural heritage of the Ukrainian people, etc.

All international treaties of Ukraine, which are the sources of constitutional law, can also be divided into universal (concluded within the framework of international organizations of which Ukraine is a member and regional (concluded by Ukraine with countries that are strategic partners of our country).

Therefore, an international treaty is the most specific and comprehensible form of expression of an agreement entered into by different subjects of international legal relations to create legally binding rules for the parties involved - that is, international legal norms. In most cases, the object of an international treaty is the relationship between the subjects of international law in the fields of tangible and intangible goods, as well as certain actions or vice versa.

List of sources and literature used:

1. Віденська Конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_a04.

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 1969 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118/print1360233900585644

3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

4. Рудницька О. П. *Місце міжнародних договорів в системі права Європейського Союзу* / О. П. Рудницька. Літописець. Збірник наукових статей. Випуск 12. Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2017. С.6-10.

5. Конституція України від 28 червня 1996р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1906-15/print1433821168249669>

Referens:

Videnska Konventsiiia pro pravo dohovoriv mizh derzhavamy i mizhnarodnymy orhanizatsiiamy abo mizh mizhnarodnymy orhanizatsiiamy vid 21 bereznia 1986 r.

Videnska konventsiiia pro pravo mizhnarodnykh dohovoriv vid 1969 r.

Zakon Ukrainy «Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy» vid 29.06.2004 r. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy

Rudnytska O. P. *Mistse mizhnarodnykh dohovoriv v systemi prava Yevropeiskoho Soiuzu*. Litopysets. Zbirnyk naukovykh statei. Vypusk 12. Zhytomyr: Levkovets N. M., 2017. S.6-10.

Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996r. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy

Лісогурська Ірина Вікторівна,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. Охорона дитинства та реалізація різноманітних заходів для її здійснення є одним із пріоритетних напрямків здійснення державної політики в Україні, оскільки ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їх гідності відображають рівень цивілізованості суспільства. Особливо це стосується дітей, позбавлених батьківської опіки, відповідальність за долю яких несе безпосередньо держава. Законодавством України та інших країн передбачаються різні форми влаштування таких дітей. Це і опіка та піклування, патронат над дітьми, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу тощо. Але, безумовно, до найбільш поширених і ефективних форм влаштування дітей без батьківського піклування належить усиновлення (удочеріння). Тут варто відзначити, що впродовж останніх років в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості усиновлення за участю іноземців. Зважаючи на це, розгляд правового регулювання усиновлення українських дітей іноземними громадянами є доцільним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання міжнародного усиновлення розглядалися у працях Л.П. Ануфрієвої, В.А. Рясенцева, І.А. Зіміної, В.Г. Храбскова, В.О. Дюжевої, В.А. Рясенцева, С.А. Абрамової, Г.К. Матвєєва, Ю.С. Червоного та інших дослідників.

Мета статті – дослідити особливості правового регулювання усиновлення іноземними громадянами українських дітей.

Виклад основного матеріалу. Поняття усиновлення закріплене в статті 207 СК України. Усиновлення є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина. Як бачимо, такий підхід передбачає можливість здійснення усиновлення не тільки дитини (особи у віці до 18 років), але й повнолітньої особи. Так, у виняткових випадках суд може постановити рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування. У цьому разі суд бере до уваги сімейний стан усиновлювача, зокрема відсутність у нього своїх дітей, та інші обставини, що мають істотне значення [3].

В Україні прийнято належне законодавче та організаційне підґрунтя для усиновлення дітей: ратифіковано Конвенцію ООН «Про захист прав дітей» (1991 р.) та Європейську Конвенцію про здійснення прав дітей (2006 р.), прийнято Сімейний кодекс України (2002 р.), ухвалено закони «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.), «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (2008 р.). Правові засади усиновлення в Україні та за її межами визначені СК України та ст. 69 Закону «Про міжнародне приватне право», у яких унормовано мету і порядок усиновлення та його скасування, здатність особи бути усиновлювачем, правові наслідки усиновлення або його припинення, а також нагляд та облік усиновлених дітей.

Варто відзначити, що рішення про міждержавне усиновлення, згідно зі ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства» можливе лише за умови неможливості влаштувати дитину в рідному середовищі [2].

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, у якій проживають усиновлювачі. Відповідно до Декларації про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях, урядам необхідно розробити політику і законодавство та встановити належний нагляд за дотриманням прав дітей, яких всиновлюють за кордон. Усиновлення за кордон повинно, по можливості, проводитися лише у випадку, якщо у відповідних країнах вжиті необхідні заходи [1].

У законодавстві України встановлені обов'язкові вимоги, які слід враховувати при здійсненні усиновлення з іноземним елементом, а саме: іноземці можуть усиновити українську дитину лише після вичерпання національних можливостей її влаштування в сім'ю; переважне право на усиновлення дитини-громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини, громадянами держав з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги, подружжя; для здійснення усиновлення іноземцями дитина має пробути не менше одного року на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини; іноземні громадяни не можуть всиновлювати українських дітей віком до одного року [3].

Дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, і досягла п'яти років. Усиновлення може бути здійснено до закінчення зазначеного строку, а також до досягнення дитиною п'яти років, якщо: 1) усиновлювач є родичем дитини; 2) дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку хвороб, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; 3) здійснюється усиновлення усіх рідних братів і сестер в одну сім'ю, якщо один з них досяг п'яти років і перебуває на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, не менш як один рік; 4) іноземці виявили бажання усиновити дитину, яка є братом або сестрою раніше усиновленої ними дитини [3].

На усиновлення дитини іноземцем потрібна згода центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, направляє в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, запит до Міністерства внутрішніх справ України щодо перевірки іноземців, що усиновлюють дитину, яка є громадянином України, на наявність або відсутність інформації компрометуючого характеру в правоохоронних органах інших держав та Генеральному секретаріаті Інтерполу [3].

Важливим є той факт, що за усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років.

Окремого розгляду заслуговує ст. 285 Сімейного кодексу України, яка встановлює обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, котра є громадянином України. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, або особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення теж не є таємним. Це стосується й усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає [3].

Варто також відзначити, що іноземець в Україні має право усиновити дитину, яка є іноземцем або особою без громадянства, але й таке усиновлення здійснюється відповідно до законів України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України. В договорах з Албанією, Болгарією, В'єтнамом, Грузією, Естонією, Кубою, Литвою, Молдовою, Монголією, Угорщиною, Чехією та ін. про правову допомогу є спеціальні положення про те, що усиновлення відбувається за законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої є усиновлювач [3].

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз сучасного законодавства України з міжнародного усиновлення засвідчує, що загалом воно є достатнім для колізійного регулювання усиновлення іноземними громадянами українських дітей. Досить важливо забезпечити прозорість та справедливість судових засідань, чіткіше сформулювати правові норми усиновлення українських дітей в діючих міжнародних договорах України про правову допомогу, укласти аналогічні договори або цільові угоди з державами, громадяни яких найчастіше виступають усиновлювачами, а саме з Італією, Ізраїлем, Німеччиною, США, Францією та ін. Додаткової конкретизації потребують такі питання як система нагляду за виконанням іноземним усиновлювачем батьківських обов'язків, порядок повернення дитини з-за кордону в разі, коли усиновлювач не захищає її інтересів, або з інших причин, які суд визнає поважними, а також позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Таким чином, перспективи дослідження вбачаємо у розгляді недоліків існуючої системи правового регулювання усиновлення іноземними громадянами українських дітей та внесенні пропозицій щодо їх усунення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях / прийнята Резолюцією ГА ООН: від 03.12.1986 р., №41/85 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. №2402-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

Сім'я і шлюб – соціально-правові інститути, до яких причетні всі люди на землі. Кожна людина включена в них тим чи іншим чином або хоча б має до них своє ставлення. Будучи одними з найдавніших соціальних утворень і невід'ємною частиною повсякденного життя сучасних людей, шлюб і сім'я протягом всієї людської історії викликали інтерес дослідників. Цей інтерес пов'язаний з бажанням зрозуміти місце сім'ї в соціумі і її взаємозв'язку з державою; він обумовлений також виконанням сім'єю функцій відтворення людини і задоволення насущних потреб індивіда.

Мета статті – проаналізувати історію розвитку інституту шлюбних відносин.

Шлюбні відносини в загальному вигляді можна визначити як фактично існуючі шлюбні відносини чоловіка і жінки, які не оформлені відповідно до встановлених державою в конкретний історичний період правилами укладення шлюбу [2, с. 35]. Шлюб, як статеві стосунки чоловіка і жінки, з'явився раніше виникнення держави і права. У первісному суспільстві достатньою ознакою шлюбу є співжиття чоловіка і жінки, фактичний стан володіння і спільного господарства. З появою держави вводяться спеціальні правила оформлення шлюбу, коли факт співжиття виявляється недостатньою ознакою шлюбного союзу, коли зі шлюбом починають з'являтися додаткові права та обов'язки.

Виникнення індивідуального шлюбу безпосередньо пов'язано зі зміною економічної організації первісного суспільства. А саме, з появою надлишкового продукту, яким члени громади могли розпоряджатися на свій розсуд. Люди стали дарувати надлишки членам іншої громади, а саме, постійному сексуальному партнеру. Таким чином, обмін дарами між чоловіком і жінкою привів до виникнення прав і обов'язків у сфері інтимного життя і став виступати як спосіб стабілізації статевих відносин. Так з'явився індивідуальний шлюб.

Античний шлюб був моногамним. Характерну рису як грецької, так і римської сім'ї становило панування чоловіка. Платон в «Законах» і «Державі» детально описує форми створення шлюбу корисного для держави. На його думку, справа чоловіка – осмислення і побудова світу [3, с.170]. Оскільки до дітородіння і шлюбу чоловіки не мають схильності, то до створення сімей з жінкою їх повинен привчати звичай. У творах Платона «сім'я суспільна» збігається в своїх межах і інтересах із самою державою.

Аристотель визначає сім'ю як спілкування, яке виникло природним шляхом для задоволення повсякденних потреб. Погляди Аристотеля на функції шлюбу і сім'ї в основному викладені в роботі «Політика». Первинним осередком соціального життя Аристотель вважав сім'ю. Потреба у взаємному обміні веде до спілкування сімей і виникнення селищ. Кілька сімей утворюють

селище, а суспільство, що складається з кількох селищ, – це вже політія або держава.

Римське право, що стало основою європейського права, поряд з вільним шлюбом, мало юридичну конструкцію, яка передбачає надання певної правового захисту позашлюбним формам співжиття (конкубінат). Римський імператор Август видав закон, який легалізував співжиття осіб, шлюб між якими був заборонений законом, наприклад шлюб між вільними людьми і представниками сенаторського стану.

Протягом IV і V століть Європа постійно піддавалася нашествю північних племен варварів, які приносили свої уявлення про шлюб, свої шлюбні обряди. Наприклад, відповідно до традицій німецьких племен шлюб був моногамним, а подружня невірність, як чоловіка, так і дружини суворо каралася мораллю і законом. При цьому майже у всіх варварських племен вважалося, що шлюб існує заради сім'ї, заради економічної зручності.

З переходом від племінної до національної спільноти, у міру посилення королівської влади, феодалні вожді поступово втрачали свою абсолютну владу, в тому числі і право, приймати рішення про шлюби своїх васалів і смердів [2, с. 33-34].

Середні віки овіяні ореолом лицарства. Однак у шлюбній сфері ситуація виглядала наступним чином: лицарі повинні були одружитися на дамах свого кола. По суті шлюб був соціально-економічною угодою: з одного боку дівчина «продавала» свою невинність, повинна була забезпечити чоловіка нащадками, з іншого – чоловік брав на себе зобов'язання утримувати і забезпечувати її і майбутніх дітей. Для аристократії шлюб був політичним актом, кращим засобом збільшити свій вплив і могутність [1, с. 2]. Те ж саме ставлення до шлюбу існувало і серед цехових майстрів середньовічних міст і серед купецтва.

До епохи Відродження і Реформації стали можливі шлюби, засновані на добровільному союзі. Одночасно стала поширюватися і більш ліберальна точка зору на шлюб, з'явилися нові духовні і сексуальні віяння.

У XVIII – початку XIX ст. специфічною призмою, через яку розглядаються шлюб і сім'я, стала теорія природного права. Нерівність прав чоловіка і жінки в цій теорії виправдовувалося природним – фізичною перевагою чоловіка, а соціально-економічна природа статевої нерівності ігнорувалася [1, с. 3]. Шлюб все більшою мірою починає усвідомлювати як особистісний союз. Він потихеньку виводиться з-під церковної монополії, і, хоча ритуал надання йому статусу священного таїнства зберігається, все більшого значення в шлюбі набувають договірні відносини. Потяг між статями облагороджується винятковістю і має регулюватися правовими законами. Відповідно, Кант і Фіхте трактують шлюб як морально-правові інститути.

Кант визначає шлюб як «союз двох осіб різної статі заради довічного володіння статевими властивостями один одного» або як «статеве спілкування по закону», тобто юридичний договір [4, с. 294].

Е. Дюркгейм зазначає, що в родині є два типи відносин: між статями і між поколіннями [1, с. 4]. Сім'я складається з двох різних союзів. Перший союз – це подружня пара, яка утворюється шляхом вибору і угоди, об'єднує два

представники одного і того ж покоління, а інший союз – це сімейна група, кровно споріднена, що з'єднує попереднє покоління з наступним.

До початку ХХ в. у вивченні шлюбу і сім'ї були різноманітні ідеї про соціальну значущість та історичну мінливість сім'ї та шлюбу. Історичний аналіз регулювання фактичних шлюбних відносин дозволив встановити, постійно була необхідність у наявності спеціальних правил оформлення шлюбу для забезпечення прав осіб, що перебувають у шлюбних відносинах та осіб пов'язаних з ними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Альбиков И.Р. Общие положения правового регулирования совместной собственности супругов // Семейное и жилищное право. - М.: Юрист, 2012, № 3. - С. 2-4.
2. Моисеева Т.М. Соотношение понятий «совместная собственность супругов» и «общее имущество супругов»: вопросы теории и практики // Законодательство. - М.: Гарант, 2014, № 11. С. 35-40
3. Платон Собрание сочинений в 4 т. Т. 4 / Пер. с древне-греч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи.— М.: Мысль, 1994. — 830 с.
4. Цивільний кодекс України від від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Тетяна Бруцька

кандидат юридичних наук,

Житомирський державний університет ім. Івана Франка

СТАН ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ

В сучасних умовах соціально-економічної та політичної трансформації суспільних відносин злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів стала одним із визначальних факторів, що загрожує національній безпеці України. Слід також сказати, що рецидивні злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є негативним явищем світового масштабу. Тому для України та європейської спільноти питання запобігання злочинам, зокрема рецидивним, тривалий час залишається актуальним і є предметом численних наукових праць, досліджень та проєктів міжнародних організацій.

Зокрема, питаннями виникнення мотивації злочинної поведінки, запобігання рецидивної злочинності, заходів ресоціалізації засуджених, присвячені роботи таких вчених: В.С. Батиргарєєва, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Колб, М.В. Корнієнко, Н.В. Кулакова, А.Г. Кулик, Н.Ф. Кузнецова, А.В. Савченко, В.І. Ша́кун та ін.

Серед факторів, що детермінують рецидивні злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вагоме місце займають обставини, які впливають на несприятливий перебіг

постпенітенціарної адаптації засуджених – ускладнений доступ до медичної допомоги, соціально-побутові проблеми, високий рівень стигматизації осіб, хворих на наркоманію та / або небезпечні інфекційні хвороби [2; с.110].

Доведеним є той факт, що від ставлення пересічних громадян та суспільства в цілому до колишніх в'язнів певною мірою залежить успішність процесу соціальної адаптації та реінтеграції останніх в активне суспільне життя [5; с. 64-75].

На сьогодні в українському суспільстві залишається високим рівень стигматизації раніше засуджених осіб, особливо якщо вони хворі на ВІЛ/СНІД, туберкульоз або інші небезпечні інфекційні хвороби. Близько чверті осіб, що живуть із ВІЛ вказують на те, що ВІЛ-статус цілком або частково був причиною обмежень у доступі хоча б до однієї із послуг у соціальній або медичній сферах (надання медичної допомоги, послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, проблеми з житлом, перешкоди у навчанні) [3; с.28].

Законодавство України передбачає певну процедуру ведення обліку осіб, які вживають наркотики. При цьому, практикуючі юристи, соціальні працівники та самі споживачі наркотиків наголошують на існуванні недоліків ведення такого обліку. Вони зазначають, що недоліки системи наркологічного обліку є одними із негативних факторів, які посилюють стигму по відношенню до осіб, які вживають наркотики, створюють умови для порушення їх прав, перешкоджають доступу до медичної допомоги. Соціальні працівники наголошують на тому, що наркозалежні бояться ставати на такий облік, оскільки про їх статус можуть дізнатися члени сім'ї або роботодавці. Особи, які вживають наркотики, опинилися поза суспільством. Поняття «споживач наркотиків» або «наркозалежний» асоціюється у суспільстві із поняттям «злочинець». Це перешкоджає багатьом звернутися за лікуванням [7; с. 76].

За роки незалежності міжнародні місії та організації провели масштабну роботу, направлену на подолання стигматизації і дискримінації осіб, які раніше вчиняли злочини, тим самим зробили неоціненний вклад в загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинам у сфері обігу наркотиків, зокрема і рецидивним. Так, діяльність фонду «Відродження» в Україні спрямована, зокрема, на впровадження дієвого антидискримінаційного законодавства і практики. Завдяки коштам Глобального фонду досить активно впроваджуються проекти профілактики ВІЛ у пенітенціарних установах установах.

Українським медичним та моніторинговим центром з алкоголю та наркотиків МОЗ України постійно публікується зріз наркотичної ситуації в Україні, який містить короткий опис тенденцій та змін в наркотичній ситуації в Україні, а також висвітлює заходи профілактики вживання наркотиків, зменшення шкоди та реабілітації наркозалежних осіб за певний період, а розділи зрізу сформовані відповідно до індикаторів моніторингу наркотичної ситуації, загальноприйнятих в Європейському Союзі.

В 2018 році Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) виступила партнером Благодійної організації «Всеукраїнська мережа людей, які

живуть з ВІЛ/СНІД» в проекті, метою якого є створення правової мережі захисту прав людей, які зазнають дискримінації та утисків через свій статус. З початку проекту до приймалень Української Гельсінської спілки з прав людини звернулося більше 350 осіб за наданням правової допомоги.

Експерти УГСПЛ також зазначають, що якщо рівень стигматизації людей, що живуть з ВІЛ в Україні зростає, то автоматично зростає і відсоток захворюваності. Окрім того, в Українській Гельсінській спілці з прав людини наголошують на відсутності сталої судової практики притягнення до відповідальності осіб, які порушують права людей, що живуть з ВІЛ [6].

За фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Надзвичайного плану Президента США для надання допомоги в боротьбі з ВІЛ/СНІД (PEPFAR) у 2013 – 2017 рр. впроваджувався проект USAID RESPECT. І одним із ключових напрямів цього проекту було формування прихильності до медичних послуг у ВІЛ-інфікованих засуджених, в тому числі споживачів ін'єкційних наркотиків, які звільняються з установ виконання покарань та забезпечення безперервного доступу до послуг з лікування та соціального супроводу за межами установ виконання покарань [4].

Варто також відмітити, що завданнями держнаркополітики, які визначені у Стратегії державної політики щодо наркотиків (на період до 2020 року) є: визначення сфери правового регулювання, розроблення ідеологічної основи, окреслення основних проблем, що потребують розв'язання на загальнодержавному рівні, ... запровадження людиноцентристської ідеології. Головним завданням втілення зазначеної ідеології є зміна байдужого ставлення громадян до проблем наркозалежних осіб та поширення наркозлочинності, вироблення неприйняттого ставлення до немедичного споживання наркотиків та залучення широких верств населення на боротьбу із наркотизацією суспільства [1].

Отже, в Україні запроваджені численні заходи запобігання стигматизації та дискримінації раніше засуджених і особлива увага приділяється тим особам, які хворі на ВІЛ/СНІД та інші небезпечні інфекційні хвороби; розроблена стратегія державної політики щодо наркотиків (на період до 2020 року). Особливу роль у цій діяльності здійснюють міжнародні організації.

Слід наголосити, що міжнародні організації лише фінансують статистичні дослідження, програми ресоціалізації засуджених та програми зменшення шкоди, правопросвітницькі проекти, але реального ефекту від заходів запобігання злочинам у сфері обігу наркотиків, зокрема і рецидивним, можна досягти тільки тоді, коли кожен з нас усвідомить цінність прав людини, які декларуються Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел та літератури:

1. Головкін Б. Засади положення Держнаркополітики України [Електронний ресурс] / Б. Головкін. – Режим доступу :<http://narko.gov.ua/komnarko/uk/publish/article/97331>
2. Забродська Т.А. Запобігання рецидивним злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Т.А. Забродська. – К., 2015. – 110 с.

3. Подолання стигми та дискримінації до людей, що живуть з ВІЛ. Методичні рекомендації / Г.О. Слабкий, І.С. Миронюк, В.Й. Білак-Лук'янчук, В.В. Кручаниця. – Київ, 2016. – 28 с.
4. Проект RESPECT: Зменшення стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, щодо представників груп найвищого ризику в медичних закладах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://network.org.ua/proekt-respect-zmenshennya-stigmi-ta-diskriminatsiyi-povyazanoyi-z-vil-shhodo-predstavnikiv-grup-najvishhogo-riziku-v-medichnih-zakladah-ukrayini/>
5. Ставлення соціуму до можливостей соціальної адаптації колишніх засуджених / В. І. Борисов [та ін.] // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 64-75.
6. Стигматизація + дискримінація. Проблеми людей що живуть з ВІЛ/СНІДом з юридичної точки зору Юридична газета онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/interview/stigmatizaciya--diskriminaciya-problemi-lyudey-shcho-zhivut-z-vil-snidom-z-yuridichnoyi-tochki-zoru.html>
7. Толопило А. Регистрация потребителей наркотиков: практика, последствия и дальнейшие перспективы : отчет об исследовании [Електронний ресурс] / А. Толопило, Л. Власенко. – К., 2008. – 76 с. – Режим доступу : <http://www.uiphp.org.ua/media/1484>

Літописець. Випуск 15: Збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 5 грудня 2019 року). – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2020. – 267 с.

ALL RIGHTS FOR ALL